

Nr 155.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa anslag till folkskoleväsendet m. m.; given Stockholms slott den 8 mars 1940.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 8 mars 1940.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anföra härefter chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge:

Enligt den till 1940 års statsverksproposition fogade bilagan åttonde huvudtiteln, punkterna 139, 144, 146, 149, 151, 153, 155, 159 och 236, har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som bleve riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1940/41

dels till Folkskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 2,380,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 230,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 50,000 kronor;

dels till Folkskoleseminarier: Stipendier m. m. ett anslag av 100,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Avlöningar ett förslagsanslag av 500,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Omkostnader ett förslagsanslag av 70,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m. ett reservationsanslag av 10,000 kronor;

dels till Småskoleseminarier: Stipendier m. m. ett anslag av 30,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor ett förslagsanslag av 128,000,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor ett förslagsanslag av 3,850,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern ett förslagsanslag av 270,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor ett förslagsanslag av 330,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem ett förslagsanslag av 1,150,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn ett förslagsanslag av 1,200,000 kronor;

dels till Folkskolor m. m.: Bidrag till undervisningslokaler m. m. ett förslagsanslag av 7,200,000 kronor;

dels till Nomadskolor: Avlöningar ett förslagsanslag av 131,400 kronor;

dels till Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare ett förslagsanslag av 4,750,000 kronor;

dels till Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet ett förslagsanslag av 325,000 kronor;

dels ock till Dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter ett förslagsanslag av 1,120,000 kronor.

Sedan utredningen i ärendet numera slutförts, tillåter jag mig ånyo anmäla detsamma.

I. Inledning.

Folkskoleväsendet befinner sig sedan någon tid tillbaka i en utvecklingsperiod, möjliggjord främst genom att staten påtagit sig en relativt sett allt större andel av utgifterna för folkskoleväsendet och iklätt sig kostnaderna för en rad åtgärder med syfte att förbättra lärarnas anställnings- och

löneförhållanden eller eljest skapa betingelser för ett förbättrat undervisningsresultat. I dessa hänseenden må här blott erinras om 1935 års beslut rörande statsbidrag till undervisningslokaler för folkskoleväsendet och om höjda statsbidrag till avlöning av lärare m. m., 1936 års beslut om införande successivt av ett obligatoriskt sjunde skolår, 1937 och 1939 års löne-regleringar för folk- och småskollärare samt 1939 års beslut om utsträckning av den årliga lästiden.

Ett genomgående drag i dessa och andra liknande reformer inom folkskoleväsendet är, att deras genomförande är beroende av kommunalt initiativ eller avsett att ske successivt under en viss övergångstid. Härigenom vållas årligen betydande utgiftsstegringar för statsverket av praktiskt taget automatisk karaktär.

Det statsfinansiella läget, som nödvändiggjort åtgärder för begränsning av statsutgifterna, har föranlett en översyn jämväl av möjligheterna att begränsa kostnaderna för folkskoleväsendet. I sådant syfte utverkade min företrädare i ämbetet den 10 november 1939 Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla högst fem sakkunniga för att enligt de direktiv, departementschefen ägde meddela, inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag rörande aktuella besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet. Såsom sakkunniga tillkallade departementschefen samma dag ledamoten av riksdagens andra kammare, lantbrukaren J. O. Eriksson, ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren A. Löfvander, folkskolläraren i Vreta Klosters skoldistrikt K. G. Pettersson samt dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, undervisningsrådet J. J. E. Weijne. Åt Weijne uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

Nämnda sakkunniga, *folkskolans besparingssakkunniga*, ha med skrivelse den 20 januari 1940 överlämnat betänkande och förslag angående aktuella besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet m. m. Betänkandet avser åtgärder, som kunna medföra besparingar redan för budgetåret 1940/41. I fortsättningen ämna de sakkunniga bland annat verkställa utredning om folkskoleväsendets anpassning efter de ändrade förhållanden i fråga om barnantal m. m., som numera föreligga, samt om åtgärder för minskning av statsutgifterna för folkskolebyggnader.

Över de sakkunnigas förslag ha utlåtanden avgivits av *skolöverstyrelsen*, *statskontoret*, *allmänna lönenämnden*, *riksräkenskapsverket*, *länsstyrelser* och *domkapitel* ävensom av *Stockholms folkskoledirektion*, *centralstyrelserna för Sveriges allmänna folkskolläraryörening* och *Sveriges folkskolläraryörening* samt *styrelserna för Sveriges folkskolläraryörebund* och *Sveriges småskolläraryörening*.

II. Vissa särskilda besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet.

1. Allmänna synpunkter.

De sakkunniga.

Staten hade under senare år övertagit allt större del av kostnaderna för folkskoleväsendet, framhålla de sakkunniga inledningsvis. Härigenom hade skolväsendet kunnat utvecklas mer oberoende av kommunernas ekonomiska bärkraft. Men man hade också kunnat spåra en tendens till mindre ekonomisk omtanke från kommunernas sida vid planläggandet av skolorganisationen. I många fall medförde nämligen en skolförbättring ingen eller ringa kostnad för skoldistriktet. De ekonomiska synpunkterna finge härigenom för de kommunala skolmyndigheterna icke samma betydelse, som om kommunen själv nödgats bestrida en väsentlig del av utgiften.

Två faktorer hade under senare år framför allt bidragit till en relativ fördyring av folkskoleväsendet, nämligen den sjunkande nativiteten och befolkningens omflyttning (»flykten från landsbygden»).

Båda faktorerna hade i många skoldistrikt orsakat, att barnantalet i läraravdelningarna blivit avsevärt lägre än tidigare varit fallet. Det vore förklarligt — särskilt med hänsyn till att skoldistriktet icke därigenom åsamkats några nya direkta utgifter — om man ofta låtit bero vid det minskade barnantalet utan att vidtaga därav betingade organisatoriska förändringar. Innan barnantalet sjunkit under en viss gräns, hade man också kunnat åberopa pedagogiska skäl för en sådan avvaktande hållning. Särskilt hade man varit obenägen att indraga lärartjänster, när detta skulle ha medfört ändring till en lägre skolform. Ännu svårare hade det givetvis varit att åstadkomma indragning, då det varit fråga om *enda* läraravdelningen i en skola. En dylik åtgärd mötte praktiskt taget alltid ett starkt motstånd hos målsmännen. Riksdagen hade även uttalat, att man borde framgå med försiktighet vid nedläggande av skolor. Ofta kunde indragningen icke ske utan nybyggnad på annat håll i skoldistriktet, dit man ämnat centralisera undervisningen med användande av skolskjutsar eller inackordering. Olika faktorer hade alltså verkat därhän, att det i regel förflutit relativt lång tid, innan skolväsendet å en ort fått den nya organisation, som betingats av ett sjunkande elevantal.

I detta sammanhang ville de sakkunniga peka på ännu en omständighet, som motverkade en snabb anpassning av skolorganisationen efter elevantalets tillbakagång, nämligen den betydande omgång, som indragning av läraravdelningar krävde, framför allt i samband med ändring av skolformer.

Sedan de kommunala myndigheterna tagit ställning till de olika spörsmålen, skulle ärendet passera statens vederbörande folkskolinspektör för att gå vidare till domkapitlet och många gånger även till skolöverstyrelsen.

Slutligen bleve det icke så få fall, som bragtes under Kungl. Maj:ts prövning, då skoldistriktet icke åtnöjdes med de underordnade myndigheternas beslut. Lång tid hunne förflyta under denna procedur. Det syntes de sakkunniga angeläget, att man, där så vore möjligt, sökte på ett smidigare sätt vinna erforderlig anpassning efter de nya förhållandena. Detta syntes bland annat kunna ske genom att folkskolinspektörerna gäves befogenhet att åtminstone provisoriskt besluta i vissa frågor, som för statsverket hade ekonomisk betydelse. Dessutom torde tid kunna vinnas, om man ingrepe på ett tidigare stadium än nu många gånger ägde rum för åstadkommande av behöfliga ändringar i organisationen. Man borde alltså med stöd av födelsesiffror och andra på organisationen inverkan förhållanden vidtagna förberedelser för en ekonomisk anpassning, *innan* man nått den punkt, då skolväsendet på grund av barnminskning blivit ur ekonomiska synpunkter otillfredsställande ordnat.

Statens övertagande av skolutgifterna i den omfattning, som skett under senare år, krävde en ingående kontroll över skolväsendets fortlöpande utveckling med beaktande också av ekonomiska synpunkter. Denna kontroll, som närmast ålåg statens folkskolinspektörer, vore dock ingalunda lätt att ordna. Vid organisationsåtgärder, som krävde nya lärarbefattningar eller uppförande av skolbyggnader, ägde helt naturligt en noggrann prövning av skolväsendets anordning rum. Så vore också fallet vid inträffande vakans å lärarbefattning. Men i övrigt vore bland annat folkskolinspektörernas stora arbetsböda ett hinder vid utöandet av ekonomisk kontroll över folkskolan. De sakkunniga ämnade i annat sammanhang föreslå en tillfällig förstärkning av folkskolinspektionen i syfte att vinna erforderlig arbetskraft vid förberedandet av rationaliseringsåtgärder inom folkskoleväsendet.

Ville man mera väsentligt nedbringa kostnaderna på nu ifrågavarande område, kunde detta icke ske genom att man tillfälligt indroge eller minskade sådana anslag, som på grund av sin natur kunde regleras från det ena året till det andra. En sänkning av statsbidrag, som endast överflyttade utgifterna på kommunerna, torde ej heller vara lämplig. Visserligen kunde ett sådant förfarande stundom föra med sig större försiktighet vid beslut om utgifter, men å andra sidan stode det i motsats till strävandena att utjämna skattebördan kommunerna emellan. Den viktigaste besparingsåtgärden vore utan tvekan att söka rationalisera skolorganisationen på sådant sätt, att man, utan att mera kännbart försämra de pedagogiska betingelserna för undervisningen, vunne en billigare organisation.

Det syntes de sakkunniga möjligt att i tre olika hänseenden ernå en mera betydande minskning av de statliga utgifterna för folkskoleväsendet. Så kunde man genom att försiktigt öka antalet elever i vissa läraravdelningar minska det antal folk- och småskollärare, för vilket statsbidrag utginge. Vidare vore det lämpligt att genom sammanslagning av avdelningar i fortsättningskolan nedbringa utgifterna för nämnda skolform.

Slutligen syntés det möjligt att genom olika åtgärder minska statens kostnader för folkskolans nybyggnader. Tänkbara möjligheter vore därvid bland annat maximering av bidragen per undervisningslokal, standardisering av mindre byggnader etc.

De sakkunniga hade utgått ifrån att man vid besparingsarbetet icke skulle försämra villkoren för de skolor, som nu arbetade under mindre gynnsamma förhållanden. Folkskoleväsendet i vårt land karakteriserades av mycket olika standard. Bebyggelsens täthet, det lokala intresset och det kommunala skatteunderlaget verkade i denna riktning. Angeläget syntés vara, att man trots krisläget låte skolväsendet utvecklas till att arbeta under bättre betingelser i de fall, där det för närvarande vore bristfälligt ordnat. Däremot borde besparingar vinnas genom att åtminstone tillfälligt bromsa upp utvecklingen i sådana skolor och skoldistrikt, som nått en relativt hög standard.

Vid besparingsarbetet borde jämväl enligt de sakkunnigas mening tillses, att vid skolan anställda lärare icke bleve obilligt behandlade. Ej ens i nuvarande läge syntés åtgärder böra brådstörtat vidtagas, vilka kunde medföra en omfattande arbetslöshet bland olika lärargrupper. Däremot kunde det icke undvikas, att indragningen av tjänster komme att medföra försenad befordran. Detta torde komma att bliva fallet beträffande såväl extra ordinarie som ordinarie anställning.

Remissyttrandena.

Skolöverstyrelsen.

Överstyrelsen hade länge haft sin uppmärksamhet fäst vid följderna på skolväsendets område av barnantalets nedgång samt även i många fall vidtagit eller föreslagit åtgärder i avsikt att åstadkomma en ur ekonomiska synpunkter mera rationell organisation av skolväsendet än den, som kommit att bli rådande till följd av det i ett mycket stort antal skolor starkt minskade barnantalet. Statsmakterna hade också under senare år givit ökade möjligheter till indragning av skolor och läraravdelningar med låga elevantal genom att bevilja anslag till statsbidrag för anordnande av skol-skjutsar och inackordering samt till uppförande av skolbyggnader.

Emellertid hade centraliseringsåtgärder tidigare icke kunnat genomföras i mera hastigt tempo, beroende på vissa förhållanden. Bland annat hade det ofta varit svårt att vinna befolkningens anslutning till åtgärder, varigenom skolor, som kanske varit i verksamhet under flera årtionden, skulle komma att indragas. Föräldrarna vore i regel måna om att få behålla sina barn i hemmen i så stor utsträckning som möjligt. Det framskymtade även i vissa fall, att förlusten av lärare såsom skatteobjekt i kommunen vore en huvudorsak till kommunens vägran att besluta indragningar även av mycket små skolor. En mera vittgående centralisering av skolväsendet inom en kommun kunde ock medföra, att nybyggnader eller om- och tillbyggnader, som krävde betydande utgifter, bleve erforderliga, vilket

orsakade, att rationaliseringsåtgärderna icke kunde genomföras förrän efter jämförelsevis lång tid. Emellertid torde dock i detta sammanhang även böra framhållas, att förståelsen för nödvändigheten ur allmänna synpunkter av att genom koncentration av skolväsendet åstadkomma läraravdelningar med tillräckligt antal barn under de senaste åren syntes ha blivit större och motståndet mot indragningar samtidigt mindre. Sedan det genom föreskrifterna i kungörelsen nr 34/1938 blivit möjligt att under vissa förutsättningar förflytta lärare från ett skoldistrikt till ett annat, hade ock en del tidigare önskvärda men på grund av lärarnas anställningsförhållanden då icke genomförbara indragningar nu kunnat verkställas.

Överstyrelsen ansåge sig på grund av nu senast berörda omständigheter ha skäl till det antagandet, att, därest de på folkskoleväsendets område under de senaste åren vidtagna rationaliseringsåtgärderna kunnat fortgå under normala förhållanden, en nöjaktig utjämning av elevantalet per läraravdelning sannolikt skulle ha nåtts inom rimlig tid. Den allmänna situation, i vilken vårt land för närvarande befunne sig, påkallade emellertid särskilda åtgärder för nedbringande i största möjliga omfattning av vissa statliga utgifter. Överstyrelsen funne det å ena sidan helt naturligt, att särskilda ingripanden i besparingssyfte därvid skedde även på folkskoleväsendets område. Å andra sidan ansåge överstyrelsen det vara av största vikt, att besparingssträvandena så begränsades, att de icke medförde allvarlig skada för folkundervisningen. Överstyrelsen konstaterade därför med tillfredsställelse, att de sakkunniga vid framläggandet av sina förslag gått ut från den förutsättningen, att de åtgärder, som komme att vidtagas, icke skulle försämra villkoren för de skolor, som nu arbetade under ogynnsamma förhållanden, och att de icke heller skulle leda till obiligt behandling av skolornas lärare.

Statskontoret.

Statskontoret har förklarat sig kunna helt ansluta sig till de av besparingssakkunniga framförda allmänna synpunkterna på utredningsuppdraget och på de riktlinjer, efter vilka besparingsarbetet inom folkskolans område borde läggas.

Särskilt ville statskontoret framhålla angelägenheten av att åtgärder vidtoges för att i möjligaste mån söka anpassa skolorganisationen efter de ändrade förhållanden, som inträdde till följd av den sjunkande nativiteten och befolkningens omflyttning. Såsom de sakkunniga framhållit, vore det med nu utgående statsbidragsbelopp helt naturligt, om skoldistriktet ofta låtit bero vid det minskade barnantalet utan att vidtaga därav betingade organisatoriska förändringar.

Med hänsyn till den betydande omgång, som indragning av läraravdelningar krävde — särskilt i samband med ändring av skolformer — syntes det vara icke minst viktigt, att en dylik anpassning av skolväsendet efter de nya förhållandena kunde åstadkommas så smidigt som möjligt. Den av

de sakkunniga i sådant syfte föreslagna åtgärden att giva folkskolinspektörerna befogenhet att provisoriskt besluta i vissa frågor, som för statsverket hade ekonomisk betydelse, syntes väl avvägd och ägnad att medföra åsyftat resultat. Genom att en sådan befogenhet inrymdes åt inspektörerna skulle nämligen vinnas, att en av förhållandena påkallad omorganisation omedelbart kunde träda i tillämpning.

I detta sammanhang ville statskontoret i likhet med de sakkunniga framhålla behovet av en ingående och noggrann kontroll över skolväsendets fortlöpande utveckling med beaktande av ekonomiska synpunkter. Ämbetsverket hade också i annat sammanhang tillstyrkt ett av de sakkunniga framlagt förslag om tillfällig förstärkning av folkskolinspektionen i syfte att vinna erforderlig arbetskraft vid rationaliseringsåtgärdernas förberedande. Härutöver syntes åtminstone för närvarande några ytterligare åtgärder i administrativt hänseende icke vara erforderliga för genomförandet av ett effektivt besparingsarbete. Den centrala ledningen och översynen av detta arbete torde nämligen under den närmaste tiden komma att omhändrivas av de sakkunniga i samband med fullgörandet av dem anförtrodda utredningsuppgifter.

Domkapitlen.

I allmänhet ha domkapitlen icke närmare ingått på de sakkunnigas inledningsvis anförda principiella uttalanden. I vissa fall har dock så skett.

Linköping. I likhet med de sakkunniga ansåge domkapitlet, att en av orsakerna till de nu alltför stora kostnaderna för skolväsendet vore det tungrodda systemet vid frågan om indragningar av läraravdelningar och omändring eller nedläggande av skolor, som genom flykten från landsbygden och den sjunkande nativiteten fått ett alltför ringa barnantal. En snabbare och smidigare anpassning efter de förändrade förhållandena vore högst nödvändig. Förberedande åtgärder måste omedelbart vidtagas för en genomgripande rationalisering av folkskoleväsendet, främst genom att »bromsa upp» utvecklingen i sådana skolor och skoldistrikt, som med hjälp av stora statsanslag redan nått en hög standard. De ledande principer, som de sakkunniga för övrigt framlagt, syntes domkapitlet vara försiktiga och väl grundade.

Luleå. Domkapitlet ville framhålla, att det måste anses vanskligt att utan närmare kännedom om de besparingsåtgärder, som av de sakkunniga sedermera komme att föreslås, yttra sig rörande lämpligheten av de nu föreslagna åtgärderna. Åtskilliga av dessa syntes visserligen i nu förevarande nödläge kunna godtagas, ehuru de besparingar, som genom desamma uppstode, vunnes genom uppoffrande av undervisningens effektivitet. Sedda i sammanhang med de sakkunnigas stora besparingsprogram kunde åtgärderna däremot måhända anses obehövliga, om tillräckliga besparingar på andra håll kunde vinnas utan så stora uppoffringar. Domkapitlet förutsatte emellertid, att i dylika fall en omprövning kunde komma till stånd i samband med behandlingen av de sakkunnigas slutliga förslag.

I och med att staten kommit att övertaga allt större anpart av kostnaderna för folkskoleväsendet hade framträtt ett ökat behov av ekonomisk kontroll genom de statliga organen. Men särskilt i den mån denna kontroll fått formen av ingripande i organisatoriska detaljer, hade en smidig och

snabb anpassning till de med tid och ort starkt skiftande förhållandena visat sig svår att ernå. Det syntes därför bli allt mer angeläget att beakta vikten av att generella regler finge en vid formulering och att beslutanderätten i de särskilda fallen i högre grad än hittills decentraliserades. Denna synpunkt torde vara värd att framhålla i nu föreliggande ärende, som avsåge en betydande utökning av den statliga kontrollen på folkskoleväsendets område. I detta sammanhang ville domkapitlet även framhålla, att vägande principiella och praktiska invändningar kunde göras mot att folkskolinspektionens konsulterande och kontrollerande verksamhet i allt mer stigande grad förknippades med befogenhet att självständigt fatta beslut med i vissa fall betydande ekonomisk räckvidd.

Länsstyrelserna.

icke heller länsstyrelserna ha mera allmänt gått in på de av besparings-sakkunniga uttalade allmänna synpunkterna på förevarande problem. Vissa uttalanden må dock här framhållas.

Göteborg. Under nu rådande ekonomiska situation vore det förvisso en tvingande nödvändighet att vidtaga besparingsåtgärder, som kunde väntas ge resultat inom den närmaste framtiden. Dessa mer näralliggande frågor torde dock ej böra undanskymma spörsmål, som icke låge inom den närmaste synkretsen men vore av största vikt för folkskoleväsendet och dess ekonomi. Härvid förtjänade att bringas i erinran tidigare framkomna förslag att avvägbringa större kommunala enheter.

Mariestad. Länsstyrelsen funne det vara uppenbart, att tidigare omorganisationer icke planlagts med tillbörlig ekonomisk omtanke. Hade så skett, skulle man måhända icke varit nödsakad taga i övervägande sådana extraordinära ingrepp uti organisationen, som nu föreslagits. För att vinna en mera avsevärd besparingseffekt inom folkskoleväsendets anslagsfrågor ansåge länsstyrelsen, att man borde övergå till eller återgå till ett sådant system, att kommunerna själva förpliktades bidraga med en noggrant avpassad andel i kostnaderna för de ändamål, vilkas tillgodoseende delvis bestredes av statsbidrag.

Lärarsammanslutningarna.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening. Centralstyrelsen vore medveten om att det nuvarande krisläget påkallade tillfälliga besparingsåtgärder och att därjämte rationaliseringsåtgärder på lång sikt kunde vara behövliga, särskilt i fråga om fortsättningsskolorna. Styrelsen måste dock anse det som ett allmänt intresse, att de bördor och olägenheter, som det nuvarande tidsläget orsakade, så jämnt och rättvist som möjligt fördelades på skilda medborgargrupper. Att utgiftsstegringar ägt rum därigenom, att vårt lands folkskoleväsen varit föremål för nödvändiga reformer och att dess lärarkår sent omsider erhållit en länge uppskjuten löneförbättring, borde ej utgöra något skäl för att denna lärarkår i högre grad än andra medborgargrupper skulle få vidkännas arbetslöshet eller i övrigt väsentligt försämrade villkor, helst som dessa svårigheter hårdast skulle drabba den minst bärkraftiga delen av kåren, de icke-ordinarie lärarna, vilka redan förut fått erfara för dem synnerligen kännbara restriktioner.

tiva åtgärder. Styrelsen fäste därför särskild vikt vid de sakkunnigas uttalande, att de föreslagna besparingsåtgärderna borde genomföras på sådant sätt, att de ej mera kännbart försämrade de pedagogiska betingelserna för undervisningen och att redan anställda lärare icke bleve obilligt behandlade. Styrelsen hade också observerat, att de sakkunniga förutsatte, att redan fattade riksdagsbeslut ej skulle upprivas. I fråga om vad de sakkunniga anförde om möjligheten att vinna besparingar genom att åtminstone tillfälligt bromsa upp utvecklingen i skolor av relativt hög standard, finge man självfallet utgå ifrån att huvudvikten av de sakkunniga lagts på besparingen, och att förslaget ej avsett en försämring av förhållandena i nämnda skolor. Dessa hade dock bland annat haft den betydelsen, att de givit värdefulla impulser åt och utgjort goda föredömen för de mindre lyckligt lottade skoldistrikten.

Centralstyrelsen funne angeläget, att en bestämd gräns droges mellan sådana åtgärder, som vore betingade av nu rådande krisförhållanden och åtgärder, som vore avsedda att bli bestående. Såvitt styrelsen kunde bedöma, vore folkskolans lärarkår beredd att taga sin andel av de uppoffringar och inskränkningar, som den rådande krisen kunde påkalla.

Centralstyrelsen för Sveriges folkskolläraryrkesförbund. Centralstyrelsen förstode och behjärtade, att det för närvarande måste göras besparingar och indragningar för att nedbringa statens utgifter och att utgifterna för undervisningsändamål därvid ej kunde utgöra undantag. Styrelsen konstaterade emellertid med tillfredsställelse, att de sakkunniga förklarat sig vilja föreslå åtgärder i detta syfte på sådant sätt, att de pedagogiska betingelserna för undervisningen icke kännbart försämrades.

Styrelsen för Sveriges småskolläraryrkesförening. Styrelsen kunde i princip ansluta sig till de sakkunnigas uppfattning under förutsättning, att ett förbilligande av utgifterna för skolväsendet endast gällde den nuvarande kristidssituationen och att besparingsåtgärderna icke i sådan grad ginge ut över folkskolan, att undervisningen och lärarnas anställningsförhållanden därigenom försämrades.

Departementschefen.

Jag har inledningsvis erinrat om den starka utveckling i kvalitativt avseende, som för närvarande kännetecknar vårt folkskoleväsen. Från statens sida har denna utveckling understötts och främjats genom åtgärder, som inneburit betydande och alltjämt fortgående utgiftsstegringar. Staten måste samtidigt kunna fordra, att folkskoleväsendet i organisatoriskt hänseende på ett sådant sätt anpassar sig efter det växlande behovet, att icke onödiga utgifter åsamkas det allmänna.

Härmed ha angivits de vägar, på vilka mera betydande besparingar skulle kunna uppnås. Sålunda skulle folkskolans utveckling kunna bringas att tillfälligtvis avstanna. Denna utväg bör emellertid enligt min mening undvikas. Ett mer målmedvetet bedrivet rationaliseringsarbete är att föredraga. De sakkunnigas uppgift har varit att utreda och avgiva förslag rörande de besparingsåtgärder, som i det senare avseendet kunna stå till

buds, med hänsyn särskilt tagen till önskvärdheten att vinna en utgiftsbegränsning redan för nästa budgetår.

Mot de allmänna riktlinjer, de sakkunniga därvid ansett böra vara vägledande, har jag icke funnit anledning till erinran. Jag instämmer sålunda med dem däri, att förbilligandet av skolorganisationen icke bör drivas så långt, att de pedagogiska betingelserna för undervisningen mera kännbart försämras, särskilt icke när det gäller skolor, som nu arbeta under mindre gynnsamma förhållanden. Av vikt är även, såsom de sakkunniga framhållit, att åtgärder icke vidtagas, som kunna leda till en mera omfattande arbetslöshet bland olika lärargrupper.

Jag har särskilt beaktat de sakkunnigas och vissa av myndigheternas påpekanden, att de betydande statsbidrag, som numera lämnas folkskoleväsendet, framkallat en tendens till minskad ekonomisk omtanke från kommunernas sida vid planläggandet av skolorganisationen. Denna synpunkt kan icke förbigås och bör kunna föranleda *antingen* ett överskjutande på kommunerna av en något större del av kostnaderna för folkskoleväsendet *eller* en ökad statlig tillsyn över folkskoleväsendet. Enligt min mening borde, med beaktande av önskvärdheten av att skolväsendets utveckling icke blir i för hög grad beroende av kommunernas ekonomiska bärkraft, en medelväg kunna sökas mellan dessa båda alternativa utvägar. Då emellertid i nuvarande läge en övervältring av utgifter från staten till kommunerna helst icke bör ske, måste för närvarande, såsom jämväl de sakkunniga och flertalet myndigheter förutsatt, företrädesvis det senare alternativet väljas.

De sakkunniga ha även fäst uppmärksamheten vid den omständlighet, som för närvarande präglar handläggningen av ärenden rörande indragning av lärartjänster, och uttalat såsom önskvärt, att åt folkskolinspektörerna gäves befogenhet att åtminstone provisoriskt besluta i vissa frågor, som för statsverket hade ekonomisk betydelse. Jag vill för egen del erkänna det befogade i de sakkunnigas erinran, att den utdragna handläggningen av ifrågavarande ärenden ofta fördröjer en erforderlig rationalisering. Särskilt i nuvarande läge, då det är angeläget att snabbt ernå möjliga besparingar, äro åtgärder påkallade i syfte att förenkla proceduren. Jag ämnar närmare ingå härpå i det följande i samband med behandlingen av de förslag i denna riktning, som de sakkunniga framlagt.

De sakkunniga ha funnit sig kunna konstatera, att folkskoleväsendets yttre organisation av olika skäl icke förmått hålla jämna steg med de förändringar i fråga om barnantal och befolkningens bosättningsförhållanden, som bort påkalla förenklingar av organisationen. I vissa avseenden ha de funnit åtgärder kunna vidtagas i syfte att redan för nästa budgetår åstadkomma dylika förenklingar. I stort sett ha dock erforderliga åtgärder ansetts böra bero på resultatet av en utredning, som de sakkunniga komme att företaga. Materialet till nämnda utredning ha de sakkunniga ämnat

införskaffa genom statens vederbörande folkskolinspektörer. Jag vill erinra, att Kungl. Maj:t — för att underlätta de sakkunnigas ifrågavarande utredning — denna dag, efter framställning av de sakkunniga, förklarat hinder ej möta för skolöverstyrelsen att bevilja folkskolinspektör viss tids tjänstledighet för fullgörande av utredningsarbete för de sakkunnigas räkning.

De sakkunniga ha ej ingått på frågan om lämpligheten av ett uppskov i besparingssyfte med genomförandet av vissa redan beslutade reformer inom folkskoleväsendet. Såsom av det efterföljande framgår, har jag emellertid nödgats i vissa hänseenden under nuvarande förhållanden ifrågasätta sådana åtgärder.

De viktigaste av mig nedan föreslagna besparingsåtgärderna kunna beräknas inbespara statsverket utgifter för folkskoleväsendet med nedan i avrundade tal angivna belopp:

a) Minskning av antalet parallellavdelningar	kronor 1,600,000
(samtidigt ernås besparing för kommunerna med omkring 200,000 kronor)	
b) Centralisering av fortsättningsskoleväsendet	» 300,000
c) Uppskov med ikraftträdandet av beslutet om utsträckning av den årliga minimilästiden	» 400,000
d) Minskade underhålls- och materielbidrag	» 900,000
e) Restriktiva bestämmelser beträffande slöjdundervisningen	» 200,000
	<hr/>
	Summa kronor 3,400,000.

I viss utsträckning ernås dessa utgiftsminskningar i sin helhet först under budgetåret 1941/42.

2. Minskning av antalet parallellavdelningar.

De sakkunniga.

Den av de sakkunniga verkställda undersökningen rörande möjligheten att indraga lärartjänster har i främsta rummet avsett icke-ordinarie tjänster vid A-skolor i skoldistrikt med ett flertal parallellavdelningar. Undersökningen har enligt de sakkunniga givit vid handen, att ett stort antal läraravdelningar finnes med ett ganska ringa elevantal. De sakkunniga anse därför, att en ändring i berörda hänseende bör komma till stånd, varigenom antalet lärjungar i klassavdelningarna skulle något ökas. Härvid borde som allmän regel gälla, att läraravdelning icke finge delas, förrän antalet elever överstege på folkskolestadiet 35 och på småskolestadiet 25 (»överskottsmetoden»). I större skoldistrikt, där möjlighet funnes att jämnt fördela eleverna på be-

fintliga skolor, borde krävas ett medeltal elever i läraravdelning av 30 på folkskolestadiet och 24 på småskolestadiet (»medeltalsmetoden»).

De sakkunniga föreslå, att till § 5 kungörelsen den 10 december 1937, nr 999, angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor m. m. fogas ett tillägg av innehåll, att som villkor för utgående av de i nämnda kungörelse omförmälda statsbidrag skall gälla, att skoldistrikt skall vara skyldigt att i god tid före varje läsårs början — lämpligen i maj eller senast i juni månad — underställa frågan om elevernas fördelning på läraravdelning under nästpåföljande läsår vederbörande folkskolinspektörs prövning och godkännande, dock att skoldistrikt, som ej åtnöjdes med folkskolinspektörens beslut, skulle äga underställa ärendet skolöverstyrelsens avgörande.

De sakkunniga föreslå vidare, att anvisningar av Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen utfärdas till ledning för skoldistrikt och folkskolinspektörer vid handläggning av frågor rörande sådan reglering av lärjungantalet, som av de sakkunniga ifrågasatts.

Enligt av de sakkunniga från folkskolinspektörerna inhämtade uppgifter skulle en tillämpning av de bestämmelser, de sakkunniga i detta sammanhang ifrågasätta, för den händelse de anpassades på förhållandena under läsåret 1938/39, medföra en indragning av omkring 285 lärartjänster på folkskolestadiet, varav 110 genom tillämpning av överskottsmetoden och 175 enligt medeltalsmetoden. Motsvarande siffror för småskolan bleve respektive 85, 35 och 50. De sakkunniga ha saknat uppgifter om elevantalet under läsåret 1940/41. Med hänsyn till födelsesiffrornas utveckling under de år, som vore av betydelse för elevantalet i folkskolan under den tidsperiod, varom här vore fråga, ha de dock ansett sannolikt, att elevantalet i folkskolan läsåret 1940/41 komme att vara något lägre än under läsåret 1938/39 samt i följd härav möjligheten till indragning av tjänster större.

De sakkunniga ha även upptagit till diskussion, huruvida man borde på en gång indraga nämnda tjänster eller fördela indragningen över flera läsår, och därvid kommit till den uppfattningen, att man — därest hänsyn till lärarnas anställningsförhållanden härutinnan icke föranledde ändring — borde indraga tjänsterna redan under det kommande läsåret. Som skäl härför, fränsett de ekonomiska synpunkterna, ha de sakkunniga framhållit, att man säkerligen under de därpå närmast kommande läsåren måste räkna med en stark indragning av ordinarie tjänster. Det kunde då icke vara lämpligt att till en sådan tidpunkt uppskjuta den indragning, det här gällde. För de lärare, som bleve nödsakade att söka anställning i annat skoldistrikt, vore detta icke förenat med mindre olägenhet ett år senare. Snarare kunde man säga, att varje år, som i detta fall förflöte, vore ägnat att öka svårigheterna vid transport till ett nytt verksamhetsområde.

Till stöd för här berörda förslag ha de sakkunniga anfört i huvudsak följande:

I det föregående hade de sakkunniga givit uttryck åt den uppfattningen, att man för att vinna mera väsentliga besparingar å utgifterna för folkskoleväsendet bland annat borde minska det antal lärare, för vilket statsbidrag utginge. Indragning av *ordinarie* lärarbefattning vore emellertid en tämligen omfattande och invecklad procedur. De sakkunniga hade icke på den korta tid, som stått dem till buds, medhunnit att utreda frågan om nya åtgärder i nu förevarande hänseende, vilka kunnat verka sänkande på utgifterna redan under budgetåret 1940/41.

Annorlunda ställde sig saken med *icke-ordinarie* lärare. Dessa anställdes för viss tid, ej överstigande ett läsår. Vid vårterminens slut 1940 bleve det därför möjligt att pröva, i vilken utsträckning nämnda tjänster vore för det kommande läsåret behövlige. De sakkunniga förutsatte också, att vid en sådan omprövning ingen hänsyn finge tagas till om tjänsten, för det fall Kungl. Maj:t medgivit dess inrättande, beviljats för längre tid än till och med läsåret 1939/40.

De tjänster, varom här vore fråga, funnes företrädesvis i A-skolor och framför allt i skoldistrikt med ett flertal parallellavdelningar.

Vid indragning av lärartjänster hade man att taga ställning till frågan, vilket *elevantal per läraravdelning* som kunde betraktas såsom lämpligt och försvarligt ur såväl pedagogiska som ekonomiska synpunkter.

Att fastställa detta tal vore ingalunda lätt. När under senare år elevantalet i läraravdelningarna på grund av den sjunkande nativiteten samt de goda konjunkturerna nedbringats väsentligt, kunde man icke utan vidare klandra detta förhållande. Hade samhället ekonomiska möjligheter, vore det önskligt med relativt små läraravdelningar, enär undervisningen härigenom kunde bedrivas under bättre betingelser. Framför allt bleve det möjligt att mera individualisera behandlingen av eleverna. I tider som de nuvarande åter, då påfrestningen på statsfinanserna vore oerhörd, måste helt naturligt större utrymme givas åt de ekonomiska synpunkterna. Icke heller nu borde man dock vidtaga åtgärder, som på ett mera allvarligt sätt försvårade möjligheterna att meddela en god undervisning.

Några i allmän författning givna bestämmelser om antalet elever per läraravdelning funnes icke. Föreskrifter i nämnda hänseende lämnades i de för distrikten gällande reglementena. Skolöverstyrelsens planer och förebilder till reglementen och andra bestämmelser för distrikten angåve maximisiffran för elevantalet i folkskolor av A-form till på folkskolestadiet 40 och på småskolestadiet 30. Endast undantagsvis torde dock numera läraravdelningar ha ett så högt elevantal. Den senast färdigställda elevstatistiken, avseende vårterminen 1936, utvisade ett medeltal elever per lärare av 27,2 på folkskolestadiet och 20,6 i småskolan. I båda fallen gällde det skolor av A-form. Man syntes härav kunna draga den slutsatsen, att elevantalet i ett stort antal läraravdelningar inom A-formen vore ganska ringa. En försiktig ökning torde därför i nuvarande läge väl kunna förvaras.

I detta sammanhang inställde sig spörsmålet, huruvida eleverna kunde, utan skada för deras undervisning och uppfostran, *byta lärare* när som helst under skolgången.

Enligt de sakkunnigas mening vore det för folkskolan med dess klasslärarsystem i hög grad önskligt, att samma lärare undervisade avdelningen

under relativt lång tid. Ombildning av läraravdelningar mellan första och andra skolåret borde därför icke komma i fråga. Vid tredje skolårets början däremot bytte eleverna praktiskt taget alltid lärare i de skolformer, varom här vore fråga, och man hade då fria händer att göra behövliga justeringar. Vore avgången stor till läroverk eller andra högre skolor efter fjärde skolåret, måste antalet avdelningar av klass 5 minskas med hänsyn härtill. Slutligen kunde genom avgång från sjätte klass, antingen denna avgång skedde till högre läroanstalter eller till fortsättningsskolan, också vid sjunde skolårets början en omreglering böra ske av läraravdelningarna. Efter första, tredje och femte skolåren borde dock klassavdelningarna i regel få vara oförändrade, fränsett kvarsittning etc.

Här anförda uppfattning finge emellertid icke hindra, att man i nuvarande exceptionella läge vid nästa hösttermins början genomförde en allmän justering av elevantalet i A-skolorna. Dock borde därvid stort utrymme lämnas åt skoldistriktet att, inom ramen av givna allmänna bestämmelser, lokalt lösa spörsmålen på sätt man kunde finna lämpligt.

Beträffande de regler, som skulle kunna uppställas för *elevernas fördelning på läraravdelningar*, ha de sakkunniga erinrat om ett av skolöverstyrelsen den 28 november 1939 i ämnet avgivet yttrande, föranlett av vissa framställningar om reglering nedåt av elevantalet i läraravdelningarna. De sakkunniga, som förklarar sig skola i ett senare betänkande återkomma till här berörda spörsmål, ha ansett sig nu endast böra återgiva en del av överstyrelsens principiella synpunkter.

Överstyrelsen hade ansett starka skäl tala emot ett fastställande genom föreskrifter i folkskolestadgan eller på annat sätt av maximi- och minimi-antal lärjungar i läraravdelningar.

Förhållandena inom rikets olika delar vore så skiftande, att ett fastställande av vissa maximiantal lärjungar av denna anledning icke syntes vara praktiskt genomförbart. I ett stort antal skolor växlade barnantalet såväl under ett och samma läsår som från det ena läsåret till det andra högst väsentligt antingen på grund av in- och utflyttning eller till följd av befolkningens olika fördelning på skilda åldersgrupper under varandra jämförelsevis nära liggande tidsperioder eller på grund av födelsetalens relativt starka växlingar från det ena året till det andra eller ock till följd därav, att fluktuationer i samtliga nämnda avseenden förekomme. Om till exempel i en läraravdelning av en viss skolorm vid höstterminens början funnes 30 barn, kunde detta antal efter några veckor eller månader ha minskats till 25 och ett annat läsår åter stigit till 32.

Gällde då för ifrågavarande skolorm den föreskriften, att antalet barn icke finge överstiga 30, måste en uppdelning ske och en ny lärare anställas. Varje läraravdelning komme då att bestå av endast 16 barn. Vore då minimiantal också fastställt, bleve förhållandena så komplicerade, att ett ordnande av skolan med iakttagande av gällande föreskrifter rörande barnantalet i läraravdelning näppeligen bleve möjligt.

Då folkskolan vore obligatorisk och alltså till undervisning måste mottaga icke blott skolpliktiga barn, som för längre eller kortare tid tillhörde skolans område och för vilkas undervisning icke på annat giltigt sätt sörjdes, utan även, då så befunes lämpligt, barn från andra skolområden och skoldistrikt, kunde betydande växlingar hos barnantalet i läraravdelning

icke undvikas. Det vore därför enligt överstyrelsens mening nödvändigt, att möjligheter till anpassning efter olika förhållanden fortfarande funnes. Överstyrelsen ville dock betona, att denna anpassningsförmåga hade sina gränser, såvida folkskolan skulle kunna giva de resultat, man i olika avseenden numera krävde av dess verksamhet. Antalet lärjungar i läraravdelning borde fördenskull icke bli så stort, att en mera individuell handledning av lärjungarna därigenom äventyrades.

Överstyrelsen vore medveten om att det tidigare i vissa skolor såväl i städer som på landsbygd funnits läraravdelningar med alltför stort barnantal. Numera torde dock förhållandena ha betydligt förbättrats. Det sjunkande barnantalet hade enligt överstyrelsens erfarenhet i stort sett verkat som en reglerande faktor i nu förevarande avseende. Överstyrelsen ville dock framhålla, att införandet av det sjunde skolåret kunde komma att i vissa skolor av B-form medföra sådan ökning av antalet barn i den läraravdelning, som omfattade den sjunde klassen, att en uppdelning på grund därav måste äga rum. Närmare erfarenhet om hur förhållandena i detta avseende inom landet i dess helhet kunde komma att gestalta sig saknades dock ännu.

Slutligen ville överstyrelsen framhålla, att antalet läraravdelningar med alltför stort eller alltför litet barnantal mer och mer försvunne genom de centraliseringsåtgärder, som i avsevärd omfattning företoges.

De sakkunniga kunde i allt väsentligt ansluta sig till vad skolöverstyrelsen sålunda anfört. Det kunde icke vara lämpligt att i folkskolan införa några bestämda, mekaniskt verkande regler för fastställande av elevantalet i läraravdelningarna. Då de sakkunniga emellertid ansåge det nödvändigt med en utjämning av antalet elever, så att de minsta läraravdelningarna, där så vore möjligt, antingen indroges eller utökades med elever från andra avdelningar, hade de sökt finna en lösning av detta spörsmål efter delvis andra linjer. Det gällde att å ena sidan vinna ett mera skäligt elevantal i sådana avdelningar, som med hänsyn till nuvarande ekonomiska förhållanden vore alltför små, men å andra sidan att bibehålla folkskolans förmåga av smidig anpassning efter skiftande förhållanden. Någon bestämmelse om elevantal borde därför, enligt de sakkunnigas mening, icke heller nu fastställas i allmän författning. Det angivna syftet torde kunna vinnas, om i kungörelsen nr 999/1937 angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor m. m. såsom ytterligare villkor för statsbidrag stadgades, att skoldistrikt skulle vara skyldigt att i god tid före läsårs början för prövning och godkännande underställa statens vederbörande folkskolinspektör elevernas fördelning på läraravdelningar. Därest skoldistrikt icke ville låta sig nöja med folkskolinspektörens beslut, borde frågan kunna hänskjutas till skolöverstyrelsen.

Lämpligast borde dylika ärenden prövas redan i maj eller juni månad.

Skoldistriktet hade då möjlighet att trots denna nya anordning hinna anställa erforderligt antal icke-ordinarie lärare före höstterminens början. Den av de sakkunniga ifrågasatta enhetligheten i elevantal kunde sedan vinnas genom att ovan angivna bestämmelse kompletterades med av Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen utfärdade *anvisningar*, vilka skulle tjäna till

ledning för såväl skoldistriktet som folkskolinspektörerna. Nämnda anvisningar borde i stort sett innehålla föreskrifter av det innehåll, som de sakkunniga i det följande föresloge.

Som allmän regel borde gälla, att läraravdelning ej finge delas, förrän antalet elever överstege på folkskolestadiet 35 och i småskolan 25. I följd härav skulle det alltså på folkskolestadiet erfordras för två läraravdelningar av samma klass minst 36 elever, för tre avdelningar minst 71 och för fyra avdelningar minst 106. Motsvarande tal för småskolan skulle bliva 26, 51 och 76. Emellertid borde man icke strängt hålla på att alla läraravdelningar skulle vara av A-form, även om denna vore för en skola gällande. B-formerna gäve vid måttligt elevantal möjlighet till fullt tillfredsställande undervisning. Vore exempelvis på småskolestadiet elevantalet i båda klasserna sammanlagt 60, borde detta icke föranleda inrättandet av fyra läraravdelningar. Det torde vara riktigare att organisera undervisningen på två avdelningar av a-form med drygt 20 elever vardera samt en avdelning av b-form med knappt detta elevantal. På motsvarande sätt kunde man tänka sig, att till exempel 85 elever i klasserna 3 och 4 fördelades på allenast tre läraravdelningar genom att två läraravdelningar av A-form erhöle omkring 30 elever vardera samt en avdelning av B-form omkring 25.

I större skoldistrikt med möjlighet att jämnt fördela eleverna på A-skolor syntes det var lämpligast att ej tillämpa förut angivna metod för elevernas fördelning utan i stället räkna med ett visst *medeltal* elever för respektive folk- och småskolestudier. Härigenom bleve den statliga kontrollen avsevärt enklare att ordna, varjämte skoldistriktet finge relativt stor frihet att fördela eleverna på skolor och läraravdelningar. Statens ekonomiska synpunkter finge det oaktat tillfälle att göra sig gällande. En tillämpning av här berörda metod lämpade sig för städer med minst fem parallellavdelningar av varje klass.

De sakkunniga hade övervägt olika tal för den medelsiffra elever, som skulle fastställas. Sålunda hade de sakkunniga ej ansett det i och för sig orimligt att på folkskolestadiet kräva ett medeltal elever av 32. Emellertid visade det sig, att, om man satte medelsiffran så pass högt, detta skulle medföra en mycket stark indragning av tjänster i de större skoldistriktet. Då de sakkunniga ansåge, att reduceringen av antalet lärare borde fördelas på en längre tidsperiod — en sak som bland annat nödvändiggjordes av lärarnas i regel ordinarie anställning — ville de föreslå, att man nöjde sig med att kräva ett medeltal elever av 30 på folkskolestadiet för större skoldistrikt. På småskolestadiet borde elevantalet helt naturligt vara avsevärt lägre. Fastställde man siffran 30 för folkskolestadiet, borde medeltalet elever i småskolans läraravdelningar icke överstiga 22. Enligt vad de sakkunniga inhämtat, hade emellertid ett flertal av de större skoldistrikt, som i detta sammanhang komme i fråga, ett avsevärt högre medeltal elever. Med hänsyn härtill och då för de sakkunniga besparingssynpunkten måste vara den väsentliga, ville de föreslå, att för småskolestadiet medeltalet elever icke skulle understiga 24.

I detta sammanhang hade man att taga ställning till ytterligare ett par spörsmål, som avsåge beräkningen av medeltalet elever i de större skoldistriktet. Sålunda måste man avgöra, huruvida det medeltal, som sålunda ifrågasattes, skulle avse skoldistriktets *samtliga* barn eller om eleverna i vissa specialklasser borde frånräknas. Dylika specialavdelningar vore exempelvis hjälpklasser samt psykopat- och hälsoklasser. De sakkunniga ansåge

det vara ställt utanför all diskussion, att nämnda avdelningar, för den händelse syftet med deras inrättande skulle uppnås, måste ha ett relativt litet elevantal. I anledning härav föresloges, att nyssnämnda specialavdelningar icke skulle ingå i det medeltal elever, som komme att krävas, utan behandlas fristående.

I några skoldistrikt finnes dessutom s. k. *svagklasser*, i vilka man sammanfört barn, som, utan att kunna hänföras till hjälpklasstadiet, vore relativt klen begåvade. Även i nämnda undervisningsavdelningar brukade antalet elever vara avsevärt lägre än i normalklasserna. Med hänsyn bland annat till att den anordning, varom nu vore fråga, icke hade något stöd i allmän författning och till sitt pedagogiska värde vore omtvistad samt dessutom skulle kunna omöjliggöra genomförandet av en reglering av klassavdelningarnas storlek, ansågo de sakkunniga, att undantag i nämnda fall ej borde medgivas. Detta berövade dock icke ett skoldistrikt möjligheten att i nu avsedd läraravdelning ha ett lägre elevantal men måste medföra, att antalet elever i normalavdelningarna höjdes i motsvarande grad.

Slutligen ville de sakkunniga fästa uppmärksamheten därå, att vissa av de större städerna hade mera glest bebodda ytterområden. Skolorna i dessa borde — även om de stundom vore av A-förm — icke ingå i den allmänna medeltalsberäkningen av elevantalet utan behandlas enligt överskottsmetoden.

Anmärkas borde i detta sammanhang, att de större och medelstora städerna genom tillämpning av medeltalsmetod icke komme i bättre ställning än andra skoldistrikt. Överskottsmetoden skulle nämligen tillämpas på varje *klass* och i regel varje skolanläggning för sig, under det att medeltalsmetoden normalt skulle tillämpas på *folk-* respektive *småskolestadiet* i samtliga A-skolor inom distriktet betraktat som en enhet. Utan tvekan bleve därför det genomsnittliga antalet elever per läraravdelning högre i de större skoldistrikten, vilket i sin tur möjliggjordes av befolkningens större koncentration.

De sakkunniga framhålla vidare, att — även om de sålunda föreslagna åtgärderna blott avsågo förhållandena i A-skolor — detta icke hindrade, att de betraktade det som självklart, att man, i den mån förekomsten av icke-ordinarie tjänster eller ordinarie lärares avgång gjorde det möjligt, borde vid nästa läsårs början reglera elevantalet även i lägre skolformer med särskilt hänsynstagande till det nuvarande ekonomiska läget.

Beträffande frågan om de föreslagna åtgärdernas inverkan på lärarnas anställningsförhållanden ha de sakkunniga, som nämnts, beräknat, att de här ovan ifrågasatta åtgärderna för en reglering av elevantalet i A-skolor skulle för nästa budgetår komma att medföra, att omkring 285 icke-ordinarie folkskollärartjänster och omkring 85 icke-ordinarie småskollärartjänster komme att bli överflödiga. De åtgärder i övrigt i syfte att reducera antalet erforderliga lärartjänster, som de sakkunniga förordade (jämför det följande), gjorde, att man kunde avrunda dessa siffror uppåt till respektive 300 och 100.

Vid den reducering av antalet lärartjänster i folk- och småskolor, som de sakkunniga dels sålunda föreslagit, dels ock ämnade i ett senare betän-

kande ifrågasätta, borde skäligen hänsyn tagas till såväl redan utexaminerade lärare liksom ock sådana läraraspiranter, som å seminarierna påbörjat utbildning för sitt tilltänkta yrke. Indragningen av lärartjänster borde därför fördelas över en längre tidsperiod, och examinationen av lärare anpassas efter de nya förhållandena.

För bedömning av, hur den för nästa budgetår ifrågasatta indragningen av tjänster komme att inverka på lärarnas anställningsförhållanden, ville de sakkunniga anföra följande.

Vid en normal utveckling av folkskolan räknade skolöverstyrelsen, enligt vad de sakkunniga under hand inhämtat, med en brist på *folkskollärare* av minst 200 för de närmaste läsåren. Med hänsyn härtill syntes tidpunkten synnerligen lämplig för de föreslagna indragningarna av tjänster. De av de sakkunniga ifrågasatta åtgärderna kunde i stort sett väntas få den följd i nu förevarande hänseende, att en befarad brist på lärare ersattes av något överskott. Vidare hade de sakkunniga från folkskolinspektörerna erhållit approximativa uppgifter om antalet pensionerade eller oexaminerade lärare samt småskollärare, vilka vid höstterminens slut 1939 tjänstgjort vid folkskola. Med ledning av de lämnade uppgifterna beräknade de sakkunniga sammanlagda antalet av nu nämnda lärare till minst 400. Denna höga siffra vore helt naturligt en följd av inkallelserna till militärtjänst i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap. Då bristen på lärare icke vore jämnt fördelad över hela landet utan i huvudsak förekomme koncentrerad till vissa delar, skulle det, även om yngre examinerade lärare stått till förfogande, icke varit möjligt att besätta samtliga vikariat med sådana lärare.

Beträffande *småskollärarna* låge saken delvis annorlunda till. På detta område hade sedan lång tid funnits ett överskott av lärare. Genom minskad examination hade dock nämnda överskott successivt minskats och torde numera vara ganska ringa. En indragning av tjänster i småskolan betydde emellertid, att det toge något längre tid, innan arbetstillfällena för nu avsedda lärare komme att någorlunda motsvara tillgången på arbetskraft. Även för småskollärare gällde, att anställningsmöjligheterna ökat genom den förstärkta försvarsberedskapen. I icke få fall hade småskollärare under sistlidna hösttermin uppehållit vikariat i folkskola.

Av det nu anförda syntes framgå, att om de förhållanden, som nödvändiggjort den förstärkta försvarsberedskapen, komme att fortsätta under nästkommande läsår, även en mycket stark indragning av tjänster å folkskolestadiet icke komme att medföra någon egentlig arbetslöshet bland yngre examinerade lärare. Även för småskollärarnas del torde anställningsförhållandena komma att bli någorlunda tillfredsställande.

Skulle däremot en avspänning inträda på det internationella området, bleve givetvis lärarnas arbetsförhållanden i nu förevarande hänseende försämrade. De sakkunniga hade övervägt, huruvida man i ett sådant läge borde låta den indragning av lärartjänster, som ifrågasatts för läsåret 1940/41, fördelas på längre tid. Som skäl för en dylik åsikt kunde, fränsett hänsynen till lärarna, åberopas, att den ekonomiska situationen i händelse av europeisk fred skulle bli väsentligt ljusare. Detta borde icke, enligt de sakkunnigas mening, föranleda ett undanskjutande av en lämplig rationalisering av folkskoleväsendet men skulle väl kunna motivera ett lug-

nare tempo i de olika åtgärderna. Med den form för reglerandet av hithörande förhållanden, som de sakkunniga föreslagit, syntes det formellt lätt att reglera takten i de ifrågasatta åtgärderna. De sakkunniga ansågo sig alltså böra föreslå, att vid utfärdandet av föreslagna anvisningar tillbörlig hänsyn toges även till lärarnas anställningsförhållanden i enlighet med av de sakkunniga här anförda synpunkter.

De sakkunniga ha i detta sammanhang även framfört vissa synpunkter beträffande elevintagningen i folk- och småskoleseminarierna under nästa och närmast följande budgetår och därvid ifrågasatt avsevärda inskränkningar. Härtill ber jag få återkomma i det följande.

Remissyttrandena.

Skolöverstyrelsen.

Överstyrelsen hade intet att erinra mot att de delningsgrunder, de sakkunniga föreslagit såsom regelmässiga (överskottsметoden), bleve tillämpade under nuvarande förhållanden.

Beträffande de sakkunnigas förslag om införande under vissa förhållanden i A-skolor av läraravdelningar av B-form, ville överstyrelsen framhålla, att sådan organisation redan nu tillämpades i olika variationer. Så kunde exempelvis småskolestadiet vara anordnat enligt b-formen och folkskolestadiet enligt A-formen eller det senare med två läraravdelningar enligt A-form och med två klasser sammanslagna till en läraravdelning. I sjuklassiga skolor kunde likaledes på folkskolestadiet två klasser tillsammans bilda en läraravdelning, under det att de tre övriga klasserna undervisades av var sin lärare o. s. v. Överstyrelsen ansågo för sin del, att en dylik anpassning vore nödvändig och även lämplig, när det vore fråga om A-skolor med relativt låga elevantal. Däremot hyste överstyrelsen vissa betänkligheter mot att i A-skolor med flera parallellavdelningar på folkskolestadiet skulle införas läraravdelningar av B-form, då dessa i dylika skolor lätt bleve betraktade såsom varande sämre än avdelningar av A-form.

De sakkunniga syntes icke heller ha haft för avsikt att föreslå, att nämnda metod för elevernas fördelning skulle tillämpas i skoldistrikt med större A-skolor. För sådana skoldistrikt borde i stället vid fördelningen räknas med ett visst medeltal elever för respektive folk- och småskolestadierna.

Överstyrelsen funne för sin del de föreslagna medeltalen väl avvägda och hade ur principiell synpunkt icke heller något att erinra mot vad de sakkunniga i övrigt anförde i nu förevarande avseenden. Emellertid ville överstyrelsen fästa uppmärksamheten på att de sakkunniga icke yttrat sig om de folkskolans högre avdelningar, som funnes och vilka vore frivilliga. På grund av den ställning och organisation, dessa avdelningar hade, vore det enligt överstyrelsens mening nödvändigt, att undantag från tillämpning av de föreslagna allmänna grunderna rörande elevantalet kunde medgivas i alla de fall, då skäl därtill föreläge på grund av lokala förhållanden eller undervisningens omfattning och planläggning. Här ifrågavarande avdelningar kunde exempelvis omfatta både goss- och flickavdelningar med elevantal, som möjliggjorde, att angivna medeltalsbestämmelser kunde följas, om hänsyn toges blott till denna omständighet. I många fall kunde dock särskilda kurs- och timplaner helt eller delvis vara upprättade för

de kvinnliga och för de manliga elevernas undervisning. En strikt tillämpning i dylika fall av ovannämnda delnings- och medeltalsgrunder skulle kunna äventyra möjligheten att anpassa undervisningen efter de olika elevkategoriernas utbildningsbehov. En sådan anpassning vore emellertid enligt överstyrelsens mening nödvändig.

De sakkunnigas förslag syntes gå ut på att samtliga de icke-ordinarie tjänster, som med tillämpning av föreslagna regler skulle bli övertaliga vid A-skolor läsåret 1940/41, skulle indragas redan under nämnda läsår. Överstyrelsen ansåge, att en sådan indragning skulle komma att drabba många lärare synnerligen hårt. Visserligen vore de icke-ordinarie tjänsterna avsedda att möjliggöra anpassning av lärartjänsternas antal efter storleken av elevantalet under skilda tider. Inom flera av de större skoldistrikten upprätthölles dock för närvarande ett jämförelsevis stort antal icke-ordinarie tjänster, som under normala förhållanden fortfarande skulle anses behövliga under en längre eller kortare tidsperiod. I många fall hade lärare innehaft dylika tjänster under ett tiotal år och därutöver. Även sådana lärare, av vilka många vore familjeförsörjare och under flera år erlagt familjepensionsavgifter, skulle vid en indragning på en gång komma att drabbas antingen av fullständig arbetslöshet eller, i bästa fall, bli hänvisade till att söka eventuellt lediga vikariat. Då genom särskilda åtgärder från statsmakternas sida en väsentlig skärpning av hittills i nu ifrågavarande avseende rådande förhållanden vore avsedd att genomföras, syntes det överstyrelsen rimligt, att åt eventuella föreskrifter gäves sådan form, att indragningen av övertaliga icke-ordinarie tjänster även vid A-skolor bleve fördelad på åtminstone två läsår, varvid borde tillses, att icke-ordinarie lärare med många års tjänstetid icke skulle drabbas av arbetslöshet. Överstyrelsen ansåge sig finna stöd för detta sitt förslag även i det förhållandet, att statsmakterna vid tidigare beslut rörande omorganisationer av olika slag framhållit, att dessa borde så genomföras, att icke-ordinarie befattningshavare med längre tjänstetid icke bleve avskedade. Riksdagens statsutskott hade också i samband med behandling av Kungl. Maj:ts framställningar till 1940 års riksdag i vissa för flera huvudtitlar gemensamma frågor gjort ett uttalande med liknande innehåll. Utskottet hade nämligen, bland annat, anfört, att önskvärda besparingar borde kunna vinnas utan att avskedande borde ske av redan anställd icke-ordinarie personal.

Statskontoret.

Enligt statskontorets mening hade de sakkunniga anfört fullgoda skäl för förslaget om meddelande av uttryckliga bestämmelser angående antal lärjungar i varje läraravdelning. Behovet av åtgärder på detta område vore särskilt framträdande mot bakgrunden av de besparingar, som härigenom kunde vinnas. De av de sakkunniga i detta avseende föreslagna bestämmelserna hade icke givit statskontoret anledning till erinran i annat hänseende än att ämbetsverket ville ifrågasätta, huruvida icke medeltalet lärjungar i läraravdelning i de större skoldistrikten borde kunna sättas högre än vad de sakkunniga föreslagit. Enligt statskontorets mening syntes det knappast innebära full rättvisa mot landsbygden att där icke medgiva delning av en läraravdelning på folkskolestadiet förrän lärjungeantalet överstege 35, under det att i större skoldistrikt det genomsnittliga antalet icke skulle behöva överstiga 30. I varje fall ansåge statskontoret, att sistnämnda siffra under nuvarande förhållanden icke borde

sättas lägre än 32, d. v. s. det av de sakkunniga alternativt övervägda antalet. För småskolestadiet torde i de större skoldistrikten medeltalet lärjungar kunna bestämmas till 25. Det skäl, som av de sakkunniga anförts mot en högre medelsiffra — nämligen en alltför stark indragning av tjänster i dessa skoldistrikt — kunde enligt statskontorets mening icke vara avgörande. Att märka vore nämligen, att det för närvarande i själva verket torde förefinnas brist på lärare, vilket icke minst framginge därav, att pensionerade lärare i rätt betydande omfattning anlätades för undervisningens upprätthållande. Vidare kunde framhållas, att de föreslagna besparingsåtgärderna endast vore avsedda att tillämpas under nuvarande exceptionella förhållanden med av dessa föranledda inkallelser av manliga folkskollärare till militärtjänstgöring. I den mån normala förhållanden åter inträdde finge givetvis de i besparingssyfte vidtagna åtgärderna på folkskolans område — liksom inom andra förvaltningsområden — tagas under förnyad omprövning. Då det här alltså icke vore fråga om någon bestående försämring av förutsättningarna för folkskolornas arbete utan endast en av nuvarande läge motiverad inskränkning, ansåge statskontoret det vara försvarbart att vidtaga även långtgående besparingsåtgärder.

Riksräkenskapsverket.

Med anledning av att de sakkunniga i detta såväl som i andra sammanhang framhållit nödvändigheten av att de bestämmelser, som erfordrades för de föreslagna besparingsåtgärderna, kompletterades med anvisningar till ledning för skoldistriktet och folkskolinspektörerna, har riksräkenskapsverket framhållit, att dylika anvisningar skulle komma att avsevärt underlätta jämväl den centrala kontrollen av statens utgifter för folkskoleväsendet.

Allmänna lönenämnden.

Nämndens majoritet har icke framställt erinran mot de sakkunnigas förslag. *En reservant* har uttalat sig för, att viss övergångstid borde fastställas för genomförande av förslaget.

Domkapitlen.

Flertalet domkapitel tillstyrka de sakkunnigas förslag i den form det erhållit. Några domkapitel förorda dock vissa modifikation, såsom domkapitlen i Västerås, Karlstad och Luleå. Domkapitlet i Uppsala anser de föreslagna åtgärderna icke tillfyllest i nu rådande läge.

Uppsala. Domkapitlet, som i och för sig tillstyrkte de sakkunnigas ifrågavarande förslag, kunde icke underlåta att giva uttryck åt en förmodan, att den föreslagna åtgärden skulle utan skada för vårt folkskoleväsende kunna göras ännu mera effektiv, detta särskilt med tanke på de nuvarande extraordinära tidsomständigheterna. Det förefölle, som om tiden vore inne för att ett stadgande om ett *minimiantal* av elever i folk- och småskolor av olika typer nu omedelbart upptoges till omprövning. Man måste förvåna sig över att så ej skett i det föreliggande betänkandet och även däröver

att de föreslagna besparingsåtgärderna för nästa budgetår vore inskränkta till folkskolor av A-typ.

Domkapitlet saknade givetvis förutsättningar att på ett mera självständigt sätt anvisa vägar för de olika missförhållandenas snara avhjälpande. Men med hänsyn därtill, att de sakkunniga förklarar sig vilja i ett senare betänkande föreslå en tillfällig förstärkning av folkskolinspektionen för förberedande av rationaliseringsåtgärder, ville domkapitlet sätta i fråga, huruvida ej en sådan tillfällig förstärkning snarare borde medgivas skolöverstyrelsen för en central och säkerligen mera effektiv behandling av detta viktiga spörsmål.

Domkapitlet i *Västerås* har hemställt, att, då enligt motiveringen till de sakkunnigas förslag klassavdelningarna i regel tänktes bära förbli oförändrade efter 1, 3 och 5 skolåren eller alltså i 2, 4 och 6 klasserna, vid medeltalsberäkningen hänsyn endast måtte tagas till elevantalet i klasserna 3, 5 och 7.

Domkapitlet i *Karlstad* har ifrågasatt, att de lärare, som tjänstgjort minst två år som extra ordinarie och på grund av de föreslagna besparingsåtgärderna måste övergå till vikariattjänstgöring, skulle få bibehålla de rättigheter, som de haft som extra ordinarie lärare.

Mot den förutnämnda ifrågasatta bestämmelsen rörande uppdelning av läraravdelningarna, av de sakkunniga kallad överskottsметоден, hade domkapitlet i *Luleå*, under förutsättning att det här vore fråga om en av det nuvarande ekonomiska läget betingad tillfällig anordning, ingen annan erinran att göra än att undantag från bestämmelsen bleve nödvändiga för stiftets finsktalande bygder och även syntes bli påkallade beträffande sådana avdelningar, där den allmänna kunskapsnivån vore förhållandevis låg, vare sig orsaken härtill vore organisatoriska anordningar, stark avgång till högre läroanstalter eller annat. Emot den ifrågasatta omfattningen av den av de sakkunniga föreslagna metoden att räkna med visst medeltal elever i läraravdelning kunde invändningar göras. Där bebyggelsen i en stad eller i ett stadsliknande samhälle vore starkt koncentrerad, torde anordningen icke behöva medföra särskilda olägenheter. Men denna förutsättning vore i dylika samhällen långt ifrån alltid för handen. Det vore enligt domkapitlets mening otillräckligt att räkna med undantag för allenast större städers glest bebodda ytterområden, utan den ifrågasatta medeltalsberäkningen borde uppenbarligen komma till användning överhuvud endast i sådana delar av ett distrikt, som hade starkt koncentrerad bebyggelse. Och att därvid äventyra undervisningsarbetets effektivitet genom medtagande i beräkningsunderlaget av så kallade svagklasser förefölle icke tillrädligt.

Det syntes vidare tveksamt, huruvida skyldighet borde stadgas för skoldistrikt att före läsårs början underställa frågan om elevernas fördelning folkskolinspektörens prövning och godkännande. Domkapitlet föreställde sig, att, därest särskilda anvisningar rörande elevantalet inom de olika läraravdelningarna utfärdades av Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen till ledning för såväl skoldistriktet som folkskolinspektörerna, de sistnämnda utan den av de sakkunniga föreslagna underställningen skulle kunna tillse, att onödiga läraravdelningar icke upprätthölles.

Domkapitlet i *Linköping* framhåller, att även i lägre skolformer torde ett ökande av det ringa elevantalet med därav följande sammanslagningar och indragningar av lärartjänster kunna utan skada ske redan under nästa läsår, särskilt i fråga om B1-skolor.

Domkapitlet i *Strängnäs* understryker, att det icke kunde vara lämpligt att i författningsbestämmelser ange antalet elever, som måste finnas i en läraravdelning, innan avdelningen finge delas. Förhållandena inom vårt folkskoleväsende vore så skiftande, att maximibestämmelser för klassavdelningars storlek icke kunde utfärdas på samma sätt som för läroverken.

Domkapitlet kunde nu icke bedöma, hur det i pedagogiskt avseende skulle komma att verka, därest man, som de sakkunniga förordat, i skolor av A-form delvis organiserade undervisningen enligt B-form. Ett dylikt blandat system kunde vara värt en prövning. Skulle det begagnas utan att den tidsödande proceduren med reglementsändring förutsattes som nödvändig, borde emellertid anmälan om företagna provisoriska förändringar i skolformerna göras till respektive domkapitel.

Länsstyrelserna.

Länsstyrelserna ha så gott som undantagslöst uttalat sin fulla anslutning till de sakkunnigas ifrågavarande förslag. Länsstyrelsen i *Nyköping* har dock förordat längre gående åtgärder än de sakkunniga. Länsstyrelsen i *Umeå* har uttryckt viss tveksamhet rörande lämpligheten av en så kraftig reducering, som ifrågasatts, och länsstyrelsen i *Luleå* har uttalat vissa önskemål om modifikationer, särskilt med hänsyn till förhållandena i *Norrbottnens* läns finnbygder.

Länsstyrelsen i *Nyköping* har sålunda ifrågasatt, om icke med hänsyn till motsvarande bestämmelser vid den högre skolundervisningen antalet elever i klasserna borde bestämmas till minst 35 respektive 25 icke blott för mindre skoldistrikt utan även för större sådana, varvid de lärare, som innehade ordinarie anställning och som genom den nu föreslagna åtgärden bleve övertaliga, finge i största möjliga utsträckning förflyttas till annan lärartjänst.

Länsstyrelsen i *Umeå* förklarar sig icke kunna frigöra sig från den uppfattningen, att den indragning av lärartjänster, som föreslagits skola äga rum redan från och med nästkommande budgetår, vore väl kraftig och skulle, därest den genomfördes i den beräknade omfattningen, sannolikt komma att skapa en icke obetydlig arbetslöshet inom lärarkåren. Med hänsyn härtill syntes en något mindre reducering av antalet tjänster vara att förorda, och beträffande särskilt *Västerbottens* län ville länsstyrelsen framhålla nödvändigheten av att gå fram med stor varsamhet. Vägbristen, de stora avstånden och de ofta kalla vintrarna vore synpunkter, som icke torde ha i tillbörlig grad beaktats, när maningar utgått om vidtagande av åtgärder i angiven riktning. Än betänkligare vore, att man syntes handla som om tillgången på lämpliga inackorderingsställen i de västerbottniska byarna vore tämligen obegränsad, medan förhållandena på grund av trångboddhet, ofta stora barnskaror och fattigdom mångentades vore de motsatta.

Länsstyrelsen i *Luleå* har framhållit, att då många barn i länets s. k. finnbygd hade tämligen ringa kunskap i svenska språket, pedagogiska skäl talade för att läraravdelningarna i dessa trakter icke kunde bestå av alltför stort antal barn. Det syntes länsstyrelsen därför lämpligt, att medeltalet elever i läraravdelningarna i de finskspråkiga delarna av länet icke fixerades, utan att på vederbörande folkskolinspektör skulle ankomma att med hänsyn till föreliggande omständigheter bestämma elevantalet per läraravdelning.

Stockholms folkskoledirektion.

Direktionen har hemställt,

att den av de sakkunniga föreslagna höjningen av lärjungantalet i folkskolans klasser måtte successivt genomföras under läsåren 1940/42;

att medeltalet lärjungar per klassavdelning i folkskolans högre avdelning måtte bestämmas till omkring 24;

att i fråga om kommun, som vore befriad från inspektion av sitt folkskoleväsen genom statens folkskolinspektör, icke måtte föreskrivas, att elevernas fördelning på läraravdelningar skulle underställas statens vederbörande folkskolinspektör för prövning och godkännande; samt

att i utfärdade anvisningar närmare måtte angivas de fall, i vilka den s. k. överskottsmetoden skulle komma till användning vid beräkandet av antalet läraravdelningar i städernas skoldistrikt.

Till stöd härför har anförts:

Vid ett försök att överblicka verkningarna inom Stockholms skoldistrikt av de föreslagna bestämmelserna, vilka icke komme att beröra småskolestadiet, där medeltalet lärjungar per klassavdelning för närvarande vore 24,3, uppställde sig först frågan, huruvida folkskolans högre avdelning, i Stockholm omfattande en årsklass, åttonde klassen, skulle medtagas vid medeltalsberäkningen. Åttonde klassen vore icke obligatorisk, och från sjunde klassen avginge ett stort antal lärjungar till fortsättningsskolan, yrkesskolor och andra överbyggnader. Under det att antalet lärjungar i sjunde klassen (normalavdelningarna) vårterminen 1939 utgjort 2,484, så vore antalet lärjungar i åttonde klassen (normalavdelningarna) innevarande läsår 1,937. På grund av att lärjungantalet i åttonde klassen vid varje särskild skola sålunda i allmänhet vore ganska lågt, stannade medeltalet lärjungar per avdelning inom denna klass vid en väsentligt lägre siffra än inom den egentliga folkskolan och vore innevarande läsår 22,5. En mera väsentlig höjning av detta medeltal skulle medföra, att man nödgades i stor utsträckning överflytta lärjungar under deras sista skolår från den skola, de under sin föregående skoltid tillhört, till en annan skola med andra lärare och med en för lärjungarna ny och främmande miljö. Ur pedagogiska synpunkter måste detta framstå såsom synnerligen olämpligt. Erfarenheten hade givit vid handen, att lärjungarna inför tvånget av en sådan överflyttning valde att gå till fortsättningsskolan i stället för till åttonde klassen. Då det vore uppenbart, att fortsättningsskolan icke kunde tillnärmelsevis giva lärjungarna samma bildningsmått som undervisningen i åttonde klassen, så komme en starkare till-

strömning till fortsättningsskolan på åttonde klassens bekostnad att ha till följd en avgjord sänkning av bildningsnivån hos den ungdom det här gällde.

Av anförda skäl skulle direktionen finna en föreskrift om en mera avsevärd höjning av medeltalet lärjungar per avdelning i åttonde klassen synnerligen beklaglig. De sakkunniga syntes icke heller i sina beräkningar ha medtagit denna klass. Med hänsyn till nu rådande läge borde naturligtvis lärjungantalet i avdelningarna även i denna klass höjas, så långt detta utan allvarligare olägenheter kunde ske, men direktionen ansåge sig på grund av de särskilda förhållanden, som gällde den frivilliga högre avdelningen, böra hemställa, att, om ett medeltal även i detta fall fixerades, detta icke måtte sättas högre än 24. De följande beräkningarna utginge från detta medeltal.

En annan fråga av betydelse för beräklandet av antalet klassavdelningar under nästkommande läsår vore, i vilken utsträckning den s. k. överskottsметоден borde komma till användning i fråga om skolorna i stadens ytterområden. Då denna fråga för närvarande torde vara omöjlig att besvara, så hade i de följande beräkningarna endast uppskattningsvis antagits, att avdelningsantalet genom överskottsметодens tillämpning för vissa skolor komme att med ett tiotal överstiga det antal, som erhöles, om medeltalsметоден tillämpades för hela skoldistriktet. Direktionen ville emellertid framhålla önskvärdheten av att klara direktiv i nu berörda avseende gäves i de anvisningar, som enligt de sakkunnigas förslag skulle utfärdas.

Bortsett från specialavdelningar utgjorde innevarande termin antalet avdelningar i åttonde klassen 86 med sammanlagt 1,937 lärjungar (medeltal per avdelning 22,5) och i klasserna 3—7 624 med 16,969 lärjungar (medeltal per avdelning 27,2). Om medeltalet varit 24 i klass 8 och 30 i klasserna 3—7, så skulle avdelningsantalen uppgått till respektive 81 och 566. Det sammanlagda avdelningsantalet skulle sålunda ha varit 63 mindre än det för närvarande vore. Enligt verkställd förutberäkning av lärjungantalet läsåret 1940/41 komme antalet lärjungar i klass 8 att vara ungefär oförändrat, medan lärjungantalet i klasserna 3—7 ökades med omkring 450 lärjungar. Med ett medeltal av 30 lärjungar per avdelning motsvarade denna ökning 15 avdelningar. Om överskottsметодens tillämpning på vissa skolor beräknades giva till resultat 10 avdelningar mera än som nu framkommit genom medeltalsметодens tillämpning på hela distriktet, så skulle sammanlagda antalet avdelningar i klasserna 3—8 komma att minska med (63—15—10 =) 38 avdelningar från innevarande år i stället för att ökas med 16 avdelningar, vilket skulle bli fallet, om antalet avdelningar beräknades enligt samma grunder som hittills. Besparingen skulle alltså komma att omfatta 54 befattningar.

Då det gällde att beräkna det minskade behovet av folkskollärare hade man emellertid att taga hänsyn till ännu en omständighet. Till och med år 1927 hade undervisningen vid Stockholms folkskolor även på småskolestadiet bestritts uteslutande av folkskollärare. Sedan riksdagen nämnda år beslutat¹, att statsbidrag för avlöning av lärare å småskolestadiet finge utgå endast med för småskollärare fastställda belopp, dock att statsbidrag till avlöning till folkskollärare med undervisning i småskolan skulle under en övergångstid av 15 år i viss utsträckning medgivas, hade för varje år ett

¹ Se kungörelserna nr 463/1928 och nr 999/1937.

antal ledigblivna folkskollärartjänster ombildats till småskollärartjänster i överensstämmelse med den plan, som vore given i kungörelsen angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor. På detta sätt hade de ordinarie folkskolläraryrkebefattningarnas antal vid Stockholms folkskolor hittills minskats med omkring 240 befattningar. Innevarande termin vore 69 folkskollärare placerade å småskolestadiet, och detta antal borde läsåret 1940/41 nedbringas med 21 till 48.

I det hela syntes behovet av folkskollärare vid stadens folkskolor läsåret 1940/41 bli $(38 + 21 =) 59$ lärare mindre än under innevarande läsår, förutsatt att de sakkunnigas förslag komme att genomföras i den omfattning, som nu antagits. Denna beräkning vore emellertid grundad på antagandet av en ökning av lärjungantalet, vilken i nuvarande läge måhända bleve mindre än beräknat, i vilket fall lärarbehovet komme att ytterligare nedgå.

Det återstode att undersöka, huru många av de nu anställda lärarna, som under angivna förhållanden icke skulle kunna beredas anställning vid Stockholms folkskolor höstterminen 1940. Innevarande termin uppehöles 15 vakanta befattningar av vikarier. Då bland de nu tjänstgörande ordinarie folkskollärarna 21 beräknades avgå efter uppnådd pensionsålder, måste uppenbarligen ytterligare $(59 - 15 - 21 =) 23$ vikarierande eller extra ordinarie lärare entledigas. Av de nu anställda lärarna skulle sålunda $(15 + 23 =) 38$ icke kunna beredas anställning höstterminen 1940. På grund av beviljat kommunalt anslag hade direktionen emellertid möjlighet att under innevarande kalenderår anställa 48 folk- eller småskollärare såsom fasta vikarier med i det hela samma avlöningsförmåner som extra ordinarie lärare. Med hänsyn till rådande ovissa förhållanden hade vårterminen 1940 endast 29 av dessa vikariebefattningar tagits i anspråk. 19 dylika befattningar skulle därför stå till förfogande vid höstterminens början för lärare, som eljest skulle förlora sin anställning. Tills vidare förefunnes denna möjlighet emellertid endast för höstterminen. I varje fall torde *minst* $(38 - 19 =) 19$ av de nu tjänstgörande extra ordinarie eller vikarierande lärarna komma att bli uteslutna från möjlighet att erhålla anställning vid Stockholms folkskolor vid början av läsåret 1940/41.

Det borde framhållas, att detta antal skulle ökas till minst 35 och — på grund av lärjungarnas övergång i större utsträckning till fortsättningsskolan i stället för till åttonde klassen — sannolikt till en högre siffra, om medeltalet 30 lärjungar per klassavdelning skulle föreskrivas även för klass 8.

Möjligheterna att vinna extra ordinarie eller ordinarie anställning i Stockholm för här tjänstgörande folkskollärare hade under en följd av år varit väsentligt reducerade dels — i fråga om de kvinnliga lärarna — på grund av det ovan nämnda, sedan 12 år pågående överförandet av ledigblivna kvinnliga folkskolläraryrkebefattningar till småskolläraryrkebefattningar, dels på grund av att ledigblivna ordinarie folkskolläraryrkebefattningar i 16 fall besatts genom förflyttningar av lärare från övertaliga befattningar inom andra skoldistrikt. Såsom framginge av en yttrandet bilagd förteckning över för närvarande vid Stockholms folkskolor anställda extra ordinarie och vikarierande folkskollärare¹ hade därför det stora flertalet av dessa en tjänstetid, som, då det gällde obefordrade lärare, måste anses mycket lång.

¹ Se handlingarna i ärendet. Förteckningen upptager 41 e. o. folkskollärare, varav 15 kvinnliga, samt 62 vikarierande folkskollärare med terminsavlöning, varav 42 kvinnliga.

Endast två kvinnliga och åtta manliga lärare hade mindre än fem tjänsteår vid utgången av innevarande termin. Då det med hänsyn till arbetets anordning icke torde vara möjligt att låta reduktionen av lärarantalet nästan uteslutande gå ut över de manliga lärarna, vilket skulle bli fallet om hänsyn endast toges till tjänsteåldern, och då de yngsta bland de kvinnliga lärarna, fränsett de två nyssnämnda, hade sju till nio tjänsteår, hotades lärare, som länge stått i skolans tjänst, av arbetslöshet genom de föreslagna åtgärderna.

Vid det nu nödvändiga besparingsarbetet borde enligt de sakkunnigas mening tillses, att vid skolan anställda lärare icke bleve obilligt behandlade. Ej ens i nuvarande läge borde åtgärder brådstörtat vidtagas, vilka kunde medföra en omfattande arbetslöshet bland olika lärargrupper. Utan tvivel skulle emellertid ett icke obetydligt antal lärare vid Stockholms folkskolor berövas anställning och utkomst, om besparingsprogrammet skulle komma att strängt genomföras enligt den nu föreslagna planen. De stora svårigheter, som skulle drabba dessa lärare, av vilka många hade försörjningsplikt, kunde helt undgås, om de ifrågasatta indragningarna av lärarbefattningar fördelades på två år, därigenom att medeltalet lärjungar per klassavdelning i folkskolan bestämdes till 29 för läsåret 1940/41 och till 30 först för läsåret 1941/42. På detta sätt vunnos också, att klassavdelningarna efter tredje och femte skolåren i stort sett kunde få vara oförändrade, ett pedagogiskt önskemål, vars betydelse vitsordades även av de sakkunniga.

Slutligen tillåte sig direktionen framhålla följande. Förberedelserna för skolarbetets planläggning under ett läsår påbörjades redan tidigt under föregående läsårs vårtermin. Överlärarna uppgjorde redan i mars månad preliminära beräkningar rörande antalet barn och avdelningar under nästkommande läsår. Vanligen omkring den 20 juni fastställdes i sin helhet planen för lärjungarnas fördelning på avdelningar.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle planen för lärjungarnas fördelning i avdelningar underställas statens vederbörande folkskolinspektör för prövning och godkännande, och under viss förutsättning skulle frågan om planens fastställande därefter kunna underställas även skolöverstyrelsen. Det vore uppenbart, att en sådan omgång skulle i de stora skoldistrikten kunna medföra, att det icke bleve möjligt att igångsätta ett ordnat arbete vid skolorna omedelbart vid terminens början.

Direktionen tillåte sig erinra därom, att Kungl. Maj:t genom beslut den 22 december 1939 medgivit, att Stockholms stad finge, jämlikt kungörelsen den 9 oktober 1914 (nr 260) angående inspektion av folkskoleväsendet i stad, som ej deltager i landsting, tills vidare under tio år, räknat från och med den 1 januari 1940, vara befriad från inspektion av sitt folkskoleväsende genom statens folkskolinspektör, dock att denna befrielse ej skulle gälla granskningen och vitsordandet av folkskolestyrelsens ansökningar om statsbidrag och att ej heller någon inskränkning skulle ske i den befogenhet, som vid inträffande ledighet å lärarbefattning tillkomme statens folkskolinspektör jämlikt § 19 mom. 1 i gällande stadga angående folkundervisningen i Stockholm.

Då prövningen av planen för lärjungarnas fördelning i avdelningar icke torde beröras av de gjorda inskränkningarna i befrielsen från statlig inspektion, så syntes de sakkunniga ha förbisett, att ifrågavarande prövning beträffande de skoldistrikt, som vore befriade från inspektion av sitt folkskoleväsende genom statens folkskolinspektör, torde böra ankomma på ve-

derbörande kommunala organ. I fråga om efterlevnaden av de bestämmelser, som kunde komma att bli utfärdade med avseende på klassavdelningarnas lärjungantal, hade statens folkskolinspektör att i samband med granskningen och vitsordandet av ansökningar om statsbidrag utöva samma kontroll som i fråga om övriga bestämmelser rörande arbetets anordning.

Lärarsammanslutningarna.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening har förklarat sig finna det i hög grad angeläget, att tillämpningen av de ifrågasatta medeltalsbestämmelserna och därav den betingade minskningen av antalet tjänster måtte ske under övergångsformer, som möjliggjorde, att personal med flerårig tjänstgöring inom ett och samma skoldistrikt ej behövde utsättas för ett bryskt avvisande eller få sina villkor väsentligt försämrade. Avveckling borde i regel kunna ske i mån av äldre personals avgång ur tjänsten.

Centralstyrelsen hade år 1935 hemställt, att barnantalet i läraravdelning ej skulle få överstiga 30 på folkskolestadiet och 20 på småskolestadiet. Styrelsen saknade därför, då det gällde normala förhållanden, skäl frånträda denna uppfattning men kunde som tillfällig nödfallsåtgärd godtaga ett något högre lärjungantal.

Styrelsen har vidare framhållit, att ett brådstörtat realiserande av förslaget om högre elevantal skulle skapa mycket stora svårigheter för de icke-ordinarie lärare, vilkas tjänster skulle bli överflödiga.

De sakkunniga syntes, anför styrelsen, ha räknat med en viss marginal mellan de tjänster, som enligt deras beräkningar kunde indragas, och de, som omedelbart borde indragas. Även om risken för arbetslöshet härigenom något minskades för den egentliga folkskolans lärare, kvarstode dock ett skärpt arbetslöshetshot för småskolans lärare. Det vore därjämte påtagligt, att ett stort antal icke-ordinarie folkskollärare måste räkna med väsentligt försenad befordran och förflyttning till annan ort.

De extra ordinarie tjänsternas antal hade isynnerhet i de större städerna under de senaste årtiondena högst avsevärt ökats. I Stockholm funnes sålunda för närvarande 148 extra ordinarie tjänster och i Göteborg 64. Orsakerna till denna utveckling vore flera. I Stockholm finge manliga folkskollärare, enligt tillgänglig statistik, tjänstgöra som icke-ordinarie i medeltal 9,2 år, kvinnliga 12,2 år och småskollärarinnor 9,1 år, innan de nådde ordinarie anställning. I samma stad hade medelåldern för under år 1939 utnämnda manliga folkskollärare vid tillträddande av ordinarie tjänst varit 34,0 år, för kvinnliga folkskollärare 35,0 år och för småskollärarinnor 33,7 år. I Göteborg finge manliga folkskollärare tjänstgöra som icke-ordinarie i medeltal 8,7 år, kvinnliga folkskollärare 10,7 år och småskollärarinnor 12,5 år, innan de nådde ordinarie anställning. I denna stad hade medelåldern för under år 1939 utnämnda manliga folkskollärare vid tillträddande av ordinarie tjänst varit 34,3 år, för kvinnliga folkskollärare 32,9 år och för småskollärarinnor 35,7 år. Ett flertal av de icke-ordinarie lärarna vore familjeförsörjare. Det erbjöde givetvis betydande svårigheter för dessa lärare att åtaga sig korttidsvikariat i skilda delar av landet. Svårigheterna för de icke-ordinarie lärarna ökades ytterligare genom de nya

pensionsbestämmelserna. På grund av den höjda pensionsåldern komme befördringsmöjligheterna från och med år 1943 att bli väsentligt försämrade. De föreslagna åtgärderna måste innebära, att ett stort antal extra ordinarie lärare nedflyttades till vikariatsanställning, varigenom deras pensionsvillkor väsentligt försämrades. Dessutom kunde framhållas, att arbetslösheten bland småskollärarinnorna redan nu vore betydande. En ytterligare indragning av tjänster komme därför att skärpa arbetslösheten inom denna kår.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryförbund, som från ett antal städer införskaffat uppgifter rörande verkningarna av ett genomförande av de sakkunnigas förslag, har framhållit, att verkningarna enligt de lämnade uppgifterna (se handlingarna i ärendet) skulle ytterst hårt drabba ett stort antal icke-ordinarie lärare. I Göteborg skulle av 78 extra ordinarie och vikarierande lärare 38 å 39 bli överflödiga, i Jönköping 5 utav 12, i Linköping samtliga 9 anställda, i Mölndal 5 utav 8 etc. Endast ett fåtal städer, exempelvis Malmö, Borås och Eskilstuna skulle helt undgå indragning.

En reglering av barnantalet i klasserna i städer med större utsträckning och mer eller mindre utpräglad förortsbebyggelse skulle medföra, att elever måste överföras till skolor, belägna på i flera fall långa avstånd från hemmen. Dylika omflyttningar av barnen skulle helt visst för staten och kommunen skapa betydande transportsvårigheter och kostnader. Om återigen dylika överflyttningar av barn till avlägset liggande skolor undvekes, bleve följden ett onormalt högt, för skolundervisningens effektiva bedrivande hindersamt elevantal i centralare belägna skolor, ett elevantal, som ofta komme att överstiga den gräns, 35 elever, vid vilken delning av avdelning enligt sakkunnigförslaget finge ske i mindre skoldistrikt. Härtill komme, att i nyare skolhus, dels för att nedbringa byggnadskostnaderna, dels då ett högt elevantal av pedagogiska skäl hittills icke ansetts lämpligt eller ens förutsatts skola ifrågakomma, skolsalarna ofta gjorts så små, att de icke kunde rymma det antal elever, som bleve följden av medeltalsregelns tillämpning. Det syntes nödvändigt, att smidiga och efter de lokala förhållandena anpassade grunder för indragningen av lärartjänster beslutades.

Centralstyrelsen för Sveriges folkskollärarynförbund har, under åberopande av i huvudsak samma skäl, som anförts av centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryförening, framhållit såsom nödvändigt, att särskilda övergångsbestämmelser utfärdades för att tillförsäkra dem, som vore anställda som e. o. eller vikarierande lärare sedan många år tillbaka, möjlighet till fortsatt anställning.

Styrelsen för Sveriges småskollärarynförening har hemställt, att den största varsamhet måtte iakttagas, när det gällde rationaliseringsåtgärder, som medförde entledigande av småskollärarynner, samt att medeltalet i småskolans läraravdelningar i de större skoldistrikten måtte sättas till högst 22.

Enligt socialstyrelsens rapport den 15 januari 1940 hade 343 småskollärarinnor anmält sig som arbets sökande, medan motsvarande siffra för manliga folkskollärare varit endast 8 och för kvinnliga folkskollärare 39.

De icke-ordinarie småskollärarinnorna, som enligt de i betänkandet föreslagna åtgärderna skulle entledigas, skulle på ett oroväckande sätt komma att öka antalet arbetslösa småskollärarinnor. Enligt styrelsens uppfattning borde hänsyn även tagas till att dessa icke-ordinarie befattningshavare under en lång följd av år fått sina befordringsmöjligheter starkt försämrade genom begränsad ansökningsrätt och genom bestämmelse om tvångsförflyttning av överflödiga lärare.

De sakkunniga framhölle, att även för småskollärare gällde, att anställningsmöjligheterna ökat genom den förstärkta försvarsberedskapen. Styrelsen, som i likhet med de sakkunniga hade kännedom om, att småskollärarinnor av denna orsak i icke få fall under det sista året uppehållit vikariat i folkskola, ville dock framhålla, att icke ens den redan nu förefintliga reserven av vikarier bland småskollärarinnorna härigenom torde komma att absorberas. I varje fall ansåge styrelsen det icke försvarligt, att när det gällde småskollärarinnornas arbetsförhållanden alltför mycket bygga på den tillfälliga förbättring, som nu inträtt genom tillgången på vikariat för mobiliserade lärare.

I annat sammanhang har jag, när det gällt de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter, föreslagit åtgärder, som för nästa budgetår innebära en bruttominskning av lärarbehovet i kunskapsämnen, motsvarande omkring 200 heltidstjänstgörande lärare. Denna minskning, som till en del motväges av ett under nämnda budgetår inträdande ökat behov av lärare, avses skola åstadkommas bland annat genom höjning av elevantalet i vissa klasser.

Departementschefen.

De sakkunnigas nu ifrågavarande förslag innebär en motsvarighet för folkskolans del till nämnda åtgärder. Förslagets genomförande skulle föra med sig, att omkring 285 folkskollärary- och 85 småskollärarytjänster skulle för nästa budgetår icke längre erfordras. Detta resultat skulle vinnas genom en höjning av elevantalet i läraravdelningarna, företrädesvis vid skolor av A-form.

En sådan höjning av elevantalet innebär givetvis en försvagning i pedagogiskt hänseende. I betraktande av den betydande besparing, som genom förslagets förverkligande skulle ernås, synes dock, såsom de sakkunniga även framhållit, en sådan åtgärd kunna försvaras. I de avgivna yttrandena ha i allmänhet icke heller rests invändningar mot förslaget ur pedagogisk synpunkt.

En annan huvudsynpunkt är, huruvida förslagets genomförande, utan någon längre övergångstid, skulle medföra obilliga konsekvenser för lärarna. Principiellt sett torde därvid avgörande vikt böra fästas vid den inverkan, åtgärderna kunna beräknas medföra i fråga om förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på lärare inom folkskoleväsendet i dess helhet. I detta avseende är tidpunkten — såvitt gäller f o l k s k o l l ä r a r e —

enligt de sakkunniga nu särskilt gynnsam för ett genomförande av deras förslag, i det att brist på sådana lärare beräknats komma att föreligga under de närmaste läsåren. Jag hänvisar härvid även till skolöverstyrelsens i det följande berörda framställning om anslag till folkskoleseminarierna.

Beträffande småskollärarinnorna ligga förhållandena ur angivna synpunkt i viss mån annorlunda till. Som bekant har under de senare åren rått arbetslöshet bland dessa lärarinnor, vilken dock genom åtgärder från statsmakternas sida i stor utsträckning kunnat hävas. Fortfarande torde, åtminstone i vissa delar av landet, ännu råda ett visst överskott på lärarpersonal av denna art. Med större fog än då det gäller folkskollärarna kunna sålunda invändningar framställas emot de sakkunnigas förslag om indragning av småskollärartjänster. I flera av de avgivna yttrandena ha också, särskilt från lärarnas egna sammanslutningar, rests sådana invändningar. Att jag för egen del likväl anser mig kunna i huvudsak biträda de sakkunnigas förslag, beror, förutom av statsfinansiella skäl, i främsta rummet på att de vidtagna anstalterna för förstärkt försvarsberedskap och partiell mobilisering medfört, att småskollärarinnor i ej ringa utsträckning tagits i anspråk såsom vikarier å folkskollärartjänster. Om en väsentlig ändring i dessa förhållanden skulle inträda, synas särskilda åtgärder påkallade i syfte att över en längre tidrymd fördela genomförandet av sakkunnigförslaget i denna del. Härtill återkommer jag i det följande.

Givet är emellertid, att en åtgärd som den föreslagna kommer att föra med sig, att åtskilliga lärare nödgas söka sig till andra skolor och andra skoldistrikt än där de innevarande läsår äro anställda. I och för sig kan dock en sådan påföljd enligt min mening icke anföras såsom skäl emot förslaget, då ju varje organisationsinskränkning måste medföra konsekvenser av liknande art. Det synes knappast finnas anledning antaga, att av indragningarna drabbade, nu tjänstgörande lärare skola i någon mera avsevärd omfattning komma att bli utan anställning. Det bör beaktas, att de sakkunniga vid uppskattningen av antalet övertaliga lärare icke tagit hänsyn till den avsevärda årliga avgången av lärare inom folkskoleväsendet och att många av de lärare, som bli överflödiga genom de ifrågasatta åtgärderna, torde kunna söka och erhålla de lärartjänster, som bli lediga på grund av pensionering, dödsfall etc. och icke återbesättas genom direkt förflyttning av lärare från övertaliga ordinarie lärartjänster. I sista hand torde i stort sett inskränkning av antalet lärarplatser komma att inverka på möjligheterna för de våren 1940 nytexaminerade lärarna att under nästa läsår erhålla anställning.

Icke desto mindre är det, såsom både de sakkunniga och åtskilliga myndigheter och sammanslutningar framhållit, av flera skäl nödvändigt att framgå med varsamhet, när det gäller en organisationsändring som den ifrågasatta. Av denna anledning ha de sakkunniga, enligt vad jag inhäm-

tat, vid beräkningen av det antal lärartjänster, som skulle bli överflödiga vid tillämpning av de ifrågasatta reglerna, utgått från att det icke skall visa sig möjligt att under ett år indraga samtliga tjänster, som kunna komma i fråga vid en sträng tillämpning av de av dem uppställda reglerna. Hän-syn måste nämligen i så stor utsträckning som möjligt tagas till förhållan-dena i de särskilda fallen. Sålunda bör tillses, att indragningarna icke drabba lärare med lång tjänstetid och att reglerna överhuvudtaget utfor-mas så, att de medgiva ett varligt genomförande av besparingsprogrammet.

Jag har med det anförda velat ange de skäl, som synts mig tala mot att ett genomförande av de sakkunnigas förslag, såsom bland annat av skol-överstyrelsen ifrågasatts, för att mildra dess verkningar utsträckes över mer än ett läsår. Mot en sådan utsträckning talar också det av de sakkunniga berörda förhållandet, att man under de närmast kommande läsåren har att räkna med indragning i större omfattning av *ordinarie* tjänster. Å andra sidan har jag heller icke funnit mig böra för närvarande ansluta mig till vissa av myndigheterna framförda förslag om skärpta åtgärder på detta område.

Mot detaljerna i de sakkunnigas förslag har jag icke funnit anledning till någon väsentligare erinran. Jag förordar sålunda, att de föreslagna reg-lerna för läraravdelningarnas storlek vid skolor av A-form erhålla formen av anvisningar att tjäna till ledning vid handläggningen av frågor om bestäm-mandet av det erforderliga antalet lärare vid nämnda skolor. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att på förslag av skolöverstyrelsen utfärda nämnda anvisningar. Jag är, såsom redan antytts, ense med de sakkunniga därom, att det icke är lämpligt, att dessa regler erhålla en mekaniskt verkan-de utformning, utan att tillämpningen av dem bör få anpassas efter förhål-landena i de enskilda fallen. Såsom de sakkunniga föreslagit, torde dock böra för rätt till statsbidrag till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor upp-ställas såsom ytterligare villkor, att skoldistrikt skall vara skyldigt att i god tid före varje läsårs början underställa frågan om elevernas fördelning på läraravdelning under nästföljande läsår vederbörande folkskolinspektör för prövning och godkännande. Skoldistrikt, som icke åtnöjes med folkskol-inspektörens beslut, torde böra få rätt att underställa skolöverstyrelsen detta för prövning och avgörande. Folkskolinspektörs befogenhet synes be-träffande skoldistrikt, som icke äro underkastade inspektion av statens vederbörande folkskolinspektör, böra utövas direkt av skolöverstyrelsen. Mot skolöverstyrelsens beslut i dessa ärenden torde besvär hos Kungl. Maj:t icke böra få föras.

De sakkunniga ha utgått ifrån, att vid den medeltalsberäkning, som skulle tillämpas beträffande läraravdelningarnas storlek i större skoldistrikt, vissa s. k. *specialklasser* borde hållas utanför. Dit räkna de sakkunniga exempel-vis hjälpklasser samt psykopat- och hälsoklasser men däremot icke s. k. svagklasser (»extraklasser»). Jag är ense med de sakkunniga därom, att

specialklasser av det förra slaget böra lämnas åsido vid medeltalsberäkningen. Mera tveksamt synes vara, huruvida de s. k. svagklasserna böra hållas utanför. Några mera betydande olägenheter torde emellertid icke uppstå, därest de sakkunnigas förslag följes, då en måttlig höjning av elevantalet i svagklasserna i nuvarande läge torde få anses försvarlig. Härtill kommer, att i de skoldistrikt där systemet med dylika svagklasser tillämpas synnerligen konsekvent — såsom i Göteborg, där antalet »extraklasser», enligt vad jag inhämtat, uppgår till omkring 100 med i medeltal ett tjugutal lärjungar per klass — ett högre medeltal elever i normalklasserna än i övriga skoldistrikt torde kunna fordras. Jag förutsätter emellertid, att en viss varsamhet iakttages vid tillämpningen av medeltalsmetoden i dylika skoldistrikt. För Göteborgs del synes en sådan varsamhet av nöden jämväl av den orsaken, att, såvitt nu kan bedömas, en sträng tillämpning av medeltalsregeln skulle medföra indragning av ett relativt stort antal lärartjänster.

Stockholms folkskoledirektion har framhållit, att en konsekvent tillämpning av medeltalsregeln för Stockholms del skulle medföra, att minst 19 av de nu tjänstgörande extra ordinarie eller vikarierande folkskollärarna komme att bli uteslutna från möjlighet att erhålla anställning vid Stockholms folkskolor vid början av läsåret 1940/41. Av hänsyn till de icke-ordinarie folkskollärarna i Stockholm, vilka genomsnittligt sett ha en relativt lång tjänstgöringstid — särskilt gäller detta de kvinnliga lärarna, beroende på den pågående avvecklingen av det hittills tillämpade systemet med folkskollärarinnor, tjänstgörande å småskolläraryrkesbefattningarna — har direktionen hemställt, att den av de sakkunniga föreslagna höjningen av elevantalet måtte för Stockholms skoldistrikt genomföras under loppet av två år.

Såsom framgår redan av vad jag förut anfört, förutsätter jag, att skäligen hänsyn skall tagas till lärare med jämförelsevis lång tjänstetid. Med hänsyn härtill och då de sakkunniga själva enligt vad i det föregående framhållits icke räknat med indragning under nästa budgetår av samtliga de tjänster, som skulle kunna vid en sträng tillämpning av de förutnämnda reglerna avvecklas, synes det icke erforderligt att ifrågasätta en särskild övergångs-anordning för Stockholms skoldistrikt.

Skolöverstyrelsen och Stockholms folkskoledirektion ha hemställt, att folkskolans *högre avdelning* måtte undantagas vid den föreslagna medeltalsberäkningen. För egen del har jag icke något att erinra häremot, helst som de sakkunniga icke torde ha avsett, att nämnda avdelning, vilken icke är obligatorisk, skulle medräknas. Givetvis bör dock en viss höjning av elevantalet, där så prövas kunna ske utan olägenhet, genomföras jämväl för ifrågavarande påbyggnad till folkskolan. Jag finner för Stockholms vidkommande det av folkskoledirektionen föreslagna medeltalet, omkring 24 elever kunna för närvarande godtagas.

Folkskoledirektionen har framhållit vikten av klara anvisningar, när det gäller att avgränsa de s. k. ytterområden, vilka skulle undantagas från tillämpning av medeltalsregeln. Det är svårt för att icke säga ogörligt att på ett uttömmande sätt angiva de normer, som i detta avseende böra tillämpas. Givetvis bör dock tillses, att anvisningarna på denna liksom på övriga punkter bli så klara och upplysande som möjligt, vilket är av vikt icke minst för att vinna en någorlunda enhetlig tillämpning. I detta sammanhang vill jag framhålla vikten av att vid tillämpningen av de ifrågasatta reglerna all tillbörlig hänsyn tages till de speciella förhållanden, som råda i skoldistrikt med finsktalande befolkning.

De bestämmelser, jag i det föregående förordat, torde böra tillämpas redan för nästa budgetår. En omprövning av antalet för nästa budgetår erforderliga icke-ordinarie lärartjänster bör sålunda komma till stånd vid slutet av innevarande vårtermin. I likhet med de sakkunniga förutsätter jag därvid, att, om vid denna omprövning befinnes, att sådan icke-ordinarie lärartjänst bör indragas, som enligt tidigare medgivande av Kungl. Maj:t må bibehållas för tid efter läsåret 1939/40, indragning av tjänsten det oaktat må kunna ske.

De sakkunniga ha diskuterat frågan, huruvida den föreslagna indragningen av lärartjänster borde fördelas på längre tid än ett år, för den händelse en avspänning i det utrikespolitiska läget skulle inträda. I ett sådant läge skulle nämligen sannolikt de av försvarsberedskapsskäl vidtagna åtgärder upphöra, vilka medfört att anställningsmöjligheterna för folkskollärare och småskollärare för närvarande äro särskilt gynnsamma. En sådan avspänning borde enligt de sakkunniga icke föranleda, att en lämplig rationalisering av folkskoleväsendet undanskjutes, men skulle väl kunna motivera ett lugnare tempo vid åtgärdernas genomförande. Med den form för reglerandet av hithörande förhållanden, som de sakkunniga föreslagit, syntes det lätt att verkställa en dylik anpassning.

Jag kan för min del helt instämma i vad de sakkunniga sålunda anför. Jag förutsätter alltså, att det skall få ankomma på Kungl. Maj:t, att om den förstärkta försvarsberedskapen och partiella mobiliseringen skulle upphöra vidtagna de åtgärder, som må anses lämpliga i syfte att mildra verkningarna av de ifrågasatta besparingsåtgärderna. Särskilt vill det synas, som om indragningen av småskolläraryrketjänster i så fall borde kunna ske i långsammare takt. Vid anslagsberäkningarna för nästa budgetår torde dock böra förutsättas, att det av mig förordade förslaget kommer att i dess helhet träda i tillämpning.

I likhet med de sakkunniga och skolöverstyrelsen förutsätter jag, att de åtgärder, som ifrågasatts beträffande skolor av A-form, i den mån förekomsten av icke-ordinarie lärartjänster eller ordinarie lärares avgång gör det möjligt, tillämpas även beträffande lägre skolformer.

3. Ökade möjligheter för indragning av lärartjänster i vissa fall.

De sakkunniga.

De sakkunniga ha, i avbidan på resultatet av den blivande utredningen rörande ytterligare indragningar av icke-ordinarie lärartjänster vid andra skolformer än A-skolor samt beträffande ordinarie tjänster och tjänster för lärare med anställning tills vidare, redan nu till övervägande upptagit vissa spörsmål, som stå i samband härmed.

Enligt vad de sakkunniga inhämtat, hade med tillämpning av gällande bestämmelser angående förflyttning av folk- och småskollärare ett ej ringa antal ordinarie tjänster samt tjänster för lärare med anställning tills vidare kunnat indragas under de senaste två åren. En förutsättning för att dylika indragningar i fortsättningen såsom hittills och om möjligt i ökad omfattning skulle kunna genomföras vore emellertid, att ordinarie lärartjänster, till vilka lärare kunde förflyttas, funnes i tillräckligt antal. Även om det ur vissa synpunkter, bland annat ekonomiska, kunde anföras skäl för att antalet icke-ordinarie lärartjänster borde hållas relativt högt under de närmaste åren, syntes dock sådana icke-ordinarie tjänster, vilka vore oundgängligen erforderliga, böra förändras till ordinarie. Det kunde nämligen icke vara ett statsintresse, att en tjänst inom ett skoldistrikt uppehölls med icke-ordinarie innehavare, där est förändring av tjänsten till ordinarie kunde med tillämpning av gällande bestämmelser om förflyttning av lärare möjliggöra indragning av en ordinarie lärartjänst inom ett annat skoldistrikt. Det vore av samma skäl önskvärt, att skoldistriktet erhöles tillstånd att inrätta nya ordinarie lärartjänster i de fall, då ett mera varaktigt behov av en tjänst förefunnes. Vad här anförts torde främst gälla småskollärartjänster men hade, såvitt de sakkunniga kunnat finna, även tillämpning beträffande lärartjänster i den egentliga folkskolan.

Inom flera skoldistrikt, särskilt i Norrland, funnes ett stort antal mindre folkskolor med ett synnerligen ringa lärjungantal, vilka skolor så snart ske kunde borde indragas. I regel uppehölls tjänsten vid sådan skola av lärarinna med anställning tills vidare. Tjänsten kunde således ej indragas, förrän lärarinnan avginge, såvida hon ej kunde förflyttas. Särskilt beträffande äldre lärarinnor måste det både ur deras egen och skolans synpunkt vara ett önskemål, att de kunde förflyttas till tjänst inom det skoldistrikt, där vederbörande lärarinna innehade anställning. Om i dylika fall tjänst av motsvarande slag eller ordinarie småskollärartjänst ej vore eller först vid en senare tidpunkt bleve ledig, medan däremot ledig tjänst funnes vid folkskola inom distriktet, borde enligt de sakkunnigas mening sådan lärarinna, intill dess förflyttning till tjänst vid småskola eller till annan tjänst med anställning tills vidare vid mindre folkskola kunde äga rum, förordnas som biträdande lärarinna vid folkskola. Dylikt förordnande borde dock ifrågakomma endast vid skola inom det skoldistrikt, där lärarinnan vore anställd. Jämlikt bestämmelse i § 2 mom. 2 folkskolestadgan finge biträdande lärarinna anställas endast försåvitt det enligt folkskolinspektörens vitsord kunde ske utan men för folkskolan. Någon författningsändring syntes emellertid ej vara erforderlig för vidtagande av här ifrågasatt anordning. Däremot syntes folkskolinspektörerna böra göras

uppmärksamma på lämpligheten av att denna möjlighet till indragning av obehörlig tjänst beaktades och, där så befunnas lämpligt, även utnyttjades. Självfallet borde detta endast undantagsvis ske och så länge nu rådande förhållanden kunde anses påkalla en sådan åtgärd.

De sakkunniga hade till övervägande upptagit även ett annat spörsmål av liknande art som det senast berörda. Även om skoldistriktet medgäves rätt att inrätta ordinarie lärartjänster i något större omfattning, än vad nu vore fallet, torde det dock ofta inträffa, att dröjsmål med indragning av obehörlig lärartjänst kunde uppstå till följd av att ordinarie tjänst, lämplig att ifrågakomma vid förflyttning av den lärare, varom fråga vore, ej funnes ledig. Ett dylikt dröjsmål skulle ej behöva uppkomma, om ifrågasvarande lärare, i avvaktan på uppkommande ledighet å lämplig ordinarie tjänst, till vilken förflyttning kunde ske, förflyttades till inom annat skoldistrikt ledig icke-ordinarie tjänst av motsvarande slag, även om denna senare tjänst ej kunde beräknas bli förändrad till ordinarie. De sakkunniga ansågo, att möjlighet borde finnas att till icke-ordinarie tjänst förflytta ordinarie lärare, som innehade övertalig tjänst, dock under förutsättning att förordnandet komme att omfatta minst ett läsår och att vederbörande lärare förklarade sig villig mottaga ett dylikt förordnande. Tvångsförflyttning under här angivna förhållanden borde enligt de sakkunnigas mening ej ifrågakomma.

Lärare, som erhöle dylikt förordnande, skulle självfallet bibehålla sin rättsliga ställning som ordinarie lärare. I fråga om löne- och pensionsförhållanden skulle tillämpas de i sådant avseende gällande bestämmelserna för folk- och småskollärare, som i vederbörlig ordning erhållit tjänstledighet från sin befattning för att uppehålla annan mot denna svarande tjänst.

Då huvudsyftet med den sålunda föreslagna åtgärden vore att utan dröjsmål kunna indraga övertalig tjänst och då anordningen torde få anses vara av mera tillfällig natur, borde det ankomma på statens vederbörande folkskolinspektör att hos skoldistriktet göra framställning om sådant förordnande av icke-ordinarie lärare, som här avsåges. Skyldighet för skoldistriktet att göra anmälan om ledig icke-ordinarie tjänst syntes ej böra föreskrivas, enär det kunde förutsättas, att folkskolinspektörerna ägde sådan kännedom om lärarförhållandena inom inspektionsområdet, som vore erforderlig för att åtgärder, varom här vore fråga, skulle kunna vidtagas.

För genomförandet av den här ifrågasatta anordningen erfordrades, att föreskrift utfärdades dels om skyldighet för skoldistriktet att, på därom av vederbörande folkskolinspektör gjord framställning, såsom icke-ordinarie lärare vid distriktets skolor anställa ordinarie lärare, som innehade övertalig tjänst, dels om rätt för skoldistriktet att, i förekommande fall, antaga sådan lärare utan hinder av bestämmelserna i § 24 mom. 3 folkskolestadgan angående ordning för tillsättning av extra ordinarie lärare.

Då det här icke vore fråga om sådan förflyttning av lärare, som avsåges i kungörelsen nr 34/1938, och då det torde kunna förutses, att övervägande antalet lärare, som komme att mottaga förordnande, varom här vore fråga, utgjordes av ogifta lärare, syntes ersättning för flyttningskostnad enligt bestämmelserna i nämnda kungörelse böra utgå endast till täckande av de av förordnandet föranledda resekostnaderna. I dessa kostnader borde jämväl få inräknas utgifter för transport av mindre bohag, som kunde anses behörligt på grund av lärarens vistelse å annan ort än den egentliga

bostadsorten. Ifrågavarande ersättning torde dock böra utgå med visst maximerat belopp, som lämpligen torde kunna fastställas till 50 kronor för varje av sådant förordnande föranledd resa. Bestämmelserna i § 6 nämnda kungörelse borde i tillämpliga delar gälla även beträffande här ifrågavarande ersättning.

De sakkunniga ansåge det vara en angelägenhet av största vikt, att vid handläggningen av ärenden angående indragning av lärartjänster och därmed sammanhängande frågor ett alltför omfattande och tidsödande arbete kunde undvikas. I vissa fall syntes det vara möjligt att genomföra ett förenklat förfaringssätt i berörda hänseenden. De sakkunniga ville i detta syfte framlägga följande förslag.

Om i ett skoldistrikt funnes obehövlig lärartjänst och denna tjänst bleve ledig eller, om ordinarie lärare funnes, denne åtnjöte tjänstledighet, borde givetvis vikarie ej förordnas å befattningen. Distriktet kunde då jämlikt bestämmelse i § 25 folkskolestadgan erhålla befrielse från skyldigheten att anställa vikarie å tjänsten. Det tillkomme skolöverstyrelsen att pröva och avgöra fråga om dylik befrielse. I regel torde det i sådana fall, som här avsåges, förhålla sig så, att domkapitlets medgivande att antingen tillfälligtvis inställa undervisningen vid skolan eller att ändra skolformen vore erforderligt. Båda dessa myndigheter torde från vederbörande folkskolinspektör inhämta yttranden i ärendena. De sakkunniga förmenade, att då det här vore fråga om att pröva och avgöra framställningar, som på grund av ärendenas natur sannolikt nära nog undantagslöst bifölles, en förenklad handläggning av dessa ärenden borde komma till stånd. De sakkunniga föresloge därför sådana ändringar och tillägg i gällande bestämmelser härom — folkskolestadgan § 10 mom. 3 fjärde stycket samt § 25 — att det skulle ankomma på vederbörande folkskolinspektörer att pröva och avgöra dels framställning från skoldistrikt om befrielse från skyldighet att i visst fall anställa vikarie å lärartjänst, dels skoldistrikts i samband med dylik framställning gjorda anhållan om tillstånd att under högst ett läsår inställa undervisningen i viss skola respektive läraravdelning eller att tillfälligt ändra skolformen vid någon skola.

Remissyttrandena.

Skolöverstyrelsen.

Överstyrelsen har i huvudsak biträtt de sakkunnigas ifrågavarande förslag. Dock har överstyrelsen ansett, att flyttningsersättningen för ordinarie lärare, som mottog förordnande å icke-ordinarie tjänst, icke borde maximeras.

Enligt överstyrelsens erfarenhet upprätthölles för närvarande både vid folkskolor och småskolor ett betydande antal icke-ordinarie tjänster, vilka vore oundgängligen nödvändiga under den framtid, som nu kunde överblickas. Detta berodde dels därpå, att särskilt de större skoldistrikten under senare år på grund av svårigheten att kunna beräkna barnantalet under den närmaste framtiden ansett sig böra hålla antalet extra ordinarie tjänster högre än tidigare, dels därpå, att framställningar om medgivande att förändra extra ordinarie tjänster till ordinarie med få undantag blivit avslagna under den senaste tiden.

Ur statsekonomisk synpunkt torde förändring av nu avsedda icke-ordi-

narie tjänster till ordinarie icke ha större betydelse. Däremot vore det givetvis lättare att vinna en övertalig ordinarie lärares medgivande till förflyttning till ledig tjänst inom annat skoldistrikt, om denna tjänst vore ordinarie än om den vore icke-ordinarie. Erforderliga överflyttningar kunde alltså genomföras i raskare tempo än eljest, om lediga ordinarie tjänster funnes. Överstyrelsen funne sig sålunda böra tillstyrka de sakkunnigas förslag i denna del.

Då Kungl. Maj:t med stöd av nu gällande författning ägde fatta beslut om sådan förändring av tjänster, som här vore i fråga, torde ytterligare föreskrifter icke vara erforderliga.

I anledning av de sakkunnigas uttalande om önskvärdheten av att i vissa fall kunna överflytta lärarinna, som vore anställd tills vidare vid mindre folkskola, som skulle indragas, till tjänst såsom biträdande lärarinna vid folkskola, erinrade överstyrelsen, att enligt föreskrifterna i § 2 mom. 2, tredje stycket, folkskolestadgan biträdande lärarinna finge anställas, endast försåvitt det enligt folkskolinspektörens vitsord kunde ske utan men för folkskolan.

Rent principiellt sett hyste överstyrelsen den uppfattningen, att undervisningen på folkskolestadiet såvitt möjligt borde bestridas av lärare med vederbörlig kompetens. Anställandet av biträdande lärarinnor hade också under senare år ägt rum i endast obetydlig omfattning, och biträdande lärarinetjänster, som blivit lediga, hade i regel förändrats till folkskollärartjänster. Överstyrelsen ansåge vidare, att lärarinna med anställning tills vidare vid mindre folkskola, som skulle indragas, borde förflyttas till tjänst vid annan mindre folkskola eller till tjänst vid småskola i alla de fall, då så kunde ske. På grund av de förhållanden, som inträtt till följd av den sjunkande nativiteten och den under senare år allt starkare indragningen särskilt av tjänster vid mindre folkskolor och småskolor, hade dock överstyrelsen oberoende av sin nyssnämnda principiella ståndpunkt ansett det vara nödvändigt och praktiskt att i vissa fall och så länge särskilda åtgärder vore erforderliga för reglering av antalet lärartjänster förorda överflyttning av lärarinna med anställning tills vidare vid mindre folkskola, som borde indragas, till biträdande lärarinetjänst vid folkskola, där så lämpligen kunnat ske. I några fall, då frågor om dylik förflyttning bragts under Kungl. Maj:ts prövning, hade förfarandet också vunnit godkännande. Något hinder för dylika överflyttningar syntes alltså icke möta. Övertalig lärarinna, varom nu vore fråga, borde dock, såsom de sakkunniga också föresloge, förflyttas till biträdande lärarinetjänst endast inom det skoldistrikt, där hon innehade anställning.

De sakkunniga hade vidare uttalat, att möjlighet även borde finnas att förflytta övertalig ordinarie lärare till icke-ordinarie tjänst. Förutsättningar för sådan överflyttning skulle dock vara, dels att förordnandet skulle omfatta minst ett läsår, dels att läraren förklarade sig villig mottaga förordnandet. Tvångsförflyttning skulle sålunda icke förekomma.

Överstyrelsen hade i princip intet att erinra mot att dylik förflyttningsmöjlighet bleve given. Det vore sannolikt, att även många övertaliga ordinarie lärare hade familj. Det syntes vara lämpligt, att även sådana lärare förordnades att uppehålla icke-ordinarie befattning i de fall, då de förklarade sig villiga därtill. Möjligheterna till sådan förflyttning skulle emellertid äventyras, om resekostnaderna, på sätt de sakkunniga före-

slagit beträffande ogift lärare, även för gift lärare maximerades och fastställdes till endast 50 kronor för varje av här ifrågavarande art av förordnande föränledd resa. Om en övertalig ordinarie lärare vore gift och ansåge sig kunna mottaga ett förordnande för längre tid å icke-ordinarie tjänst inom annat skoldistrikt, borde enligt överstyrelsens mening ersättning för resekostnader kunna utgå till honom i enlighet med föreskrifterna i § 6 förenämnda kungörelsen nr 34/1934.

Överstyrelsen hade tidigare, då fråga varit om att till folkskolinpektörerna överlämna avgörandet av ärenden med ekonomisk räckvidd, uttalat vissa betänkligheter däremot, bland annat därför, att överstyrelsen hyste den uppfattningen, att dylika frågor icke, då så kunde undvikas, borde avgöras under blott en persons ansvar. Då de sakkunnigas förslag gällde beslut rörande åtgärder, om vilka vederbörande skoldistrikt gjort framställning och vilka dessutom syftade till vinnande av besparingar, ville överstyrelsen dock icke motsätta sig att folkskolinpektörerna tills vidare erhöle de föreslagna nya befogenheterna, men överstyrelsen ville samtidigt med styrka framhålla, att en förstärkning av inspektionen vore oundgängligen nödvändig, om alla de olika åligganden, som därefter komme att vila på inspektörerna, skulle kunna fullgöras på ett tillfredsställande sätt.

Statskontoret.

De sakkunnigas ifrågavarande förslag har statskontoret ansett vara ägnat att åstadkomma icke oväsentliga besparingar för det allmänna. I betraktande härav syntes någon erinran icke rimligtvis kunna framställas mot den föreslagna skyldigheten för skoldistrikt att som vikarie anställa ordinarie lärare även från annat distrikt.

Allmänna lönenämnden.

Lönenämnden har ifrågasatt, att maximiersättningen för rese- och transportkostnader till ordinarie lärare, som innehade övertalig tjänst, vid förflyttning för att uppehålla icke-ordinarie befattning bestämdes att utgå med något högre belopp än som föreslagits, åtminstone då fråga vore om lärare, vilken vid flyttningen åtföljdes av sin familj.

Domkapitlen.

Samtliga domkapitel ha tillstyrkt, att de föreslagna åtgärderna komma till stånd.

Domkapitlet i *Lund* har erinrat, att jämlikt kungörelsen nr 32/1936 skolråden ålagts att under tiden den 1 juli—den 31 oktober 1936 undersöka antalet inom de olika skoldistrikten behövliga lärarkrafter intill den 1 juli 1940. Trots de ökade möjligheterna för förflyttning av lärare vid folk- och småskolor syntes med hänsyn till den starka nedgången i antalet årligen födda barn och betydande utflyttningen från många skoldistrikt en ny *allmän* omprövning av lärarbehovet böra verkställas snarast möjligt, så att eventuellt överflödiga lärartjänster kunde i tid indragas. Då möjligheterna att förflytta de övertaliga lärarna och lärarinnorna måste väl tillvaratagas, syntes inga lediga ordinarie lärartjänster böra ledigförklaras eller besättas med nya ordinarie innehavare, förrän ovannämnda omprövning slutförts.

Domkapitlet i *Luleå* har förklarat sig hysa den uppfattningen, att placering av övertalig lärarinna vid mindre folkskola som biträdande lärare

vid folkskola vore en anordning, som borde förekomma mera sällan. Frågan om indragning av mindre folkskolor borde ej bedömas schematiskt utan under omsorgsfull prövning av omständigheterna i de särskilda fallen. I synnerhet borde stor försiktighet iakttagas i de fall, då indragningarna förutsatte inackordering. Det syntes kunna ifrågasättas, om icke medgivande att inställa undervisningen i skola eller läraravdelning högst ett läsår borde medgivas av domkapitlet i stället för av folkskolinspektören. Åtgärden innebure i många fall ändring i reglementet.

Länsstyrelserna.

Dessa ha utan undantag tillstyrkt de föreslagna åtgärderna. Länsstyrelsen i *Luleå* har dock ifrågasatt lämpligheten av att maximera flyttningsbidraget vid ordinarie lärares flyttning till icke-ordinarie tjänst.

Lärarsammanslutningarna.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraryörening har icke anfört annan erinran mot de sakkunnigas nu förevarande förslag än att den föreslagna maximeringen av flyttningsersättningen syntes för snäv. *Styrelsen för Sveriges folkskolläraryörebund* har bestämt avstyrkt ett utökat användande av lärarinnor med småskolekompetens på folkskolestadiet. Styrelsen har även ifrågasatt vissa kompletterande bestämmelser till sakkunnigförslaget, i vad avser löneförmåner för ordinarie lärare vid vikariat å icke-ordinarie tjänst, i syfte att undvika, att läraren skulle få vidkännas löneminskning.

I fråga om frivillig förflyttning av ordinarie lärare till icke-ordinarie tjänst inom annat skoldistrikt förordade de sakkunniga, att beträffande sådan lärares löne- och pensionsförhållanden 21 § avlöningsreglementet för lärare vid folk- och småskolor (kungörelsen nr 868/1937) skulle tillämpas. Detta innebure, att läraren av sin lön såsom ordinarie skulle avstå så stort belopp, som han i egenskap av vikarie på sin egen befattning skulle ha ägt uppbära. De sakkunniga torde därvid ha förbisett att, om vikarieförordnandet uppehöles vid skola i lägre dyrt än den, till vilken den ordinarie tjänsten vore hänförd, löneförlust kunde uppkomma. Föreskrifterna rörande avlöningsförmåner vid ifrågavarande vikariat borde därför kompletteras med bestämmelser, varigenom lärare hålles fullt skadeslös för med vikarieförordnandet uppkommande löneminskning. En sådan åtgärd syntes också ägnad att på frivillighetens väg underlätta förflyttning av övertalig ordinarie lärare till icke-ordinarie tjänst i enlighet med de sakkunnigas förslag.

Övriga i ärendet hörda lärarsammanslutningar ha tillstyrkt sakkunnigförslaget i förevarande del under framhållande dock, att stor varsamhet borde iakttagas, då det gällde indragning av skolor, där yngre barn undervisades. *Föreningen Sveriges folkskolor* har i särskild skrivelse gjort framställning i syfte att vid indragning av mindre folkskolor småskollärarinnor i så stor utsträckning som möjligt måtte anställas som biträdande lärarinnor.

I avbidan på resultatet av de sakkunnigas fortsatta utredning rörande möjligheterna att påskynda en rationalisering av folkskoleväsendet ha utredningsmännen, i syfte att underlätta indragningar av överflödiga tjänster redan till nästa läsår, ifrågasatt åtgärder, som i huvudsak innebära

dels att icke-ordinarie lärartjänster, som äro oundgängligen erforderliga, i största möjliga utsträckning förändras till ordinarie,

dels att indragning av mindre folkskolor främjas genom att vederbörande lärare, där så prövas lämpligt, förordnas såsom biträdande lärare i folkskola,

dels att möjlighet beredes för innehavare av ordinarie lärartjänst att frivilligt mottaga förordnande å icke-ordinarie tjänst,

dels ock att vederbörande folkskolinspektörer erhålla befogenhet att självständigt avgöra framställningar från skoldistrikt om befrielse från skyldighet att i vissa fall anställa vikarie å lärartjänst samt om tillstånd att under högst ett läsår inställa undervisningen i viss skola eller läraravdelning eller att tillfälligt förändra skolformen vid någon skola.

De sakkunnigas ifrågasvarande förslag synas ägnade att ge ökad effekt åt de besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet, som anbefallts genom cirkuläret den 1 december 1939 (nr 842). Jag erinrar, att Kungl. Maj:t genom detta cirkulär framhållit angelägenheten av att vederbörande statliga och kommunala myndigheter i sin verksamhet beakta nödvändigheten av att under nu rådande förhållanden utgifterna för folkskoleväsendet begränsas och nedbringas i all den utsträckning, som prövas möjlig och skälig. Skolmyndigheterna böra enligt cirkuläret jämväl överväga, huruvida icke för vinnande av nämnda syfte anordningar av mera tillfällig art kunna genomföras, och, därest så befinnes vara fallet, vidtaga åtgärder i anledning därav.

Jag har i huvudsak intet att erinra mot vad de sakkunniga i förevarande avseenden anført. De ifrågasatta åtgärderna, vilka i allt väsentligt tillstyrkts i de flesta av de avgivna yttrandena, synas i allmänhet vara av natur att böra ankomma på Kungl. Maj:ts prövning och avgörande. I detta sammanhang böra emellertid de sakkunnigas förslag i två avseenden särskilt uppmärksammas, nämligen vad beträffar skyldighet för skoldistrikt att, på därom av vederbörande folkskolinspektör gjord framställning, såsom icke-ordinarie lärare vid distriktets skolor anställa ordinarie lärare, som innehar övertalig tjänst, samt om tillerkännande av rätt för sådan lärare att vid mottagande av förordnande å icke-ordinarie tjänst erhålla ersättning för rese- och flyttningkostnader. De sakkunnigas ifrågasvarande förslag synas ägnade att medföra icke oväsentliga besparingar och tillstyrkas av mig; dock finner jag mig, med beaktande av vad i flera yttranden uttalats, böra förorda, att flyttningbidraget icke maximeras. Jag vill lämna öppet, huruvida skoldistriktens skyldighet att på icke-ordinarie lärartjänster mottaga övertaliga ordinarie lärare bör avse endast sådana lärare, som innehava ordinarie lärartjänst inom vederbörande folkskolinspektionsområde, och om icke även exempelvis domkapitlet eller skolöverstyrelsen bör kunna påkalla anordningens tillämpning. Dessa spörsmål torde få närmare övervägas. Det lär er få ankomma på Kungl. Maj:t att, därest riksdagen icke framställer erinran mot vad sålunda anförts, utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.

I detta sammanhang vill jag framhålla, att jag icke finner skäl förorda

bestämmelser av den art, folkskolläraryförbundet ifrågasatt vid förordnande av ordinarie lärare å icke-ordinarie tjänst. Löneförmånerna torde nämligen icke böra vara högre än som betingas av *tjänstgöringsortens* dyrortsplacering.

4. Uppskov med beslutad reglering av den årliga lästiden i folkskolan m. m.

1937 års riksdagsbeslut om löne reglering för lärare vid folk- och småskolor vilade på förutsättningen, att både folk- och småskollärare skulle vara skyldiga att mot åtnjutande av vederbörliga löneförmåner meddela undervisning under högst 39 veckor varje redovisningsår. Samtidigt anpassades emellertid lönesättningen för *folkskollärarna* efter den faktiska lästiden i vederbörande skola. Sålunda hänföres folkskollärare till lönegraden A 15, A 16 eller A 17, beroende på om lästiden uppgår till respektive $34 \frac{4}{7}$, $36 \frac{4}{7}$ eller 39 veckor. Däremot sattes lönen för *småskollärarna* icke i relation till den faktiska lästiden, utan lärarna hänfördes till en viss lönegrad, B 9 (numera A 9). Den enhetliga löneställningen för småskollärarna uppnås dock i sin helhet först den 1 juli 1942. Tiden dessförinnan är uppdelad på två övergångsperioder. Under tiden intill den 1 juli 1940 erhålla småskollärarna sålunda lön enligt respektive lönegraden A 9, A 8 och A 7, beroende på om lästiden utgör 39 veckor, 36—39 veckor eller högst 36 veckor. Under tiden den 1 juli 1940—den 30 juni 1942 erhålla de lön enligt lönegraden A 9 vid 39 veckors lästid och enligt lönegraden A 8, om lästiden icke uppgår till 39 veckor.

De småskollärare, vilka för närvarande åtnjuta lön enligt lönegraden A 7, komma sålunda från och med nästa budgetår att uppflyttas till lägst lönegraden A 8, även om lästiden icke överstiger $34 \frac{4}{7}$ veckor.

1939 års lagtima riksdag förklarade sig på förslag av Kungl. Maj:t (proposition nr 149) icke ha något att erinra mot att lästiden vid folk- och småskolor från och med den 1 juli 1940 utsträcktes från minst $34 \frac{4}{7}$ veckor till minst $36 \frac{4}{7}$ veckor. En konsekvens av lästidens utsträckning i enlighet härmed skulle bli, att från och med den 1 juli 1940 alla folkskollärare i lönegraden A 15 skulle uppflyttas till lägst lönegraden A 16. Enligt de i nämnda proposition framlagda kostnadsberäkningarna skulle lästidens utsträckning i anledning härav och på grund av högre kostnader för icke-ordinarie lärare medföra en årlig merkostnad för statsverket av omkring 700,000 kronor. Dessa beräkningar byggde på då gällande lönebestämmelser; enligt nu gällande lönebestämmelser och efter procenttalet nio för rörligt tillägg kunna kostnaderna, beräknade enligt samma metod, uppskattas till ett något högre belopp, eller omkring 720,000 kronor.

1939 års lagtima riksdag godkände i samband härmed vissa förslag, vilkas genomförande från och med den 1 juli 1940 kunna beräknas medföra icke oväsentliga kostnadsökningar.

Dessa förstärkningsanordningar äro av två slag, nämligen

1:o) Skoldistrikt med en lästid av 39 eller $36 \frac{4}{7}$ veckor erhåller rätt att vid skolor av B 2-, B 3-, D 1- och b-form uppdelas läraravdelning i två grupper, som under vissa av läsårets veckor, eller, om lärjungarna undervisas hela det för skolan bestämda antalet läsveckor, under vissa veckodagar eller timmar undervisas växelvis; dock att genom dylik uppdelning den årliga lärotiden för lärjungarna icke får inskränkas mer än 100 veckotimmar vid 39 veckors lästid och högst 50 timmar vid $36 \frac{4}{7}$ veckors lästid.

2:o) Skoldistrikt erhåller rätt att vid folkskola av B-form, mindre folkskola av D 1-form och småskola av b-form under visst antal timmar i veckan, dock utan att det eljest föreskrivna antalet veckotimmar för lärjungarna därigenom minskas, uppdelas läraravdelning i en högre och en lägre grupp, alltefter det stadium, lärjungarna tillhöra, för meddelande av skild undervisning i sådana ämnen, vilka i mindre grad lämpa sig för behandling under de gemensamma lärotimmarna. Skoldistriktet får statsbidrag i enlighet med för timplärare gällande grunder för avlönande av lärare, som meddela sådan skild undervisning; dock får statsbidrag utgå för högst fyra veckotimmar per läraravdelning och under villkor, dels att antalet lärjungar överstiger visst minsta antal (växlande för olika skolformer mellan 20 och 35), dels också att, där skolöverstyrelsen icke på grund av särskilda förhållanden medgivit undantag, samtliga lärare vid den skola, där timpläroren tjänstgör, uppnått stadgad maximitjänstgöring eller i förekommande fall det antal veckotimmar, till vilket lärarnas undervisningsskyldighet av vederbörande folkskolinspektör eller skolöverstyrelsen nedsatts.

Förstärkningsanordningarna av det förra slaget, vilka innebära, att av läraren uttages längre lästid än den för barnen gällande, beräknas medföra en kostnadsökning därigenom, att skoldistriktet stimuleras att vidtaga åtgärder för utsträckning av lästiden. Beträffande denna fråga uttalade min företrädare i ämbetet enligt propositionen nr 149/1939 (sid. 67) bland annat följande:

Merkostnaderna härför kunde givetvis icke i förväg beräknas. Sådan differentiering skulle komma till stånd endast i de fall, då så påkallades av de föreliggande förhållandena, och först efter medgivande av skolöverstyrelsen. Av överstyrelsen verkställda beräkningar rörande kostnaderna för en generell utsträckning av lästiden till 39 veckor gäve en viss uppfattning om läget. Dessa kostnader hade av överstyrelsen uppskattats till ett belopp, som med omkring 1,900,000 kronor överstege kostnaderna vid en utsträckning av minimilästiden till $36 \frac{4}{7}$ veckor. Sistnämnda belopp representerade emellertid utgiftsökningen, om lästiden skulle vid *samtliga* skolor utsträckas till 39 läsveckor. Differentieringsanordningar skulle emellertid vidtagas endast i vissa särskilda angivna skolformer. På grund härav vore att antaga, att den av berörda differentieringsanordning betingade kostnadsökningen vid ett noggrant iakttagande i de särskilda fallen av de förutsättningar, som borde gälla för att differentiering av undervisningen skulle komma till stånd, komme att uppgå endast till en jämförelsevis ringa del av berörda belopp.

Kostnaderna för timpläroarvoden beräknades i nämnda proposition för helt budgetår till 400,000 kronor. Riksdagen bestämde emellertid i viss mån gynnsammare grunder för statsbidrag och uppskattade till följd därav

merkostnaderna till 425,000 kronor. Att märka är emellertid, att kostnaderna kunna beräknas nedgå på den grund, att såsom förutsättning för statsbidrag skall gälla, att av alla lärare i vederbörande skola uttagits stadgad maximitjänstgöring.

I utlåtande den 11 oktober 1939 över skolöverstyrelsens beräkning för budgetåret 1940/41 av förslagsanslaget till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor har statskontoret ifrågasatt, om icke den av 1939 års riksdag beslutade regleringen av den årliga lästiden borde ställas på framtiden.

Enligt statskontorets mening måste, med hänsyn till det väsentligt ändrade statsfinansiella läge, som inträtt, sedan riksdagens beslut fattades, anledning förefinnas att underkasta detta spörsmål ytterligare prövning på grundvalen av numera föreliggande förhållanden. Därest regleringen av den årliga lästiden och den utvidgade rätten till statsbidrag för timlärare tills vidare ställas på framtiden, skulle detta medföra en minskning av avlöningskostnaderna med $(700,000 + 425,000 =) 1,125,000$ kronor.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryrke och centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskolläraforening ha i särskilda yttranden motsatt sig ett uppskov i enlighet med statskontorets förslag.

Såsom statskontoret framhållit, nödvändiggjöra de nu föreliggande förhållandena en omprövning av frågan, huruvida det kan vara befogat att låta regleringen av den årliga lästiden och därmed sammanhängande åtgärder träda i kraft redan från och med nästa budgetår. Kravet på sparsamhet med statens medel måste därvid vägas mot behovet av förbättrad undervisning.

Jag erinrar om att man vid beräkningen av merkostnaderna för utsträckning av minimilästiden tagit hänsyn allenast till de ökade kostnaderna för avlöning av folkskollärare; vid en utsträckning av minimilästiden i enlighet med riksdagens beslut erhålla dessa lön efter lönegraden A 16 i stället för A 15. De småskollärare åter, som nu avlönas enligt lönegraden A 7, skola enligt 1937 års riksdags beslut från och med den 1 juli 1940 uppflyttas till lönegraden A 8 oavsett om lästiden utsträcker eller ej. Merkostnaderna vid en utsträckning av minimilästiden beräknades på grundval härav enligt proposition nr 149 till 1939 års lagtima riksdag till 700,000 kronor. Härvid förutsattes, att den 1 juli 1940 skoldistriktet frivilligt utsträckt lästiden i så stor omfattning, att endast 2,000 av inalles 15,700 folkskollärare skulle komma att beröras av det obligatoriska genomförandet från och med nämnda datum av ifrågavarande skolreform. Enligt vad av skolöverstyrelsen uppgivits, ha skoldistriktet sedermera i åtskilliga fall beslutat frivilligt utsträcka lästiden, vilket medfört, att det obligatoriska genomförandet av nämnda reform numera kan beräknas ha aktualitet för endast 1,200 folkskollärare (462 skoldistrikt). Merkostnaderna kunna med ledning härav nu beräknas till omkring 430,000 kronor vid gällande lönebestämmelser.

Departementschefen.

I syfte att inbespara icke blott sistnämnda belopp utan även de kostnadsstegringar, som uppkomma genom ett effektuerande av utav skoldistriktet redan beslutade men ännu icke genomförda skolförbättringar av denna art eller genom lästidens utsträckning upp till 39 veckor, har övervägts lämpligheten av ett *förbud* mot fortsatt utsträckning av lästiden. För egen del vill jag icke tillstyrka en sådan åtgärd. De skolförbättringar — särskilt på landsbygden — som ernås genom lästidens utsträckning, äro av sådan betydelse, att det icke syntts mig tillrädligt att betaga de skoldistrikt, som så önska, möjlighet att utsträcka lästiden. Mer befogat synes däremot vara, att statsmakterna under nuvarande förhållanden *icke påfordra en obligatorisk utsträckning av minimilästiden* till $36 \frac{4}{7}$ veckor redan från och med den 1 juli 1940, och jag anser mig därför böra förorda en framflyttning av den obligatoriska utsträckningen till tidpunkt, som främdeles bestämmes. Om riksdagen icke framställer erinran häremot, torde Kungl. Maj:t alltså låta böra tills vidare anstå med beslut om det obligatoriska genomförandet av minimilästidens utsträckning till $36 \frac{4}{7}$ veckor. Detta innebär, att skoldistriktet kunna liksom hittills på eget initiativ besluta om utsträckning av lästiden. Det är givetvis vanskligt att avgöra, i vilken omfattning sådana beslut komma att fattas. Jag anser mig med hänsyn till bestämmelserna i det förutnämnda cirkuläret den 1 december 1939 (jfr sid. 42) kunna räkna med att i varje fall för nästa budgetår en merutgift av inemot 400,000 kronor skall undvikas.

På enahanda sätt skulle kunna ifrågasättas ett uppskov med genomförandet av de under 1:o) i det föregående angivna åtgärderna för **u p p d e l n i n g a v l ä r a r a v d e l n i n g a r**. Då emellertid meningen är, att sådan uppdelning skall komma till stånd först efter medgivande av skolöverstyrelsen, och det får förutsättas, att överstyrelsen särskilt under nuvarande förhållanden tillser, att sådan uppdelning sker endast då särskilda skäl föreligga, har jag icke ansett mig böra ifrågasätta ett sådant uppskov.

I motsats till statskontoret vill jag tillstyrka, att **s t a t s b i d r a g t i l l a r v o d e n å t t i m l ä r a r e** i enlighet med vad under 2:o) angivits, må utgå från och med den 1 juli 1940 i den omfattning och på det sätt, som av 1939 års riksdag förutsatts. Det bör nämligen beaktas, att denna anordning möjliggör en förbättring av undervisningen, som eljest ernås genom övergång till en högre skolform, d. v. s. genom anställande av nya lärare, och att anordningen därför kan för statsverket sägas medföra påtagliga fördelar icke minst i ekonomiskt hänseende.

Framhållas bör, att på nästa läsår belöpande statsbidrag till ifrågavarande timlärararvoden icke torde komma att belasta riksstaten för budgetåret 1940/41. Det synes av praktiska skäl ogörligt att i förväg beräkna kostnaderna för nämnda arvoden under nästa läsår. Följaktligen lär icke heller något förskott kunna utbetalas för ändamålet. Möjlighet finnes visserligen att föreskriva ett särskilt rekvisitionsförfarande för beredande av möjlighet

för skoldistriktet att erhålla sådant förskott. Jag vill dock erinra, att förskott ej utbetalas å exempelvis slöjdarvoden. Anledning synes alltså icke föreligga att i skoldistriktets intresse anordna ett sådant rekvisitionsförfarande. Även ur budgetredovisningssynpunkt torde spørsmålet sakna större betydelse. Anmärkas må, att på grund av gällande bestämmelser förskott däremot torde automatiskt komma att utbetalas från och med budgetåret 1941/42.

I detta sammanhang vill jag framhålla, att jag jämväl övervägt lämpligheten av ett tillfälligt inställande av det sju nd e sk o l å r e t s genomförande i syfte att åstadkomma en utgiftsbegränsning både för statsverket och för kommunerna. Enligt gällande bestämmelser skall övergång till sjuårig skolkurs äga rum så snart sådant (med hänsyn till härav föranledda kostnader, skolväsendets organisation inom skoldistriktet och övriga ortsförhållanden) prövas lämpligen kunna ske, dock — som regel — senast med ingången av läsåret 1948/49. Utan skoldistriktets medgivande må icke före nämnda läsår sjuårig skolkurs införas annorledes än efter Kungl. Maj:ts bestämmande och ej tidigare än med ingången av läsåret 1942/43.

Ett direkt förbud mot förlängning av skolkursen kan jag, under erinran om vad jag yttrat beträffande den årliga lästidens utsträckning, icke förorda. Då ett tvångsvis genomförande av sjuårig skolkurs kan ifrågakomma först från och med läsåret 1942/43, synes frågan om ett uppskov med det obligatoriska genomförandet av reformen ännu icke behöva diskuteras. Då härtill kommer, att cirkuläret av den 1 december 1939 kan sägas innebära en maning till skolmyndigheterna att under nuvarande förhållanden iakttaga en viss återhållsamhet vid prövning av förslag om skolkursens förlängande, har jag icke ansett mig böra nu ifrågasätta ytterligare åtgärder. Min ståndpunkt innebär alltså icke, att man skall sätta ur kraft beslutet om skolkursens förlängning, men väl, att reformen under nuvarande förhållanden skall genomföras i ett långsammare tempo.

5. Utsträckning av undervisningsskyldigheten.

Den folk- och småskollärare genom gällande löne reglering tillförsäkrade löneställningen är i två avseenden förknippad med undervisningsskyldigheten, nämligen *dels* genom bestämmelser om en viss å r l i g l ä s t i d, *dels* genom stadganden om viss u n d e r v i s n i n g s s k y l d i g h e t f ö r v e c k a.

a) Undervisningsskyldigheten för vecka.

Enligt gällande löne författning är folkskollärare skyldig att undervisa 28—30 timmar i veckan, småskollärare 24—28 timmar. För sistnämnda lärarkategori utsträcker dock tjänstgöringsskyldigheten till 30 timmar, om vederbörande är anställd som biträdande lärare eller lärare vid mindre folkskola eller om klasser av folkskolestadiet ingå i läraravdelningen.

Folkskollärares tjänstgöring fullgöres i regel med 30 timmar i veckan, endast undantagsvis med lägre timantal. För småskollärarnas vidkommande är det något vanligare med en tjänstgöring, som icke uppgår till maximum, eller 28 timmar.

I en inom ecklesiastikdepartementet upprättad *promemoria* — närmare berörd i propositionen angående anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. — ifrågasattes för de statliga läroverkens del en utsträckning av den vederbörande lärare åliggande undervisningsskyldigheten. Det förut-sattes, att utredning i ämnet borde verkställas, vilken borde utsträckas till att omfatta jämväl folkskoleväsendet och nomadskolorna.

Skolöverstyrelsen har i över *promemorian* avgivet yttrande anfört:

I fråga om besparing å anslaget till avlöning av lärare vid f o l k - o c h s m å s k o l o r syntes en utsträckning av den stadgade minimitjänstgöringen för dessa lärare med därav följande minskat lärarbehov vara den besparingsåtgärd, som i första hand komme i åtanke och torde bära övervägas.

En utsträckning av tjänstgöringsskyldigheten skulle ur ekonomisk synpunkt få betydelse endast i den mån utsträckningen avsåge lärare, till vilken utginge särskild ersättning för den tjänstgöring, som genom utsträckningen skulle kunna inläggas i den ordinarie tjänstgöringsskyldigheten. Därvid ville överstyrelsen erinra om, att i olika hänseenden blivit stadgat, att sådan särskild ersättning utginge endast när maximiundervisningsskyldighet redan uppnåtts. Sålunda stadgades i kungörelsen den 6 oktober 1939 (nr 693), att då undervisning i slöjd bestredes av lärare, å vilken av-löningsreglementet för lärare vid folk- och småskolor ägde tillämpning, statsbidrag utginge allenast för de slöjdtimmar, med vilka den för läraren i nämnda reglemente stadgade maximitjänstgöringen eller i förekommande fall det antal veckotimmar, till vilket lärarens undervisningsskyldighet ned-satts, överskredes. Beträffande s. k. förstärkningsanordningar hade 1939 års lagtima riksdag beslutit, att statsbidrag till timplärare vid dylik tjänst-göring skulle utgå, endast sedan alla lärare vid vederbörande skola full-gjort sin tjänstgöring med maximitid. Enahanda föreskrift hade skolöver-styrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t ifrågasatt beträffande statsbidrag till timplärare vid fullgörande av sådan undervisning, från vilken överlärare på grund av sina övriga åligganden kunde befrias.

Överstyrelsen ansåge, att för närvarande ingen ytterligare ändring borde ske beträffande tjänstgöringsskyldigheten för nu ifrågasatt lärare.

Beträffande n o m a d s k o l o r n a skulle de i *promemorian* föreslagna åtgärderna, så vitt överstyrelsen nu kunde finna, icke leda till några nämn-värda besparingar.

Statskontoret har erinrat, att ämbetsverket i anledning av vad överstyrelsen anfört i fråga om undervisningsskyldigheten för läroverkslärare fram-hållit, att även om de ifrågasatta utgiftsbegränsningarna vid de allmänna läroverken — vare sig med eller utan ökning av undervisningsskyldigheten — skulle minska den akademiska ungdomens möjligheter att vinna inträde å lärarbanan, detta icke kunde få hindra statsmakterna att i en situation

som den närvarande vidtaga erforderliga besparingsåtgärder. Ämbetsverket hade följaktligen ansett sig böra förorda en ökning av undervisningskyldigheten för lärarna. Beträffande ökningens omfattning hade statskontoret tills vidare stannat för en timme per vecka. Härvid hade ämbetsverket förutsatt, att motsvarande ökning genomfördes vid övriga statliga ävensom statsunderstödda kommunala och enskilda läroanstalter.

I anslutning till vad sålunda anförts kunde statskontoret icke finna annat än att frågan om en utökning av tjänstgöringsskyldigheten borde tagas under närmare övervägande jämväl för folk- och småskolläraernas vidkommande.

Därvid vore emellertid att märka, att för dessa lärare en tjänstgöringsskyldighet utöver 30 veckotimmar i regel endast skulle kunna uttagas genom att lärare hänvisades till undervisning i slöjd eller fortsättningskola. Då särskild ersättning för närvarande utginge för sådan undervisning, skulle en utsträckning av tjänstgöringsskyldigheten innebära, att de lärare, som under innevarande läsår fullgjorde dylik undervisning och därför uppbure särskilt arvode, skulle få vidkännas någon inkomstminskning. Erinras kunde emellertid, att statsmakterna tidigare, då statsfinansiella förhållanden ansetts påkalla en sådan åtgärd, vidtagit reduktion av dessa arvoden. I samband med besparingsåtgärderna vid 1933 års riksdag hade sålunda vidtagits en nedsättning av arvodena för undervisning såväl i slöjd som i fortsättningskola. Därvid hade erinrats, att Kungl. Maj:ts vid framläggandet för 1919 års riksdag av förslag till ändrade grunder för utgående av statsbidrag till slöjd (1919 års statsverksproposition, punkt 206) funnit sig böra förorda, att slöjdarvode skulle utgå med endast 1 krona per undervisningstimme.

b) Årlig tjänstgöringsskyldighet.

I det föregående har erinrats, hurusom folkskollärares lönegradsplacering är direkt ansluten till den årliga lästiden i vederbörande skoldistrikt men att från och med den 1 juli 1940 så icke blir fallet beträffande småskollärarinnorna. De småskollärare, vilka för närvarande åtnjuta lön enligt lönegraden A 7, komma sålunda enligt gällande övergångsbestämmelser från och med nästa budgetår att uppflyttas till lägst lönegraden A 8, även om lästiden icke överstiger $34 \frac{4}{7}$ veckor.

Övergångsbestämmelserna innebära alltså för småskolläraernas del, att dessa intill den 1 juli 1940 avlönas enligt samma principer som folkskollärarna, vad beträffar lönens relation till den uttagna tjänstgöringsskyldigheten. Övergångsbestämmelserna medföra emellertid, att — under eljest oförändrade förhållanden — den likställighet mellan folkskollärare och småskollärare, som i nyssnämnda avseende för närvarande råder, kommer att upphöra med ingången av läsåret 1940/41, då de lägst avlönade småskollärarna uppflyttas en lönegrad utan samtidig ökning av den uttagna tjänstgöringsskyldigheten.

1939 års riksdagsbeslut om en till $36 \frac{4}{7}$ veckor utsträckt minimilästid vid folkskoleväsendet från och med den 1 juli 1940 innebar, att nämnda olikhet i folk- och småskolläraernas löneställning i förhållande till arbets-

prestationen skulle komma att inträda först den 1 juli 1942, då samtliga småskollärarinnor — oavsett den årliga lästiden — skola uppflyttas till lönegraden A 8.

I det föregående har jag emellertid förordat ett uppskov med ikraftträdandet av nyssnämnda riksdagsbeslut.

1937 års folkskoleutredning (statens offentliga utredningar 1938: 35) upptog till behandling frågan, huruvida åtgärder borde vidtagas, som mildrade berörda ojämnheter i lönesättningen, och framlade (sid. 71 ff) vissa förslag om fyllnadstjänstgöring för småskollärare. Enligt propositionen nr 149/1939 förklarade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, att han, bland annat emedan frågan icke vore av brådskande natur, icke ansåge sig böra för det dåvarande ingå på sakkunnigförslaget i denna del.

Biträdes mitt förslag om uppskov med lästidens utsträckning, blir frågan om fyllnadstjänstgöring för småskollärare aktuell redan den 1 juli 1940.

I en inom ecklesiastikdepartementet upprättad *promemoria* av den 7 februari 1940 erinrades om detta förhållande. Det kunde ifrågasättas, yttrades i *promemorian*, om i sådant fall bestämmelser rörande dylik tjänstgöring borde utfärdas med tillämpning redan från och med nästa läsår. Frågan syntes böra tagas under övervägande. Det påpekades, att de av 1937 års folkskoloutredning i ämnet framställda förslagen byggde på i viss mån andra förutsättningar än de, som nu gällde. Den i ämnet erforderliga utredningen syntes böra utföras av skolöverstyrelsen, som torde böra framlägga det förslag, vartill utredningen kunde komma att giva anledning.

Skolöverstyrelsen, som beretts tillfälle att yttra sig över nämnda *promemoria*, har i ämnet anfört följande:

Oavsett den årliga lästiden och därav beroende placering i lönegrad varierade småskollärarnas tjänstgöringsskyldighet för vecka mellan 24 och 30 timmar. Tjänstgöringen för småskollärare i skola med 39 veckors årlig lästid (9 lönegraden) kunde således stanna vid 936 (24×39) timmar och i skola med $36\frac{1}{2}$ veckors lästid (8 lönegraden) vid 876 ($24 \times 36\frac{1}{2}$) timmar för helt år, medan tjänstgöringen vid skola med $34\frac{1}{2}$ veckors årlig lästid (7 lönegraden) kan stiga till 1,035 ($30 \times 34\frac{1}{2}$) timmar och mera regelmässigt uppgå till 966 ($28 \times 34\frac{1}{2}$) timmar för år.

Ökades maximitjänstgöringsskyldigheten för vecka med exempelvis två timmar för de lärarinnor, som med bibehållande av $34\frac{1}{2}$ veckors årlig lästid den 1 juli 1940 uppflyttades i 8 lönegraden, komme deras tjänstgöring att kunna uppgå till undantagsvis 1,104 ($32 \times 34\frac{1}{2}$) och mera allmänt 1,035 ($30 \times 34\frac{1}{2}$) timmar för helt läsår, medan däremot tjänstgöringen för lärarinnor med $36\frac{1}{2}$ veckors årlig lästid fortfarande kunde stanna vid 876 ($24 \times 36\frac{1}{2}$) timmar. Det torde framgå härav, att någon rättvis utjämning av arbetsbördan icke kunde vinnas genom ökning av maximitjänstgöringen för vecka. Ansåges någon ökning böra ske av tjänstgöringsskyldigheten för de lärarinnor, som med $34\frac{1}{2}$ veckors årlig lästid skulle komma att åtnjuta lön enligt 8 lönegraden, borde den endast avse minimitjänstgöringen för vecka, som möjligen kunde höjas från 24 till 26 timmar.

Emellertid ville överstyrelsen framhålla, att det endast vore timplanen för första klassen i småskolor av a-form, som upptog 24 lärartimmar för vecka. De omkring 460 skoldistrikt, vilka enligt från folkskolinspektörerna inhämtade uppgifter ännu icke fattat beslut om införande av minst 36 ½ veckors årlig lästid, vore sannolikt landsbygdsdistrikt, där småskolorna med få undantag vore anordnade enligt b- eller c-form. I dessa skolor vore lärarinnornas tjänstgöring redan enligt timplanen 26 eller 28 veckotimmar, varför en ökning av minimitjänstgöringsskyldigheten från 24 till 26 timmar icke skulle få någon egentlig betydelse för de omkring 1,180 lärarinnor, varom det här kunde bli fråga. Överstyrelsen förutsatte, att en återgång till 34 ½ veckors lästid icke medgaves de skoldistrikt, som redan beslutat, att lästiden skulle omfatta 36 ½ eller 39 veckor. Slutligen finge överstyrelsen erinra därom, att riksdagen icke vid beviljandet av den nu gällande löne-regleringen för här ifrågakvarande lärarinnor ställt utsträckning av den årliga lästiden såsom villkor för småskollärarinnornas uppflyttning efter viss tid till 8 och 9 lönegraden.

En *reservant* inom överstyrelsen, undervisningsrådet Weijne, har förklarat sig skiljaktig och anfört:

Den föreliggande frågan om eventuell utsträckning av undervisnings-skyldigheten per vecka för de lärare vid småskola, vilka den 1 juli 1940 uppflyttades i lönegrad A 8 men tjänstgjorde i skolor med endast 34 ½ veckors årlig lästid, vore ej av större ekonomisk betydelse. Någon effektiv utjämning av arbetsbördan inom småskollärarkåren kunde ej heller, som överstyrelsen visat, ernås genom en dylik utsträckning. När reservanten det oaktat ansåge, att fyllnadstjänstgöring borde komma i fråga, vore det dels i anledning av det nuvarande krisläget, som medförde alldeles särskilda krav på sparsamhet med allmänna medel, dels, och framför allt, med tanke på den uppflyttning av småskollärare till enhetlig placering i lönegrad A 9, som skulle ske den 1 juli 1942. Det torde få betraktas som i hög grad sannolikt, att en väsentlig del av småskolans lärarkår vid sistnämnda tidpunkt komme att tjänstgöra i skolor med mindre än 39 veckors årlig lästid. Vid sådant förhållande anmälde sig spørsmålet om viss kompenstationstjänstgöring med ökad styrka.

En bestämmelse om utsträckning av minimitjänstgöringen per vecka ansåge reservanten av skäl, som överstyrelsen anfört, icke nödvändig. Där- emot ville reservanten ifrågasätta en utökning av maximitjänstgöringen från 28 till 30 timmar per vecka för här berörda lärare. I många fall kunde visserligen en så pass lång tjänstgöring icke med fördel uttagas av vederbörande lärare. Men ej sällan torde den utökade tiden kunna användas för slöjdundervisning eller särskild undervisning av efterblivna barn etc. Härigenom kunde ernås såväl en viss besparing för det allmänna som ock ökad effektivitet i skolarbetet.

Statskontoret har i utlåtande den 4 mars 1940 förordat framställning till riksdagen om åläggande för småskollärare, som efter den 30 juni 1940 tjänstgör i skola med en årlig lästid, understigande 36 ½ veckor, att, utöver det i 2 § 2 mom. avlöningsreglementet för folk- och småskollärare bestämda högsta timtalet, fullgöra ytterligare två veckotimmars tjänstgöring utan särskild ersättning. Statskontoret har påpekat, att en konsekvens av en dylik föreskrift bleve, att, därest den 1 juli 1942 en årlig lästid av 34 ½ veckor alltjämt bibehölles, småskollärare med dylik lästid borde kunna

åläggas en med 4 veckotimmar ökad maximitjänstgöring och småskollärare, som undervisade i en skola med 36 $\frac{1}{2}$ veckors årlig lästid, en med 2 veckotimmar ökad maximitjänstgöring.

Departementschefen.

I samband med anmälan av frågan, huruvida en höjning av undervisningsskyldigheten för läroverkslärarnas vidkommande borde komma till stånd, framhöll jag bland annat, att i nuvarande för vårt land brydsamma tid av de i det allmännas tjänst anställda måste utkrävas en större arbetsprestation än den, som i vanliga fall uttoges. Beträffande civilförvaltningen i övrigt ernåddes detta som regel därigenom, att — trots en i många fall ökad arbetsbörda — förstärkningar av avlöningsanslagen endast undantagsvis och då i begränsad omfattning beviljades. På grund av de inom undervisningsväsendet rådande särskilda organisatoriska förhållandena vore det vid de allmänna läroverken och med dem jämförliga läroanstalter icke möjligt att ernå en sådan ökad arbetsprestation på annat sätt än genom att höja den medeltjänstgöringstid för lärarna, på grundval av vilken anslagsmedlen till grundavlönningar till icke-ordinarie personal beräknades.

För folkskoleväsendets vidkommande ligger frågan i viss mån annorlunda till. Folkskolan är till skillnad från läroverken uppbyggd efter klasslärarsystem, d. v. s. en lärare svarar i regel för undervisningen i samtliga ämnen inom en viss undervisningsavdelning. Frågan om höjning av lärarens arbetsprestation blir med andra ord ett undervisningstekniskt och pedagogiskt spörsmål, icke en anslagsfråga. Vill man i besparingssyfte utkräva en ökad arbetsprestation av folkskolans lärare, är man hänvisad till att inrikta sig på de speciella undervisningsuppgifter, som nämnda lärare fullgöra mot särskild ersättning. Härvid synes bland annat kunna bli fråga om slöjdundervisningen och den särskilda undervisning mot timlärararvode, som i annat sammanhang här ovan berörts. Genom en generell höjning av folk- och småskollärares högsta undervisningsskyldighet skulle lärarna i större utsträckning än nu komma att fullgöra sådan undervisning utan arvode.

Ehuru en åtgärd i antydd riktning av förut anförda skäl synes befogad, är jag icke beredd att på grundval av den nu föreliggande utredningen taga slutlig ställning till spörsmålet. Ytterligare utredning rörande verkningarna av en dylik åtgärd synes erforderlig. Jag ämnar framdeles ånyo anmäla denna fråga, som torde kunna underställas 1941 års riksdag.

Ett annat spörsmål, som i samband härmed kräver uppmärksamhet, är den ovan berörda frågan om särskild fyllnadstjänstgöring för de småskollärare, som på grund av övergångsbestämmelserna till gällande avlöningsreglemente komma att åtnjuta lön enligt högre lönegrad än den, som svarar mot den för vederbörande skoldistrikt bestämda lästiden. Saken blir i viss mån aktuell redan nästa läsår på grund av mitt förslag om uppskov med genomförandet av lästidens obligatoriska utsträckning till minst 36 $\frac{4}{7}$

veckor. Då emellertid frågan, såsom redan nämnts, lämpligen bör bedömas i sitt samband med det nyssberörda spørsmålet om utsträckning för folk- och småskollärare av tjänstgöringsskyldigheten för vecka, finner jag mig icke böra nu, i avbidan på den förutnämnda utredningen, ifrågasätta några åtgärder i förevarande hänseende.

6. Besparingsåtgärder inom fortsättningsskolväsendet.

a) Centraliseringsåtgärder.

Enligt fortsättningsskolstadgan skall i varje skoldistrikt finnas en eller, där förhållandena påkalla och medgiva, flera fortsättningsskolor. Undantagsvis må dock, efter skolöverstyrelsens medgivande, två eller flera närliggande skoldistrikt kunna förena sig om en gemensam fortsättningsskola. Statsbidrag till avlöning åt lärare vid fortsättningsskola utgår enligt kungörelsen nr 587/1932. Vidare äger skoldistrikt, som genomfört sådan centralisering av fortsättningsskolväsendet, att eljest erforderlig skola därigenom blivit obehövlig, enligt i kungörelsen nr 589/1932 angivna grunder erhålla statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar för fortsättningsskolpliktiga elever.

I motsats till vad fallet är beträffande folkskoleväsendet finnes icke någon i gällande författningar uttryckligen fastslagen befogenhet för statsmyndighet att mot skoldistrikts bestridande fastställa sådan organisation av fortsättningsskolväsendet, som förutsätter anordnande av skolskjutsar eller inackordering av skolbarn. Ej heller finnes i fortsättningsskolstadgan motsvarighet till bestämmelserna i folkskolestadgan om skyldighet för skoldistrikt att å ena sidan mottaga barn från annat skoldistrikt och å andra sidan låta barn, tillhörande distriktet, åtnjuta undervisning i fortsättningsskola i annat skoldistrikt.

I anslutning till en inom riksdagen väckt motion, vari dessa olikheter framhållits, uttalade 1939 års lagtima riksdag (skrivelse nr 370), att riksdagen funne åtgärder för ernående i huvudsak av överensstämmelse i angivna hänseende mellan de föreskrifter, som gällde för folkskoleväsendet, och de, som berörde fortsättningsskolväsendet, vara ur såväl pedagogisk som skolorganisatorisk synpunkt att förorda och ägnade att främja en önskvärd rationalisering av fortsättningsskolväsendet. Riksdagen bemyndigade under åberopande av det anförda Kungl. Maj:t att, i huvudsaklig överensstämmelse med vad sålunda uttalats, vidtaga de ändringar och jämkningar i gällande bestämmelser rörande fortsättningsskolväsendet, som kunde befinnas erforderliga för uppnående av överensstämmelse med vad som gällde för folkskolan.

Skolöverstyrelsen har — i samband med avgivande av förslag om sådana ändringar i fortsättningsskolstadgan, som innefattas i riksdagens bemyn-

digande — gjort framställning om ytterligare åtgärder för främjande av fortsättningsskolväsendets rationalisering. I huvudsak syfta dessa till att giva vederbörande folkskolinspektör initiativrätt till centraliseringsåtgärder, icke blott när det gäller ett visst skoldistrikt utan även när fråga är om anordnande av för flera distrikt gemensam fortsättningsskola. Sådan initiativrätt funne överstyrelsen nödvändig för att giva effekt åt de bestämmelser, som innefattades i riksdagens bemyndigande.

Enligt förslaget skulle skolöverstyrelsen, på framställning av skoldistrikt eller statens folkskolinspektör och efter domkapitlets hörande, äga förordna, att två eller flera närliggande skoldistrikt skulle förena sig om en gemensam fortsättningsskola. Skolan skulle i organisatoriskt och administrativt hänseende tillhöra det skoldistrikt, inom vilket den förlagts. Ersättning till detta skoldistrikt för ökade löpande omkostnader skulle, om framställning därom gjordes, fastställas av överstyrelsen att gäldas av vederbörande granddistrikt. Härutöver skulle domkapitlet kunna förordna om överförande av enskilda lärjungar för undervisning i annat skoldistrikt. Framställning om reglementsändring skulle få göras även av folkskolinspektören, och överstyrelsen skulle äga befogenhet att även mot skoldistriktens bestridande fastställa sådan organisation av fortsättningsskolväsendet, som förutsatte anordnande av skolskjutsar eller inackordering av lärjungar.

Statskontoret har i allt väsentligt tillstyrkt överstyrelsens förslag.

Folkskolans besparingssakkunniga, som även upptagit frågan om centraliseringsåtgärder på detta område, ha inledningsvis anfört följande:

Lärjungantalet i ett stort antal fortsättningsskolor vore synnerligen ringa. Införandet av sjuårig folkskola, varvid fortsättningsskolan i regel gjordes ettårig, bidroge givetvis till nedgången av det årliga antalet fortsättningsskolpliktiga lärjungar. Visserligen hade under de senare åren ett stort antal fortsättningsskolor indragits, men det oaktat rådde fortfarande en överorganisation på detta område. En bidragande orsak till nämnda missförhållande vore otvivelaktigt att söka däri, att det med nu gällande bestämmelser låge i vederbörande skoldistrikts eget skön att avgöra, huruvida centraliseringsåtgärder över huvud skulle komma i fråga inom ett skoldistrikt, och att sålunda ingen statlig myndighet hade författingsenlig befogenhet att taga initiativ till genomförande av centraliseringsåtgärder i fråga om fortsättningsskolorna.

Beträffande skolöverstyrelsens förslag ha de sakkunniga framhållit, att förslagets genomförande komme att avsevärt öka möjligheterna för vidtagande av centraliseringsåtgärder på fortsättningsskolans område. Genom ett effektivt utnyttjande av dessa möjligheter torde icke obetydliga besparingar kunna vinnas. De sakkunniga ansåge emellertid, att det för vinnande av ytterligare besparingar samt för ernående av största möjliga enhetlighet vid tillämpningen av de av skolöverstyrelsen föreslagna bestämmelserna vore erforderligt, att vissa normerande föreskrifter utfärdades rörande *minimiantalet elever i fortsättningsskola*, till vilken statsbidrag utginge.

I nu gällande bestämmelser finnes föreskrifter härom endast för det fall, att vid en skola antalet lärjungar, som undervisades i verkstadsarbete, i

slöjd eller i hushållsgöromål, varit så stort, att lärjungarna uppdelats på två avdelningar. Till sådan avdelning utginge statsbidrag jämlikt kungörelsen nr 587/1932 endast om lärjungarna i avdelningen vid kursens början varit, där fråga vore om undervisning i verkstadsarbete och slöjd, minst tio och, där fråga vore om undervisning i hushållsgöromål, minst åtta, samt om de, så länge de under året tillhört skolan, i allmänhet deltagit i undervisningen. I övrigt gällde som villkor för statsbidrags åtnjutande, att lärjungarna skulle sammanföras till undervisningsavdelningar av lämplig storlek.

Dessa villkor för statsbidrags utgående borde i vissa avseenden skärpas. Statsbidrag syntes sålunda ej böra utgå till avlöning åt lärare vid fortsättningskola med ett allt för ringa antal lärjungar, om förhållandena möjliggjorde anordnandet av skolskjutsar eller inackordering och dessa anordningar medförde besparingar i fråga om utgifterna för lärjungarnas undervisning. För erhållande av underlag för bedömande av verkningarna av en dylik skärpning av statsbidragsbestämmelserna hade de sakkunniga från folkskolinspektörerna inhämtat vissa uppgifter angående här berörda förhållanden. Av dessa uppgifter framginge, att, därest under läsåret 1938/39 den bestämmelsen varit gällande, att läraravdelning i fortsättningskola med teoretisk undervisning i regel icke fått upprätthållas med mindre antal elever än 8 respektive 10, ett avsevärt antal fortsättningskolavdelningar kunnat indragas och att betydande besparingar därigenom kunnat vinnas.

En sammanställning av ifrågavarande uppgifter visade sålunda, att tillämpningen av bestämmelsen i fråga skulle givit följande resultat:

Vid ett minimiantal elever av 10:

Beräknat antal indragna avdelningar	1,065
Beräknad besparing å lärararvoden	kronor 471,633
» kostnad för centralisering	» 234,902
» nettobesparing för statsverket	» 236,731

Vid ett minimiantal elever av 8:

Beräknat antal indragna avdelningar	630
Beräknad besparing å lärararvoden	kronor 279,006
» kostnad för centralisering	» 125,113
» nettobesparing för statsverket	» 153,893.

De sakkunniga förordade sådan ändring av statsbidragsbestämmelserna, att som villkor för statsbidrags utgående i regel skulle gälla, att ett visst antal elever skulle finnas i skolan. Det syntes de sakkunniga tveksamt, huruvida minimiantalet elever borde fastställas till 8 eller 10. Ekonomiska skäl talade självfallet för det högre minimiantalet. Även ur pedagogiska synpunkter kunde detta alternativ förordas. Då därtill komme, att en bestämmelse av ifrågavarande slag måste givas en sådan innebörd, att i särskilda fall undantag skulle kunna medgivas, hade de sakkunniga funnit sig böra föreslå, att minimiantalet elever fastställdes till 10.

Huruvida förhållandena vore sådana, att undantag från bestämmelsen borde medgivas, skulle prövas av vederbörande folkskolinspektör. Även skolornas organisation kunde nödvändig göra ett sådant undantag. Vissa fall åberopades som exempel härpå.

De sakkunniga föreslå sålunda ändring i gällande bestämmelser om villkor för utgående av statsbidrag till avlöning åt lärare vid fortsättnings-

skolor av innebörd, att statsbidrag i regel ej skall utgå för avdelning i fortsättningsskola med ett lägre lärjungantal än tio, att, om antalet lärjungar vid en skola beräknas icke komma att uppgå till minst tio, åtgärder i god tid före kursens början skola vidtagas för lärjungarnas hänvisande till annan skola inom distriktet eller till skola i annat skoldistrikt, samt att, därest hinder möter för vidtagande av åtgärder, som här avses, eller eljest med hänsyn till undervisningens bästa särskilda skäl därtill föreligga, vederbörande folkskolinspektör äger medgiva, att statsbidrag må utgå, oaktat antalet lärjungar i avdelningen ej uppgår till tio.

Slutligen ha de sakkunniga — utan att närmare ingå på frågan angående det elevantal per läraravdelning i fortsättningsskola, som ur pedagogiska och ekonomiska synpunkter kunde anses lämpligt och försvarligt — framhållit, att en uppdelning på två läraravdelningar vid teoretisk undervisning borde ske, först då elevantalet kunde förutses komma att mera varaktigt överstiga 25 eller vid tillfällig ökning uppginge till lägst 30.

Skolöverstyrelsen har i huvudsak lämnat de sakkunnigas förslag utan erinran. Innan statsbidrag beviljades, borde dock, ifall centralisering måste anses utesluten, även undersökas, huruvida icke undervisningen kunde uppskjutas ett år och lärjungarna hänvisas att fullgöra fortsättningsskolplikten följande år tillsammans med den grupp, som då stode färdig att inträda i fortsättningsskolan. Överstyrelsen erinrade om att en dylik anordning ibland tillämpades redan nu, när exempelvis en eller två elever eljest skulle utgöra hela läraravdelningen. Vidare har överstyrelsen ifrågasatt, att beslutanderätten i frågor om statsbidrag till fortsättningsskola med mindre elevantal än tio borde tillkomma vederbörande länsstyrelse. I detta avseende har anförts följande:

Ur praktisk synpunkt kunde den av de sakkunniga föreslagna ordningen, att beslutanderätten i dessa frågor skulle tillkomma vederbörande folkskolinspektör visserligen betecknas som lämplig, då den medförde minsta administrativa besvär och befriade från dubbel handläggning av ärendena. Men principiellt torde betänkligheter kunna resas mot att åt enskilda tjänstemän överlåta bestämmanderätten, låt vara blott i starkt begränsad omfattning, rörande utanordnandet av statsmedel. Överstyrelsen erinrade om att i sådant fall varje föreskrift angående besvär rätt saknades. Med hänsyn härtill syntes folkskolinspektörens behandling av hithörande ärenden icke böra ha karaktären av beslut, utan då skoldistrikt ifrågasatte anordnandet av fortsättningsskola med mindre antal lärjungar än tio, borde folkskolinspektör med av- eller tillstyrkande överlämna ärendet till vederbörande länsstyrelse för prövning och avgörande.

Statskontoret har ej något att erinra mot de sakkunnigas förslag angående normerande föreskrifter i fråga om minimiantalet elever. Ämbetsverket har emellertid ifrågasatt, huruvida det icke åtminstone för stora delar av landet skulle kunna fastställas ett något högre minimiantal elever i varje avdelning. Olägenheten av ett alltför stort minimiantal i de fall,

då det med hänsyn till kommunikationer eller andra omständigheter skulle visa sig olämpligt med en alltför stark centralisering, torde nämligen kunna övervinnas genom den av de sakkunniga föreslagna rätten för folkskolinspektörerna att medgiva undantag från bestämmelserna.

De flesta *domkapitlen* och *länsstyrelserna* ha tillstyrkt de sakkunnigas förslag i denna del. Några av dem ha ifrågasatt längre gående besparingsåtgärder. Sålunda ha *domkapitlet i Uppsala* och *länsstyrelsen i Kristianstad* ansett det kunna övervägas, huruvida icke minimiantalet elever i varje avdelning kunde höjas.

Vidare har *domkapitlet i Karlstad* funnit det ändamålsenligare att för reglering av antalet elever i fortsättningsskolorna använda samma tillvägagångssätt, som de sakkunniga föreslagit beträffande folkskolorna, d. v. s. att frågan om elevernas fördelning på läraravdelningar borde underställas folkskolinspektören för godkännande. Härigenom skulle större hänsyn kunna tagas till lokala förhållanden, och minimiantalet i regel kunna sättas åtskilligt högre än de sakkunniga föreslagit. Enhetlighet kunde vinnas genom att anvisningar utfärdades.

Domkapitlet i Lund har satt i fråga, huruvida icke inom skoldistrikt med 7-klassig folkskola och en årlig lästid av 39 veckor elever med avgångsbetyg enligt folkskolestadgan kunde helt befrias från fortsättningsskolplikt utom skolköksundervisning mot att de deltog i särskilda beredskapskurser eller praktiskt beredskapsarbete. Då folkskolan nått här förutsatt utveckling, syntes nämligen kurs i allmän fortsättningsskola under nu rådande exceptionella förhållanden icke vara oundgängligen nödvändig, och på många orter hade ett stort behov av yngre arbetskraft såsom ersättning för till förstärkt militär beredskap inkallade redan gjort sig gällande.

Länsstyrelsen i Halmstad har uttalat sig i samma riktning. De yrkeskurser i hushållsgöromål, som flickorna i fortsättningsskolorna erhöles, borde dock enligt länsstyrelsens uppfattning bibehållas, i den mån kurserna icke kunde inläggas inom folkskolans ram.

I ett länsstyrelsens i Karlstad utlåtande bifogat yttrande av *folkskolinspektören i Värmlands västra inspektionsområde* har anförts bland annat:

Minimiantalet 10 syntes vara alldeles för lågt. Minimisiffran borde sättas till 20 och i varje fall icke lägre än 15, givetvis med rätt för folkskolinspektören att i särskilda fall medgiva undantag. Då undervisningen i fortsättningsskolan för vederbörande lärare så gott som undantagslöst vore en bissyssa, behövde hänsyn knappast tagas till lärarnas ekonomiska intressen. Ett minimiantal av 10 elever komme sannolikt att medföra, att kostnaderna för fortsättningsskolväsendet inom Värmlands västra inspektionsområde komme att ökas i stället för att minskas. Under läsåret 1938/39 hade 39 fortsättningsskolavdelningar indragits, och kostnaden för fortsättningsskolväsendet minskats med 11,035 kronor. Innevarande läsår hade ytterligare omkring 40 avdelningar indragits. Ett stort antal avdelningar hade nu ett lärjungantal på omkring 20, flera mellan 20 och 25 och några 25—28. I några fall hade centraliseringen stött på något motstånd. Stadgades nu, att antalet lärjungar icke finge understiga 10 utom i vissa fall, vore det mycket

sannolikt, att centraliseringen nästa läsår bleve av mindre omfattning än nu, när det angivna antalet torde komma att återopas såsom medgivet. Enligt inspektörens bestämda mening vore det därför angeläget, att betydligt högre minimisiffra stadgades.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryförbund har anfört:

Förbundsstyrelsen ville understryka vad de sakkunniga framhållit, att fortsättningsskolornas organisation på många håll, särskilt i de yrkesbestämda skolorna, kunde nödvändigöra bibehållandet av läraravdelningar även i de fall, där elevantalet understeg tio. Erfarenheten gäve också vid handen, att ett strikt tillämpande av centraliseringsföreskrifterna skulle lägga hinder i vägen för fortsättningsskolans ändamålsenliga anpassning inom skoldistrikt, där man på grund av lästidsförhållanden eller andra orsaker under viss tid av läsåret tillämpade eftermiddagsläsning i fortsättningsskolan. I dessa och i liknande fall borde centraliseringsåtgärder vidtagas endast i den omfattning, som förhållandena medgiva, utan att lända skola och hem till skada.

Folkskolans lärare hade givetvis i princip intet att erinra mot besparingsåtgärder på fortsättningsskolans lika litet som på andra områden under nuvarande allvarliga tidsläge, men förbundsstyrelsen ansåge sig likväl böra framhålla vikten av att icke större våld tillgreps än nöden krävde. Indragning av 1,000 fortsättningsskolavdelningar jämte begränsning av slöjdarvodena innebure besparingsåtgärder, som medförde kännbara ekonomiska offer för folkskolans lärare, särskilt på de lägre dyrtörterna och inom distrikt med minimilästid.

Centralstyrelsen för Sveriges folkskollärarynneförbund har anfört:

När det gällde centralisering av fortsättningsskolan, där eleverna uppnått den ålder, att de utan olägenhet kunde färdas något längre skolväg, hade styrelsen ingenting att invända mot de sakkunnigas förslag, såvida förhållandena i övrigt vore sådana, att undervisningen kunde bli effektiv. Alltför stora avdelningar gäve ej möjlighet att skänka eleverna i denna ömtåliga ålder den personliga ledning och fostran, som vore avsikten med fortsättningsskolans införande.

b) Förbilligande av skjutskostnaderna m. m.

De sakkunniga framhålla inledningsvis, att storleken av de belopp, som inbesparas på grund av genom centralisering indragna skolor, är helt beroende av kostnaderna för skolskjutsar och inackordering. I detta hänseende erinras om den av skolöverstyrelsen verkställda utredningen rörande reglering av ersättningar till skolskjutsentreprenörer och de sakkunnigas däröver avgivna utlåtande (jfr sid. 126 ff.).

Härutöver ha de sakkunniga — vad angår fortsättningsskolan — föreslagit, att färd med fordon, som framföres av barnen själva, skulle räknas som skolskjuts och att statsbidrag i vissa fall skulle utgå för sådan skjutsanordning. Statsbidraget skulle därvid utgå med högst 50 öre för varje dag, lärjungen i fråga besökt skolan. Vederbörande folkskolinspektör skulle avgöra, huruvida statsbidrag skulle beviljas, och föreslå det belopp, som borde utgå. Länsstyrelsen skulle sedan i vanlig ordning utbetala statsbidraget.

Anvisningar borde utfärdas till ledning för folkskolinspektörerna vid handläggning av dessa frågor.

Vidare föreslå de sakkunniga i syfte att underlätta centralisering, att det nu enligt kungörelsen nr 589/1932 utgående statsbidraget till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar höjes från 1 krona 25 öre till 1 krona 50 öre.

Till stöd för förutnämnda förslag har anförts:

Ett stort antal lärjungar i fortsättningsskolor inom olika delar av landet använde vid färd till och från skolan fordon, som framfördes av barnen själva, såsom cykel, sparkstötting, skidor, roddbåt eller annat fortskaffningsmedel. Härigenom underlättades skolgången avsevärt för de lärjungar, som hade långa skolvägar. Det förhölle sig sannolikt så, att för vissa av dessa lärjungar skolskjutsar vore erforderliga, därest de ej använde sig av eget fordon. Å andra sidan syntes det antagligt, att en del skolskjutsar helt eller delvis skulle kunna indragas, om åtgärder vidtoges i syfte att underlätta barnens bruk av eget fordon som fortskaffningsmedel. Detta skulle kunna ske genom att även färd med fordon, som framfördes av barnen själva, i vissa fall räknades som skolskjuts, och att sålunda statsbidrag finge utgå även för sådan skjutsanordning. Nu gällande bestämmelser medgäve icke statsbidrags utgående i dylika fall. När de sakkunniga nu föresloge en ändring härutinnan, vore de väl medvetna om, att vanskligheter kunde möta vid genomförandet av en dylik anordning. Det kunde sålunda föreligga viss risk för att ett bidrag av här ifrågasatt art kunde komma att betraktas som ersättning för fullgörande av den barnen åliggande skolplikten, och det vore väl ej uteslutet, att ersättningsanspråk kunde komma att framställas även i en del fall, där centralisering av fortsättningsskolor redan blivit genomförd utan kostnad för statsverket. De sakkunniga ville emellertid framhålla, att de här föreslagna åtgärderna närmast vore att betrakta som försök. Av de 40 folkskolinspektörer, som yttrat sig i denna fråga, hade 35 tillstyrkt förslaget, 3 ställt sig tveksamma därtill och 2 avstyrkt detsamma. Flera folkskolinspektörer hade uttalat den meningen, att besparingar kunde vinnas genom vidtagande av en dylik åtgärd. Till förekommande av missbruk av en bestämmelse om statsbidrags utgående i sådana fall, varom nu vore fråga, måste givetvis i statsbidragsbestämmelserna närmare angivas villkoren härför. Några av folkskolinspektörerna hade uttalat, att statsbidrag borde utgå endast i de fall, då vederbörande lärjunge hade en skolväg av 5 km eller därutöver. Då i gällande författningsbestämmelser om statsbidrag för anordnande av skolskjutsar icke föreskrevs något liknande villkor, ansåge de sakkunniga sig icke böra föreslå någon bestämmelse härom.

Såsom villkor för erhållande av statsbidrag för ifrågavarande ändamål borde gälla, att vägvästand och vägförhållandena i övrigt vore sådana, att verkligt behov av skolskjuts förefunnas, därest barnen ej använde eget fordon som fortskaffningsmedel. Härigenom torde garanti vinnas för att bidrag utginge endast i de fall, att anordningen i fråga medförde besparingar i skolskjutskostnaderna. För vinnande av en i möjligaste mån enhetlig tillämpning av dessa bestämmelser syntes det emellertid vara erforderligt att särskilda anvisningar härom utfärdades.

Detaljbestämmelser i ämnet borde utfärdas av Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen i form av anvisningar för folkskolinspektörerna.

Beträffande förslaget om höjning av statsbidrag till bestridande av kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar ha de sakkunniga anfört:

Flera folkskolinspektörer hade framhållit, att den nu föreskrivna maximeringen av statsbidragsbeloppet försvårat och i många fall omöjliggjort genomförandet av centralisering av fortsättningsskolor med mycket ringa lärjungantal. Om i en skola finnes exempelvis endast tre lärjungar, kunde statsbidrag utgå med högst 3 kronor 75 öre för dag räknat. Då möjligheter för inackordering av barnen ofta saknades, måste, om indragning av skolan skulle kunna ske, skolskjutsar anordnas. Kostnaderna för en dylik anordning skulle emellertid uppgå till högre belopp än som erhöles i statsbidrag, varför skoldistriktet, som finge vidkännas utgifter för anordningen i fråga, i regel motsatte sig genomförandet av en sådan centraliseringsåtgärd. De sakkunniga hade ansett sig böra upptaga detta spörsmål till övervägande.

I regel torde de till skoldistriktet utgående bidragen för anordnande av skolskjutsar och inackordering täcka kostnaderna härför, vilket syntes stå i överensstämmelse med innebörden i gällande bestämmelser om statsbidrag i ämnet. Vid sådant förhållande vore det förklarligt, att svårigheter mötte för genomförandet av centralisering av fortsättningsskolor i de fall, då de därmed förbundna kostnaderna delvis måste bestridas av skoldistriktet själva. Med tillämpning av de ändrade bestämmelser, som de sakkunniga tidigare föreslagit, skulle visserligen centralisering även i sådana fall, som här berörts, tvångsvis kunna genomföras. Rättvisa och billighet syntes dock kräva, att, därest så skedde, skoldistriktets egna kostnader härför ej bleve alltför stora. Maximering av statsbidragsbeloppen vore emellertid erforderlig, men de sakkunniga ansåge, att det nu fastställda beloppet av högst 1 krona 25 öre per dag för varje lärjunge borde höjas något. De sakkunniga föresloge en höjning till 1 krona 50 öre. Även detta belopp torde i en del fall vara otillräckligt för bestridande av kostnaderna, särskilt då skolskjutsar måste anordnas, men den föreslagna höjningen torde kunna medföra ökade möjligheter att få barnen inackorderade, varigenom skolskjutsar skulle bliva obehövlige.

Skolöverstyrelsen har avstyrkt de sakkunnigas förslag om statsbidrag till skolskjuts vid färd med fordon, som framföres av barnen själva. Till stöd härför har åberopats följande:

De sakkunniga menade, att av dem föreslagna villkor för statsbidrag av detta slag skulle skapa garanti för att bidrag utginge endast i det fall, att anordningen medförde besparingar i skolskjutskostnaderna. En omfattande provnings- och beslutanderätt skulle enligt förslaget tillkomma vederbörande folkskolinspektör. Huvudsyftet vid provningen skulle vara, att anordningen ej bleve kostsammare än vanliga skolskjutsar. Detta måste betyda, att, så snart en eller ett par lärjungar, bosatta inom det område, som förklarats vara i behov av skolskjutsar, av någon anledning — lyte, svag hälsa, saknad av möjlighet att disponera cykel eller helt enkelt målsmans vägran att låta barnet cykla — icke kunde begagna eget fordon, vanlig skolskjuts måste anordnas för samtliga elever. Ty givetvis kunde det ej ifrågakomma, att vid färd i samma riktning till samma skola statsbidrag utginge till såväl skolskjuts som cykelåkning. Man torde vid sådant förhållande kunna utgå ifrån att de fall, då centralisering kunde vidtagas endast medelst statsbidrag till cykelåkning, bleve relativt få och av föga ekonomisk betydelse.

se. Men varje ifrågasatt fall måste dock alltid bli föremål för prövning med konstaterande av dess ekonomiska verkningar. Då de sakkunniga dessutom icke velat föreslå, att någon viss väglängd föreskrevs som villkor för statsbidrag, insåges lätt vilket oerhört krävande prövningsarbete, som vid varje förekommande fall skulle påvåla vederbörande folkskolinspektör, sedan skolstyrelserna å sin sida lämnat erforderliga uppgifter för bedömande av frågan. Då statsbidraget skulle utgå med visst belopp per dag och lärjunge, måste tydligen härav följa en särskild och noggrann bokföring av antalet dagar, då cykel använts, vilken bokföring väl ock borde på något sätt kontrolleras. De många oberäknliga faktorer, som måste ligga till grund för det ifrågavarande statsanslaget, skulle ock medföra speciella svårigheter vid beräkningen av dess storlek. I betraktande av alla dessa omständigheter syntes den eventuella vinst, som skulle uppkomma genom den föreslagna anordningen, än mera problematisk.

Skulle statsmakterna acceptera principen om statsbidrag för sådant färd-sätt, som här vore i fråga, torde en naturlig följd bliva, att den tillämpades för lärjungar icke blott i fortsättningsskolan utan även i folkskolan. Därmed erhöles denna fråga ännu större och betydelsefullare proportioner. Prövningen och kontrollarbetet bleve än mera omfattande och torde svårligen — ej minst med hänsyn till önskvärdheten av likartade prövningsprinciper — kunna helt överlämnas åt vederbörande folkskolinspektör utan böra övertagas av en central myndighet. Överstyrelsen hyste för sin del starka tvivel om att den apparat, som genom de sakkunnigas, låt vara såsom ett försök betecknade, förslag sålunda ställdes i utsikt, kunde ur statens synpunkt betraktas som en praktisk sparsamhetsåtgärd. Det syntes böra få ankomma på de enskilda kommunerna att, i den mån anordningen kunde anses för dem medföra någon ekonomisk fördel, anslå medel för fullgörande av skolplikt med tillhjälp av cykel.

De sakkunnigas förslag inskränkte sig icke till att avse sådana skolfärder, som företoges medelst cykel. Statsbidrag skulle över huvud kunna utgå till färder, som företoges med hjälp av fordon, som framfördes av barnen själva, och bland sådana nämndes även sparkstötting och skidor. Överstyrelsen funne detta betraktelsesätt full konsekvent. Men då syntes samma konsekvens kräva, att statsbidrag till skolfärden borde utgå, om lärjungen lämnade cykeln, sparkstöttingen eller skidorna hemma och ginge till fots. Med andra ord: skolgången skulle av staten honoreras med ett kontant belopp per dag. En sådan konsekvens vore överstyrelsen för sin del icke beredd att taga.

Däremot har skolöverstyrelsen icke funnit anledning till erinran mot de sakkunnigas förslag om höjning av maximibidraget för skolskjutsar och inackordering till 1 krona 50 öre.

Statskontoret har funnit förslaget om att även färd med fordon, som framdrevs av barnen själva, borde få räknas som skolskjuts och att statsbidrag i vissa fall borde utgå för sådan skjutsanordning i och för sig värt beaktande och ägnat att på sina håll medföra besparingar. Likväl ansåge sig statskontoret böra ifrågasätta, huruvida utfärdandet av författningsbestämmelser i ämnet i enlighet med de sakkunnigas förslag skulle komma att medföra någon egentlig besparing för statsverket. Det torde nämligen kunna befaras, att det administrativa bestyret med utbetalning och kontroll av här avsedda statsbidrag komme att i avsevärd mån uppväga de vunna

besparingarna. Beträffande förslaget om höjning av maximibeloppet av statsbidraget till kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar har statskontoret anfört:

Förslaget skulle visserligen vara ägnat att underlätta genomförandet av en centralisering av fortsättningsskolan. Statskontoret kände sig emellertid icke övertygat därom, att tillräckliga skäl föreläge för en höjning av ifrågasvarande maximibelopp. Ämbetsverket framhölle härvid, att enligt de föreslagna bestämmelserna centraliseringen skulle kunna tvångsvis genomföras. Genom ett praktiskt anordnande av skolskjutsverksamheten torde för övrigt kostnaderna härför regelmässigt kunna ordnas inom ramen av det nuvarande statsbidragsbeloppet.

Riksräkenskapsverket har beträffande förslaget om utvidgning av rätten till statsbidrag för skolskjutsar anfört:

Missbruk av en bestämmelse om statsbidrags utgående i här avsedda fall torde knappast kunna undvikas. Då statens utgifter på detta område härigenom skulle stegras utan att detta gagnade arbetet med centraliseringen av fortsättningsskolväsendet, hyste ämbetsverket stor tvekan rörande förslagets tillämplighet. Det syntes för övrigt ur flera synpunkter rimligt, att kostnaderna för barnens skolfärder med fordon, som framfördes av barnen själva, borde åvila vederbörande målsmän. Härtill komme att svårigheter måste uppstå att vinna enhetlig tillämpning av föreskrifter om sådant statsbidrag, varigenom orättvisor vid bidragets tilldelande icke kunde undvikas. Därest emellertid garantier kunde skapas för att statens utgifter för inackordering eller skolskjutsar nedbringades i minst samma omfattning som svarade mot samma statsbidrag, ville ämbetsverket icke motsätta sig, att statsbidrag till dylika färder utginge.

Vidare har riksräkenskapsverket icke ansett sig kunna tillstyrka den föreslagna höjningen av statsbidraget till centralisering av fortsättningsskolväsendet.

Såsom de sakkunniga framhållit och som bestyrktes av den vid granskningen av länsräkenskaperna inom riksräkenskapsverket vunna erfarenheten, torde i regel de till skoldistriktet enligt nu gällande bestämmelser utgående statsbidragen för centralisering av fortsättningsskolväsendet väl täcka kostnaderna för ändamålet. I de flesta fall understege skoldistriktets kostnader avsevärt det högsta belopp av 1 krona 25 öre, varmed staten åtagit sig att bidraga. En höjning av statsbidragets maximibelopp kunde därför få den följen, att skoldistriktet icke i samma grad som tillförne vinnlade sig om att ordna inackordering eller skolskjutsar på ett ändamålsenligt och billigt sätt, vilket komme att medföra avsevärd ökning av statens utgifter. Ämbetsverket erinrade vidare om att statsbidrag för inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor och enskilda hem enligt kungörelsen nr 448/1935 utginge med högst 1 krona per barn och dag.

Domkapitlen i Uppsala, Linköping, Strängnäs, Växjö, Lund, Göteborg och Karlstad ha tillstyrkt de sakkunnigas förslag om utvidgning av rätten till statsbidrag för skolskjutsar, domkapitlet i Uppsala dock med stor tvekan. *Domkapitlen i Skara, Västerås och Härnösand* ha uttalat betänkligheter mot detta förslag, domkapitlet i Västerås med hänsyn till såväl de

konsekvenser, det föreslagna bidraget kunde ha ur kontrollsynpunkt, som ock faran för att en ingalunda eftersträvansvärd understödsmentalitet därigenom skulle kunna uppännas. Domkapitlet i Härnösand har befarat, att förslaget genomförande lätt kunde leda till missbruk och dessutom bereda sådana svårigheter, att den besparing, som komme att vinnas, icke stode i rimlig proportion till de kostnader, som komme att bliva förenade med anordningen. *Domkapitlet i Luleå* har avstyrkt förslaget.

Samtliga domkapitel ha tillstyrkt förslaget om höjning av statsbidraget till centralisering av fortsättningsskolväsendet.

Av länsstyrelserna ha endast länsstyrelserna i Gävle, Umeå och Luleå varit tveksamma angående lämpligheten att genomföra de sakkunnigas under detta avsnitt berörda förslag.

Länsstyrelsen i Gävle har härvid anført:

En gottgörelse till skolbarn, som för färd till och från skola begagnade egna fordon, d. v. s. i allmänhet velociped eller sparkstötting, vore i och för sig betänkelig och kunde även föranleda stridigheter och avund mellan föräldrar. Därest likväl dylik ersättning ansåges böra utgå, borde ersättningen, för åvägabringande av största möjliga rättvisa, göras beroende av avståndet mellan barnets hem och skolan. Det föreslagna beloppet av 50 öre per dag syntes länsstyrelsen dessutom väl högt. Länsstyrelsen framhölle, att personer, som nödgats använda velocipeder vid färd till och från arbete, vid inkomsttaxeringen plägade medgivas avdrag med 25 kronor för helt år. Enligt de sakkunnigas förslag skulle gottgörelse kunna utgå med belopp å mera än 100 kronor för helt läsår, eller nära nog lika mycket som en ny velociped åtminstone hittills kostat. Med hänsyn härtill borde ersättningen för egna fordon kunna utgå med högst 5 kronor per kilometer från hemmet till skolan för läsår.

Länsstyrelsen i Umeå har anført:

Rörande frågan om statsbidrag för sådana skolskjutsar, där färden företoges med av barnen själva framdrivet fordon, ställde sig länsstyrelsen tveksam, huruvida förslaget i denna del vore praktiskt genomförbart. Bortsett från sådana omständigheter som vägvstånd och klimatiska förhållanden, vilka åtminstone för Västerbottens län vidkommande kunde komma att spela en avgörande roll i avseende å lämpligheten av dylika skolskjutsar, torde det sannolikt komma att möta mycket stora svårigheter för vederbörande folkskolinspektörer att träffa avgörande i sådana frågor utan att samtidigt utsätta sig för klander från vederbörande målsmäns sida. Då emellertid de sakkunnigas förslag endast vore avsett att försöksvis prövas, ansåge sig länsstyrelsen icke böra avstyrka detsamma.

Länsstyrelsen i Luleå har funnit lämpligheten av att skoldistriktet tillhandahölle barnen fordon diskutabel. Nödig kontroll över att fordonet icke begagnades uteslutande för sitt avsedda ändamål eller av andra personer än barnet självt skulle i detta fall icke kunna genomföras. Det syntes därför lämpligt att föreskrift lämnades om att statsbidraget utbetalades till vederbörande målsman, som tillhandahölle fordonet. Endast i undantagsfall borde fordonet tillhandahållas av skoldistriktet.

**c) Maximering av resekostnads- och traktamentsersättning
åt ambulerande lärare.**

Enligt § 1 mom. 2 kungörelsen nr 587/1932 äger ambulerande lärare vid fortsättningskola för av tjänsten föranledda resor från hemmet till kursort, mellan kursorter samt från kursort till hemmet av statsmedel åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt klass III E i allmänna resereglementet.

De sakkunniga ha föreslagit, att statsbidraget för varje sådan resa skall, därest ej folkskolinspektören annorlunda medger, utgå med högst 25 kronor. Till stöd härför har anförts:

Flera folkskolinspektörer hade framhållit, att de funnit dessa ersättningar i vissa fall uppgå till onödigt höga belopp, beroende därpå, att till lärare antagits person, boende på långt avstånd från kursorten.

Det övervägande antalet ambulerande lärare vid fortsättningskolor utgjordes av skolkökslärarinnor, enär flertalet yrkesbestämda fortsättningskolor för flickor vore anordnade i anslutning till hushållsgöromål. Vissa åtgärder borde och kunde enligt de sakkunnigas mening vidtagas i syfte att nedbringa resekostnads- och traktamentsersättningarna. Detta syntes enklast kunna ske på det sättet, att föreskrift utfärdades därom, att ersättningens storlek maximerades. Man torde kunna utgå från att skoldistriktet genom att på lämpligt sätt ledigkunga tjänst, varom nu vore fråga, eller genom anlåtande av platsförmedlingsbyrå, hade möjlighet att erhålla lärare för kurs i fortsättningskola, boende på ett icke allt för långt avstånd från kursorten. Med hänsyn härtill torde ersättningen för varje enkel resa ej behöva beräknas till högre belopp än 25 kronor. Traktamentsersättningen torde med nu gällande bestämmelser kunna beräknas utgå med högst 8 kronor, varför resekostnaderna sålunda kunde uppgå till högst 17 kronor. I sådana trakter, där automobil måste användas vid längre resor, torde nämnda belopp icke alltid täcka resekostnaderna, varför möjlighet borde finnas för medgivande av undantag från maximeringsbestämmelsen. Skulle därför i något fall, oaktat att skoldistriktet vidtagit här ovan angivna åtgärder för anskaffande av lärare, skoldistriktet nödgas anställa lärare, till vilken högre ersättning måste utgå, borde vederbörande folkskolinspektör äga rätt att på därom gjord framställning medgiva, att ersättning av statsmedel finge utgå med högre belopp.

Vad här anförts angående maximering av ifrågavarande ersättningsbelopp avsåge icke blott skolkökslärarinna utan varje vid fortsättningskola anställd ambulerande lärare.

Skolöverstyrelsen har givit sin anslutning till de skäl, som anförts för en maximering av här ifrågavarande reseersättningar. Icke heller har överstyrelsen något att invända mot det föreslagna maximibeloppet under förutsättning att, såsom de sakkunniga föreslå, detta belopp under särskilda omständigheter må kunna överskridas. I överensstämmelse med vad överstyrelsen anført i fråga om de sakkunnigas förslag att vid underskridande av minimiantalet lärjungar i fortsättningskola åt vederbörande folkskol-

inspektör överlåta att bestämma, huruvida statsbidrag må utgå, har emellertid överstyrelsen ansett sig icke kunna tillstyrka, att rätten till överskridande av här ifrågavarande högsta reseersättningsbelopp skall kunna medgivnas eller vägras av vederbörande folkskolinspektör. Överstyrelsen föreslår i stället av principiella skäl, att det skall ankomma på vederbörande länsstyrelse att, efter yttrande av folkskolinspektören, pröva och avgöra, huruvida det som högsta reseersättning föreskrivna beloppet må i särskilda fall överskridas.

Övriga hörda myndigheter ha i huvudsak tillstyrkt de sakkunnigas förslag i denna del eller ock ej framställt erinran mot detsamma.

Länsstyrelsen i Uppsala har anfört, att, därest förslaget icke skulle kunna tillämpas i alla delar av landet, besparing torde kunna vinnas genom att för skolråd stadgades skyldighet

1) att kungöra ledig skolkökslärarinnebefattning i facktidning, där lediga tjänster vid folkskola plägade kungöras,

2) att vid valet mellan kompetenta sökande taga hänsyn till resekostnaden samt

3) att å skolkökslärarinnas reseräkning teckna intyg om att dylik annonsering skett samt om de sökandes anmälda vistelseort. Därest skolrådet emellertid ville anställa annan lärarinna än den, för vilken resekostnaden vore den lägsta, borde detta vara möjligt under förutsättning att kommunen själv bestrede den del av kostnaden, som överstege nyssberörda lägsta resekostnad eller kunde åberopa särskilda skäl för sitt avgörande.

Länsstyrelsen i Halmstad har ifrågasatt, om det icke kunde överlämnas åt folkskolinspektörerna att envar inom sitt inspektionsområde vid läsårets början uppgöra sådan plan för de kurser, vid vilka ambulerande lärare anställdes, att lärarna finge fortlöpande tjänstgöring inom skoldistrikt, belägna om möjligt intill varandra.

d) Fyllnadstjänstgöring för vissa lärare.

De sakkunniga föreslå, att folkskollärare, som meddelar undervisning i klassavdelning med kortare årlig lästid än den, som enligt avlöningsreglementet är fastställd för den lönegrad, läraren innehar, skall vara skyldig att utan särskilt arvode undervisa i fortsättningsskola eller folkskola under så lång tid, att den sammanlagda årliga tjänstgöringstiden i folk- och fortsättningsskola kommer att omfatta det antal veckor, som läraren med hänsyn till lönegradsplacering eljest varit skyldig meddela undervisning i folkskola. Vederbörande skolstyrelse skulle därvid tillse, att lärarens fyllnadstjänstgöring fullgjordes på det sätt och i den omfattning, som förhållandena vid skolan påkallade och möjliggjorde.

Till stöd härför har anförts:

I ett mindre antal skoldistrikt tillämpades den anordningen, att den årliga lästiden för högsta årsklassen i folkskolan understeg den årliga läs-

tiden för övriga årsklasser i samma skola. Enligt av folkskolinspektörerna lämnade uppgifter hade en sådan anordning under läsåret 1938/39 funnits i sammanlagt 35 läraravdelningar. Den årliga lästiden för samtliga klasser utom för den högsta hade i flertalet av dessa skoldistrikt omfattat 39 veckor. För den högsta klassen hade i här ifrågavarande distrikt den årliga lästiden varit fastställd till $34\frac{4}{7}$ veckor utom i ett distrikt, där lästiden för nämnda klass omfattat $36\frac{4}{7}$ veckor. Antalet lärare, som undervisat i sistnämnda klasser, hade sålunda uppgått till sammanlagt 35. I enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 30 september 1937 hänfördes ordinarie folkskollärare, om den i vederbörlig ordning fastställda årliga lästiden för högsta årsklassen understeg den årliga lästiden för övriga årsklasser i samma skola, till den lönegrad, som föranleddes av lästidens längd för sistnämnda årsklasser. På grund härav vore ifrågavarande lärare placerad i 17 respektive 16 lönegraden, oaktat de under nämnda läsår icke fullgjort tjänstgöring i folkskolan under hela den för placering i nämnda lönegrader i avlöningsreglementet fastställda årliga lästiden. Samtliga lärare hade meddelat undervisning i fortsättningsskola och för denna undervisning åtnjutit arvode enligt gällande bestämmelser. Av folkskolinspektörernas uppgifter framginge att, därest lärarna varit skyldiga att utan särskilt arvode meddela undervisning i fortsättningsskola under så lång tid, att den sammanlagda årliga tjänstgöringstiden i folk- och fortsättningsskola för var och en av dem uppgått till 39 respektive $36\frac{4}{7}$ veckor, skulle därigenom uppkomma en utgiftsminskning för statsverket av omkring 10,000 kronor i flertalet skoldistrikt, där en dylik anordning förekomme, torde fyllnadstjänstgöring i fortsättningsskola i regel kunna fullgöras. Skulle emellertid så ej vara fallet, borde läraren vara skyldig att åtaga sig den undervisning i folkskolan, som kunde beredas honom, exempelvis genom uppdelning av klasser, meddelande av undervisning åt efterblivna barn eller dylikt.

De sakkunnigas förslag i denna del har icke föranlett någon erinran från de hörda myndigheternas eller organisationernas sida.

e) De föreslagna åtgärdernas ekonomiska verkningar.

De sakkunniga erinra om att den indragning av omkring 1,000 avdelningar, som skulle bli möjlig, därest en avdelning i fortsättningsskola i regel ej finge ordnas med mindre antal elever än 10, beräknats medföra en minskning av anslaget till avlöning åt lärare i fortsättningsskolor med omkring 471,000 kronor. Förslaget om fyllnadstjänstgöring för vissa lärare i fortsättningsskola skulle vidare minska utgifterna för nämnda skolform med omkring 10,000 kronor. Även den föreslagna maximeringen av resekostnads- och traktamentsersättning till ambulera lärore i fortsättningsskola medförde någon besparing, vilken dock ej kunde siffermässigt angivas. Den totala utgiftsminskningen å nämnda anslag syntes med hänsyn härtill kunna beräknas till åtminstone 480,000 kronor.

Denna besparing borde emellertid — fortsatte de sakkunniga — minskas med de genom centraliseringen uppkommande kostnaderna. Folkskolinspektörerna hade approximativt angivit dessa till omkring 234,000 kronor. Då emellertid utgifterna för centraliseringen i allmänhet syntes vara beräknade med maximikostnad samt den av de sakkunniga föreslagna anordningen

med statsbidrag till av eleverna själva drivna fordon i viss mån torde kunna minska här berörda utgifter, hade de sakkunniga uppskattat stegringen av kostnaderna för fortsättningsskolans centralisering till 180,000 kronor. Den beräknade nettobesparingen skulle alltså kunna angivas till (480,000 — — 180,000 =) 300,000 kronor.

På grund av rekvisitionsförfarandet komme emellertid ifrågavarande anslagsminskning och anslagshöjning ej att verka till fullo under budgetåret 1940/41. Av statsbidraget till fortsättningsskolans lärarlöner utginge 90 procent som förskott under löpande redovisningsår. I anledning härav syntes minskningen av avlöningsanslaget böra beräknas till 430,000 kronor. Av statsbidrag för centralisering av fortsättningsskolan utginge högst $\frac{2}{3}$ som förskott. Det syntes därför tillräckligt att höja det för ändamålet anvisade anslaget med 120,000 kronor.

Slutligen ha de sakkunniga fäst uppmärksamheten därpå, att om de beräknade besparingarna skulle inträda under budgetåret 1940/41, måste vid förskottsbeloppens utanordnande under sagda budgetår hänsyn tagas till den minskning av antalet avdelningar i fortsättningsskolan, som beräknades uppkomma under läsåret 1940/41 genom de föreslagna åtgärderna. Länsstyrelserna måste följaktligen erhålla uppgifter om eventuella ändringar i nu förevarande hänseenden, i vilket avseende erforderliga föreskrifter borde utfärdas.

Riksräkenskapsverket, som godtagit de gjorda uträkningarna i och för sig, har framhållit, att viss försiktighet borde iakttagas vid beräkningen av anslagsminskningen för budgetåret 1940/41.

Länsstyrelsen i Kalmar har framhållit vikten av att i de uppgifter, som folkskolinspektörerna skulle avlämna till länsstyrelserna, till beloppet angäves de besparingar i avlöningsmedel, som genom vidtagna åtgärder vunnits. Länsstyrelsen saknade nämligen själv material för ett säkert bedömande härav, under det att folkskolinspektörerna på grundval av de hos dem förvarade dubletter av närmast föregående års avlöningsrekvisitioner utan större svårigheter kunde lämna erforderliga uppgifter.

Såsom redan nämnts, bemyndigade 1939 års lagtima riksdag Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser, som möjliggjorde centralisering av fortsättningsskolväsendet efter i huvudsak samma principer, som redan gälla beträffande folkskoleväsendet. Det av skolöverstyrelsen i anledning härav framlagda förslaget synes väl ägnat att tillgodose detta syfte. Överstyrelsens förslag innebär bland annat, att bestämmelser skulle utfärdas om rätt för statsmyndighet att genomföra centraliseringsåtgärder beträffande fortsättningsskolväsendet oberoende av skoldistriktsgränserna, något som torde innefattas i det av riksdagen lämnade bemyndigandet. De ekonomiska verkningarna av ifrågavarande rationaliseringsåtgärder kunna givetvis ännu ej överblickas, men betydande besparingar torde för visso med tiden uppkomma, därest möjligheterna till centralisering i full utsträckning utnyttjas.

Departementschefen.

Vissa kompletterande föreskrifter ha emellertid, såsom av det föregående framgår, ifrågasatts av folkskolans besparingssakkunniga. Då skolöverstyrelsens och de sakkunnigas ifrågavarande förslag torde böra samtidigt genomföras men ett förverkligande av de sakkunnigas förslag kräver riksdagens medverkan, har jag icke ansett mig böra, innan sistnämnda förslag underställts riksdagen, ifrågasätta utfärdandet av författningsbestämmelser i av överstyrelsen angiven riktning.

De sakkunniga ha framhållit, att ytterligare besparingar kunna vinnas genom att såsom villkor för statsbidrag till avlöning åt lärare vid fortsättningskola stadgas visst *minimiantal elever* i läraravdelning. Enligt de sakkunnigas förslag skulle statsbidrag i regel ej utgå med mindre elevantalet uppginge till tio. Om hinder föreläge att hänvisa lärjunge till annan skola inom eller utom skoldistriktet eller eljest, då med hänsyn till undervisningens bästa särskilda skäl föreläge, skulle undantag kunna medgivas av vederbörande folkskolinspektör.

Förslaget har i huvudsak tillstyrkts av de hörda myndigheterna och lärarorganisationerna. Några myndigheter ha emellertid ifrågasatt en höjning av det föreslagna minimiantalet. För egen del vill jag framhålla, att detta minimiantal ingalunda i flertalet fall kan betraktas såsom ett uttryck för den lämpliga storleken för en avdelning. En centralisering, som förutsätter ett större elevantal i avdelningarna, bör givetvis kunna ske med beaktande av de vidgade möjligheter härtill, som ovanberörda riksdagsbeslut erbjuder. Med hänsyn till de olika förhållandena inom landet på hithörande område anser jag mig likväl ej nu böra ifrågasätta ett högre minimiantal än vad de sakkunniga föreslagit. Särskilt har jag härvid haft de glest bebyggda landsändarna i åtanke.

Skolöverstyrelsen har av principiella skäl motsatt sig, att beslutanderätten i ärenden angående undantag från den föreslagna huvudregeln skulle tillkomma folkskolinspektörerna. Överstyrelsen har i stället föreslagit, att prövningen och avgörandet i dessa ärenden borde överflyttas på länsstyrelserna. Jag kan icke dela denna uppfattning. Folkskolinspektörerna äga redan nu träffa avgöranden i ärenden, varigenom staten åsamkas utgifter. Jag förutsätter emellertid, att anvisningar utfärdas till ledning för folkskolinspektörerna och skoldistriktet vid handläggning av dessa och likartade frågor. Vidare synes mig vid utfärdandet av bestämmelser i ämnet böra övervägas, huruvida icke inspektörens beslut i dessa ärenden må kunna prövas av högre myndighet. I anvisningarna torde även böra påpekas såsom lämpligt, att, såsom de sakkunniga framhållit, en uppdelning av läraravdelning vid teoretisk undervisning sker först då elevantalet kan förutses komma att mera varaktigt överstiga 25 eller vid tillfällig ökning uppgår till 30.

Jag anser mig sålunda böra tillstyrka, att bestämmelser utfärdas i huvudsaklig överensstämmelse med de sakkunnigas ifrågavarande förslag. Därest riksdagen förklarar sig intet ha att häremot erinra, torde det ankomma

på Kungl. Maj:t att i sinom tid utfärda sådana bestämmelser. Härvid synes böra beaktas jämväl domkapitlets i Lund uppslag om befrielse från fortsättningsskolplikt för elever, som deltaga i särskilda beredskapskurser eller praktiskt beredskapsarbete.

Den kostnadsminskning, som möjliggöres genom en centralisering av fortsättningsskolväsendet, är beroende av storleken av kostnaderna för den för centraliseringens genomförande erforderliga skolskjuts- och inackorderingsverksamheten. De sakkunniga ha undersökt möjligheterna att nedbringa dessa kostnader och därvid funnit, att detta skulle kunna ske, om *statsbidrag* finge utgå för *färd med fordon* (främst då cykel), som *framföras av barnen själva*. Det synes icke uteslutet, att vissa besparingar skola kunna på denna väg ernås. Med hänsyn till de i ett flertal av yttrandena framförda betänkligheterna torde emellertid i detta hänseende ytterligare utredning vara erforderlig, innan en anordning som den av de sakkunniga föreslagna genomföres. En sådan utredning torde kunna föreligga i så god tid, att frågan kan föreläggas 1941 års riksdag.

Statsbidrag för centralisering av fortsättningsskolväsendet utgår nu i regel med belopp, som motsvarar kostnaderna för inackordering, skolhushåll eller skolskjutsar, dock för varje lärjunge med högst 1 krona 25 öre för dag och sammanlagt högst med det belopp, som skall anses motsvara den besparing i statsbidraget till avlönande av lärare vid fortsättningsskola, vilken uppkommer därigenom, att eljest erforderlig skola på grund av centraliseringen blir obehövlig. De sakkunnigas förslag om *höjning av nämnda statsbidrag* från 1 krona 25 öre till 1 krona 50 öre skulle visserligen, därom är jag övertygad, i ett flertal fall kunna underlätta en centralisering av fortsättningsskolväsendet. Med hänsyn till vad av statskontoret och riksräkenskapsverket i ämnet anförts anser jag mig emellertid icke kunna nu tillstyrka nämnda förslag.

Jag ansluter mig till de sakkunnigas förslag om *maximering av resekostnads- och traktamentsersättning* åt ambulerande lärare vid fortsättningsskola och vad därmed sammanhänger samt om *fyllnadstjänstgöring* för lärare vid folkskola. Erforderliga bestämmelser i ämnet torde, därest riksdagen lämnar vad sålunda av mig förordats utan erinran, böra utfärdas av Kungl. Maj:t, varvid jämväl lärare böra beaktas de förslag till kompletterande föreskrifter, som av länsstyrelserna i Uppsala och Halmstad ifrågasatts.

Genom de föreslagna åtgärderna skulle enligt de sakkunnigas beräkningar *statsverkets kostnader* under nästa budgetår för avlöning åt lärare vid fortsättningsskolor kunna minskas med 480,000 kronor, medan utgifterna för centralisering av fortsättningsskolväsendet skulle ökas med 180,000 kronor. De av mig i de sakkunnigas förslag ifrågasatta modifikationerna torde icke nämnvärt påverka dessa beräkningar. Nettobesparingen skulle alltså uppgå till 300,000 kronor. De av de sakkunniga förordade änd-

ringarna i gällande föreskrifter rörande rekvisition av statsbidrag anser jag mig böra tillstyrka. Vad länsstyrelsen i Kalmar anført rörande rekvisitionsförfarandet, torde böra beaktas vid utfärdandet av föreskrifter i ämnet. Vid bifall till vad de sakkunniga förordat påverkas nämnda riksstatsanslag redan för nästa budgetår av de av mig tillstyrkta åtgärderna. Jag anser mig i anslutning till de sakkunnigas kalkyler och med beaktande av de besparingar, som ernås vid ett utfärdande av de föreskrifter, som för anledas av förutnämnda av 1939 års lagtima riksdag givna bemyndigande, böra räkna med en höjning med 130,000 kronor av anslaget till centralisering och en sänkning med 450,000 kronor av anslaget till avlöning åt lärare.

III. Anslagsberäkningar.

1. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarier: Avlöningar.

Detta anslag är för innevarande budgetår uppfört med 2,399,600 kronor och disponeras jämlikt personalförteckning och avlöningsstat, som finnas intagna i statsliggaren för budgetåret 1939/40, sid. 503 ff.

a) Seminarieorganisationen.

Jämlikt 1936 års riksdags beslut skulle folkskoleseminarierna erhålla följande organisation, att träda i successiv tillämpning från och med läsåret 1936/37:

Seminarierna skola vara till antalet tio, därav sex skola vara anordnade såsom dubbelseminarier och fyra såsom enkelseminarier, varav två tills vidare. Dubbelseminarierna skola omfatta en fyraårig och en tvåårig linje. Sistnämnda linje utgöres vid fem av seminarierna (i Göteborg, Linköping, Lund, Umeå och Uppsala) av studentkurs, medan den vid ett seminarium (i Falun) är avsedd för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor. De fyra enkelseminarierna (i Kalmar, Karlstad, Luleå och Stockholm) skola innefatta en fyraårig linje. Vid två av enkelseminarierna (i Karlstad och Luleå) finnas reservutrymmen för att möjliggöra utvidgning till dubbelseminarium.

Seminarierna i Karlstad, Linköping och Uppsala äro avsedda för manliga elever, seminarierna i Falun, Kalmar och Stockholm för kvinnliga elever samt seminarierna i Göteborg, Luleå, Lund och Umeå för såväl manliga som kvinnliga elever.

Den normala organisationen omfattar alltså tio fyraåriga linjer, varav tre uteslutande för manliga elever, tre uteslutande för kvinnliga elever och fyra för såväl manliga som kvinnliga elever. Vidare finnas fem tvååriga studentlinjer, varav två uteslutande för manliga elever och tre för både manliga och kvinnliga elever. Slutligen finnes en tvåårig linje för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor (Falun).

De tio fyraåriga linjerna trädde samtliga i funktion höstterminen 1936. Av de fem tvååriga studentlinjerna igångsattes en höstterminen 1936 (dess-

utom två extra studentlinjer) och de återstående fyra höstterminen 1937. Den tvååriga linjen för utbildning av småskollärarinnor till folkskollärarinnor påbörjades höstterminen 1938, dock att en förberedande kurs, »sommarkurs», för denna linje begynte redan under läsåret 1937/38.

1937 och 1938 års riksdagar ha härförutom beslutat en viss utvidgning av den normala organisationen, i det att med början under höstterminen 1937 anordnats en extra studentlinje för kvinnliga elever vid folkskoleseminariet i Stockholm och med början höstterminen 1938 en parallellavdelning av den fyraåriga linjen vid folkskoleseminariet i Luleå. 1939 års riksdag utgick dock från att intagning av elever ej skulle höstterminen 1939 ske i nämnda extra linje och parallellinje.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 24 oktober 1939 — på grundval av *dels* uppgifter från statens folkskolinspektörer m. fl. rörande bland annat den beräknade förändringen av antalet folkskollärartjänster under femårsperioden 1939/44, *dels ock* uppgifter från folkskoleseminariernas rektorer beträffande anställningsförhållandena för de lärare, som utexaminerats under de tre senaste åren — utfört beräkningar samt framlagt förslag rörande omfattningen av lärarutbildningen under läsåret 1940/41. Utlåtande häröver har avgivits av *statskontoret*, varjämte *styrelsen för Sveriges folkskolläraryförbund* inkommit med en framställning i ämnet, beträffande vilken hänvisas till handlingarna i förevarande ärende.

Sedan *folkskolans besparingsakkunniga* framlagt sitt förut berörda förslag om indragning av vissa lärartjänster vid folkskoleväsendet m. m. och därvid i korthet ingått även på frågan om seminarieorganisationens omfattning, har *skolöverstyrelsen* i skrivelse den 15 februari 1940 framlagt nytt förslag i förevarande ämne.

Av skolöverstyrelsens förstnämnda skrivelse inhämtas bland annat:

Den nuvarande lärartillgången. Av från seminariernas rektorer erhållna uppgifter beträffande anställningsförhållandena för de lärare, som utexaminerats under de tre senaste åren, framginge, yttrar överstyrelsen, att så gott som samtliga utexaminerade erhållit anställning. Av folkskolinspektörernas rapporter, vilka avsåge förhållandena vid vårterminens slut 1939, framginge, att antalet vid folkskolor tjänstgörande pensionerade lärare eller icke kompetenta lärare vid detta tillfälle varit större än vad som förekommit under de senare åren. Det framginge vidare, att svårigheterna att erhålla kompetenta vikarier ökats sedan föregående år. Endast ett fåtal inspektörer rapporterade, att inga nämnvärda svårigheter i detta avseende förelegat. De flesta hade anmält, att det rått knapphet på lärare och att svårigheter mött att anskaffa vikarier för kortare tid eller vid mera avlägset liggande skolor. Några inspektörer hade till och med förklarat, att svårigheterna varit betydande.

Av allt att döma syntes tillgången på folkskollärare under det gångna året ha varit väl knapp. Särskilt gällde detta de nordligare delarna av landet.

Samma språk talade de rapporter från arbetsförmedlingarna, som överstyrelsen genom socialstyrelsens försorg erhållit del av. Dessa rapporter visade tydligt, att tillgången på kompetenta sökande till platser i folk- och fortsättningsskolor varit begränsad, och att vissa tider betydande svårigheter förelegat att fylla efterfrågan på lärarkrafter.

Lärarbehovet under de närmast kommande åren. Under tioårsperioden 1928/38 hade antalet ordinarie och extra ordinarie folkskollärartjänster stigit från 14,251 till 15,721. Motsvarande siffror för antalet i tjänst varande folkskollärare hade stigit från 15,065 till 16,601.

Folkskolinspektörernas nu lämnade rapporter utvisade en ytterligare stegring av såväl antalet tjänster som antalet lärare. Lärarantalet vore nu uppe i 16,724, det högsta antal, som nåtts något år. Rapporterna utvisade därjämte, att en ytterligare stegring vore att förutse. Visserligen väntade inspektörerna en mindre nedgång i antalet under budgetåret 1939/40, men denna uppvägdes av en ökning under de följande åren. Enligt dessa förutsägelser skulle det behövlige antalet folkskollärare år 1944 ha stigit till omkring 16,850.

Den ökning av antalet lärartjänster, som sålunda ägt rum och under de närmaste åren väntades fortsätta, syntes ha sina väsentligaste orsaker dels i införandet av det sjunde skolåret, dels i förvandlandet av mindre folkskolor till folkskolor. Vad beträffade sistnämnda orsak kunde nämnas, att enbart under det gångna året 129 tjänster vid mindre folkskolor indragits. Antalet sådana tjänster vore nu 1,395. Då såväl införande av sjunde skolåret som förvandlingen av mindre folkskolor till folkskolor ännu i åtskilliga år komme att fortsätta, följde härav ett fortsatt ökat behov av lärare. Visserligen motverkades denna ökning i väsentlig grad av de alltjämt fortgående rationaliseringsåtgärderna inom folkskolans område, men då dessa i större utsträckning ginge ut över småskolläraryn än över folkskollärartjänsterna, syntes man ännu under ett antal år ha att räkna med ett relativt stort behov av nyrekrytering av folkskollärare.

Vid beräkning av lärarbehovet vore det av vikt att känna storleken av läraravgången under ett tillräckligt antal år framåt. Därvid vore för närvarande särskilt att märka, att folkskollärarnas pensionsålder enligt det nya pensionsreglementet komme att i etapper höjas från 60 till 63 år, vilket i viss utsträckning komme att förorsaka en stagnation i avgången. Detta förhållande hade uppmärksammats i den utredning rörande läraravgången, som låge till grund för överstyrelsens nedanstående beräkningar.

Enligt vad överstyrelsen på grundval av föreliggande uppgifter kunnat beräkna, skulle under sexårsperioden 1939/45 behovet av nya folkskollärare utgöra sammanlagt ungefär 1,975. Om därtill lades den lärarbrist, som för närvarande rådde, och som vore svår att beräkna men torde kunna uppskattas till minst ett 50-tal, förelåge ett behov av omkring 2,025 nya lärare under nämnda sexårsperiod.

Intagning av elever vid folkskoleseminarierna år 1940. För att fylla nyssnämnda behov av nya folkskollärare kunde för närvarande följande lärare påräknas:

Lärare, som utexaminerats år 1939	160
Nuvarande elever vid folkskoleseminarierna, vilka beräknades bli utexaminerade under åren 1940—1943	1,248
	<hr/>
	Summa 1,408.

Av dessa torde sannolikt ett 40-tal komma att övergå till annan verksamhet. Det återstode alltså att täcka ett behov av något över 650 lärare. Under budgetåret 1940/41 syntes det fördenskull nödvändigt, att seminariorganisationen erhöles minst samma omfattning, som under innevarande budgetår, vilket skulle innebära en intagning av omkring 400 elever.

En närmare analys av den inverkan på lärartillgången, som en elevintagning av nämnda mått skulle komma att ha under vart och ett av de närmaste åren, visade, att en brist på lärare torde komma att förefinnas under åren intill år 1945. Denna brist bleve — åtminstone under tiden 1940/43 — sannolikt åtskilligt större än den, som nu rädde men syntes bli avverkad de närmaste åren därefter.

Statskontoret ifrågasatte i sitt utlåtande, huruvida någon intagning av elever i första klassen av en extra studentlinje i Stockholm borde ske.

Folkskolans besparingssakkunniga ha sedermera i samband med sitt förslag om indragning av vissa lärartjänster vid folkskoleväsendet framlagt vissa riktlinjer för en inskränkning av elevintagningen vid seminarierna.

De sakkunniga ha — med hänsyftning å såväl folk- som småskoleseminariorganisationen — uttalat, att, med hänsyn till redan föreslagna och för framtiden påtänkta indragningar av lärartjänster, det mest rationella vore, att man helt inställde undervisningen i seminariernas nybörjarklasser under läsåret 1940/41. På grund av de störningar, som detta skulle åstadkomma i seminariernas arbete, liksom ock med tanke på de läraraspiranter, vilka hade för avsikt att söka inträde nästa läsår, ansåge de sakkunniga sig dock icke kunna framställa något direkt förslag i denna riktning. I varje fall borde, enligt de sakkunnigas bestämda mening, mycket starka inskränkningar göras vid nyintagning av elever.

De sakkunniga ansåge det böra övervägas, huruvida icke något seminarium, åtminstone tillfälligt, borde nedläggas. Genom en sådan åtgärd skulle man otvivelaktigt kunna vinna betydande besparingar, under det att en reduktion av antalet elever i klasserna eller minskning av antalet klasser finge en jämförelsevis obetydlig inverkan på anslagsbehovet. De sakkunniga hade väl klart för sig, att det mötte stora svårigheter att lägga ned arbetet vid ett folkskoleseminarium. Avvecklingen kunde ju ej ske på mindre än fyra år. Skulle sedan seminariet på nytt tagas i anspråk för lärarutbildningen, dröjde det också fyra år, innan det bleve färdigbildat. Mähända bleve det vid sådant förhållande ganska kort tid, den tilltänkta besparingen skulle kunna erhållas. Vid småskoleseminarierna vore ett nedläggande enklare. De sakkunniga ville därför i första hand föreslå, att anstalter vidtoges för nedläggande av ett småskoleseminarium. I syfte att möjliggöra indragning borde helt naturligt ingen intagning av elever ske nästkommande höst vid sådant seminarium, som kunde ifrågakomma för nedläggande.

I anledning av nyssnämnda yttrande av de sakkunniga har *överstyrelsen* föreslagit, att intagningen av nya elever vid folkskoleseminarierna år 1940 skulle inskränkas till att omfatta två klassavdelningar av fyraårig linje, en manlig vid folkskoleseminariet i Göteborg och en kvinnlig vid folkskoleseminariet i Stockholm.

Överstyrelsen hade all anledning tro, att dess tidigare gjorda beräkningar angående folkskolläraryrket hade visat sig riktiga, därest folkskolans utveckling fått fortgå ostört. De nu inträffade krigs- och krisförhållandena komme emellertid att så kraftigt inverka även på folkskolans område, att de tidigare beräkningarna rörande tillgång och efterfrågan på lärare icke längre kunde anses tillförlitliga. Å ena sidan vore för närvarande tillgången på lärare mindre än beräknat på grund av att många lärare vore inkallade till militärtjänstgöring. Denna mera tillfälliga omständighet borde dock givetvis icke få inverka på elevintagningen vid seminarierna. Å andra sidan komme säkerligen läraryrket under de närmaste åren att bli mindre än vad överstyrelsen beräknat. Enligt folkskolinspektörernas uppgifter skulle under närmaste femårsperiod lärartjänsternas antal stiga med åtminstone 100. Under nu rådande förhållanden torde man emellertid kunna förutse en helt annan utveckling av folkskoleväsendet än den, som kunde avläsas ur inspektörernas rapporter, och någon utökning av tjänsternas antal torde väl knappast vara att förutse. Därtill komme nu, att de sakkunniga föreslagit en omedelbar indragning av omkring 300 folkskolläraryrketjänster. Om en sådan indragning komme att ske — omedelbart eller under en tid av ett par år — bleve läraryrket under de närmaste åren så starkt minskat, att det kunde ifrågasättas, om överhuvudtaget någon elevintagning alls borde äga rum vid folkskoleseminarierna under år 1940. Hänsynen till de många, som nu beredde sig till inträde vid seminarierna, talade emellertid för att man borde hålla möjligheterna öppna för inträde i åtminstone två klassavdelningar, en manlig och en kvinnlig. Skulle det sedan under nästkommande år visa sig, att även denna intagning varit för stor, torde detta kunna utjämnas genom en då vidtagen ytterligare reduktion av rekryteringen.

De båda nya klassavdelningar, som överstyrelsen sålunda föresloge, borde tillhöra den fyraåriga linjen och förläggas till de båda provårseminarierna, varigenom vunnes, att provårsutbildningen vid dessa seminarier icke äventyrades.

Därest de nu inledda besparingsåtgärderna på folkskolans område skulle leda till så långt gående reduktioner, att en mera permanent nedskärning av seminarieorganisationen skulle bli nödvändig, uppstode frågan om indragning — tillfälligt eller för framtiden — av något av folkskoleseminarierna. För närvarande förelåge emellertid icke tillräckligt säkra uppgifter för denna frågas bedömning. Frågan borde därför upptagas till prövning, först sedan de sakkunniga avgivit sitt förslag till ytterligare besparingsåtgärder.

Den inskränkning av seminarieorganisationen, som överstyrelsen sålunda föresloge, kunde ha till följd, att vissa av de ordinarie lärarna vid seminarierna icke kunde erhålla full sysselsättning i enlighet med föreskrifterna i gällande stadga. I likhet med vad som skett vid föregående tillfällen, då seminarieorganisationen varit reducerad, torde därför böra föreskrivas, att rektor och ordinarie lärare måtte, där så påkallades av inskränkningar i seminariets verksamhet, och möjlighet ej förelåge att sysselsätta vederbörande för andra undervisningsändamål, på därom av rektor gjord framställning kunna av överstyrelsen tilldelas tjänstgöring med mindre antal veckotimmar än vad i sådant hänseende nu vore föreskrivet.

Statskontoret har i anledning av de sakkunnigas ovannämnda uttalanden förklarat sig anse, att förutsättningar funnes för åstadkommande av

betydande besparingar genom ett rationellt ordnande av lärarutbildningen. Med hänsyn härtill och till de indragningar av lärartjänster, som torde komma att äga rum, syntes frågan om omfattningen av seminariernas verksamhet snarast böra komma under omprövning. Övervägandena i detta ämne borde enligt statskontorets mening icke begränsas till småskoleseminarierna utan omfatta jämväl folkskoleseminarierna. Därvid syntes det lämpligen även böra undersökas, huruvida icke ett eller annat seminarium skulle genom överflyttning av eleverna till annat seminarium kunna nedläggas redan vid utgången av innevarande vårtermin. I varje fall syntes det icke vara uteslutet att så skulle kunna ske såvitt anginge småskoleseminarierna.

Styrelsen för Sveriges folkskolläraryrke har i sitt yttrande över de sakkunnigas förslag uttalat, att man för läsåret 1940/41 syntes ha att räkna med ett *överskott* av folkskollärare av omkring 100, vilket skulle stiga till 400 vid bifall till de sakkunnigas förslag. Det syntes därför angeläget, att all nyintagning av elever för nästa läsår inställdes.

b) Anslagsberäkningar.

Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår beräknat avlöningsanslagets storlek till 2,356,400 kronor, vilket skulle innebära en anslagsminskning med (2,399,600 — 2,356,400 =) 43,200 kronor. Härvid har överstyrelsen tagit hänsyn till dels det ökade medelsbehov (46,000 kronor), som uppkommer därigenom att kvinnliga lärare skola från och med den 1 juli 1940 uppflyttas en löneklass, dels verkningarna av ett bifall till förslaget om inskränkning av elevintagningen, dels ock de grunder för beräkning av avlöningsanslag med hänsyn till det rörliga tilläggets stegring, som kommit till användning vid anslagsberäkningarna i 1940 års statsverksproposition.

Överstyrelsens förslag innefattar följande p e r s o n a l f ö r ä n d r i n g a r :

En *ordinarie värmeledningskötare* föreslås nyinrättad vid folkskoleseminariet i Kalmar med placering i lönegraden A 6. Samtidigt borde vaktmästaren i lönegraden A 6 därstädes placeras i lönegraden A 7.

Nämnda seminarium hade för närvarande endast en *ordinarie vaktmästare*, framhåller överstyrelsen. Dessutom finnes vid seminariet anställt ett extra *ordinarie trädgårdsbiträde* i lönegrad Eo 5. Denna personal hade varit tillräcklig för ifrågavarande seminarium före den omfattande tillbyggnad av lokalerna, som nu genomförts. Nybyggnaden vore färdig och hade tagits i bruk vid innevarande läsårs början. Rektor hade på grund härav måst anställa en värmeledningskötare, som avlönades från omkostnadsanslaget. Denna befattning borde nu uppföras å avlöningsstaten och i likhet med övriga motsvarande befattningar placeras i lönegrad A 6. Den egentliga vaktmästarbefattningen borde i likhet med vad fallet vore vid andra folkskoleseminarier vara placerad i lönegrad A 7.

Villkoret för att denna förändring av vaktmästartjänsterna vid seminariet

skulle kunna ske vore att riksdagen medgäve *inrättande av ytterligare en vaktmästartjänst, placerad i lönegrad A 7*. Den nuvarande personalens anställningsförhållanden utgjorde icke hinder för den föreslagna omregleringen, enär värmeledningsskötaren endast vore tillfälligt anställd och vaktmästarbefattningen uppehöles med vakansvikarie.

I personalförteckningen över *tjänstemän å övergångsstat* vore för närvarande upptagna en lektor, en adjunkt, en lärare i musik, en lärare i manlig slöjd och en lärare i trädgårdsskötsel. Nämnade lektor väntades avgå med pension med innevarande budgetårs utgång. Läraren i musik väntades avgå med pension med utgången av år 1939. Övriga tre lärare borde vara upptagna å *övergångsstaten* jämväl under budgetåret 1940/41. För deras avlöning vore en summa av i avrundat tal 20,400 kronor erforderlig.

De för grundavlöningar åt *icke-ordinarie personal* erforderliga medlen, nu 148,100 kronor, kunde minskas betydligt, enligt överstyrelsens på uppgifter från rektorerna grundade beräkningar till 86,900 kronor. Besparingen uppkomme bland annat därigenom, att två extra ordinarie övningskollärartjänster kunde indragas, vissa andra extra ordinarie lärartjänster ersättas av extralärary- eller timlärarbefattningar och en del extralärarybefattningar nedflyttas till timlärarbefattningar. I nämnda belopp vore inräknat ett belopp av 168 kronor, avseende uppflyttning av gymnastikvaktmästaren vid folkskoleseminariet i Göteborg från 5 till 6 lönegraden. Delposten till avlöningsförhöjningar kunde minskas till 8,600 kronor.

Sammanfattningsvis innebära överstyrelsens anslagsberäkningar följande förändringar, i jämförelse med avlöningsstaten för innevarande budgetår.

	1939/40 kronor	1940/41 kronor
1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i>	2,000,800	1,982,500
2. Avlöningar till tjänstemän å övergångsstat, <i>förslagsvis</i>	35,300	20,400
3. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a) Arvoden åt seminarieläkare	16,100	12,900
b) Arvoden åt seminariebibliotekarier	8,900	8,200
c) Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna	7,000	6,500
d) Särskilda arvoden vid provårsseminarierna	22,700	21,700
e) Tilläggsarvoden åt lärare vid de vid vissa seminarier anordnade kurserna för utbildande av kyrkomusiker, <i>förslagsvis</i>	6,200	6,200
f) Arvoden åt lärare vid förberedande kurs vid seminariet i Falun	1,500	—
g) Arvoden vid kurser för utbildande av hjälpklasslärare	11,600	—
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal:		
a) Grundavlöningar, <i>förslagsvis</i>	148,100	86,900
b) Avlöningsförhöjningar m. m., <i>förslagsvis</i>	10,300	8,600
5. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	131,100	202,500
	Summa förslagsanslag kronor 2,399,600	2,356,400.

Anmärkas må, att enligt beslut av Kungl. Maj:t kurser för utbildande av hjälpklasslärare icke skola anordnas under innevarande budgetår. Det har synts överstyrelsen ur besparingssynpunkt lämpligt, att sådana kurser ej heller under nästa budgetår anordnades.

Riksräkenskapsverket har tillstyrkt att, såsom överstyrelsen föreslagit, utgifterna för avlöning åt förutnämnde värmeledningsskötare vid seminariet i Kalmar överflyttades från omkostnads- till avlöningsanslaget.

Statskontoret har i anledning av överstyrelsens förslag om ny ordinarie vaktmästartjänst vid seminariet i Kalmar förklarat sig väl finna, att kostnaderna för värmeledningsskötarens avlönande borde överföras från omkostnads- till avlöningsanslaget, men ansåge sig under nu rådande förhållanden icke böra tillstyrka bifall till vad överstyrelsen i övrigt föreslagit. Enligt ämbetsverkets mening syntes åt värmeledningsskötaren i stället böra beredas extra ordinarie anställning med placering i lönegraden Eo 6, vilket borde föranleda en höjning med 2,800 kronor av delposten till grundavlönningar till övrig icke-ordinarie personal. Någon uppflyttning i lönegrad av den egentliga vaktmästarbefattningen syntes härvid icke böra ske. Statskontoret har vidare ifrågasatt vissa besparingar beträffande anslagsposten till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, vilka överstyrelsen i sin sista framställning i ämnet sedermera själv föreslagit, såsom inställande av nämnda kurser för utbildande av hjälpklasslärare. Slutligen har statskontoret motsatt sig förslaget om förbättrad löneställning för gymnastikvaktmästaren vid seminariet i Göteborg.

c) Personligt lönetillägg åt läraren i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet i Karlstad A. Gustafsson.

Folkskoleseminariet i Karlstad var intill den 1 juli 1937 organiserat såsom dubbelseminarium men omorganiserades från och med nämnda dag till enkelseminarium. Enligt före den 1 januari 1938 gällande avlöningsbestämmelser åtnjöt lärare i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminarium samma lön, oavsett om läraren tjänstgjorde vid enkelseminarium eller dubbelseminarium. I senare fallet utgick emellertid utöver de ordinarie avlöningsförmånerna ett tilläggsarvode av 800 kronor för år. Jämlikt avlöningsreglementet för lärare vid statens undervisningsväsende den 30 september 1937 (nr 873), vilket reglemente trädde i kraft den 1 januari 1938, var lärare i trädgårdsskötsel vid enkelseminarium placerad i 14 lönegraden, under det att dylik lärare vid dubbelseminarium var placerad i 17 lönegraden. Enligt civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8), vilket numera är tillämpligt jämväl å lärare vid folkskoleseminarium, äro nu ifrågavarande lärare placerade i lönegraden A 14, respektive A 17.

Ordinarie läraren i trädgårdsskötsel vid ovannämnda seminarium *Anders Gustafsson* har hos Kungl. Maj:t anhållit att bli placerad i samma lönegrad som lärare i trädgårdsskötsel vid dubbelseminarium. Till stöd härför har Gustafsson anfört i huvudsak följande:

Gustafsson hade alltsedan sitt tillträde vårterminen 1920 av befattningen som lärare i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet och intill den 1 juli 1937, från vilken dag detsamma omorganiserats från dubbelseminarium till enkelseminarium, uppburit lön som lärare i trädgårdsskötsel vid dubbelseminarium. Under nämnda tid hade han jämväl haft anställning som tim-

lärare i slöjd vid seminariet med i regel 12 veckotimmar. Från och med sistnämnda dag hade han uppburit lön som lärare i trädgårdsskötsel vid enkelseminarium. På grund av det minskade antalet slöjdtimmar vid seminariet hade han vidare gått förlustig sin anställning såsom timlärare i slöjd. Omorganisationen av seminariet hade för honom i hans egenskap av lärare i trädgårdsskötsel allenast medfört en förskjutning av hans tjänstgöringsskyldighet. Den minskade undervisningsskyldigheten uppvägdes av ökad tillsyn och skötsel av trädgården, som vore avsedd för ett dubbelseminariums behov.

Skolöverstyrelsen har i utlåtande den 7 oktober 1938 tillstyrkt bifall till ifrågavarande ansökning.

Undervisningsväsendets lönenämnd har i utlåtande den 7 november 1938 anfört bland annat följande:

Därest avlöningsreglementet den 30 september 1937 (nr 873) hade trätt i kraft vid den tidpunkt — den 1 juli 1937 — då Gustafssons löneställning förändrades på sådant sätt, att han erhöll lön såsom lärare vid enkelseminarium, torde han direkt på grund av meddelade bestämmelser ha varit skyddad mot löneminskning. Enligt 13 § 5 mom. reglementet gällde nämligen, att, om befattning nedflyttades till lägre lönegrad, ägde den, som då innehade tjänsten, uppbära lön i den lönegrad befattningen förut tillhörde, intill dess han avginge från befattningen ifråga. Vidare skulle enligt II. A. 1. första stycket kungörelsen nr 874/1937 bestämmelserna i avlöningsreglementet jämte därtill hörande tilläggsbestämmelser — med vissa undantag som här saknade betydelse — för ordinarie lärare så tillämpas, som om bestämmelserna varit gällande under vars och ens hela tjänstetid i oavbruten följd vid någon av de läroanstalter, beträffande vilka berörda reglementet lände till efterrättelse. Gustafsson hade således under nyss angivna förutsättning ägt rätt att även efter befattningens nedflyttning uppbära lön såsom trädgårdslärare vid dubbelseminarium.

I förevarande fall hade emellertid viss tid förflutit mellan tidpunkten för minskningen i sökandens avlöningsförmåner och tiden för ikraftträdandet av den nyssnämnda bestämmelsen i 13 § 5 mom. avlöningsreglementet. Det torde på grund härav få anses tveksamt, huruvida en direkt tillämpning av föreliggande författningar kunde medföra den verkan, att sökanden finge från och med den 1 januari 1938 — tiden för avlöningsreglementets ikraftträdande — åtnjuta den löneställning, som tillkomme trädgårdslärare vid dubbelseminarium, alltså uppbära lön efter 17 i stället för efter 14 lönegraden.

Ur saklig synpunkt syntes, med hänsyn jämväl till vad i framställningen anfördes angående omfattningen av sökandens tjänstgöringsskyldighet, någon erinran icke vara att framställa mot att sökanden tillerkändes någon kompensation för den inträdda minskningen i hans löneförmåner. Härvid borde givetvis bortses från det särskilda timlärararvode för undervisning i slöjd, som sökanden tidigare ägt uppbära. Den ifrågavarande gottgörelsen syntes lämpligen böra utgå i form av personligt lönetillägg, motsvarande skillnaden mellan den lön såsom trädgårdslärare sökanden nu åtnjöt i 14 lönegraden och den, han skulle ha uppburit, om han varit placerad i 17 lönegraden. Lönenämnden ansåge sig under hänvisning till det anförda kunna tillstyrka, att åtgärd i angivet syfte vidtoges, eventuellt genom framställning till riksdagen, därest så befundes erforderligt.

Statskontoret har i utlåtande den 23 februari 1939 hemställt, att förevarande framställning icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Minskningen i sökandens avlöningsförmåner hade uteslutande sin grund i att denne efter seminariets ombildning till enkelseminarium icke kunnat beredas fortsatt anställning som timlärare i slöjd. Enligt statskontorets mening måste det av principiella skäl anses uteslutet att kompensera honom för den löneminskning, som han fått vidkännas genom mistningen av denna bisyssla.

Inom ecklesiastikdepartementet har uppgjorts nedanstående jämförelse mellan Gustafssons avlöningsförmåner såsom lärare i trädgårdsskötsel under budgetåret 1936/37 (dyrtidstillägget dock beräknat enligt för juli 1939 gällande procenttal) och hans avlöningsförmåner under budgetåret 1939/40 (rörligt tillägg beräknat enligt för juli 1939 gällande procenttal):

Budgetåret 1936/37:

Lön	kronor 1,500:—		
Alderstillägg	» 900:—		
Tjänstgöringspengar	» 900:—		
Arvode för tjänstgöring vid dubbelseminarium	» 800:—		
Tillfällig löneförbättring:			
lön	kronor 400:—		
tjänstgöringspengar	» 200:—	» 600:—	kronor 4,700:—
Dyrtidstillägg 34 % å 4,700		» 1,598:—	
Provisorisk avlöningsförbättring		» 120:—	
		<u>Summa</u>	kronor 6,418:—
A v g å r:			
För tjänstepension	kronor 72:—		
» familjepension	» 96:—		» 168:—
		<u>Summa</u>	kronor 6,250:—

Budgetåret 1939/40:

Lön (18 löneklassen, F-ort)	kronor 5,856:—		
Rörligt tillägg (6 % å 5,856)	» 351:35	kronor 6,207:35	
		<u>Summa</u>	kronor 6,207:35
A v g å r:			
För tjänstepension	kronor 114:—		
» familjepension	» 162:—		» 276:—
		<u>Summa</u>	kronor 5,931:35

I anledning härav har statskontoret den 20 januari 1940 avgivit förnyat utlåtande i ärendet och därvid anført följande:

Av den utredning rörande sökandens avlöningsförmåner, som införskaffats sedan statskontoret den 23 februari 1939 avgivit utlåtande i ärendet, framginge, att denne — även om hänsyn icke toges till hans tidigare avlöning såsom timlärare i slöjd — fått vidkännas löneminskning genom att Karlstads folkskoleseminarium omändrats till enkelseminarium. En jämförelse mellan sökandens avlöningsförmåner under budgetåren 1936/37 och 1939/40 gäve vid handen, att sökanden under sistnämnda budgetår komme att få vidkännas en löneminskning å i runt tal 300 kronor. Av statskontoret inhämtade uppgifter rörande sökandens avlöningsförmåner

under budgetåren 1937/38 och 1938/39 framginge, att han under sagda budgetår å sin trädgårdslärartjänst fått vidkännas en löneminskning å omkring 700 kronor respektive 450 kronor.

Med hänsyn till i ärendet föreliggande omständigheter ville statskontoret icke motsätta sig, att sökanden bereddes gottgörelse för den löneminskning, som han i egenskap av trädgårdslärare fått vidkännas i anledning av folkskoleseminariernas omorganisation. Ämbetsverket ansåge sig dock icke böra tillstyrka en lönekomensation av den storlek, som lönenämnden föreslagit, utan finge för sin del förorda, att sökanden beredes ett personligt lönetillägg med belopp motsvarande skillnaden mellan de löneförmåner, vartill han skulle varit berättigad å sin trädgårdslärartjänst enligt de omedelbart före den 1 juli 1937 gällande bestämmelserna, och den avlöning, som han faktiskt uppbure å denna sin tjänst. Sagda lönekomensation, som syntes böra utgå från och med den 1 juli 1937, torde böra bestridas från den i avlöningsstaten för folkskoleseminarierna upptagna anslagsposten till avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat. För tillmötesgående av sökandens framställning på sätt statskontoret förordat syntes erfordras medgivande av riksdagen.

Såvitt av handlingarna i ärendet framgår, har statskontoret vid beräkningen av sökandens löneminskning under budgetåren 1937/38 och 1938/39 icke tagit hänsyn till fluktuationerna i dyrtidstilläggets storlek.

Departementschefen.

I det föregående har jag förordat vissa åtgärder, som beräknats för nästa budgetår medföra indragning av omkring 300 folkskollärartjänster. Jag har vidare erinrat, att folkskolans besparingssakkunniga äro i besparingssyfte sysselsatta med att utreda möjligheterna till ytterligare åtgärder för ett förbilligande av folkskoleväsendet. Fortsatt indragning av lärartjänster torde fördenskull vara att emotse. Med anledning härav är det av vikt, att elevintagningen vid folkskoleseminarierna anpassas efter de ändrade förhållanden, som inträtt eller kunna väntas inträda. Det förslag om *i n t a g n i n g a v e l e v e r* nästa hösttermin, som i sådant syfte framlagts av överstyrelsen, torde kunna biträdas. Förslaget innebär, att nya elever skola intagas allenast vid två fyraåriga linjer, en vid vardera provårsseminariet, nämligen en avdelning manliga elever vid seminariet i Göteborg och en avdelning kvinnliga elever vid seminariet i Stockholm. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att på förslag av överstyrelsen framdeles fastställa det antal elever, som i vardera klassavdelningen må intagas.

Förutsättningar synas ännu saknas för bedömande, huruvida de indragningar av folkskollärartjänster, som kunna emotses för de närmast följande budgetåren, böra föranleda ändringar i den yttre seminarieorganisationen. Till denna fråga torde ställning böra tagas först i samband med behandlingen framdeles av nyssnämnda sakkunnigas blivande utredning och förslag. Jag förutsätter emellertid, att i avbidan på sådant ställningstagande lediga ordinarie tjänster tills vidare icke skola besättas med ordinarie innehavare.

Till följd av den begränsning av elevintagningen, som av mig förordats, torde vissa ordinarie seminarielärare icke kunna erhålla full sysselsätt-

ning vid vederbörande seminarium. I likhet med vad tidigare i motsvarande situation skett, torde på sätt överstyrelsen föreslagit böra föreskrivas, att sådan lärare må, där möjlighet ej föreligger att sysselsätta honom för andra undervisningsändamål, på därom av rektor gjord framställning kunna av överstyrelsen tilldelas tjänstgöring med mindre antal veckotimmar än vad i sådant hänseende eljest är föreskrivet.

I detta sammanhang bör påpekas, att de vid seminarierna anställda övningslärare, vilka vid bifall till vad jag föreslagit få sin undervisning minskad, i sådant fall jämväl drabbas av löneminskning. Svenska gymnastikdirektörsförbundet har i en till mig ställd skrivelse erinrat härom och anhållit om åtgärder till förebyggande av löneminskning, särskilt i vad avsåge ordinarie övningslärare. Jag behjärtar till fullo de olägenheter, som av lönetekniska skäl bli en följd av minskad undervisning för övningslärarna. Det torde få förutsättas, att skolöverstyrelsen vidtager åtgärder i syfte att bereda vederbörande lärare arbetstillfällen vid andra under överstyrelsens inseende stående läroanstalter å seminarieorten.

Jag har i samband med anmälan av frågan om anslag till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. erinrat om den departementspromemoria, vari vissa besparingsåtgärder ifrågasatts beträffande sistnämnda m. fl. anslag. Överstyrelsen har i sin omförmälda skrivelse den 15 februari 1940 framhållit, att endast två av de i promemorian angivna åtgärderna berörde förhållandena vid folk- och småskoleseminarierna, nämligen dels frågan om arvoden vid provårsseminarier, dels frågan om tillfällig höjning av lärarnas undervisningsskyldighet. Vad den förra frågan beträffar, har överstyrelsen i analogi med vad överstyrelsen tillstyrkt för provårsläroverkens del, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, föreslagit en anslagsminskning med 1,000 kronor. Vad frågan om höjning av lärarnas undervisningsskyldighet beträffade, komme denna fråga enligt överstyrelsen icke att få någon aktualitet vid seminarierna, enär den av överstyrelsen förordade indragningen av seminariernas elevintagning tvärtom syntes komma att medföra en sänkning av vissa lärares undervisningstid per vecka. Vad överstyrelsen sålunda anfört har icke givit mig anledning till annan erinran än att den utsträckta tjänstgöringsskyldighet, som förutsattes skola åvila läroverkslärare, bör avse jämväl lärare vid folk- och småskoleseminarierna, även om härigenom av allt att döma icke ernås någon omedelbar besparingseffekt. Beträffande provårsarvodena hänvisar jag till den ståndpunkt, jag i annat sammanhang intagit beträffande motsvarande arvoden vid provårsläroverken.

Vidkommande anslagsberäkningarna vill jag till en början framhålla, att jag i likhet med statskontoret icke finner mig kunna i vidare mån nu tillstyrka överstyrelsens förslag rörande ökning av de för avlöning

åt vaktmästare avsedda anslagsmedlen än att jag förordar en höjning av *delposten till grundavlönningar till övrig icke-ordinarie personal* med i runt tal 2,800 kronor i syfte att bereda medel till avlönande av en värmelednings-skötare i lönegraden Eo 6 vid seminariet i Kalmar, som för närvarande åtnjuter ersättning ur omkostnadsanslaget. Jag kan sålunda icke heller förorda anvisande av medel till förbättrad löneställning åt förutnämnde gymnastikvaktmästare; i anledning härav minskas det av överstyrelsen beräknade medelsbehovet med i runt tal 200 kronor. Ifrågavarande delpost bör sålunda — då jag i övrigt biträder överstyrelsens beräkningar — uppföras med $(86,900 + 2,800 - 200 =) 89,500$ kronor.

Vad beträffar *anslagsposten till avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat* må framhållas, att det icke synes strida mot numera tillämpade grunder för beräkning av avlöningsanslag att minska anslagsposten med det belopp, som kan väntas bli besparat till följd av vakanssättning av tjänster samt minskad undervisning för ordinarie övningslärare. Det av överstyrelsen beräknade medelsbehovet bör vidare minskas med i runt tal 3,700 kronor med anledning av att jag icke kunnat tillstyrka inrättande av en ny ordinarie vaktmästartjänst. Med anledning av det anförda synes det av överstyrelsen uppskattade medelsbehovet kunna minskas med 22,000 kronor till 1,960,500 kronor.

Överstyrelsens anslagsberäkningar i övrigt ha icke givit mig anledning till erinran. Jag förutsätter sålunda, att kurser för utbildande av hjälpklasslärare icke anordnas under nästa budgetår.

Förevarande anslag bör sålunda för nästa budgetår uppföras med $(2,356,400 + 2,800 - 200 - 22,000 =) 2,337,000$ kronor, vilket innebär en anslagsminskning med 62,600 kronor.

Ur *personalförteckningen* under rubriken Tjänstemän å övergångsstat böra i enlighet med vad överstyrelsen framhållit utslutas en lektor och en lärare i musik.

Frågan om *särskilt lönetillägg* åt läraren i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet i Karlstad på grund av att seminariet förvandlats till enkelseminarium har tidigare varit föremål för överväganden av riksdagen såväl år 1937 (se propositionen 271/1937, sid. 308 och 315 samt statsutskottets utlåtande nr 189, sid. 134) som år 1938 (se åttonde huvudtiteln, sid. 355 och 362). Tillräckliga skäl ansågos emellertid icke föreligga för beviljande av ett dylikt utöver vederbörande lärares ordinarie avlöningsförmåner utgående tilläggsarvode. Någon klar uppfattning rörande omförändrade lönereglerings inverkan på Gustafssons löneförmåner synes dock icke vid dessa tillfällen ha ernåtts.

Av den i ärendet verkställda utredningen framgår, att omorganisationen av seminariet medfört minskning i Gustafssons avlöningsförmåner såsom

lärare i trädgårdsskötsel. I likhet med myndigheterna anser jag, att Gustafsson skäligen bör erhålla gottgörelse för denna löneminskning. Jag har intet att erinra mot att denna gottgörelse utgår på sätt statskontoret föreslagit i form av ett personligt lönetillägg. Detta lönetillägg synes böra fixeras till ett med hänsyn till löneminskningen skäligt belopp. På basis av de förut anförda uppgifterna föreslår jag, att lönetillägget bestämmas till 300 kronor för år, att utgå räknat från och med den 1 juli 1937 tills vidare, så länge Gustafsson innehar sin nuvarande befattning, och bestrides från den i avlöningsstaten för folkskoleseminarierna uppförda anslagsposten till avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat. Någon ändring av anslagsberäkningen torde icke på grund härav vara erforderlig.

2. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarier: Omkostnader.

Förevarande anslag är för innevarande budgetår uppfört med 223,600 kronor och disponeras jämlikt en av Kungl. Maj:ts fastställd omkostnadsstat jämte därtill hörande bestämmelser, vilka finnas intagna i statsliggaren för budgetåret 1939/40, sid. 505 och 506.

Skolöverstyrelsen har i sina ursprungliga anslagsäskanden för nästa budgetår beräknat ifrågavarande anslag till 247,400 kronor. I anledning av förutnämnda förslag om begränsad elevintagning vid seminarierna har överstyrelsen sedermera verkställt förnyade anslagsberäkningar, varvid anslagsbehovet för nästa budgetår uppskattats till 238,500 kronor. I jämförelse med innevarande budgetår innebära sistnämnda beräkningar följande förändringar:

	<i>Utgifter:</i>	1939/40	1940/41
		Kronor	Kronor
1. <i>Expenser:</i>			
a) Bränsle, lyse och vatten, <i>förslagsvis</i>		103,700	110,000
b) Övriga <i>expenser</i>		92,200	105,000
2. <i>Övriga utgifter:</i>			
a) Trädgårdarnas underhåll och skötsel, <i>förslagsvis</i>		32,600	32,600
b) Särskilda kurser och föreläsningar m. m., <i>förslagsvis</i>		9,400	3,500
3. <i>Reseersättningar, förslagsvis</i>		4,000	7,000
		241,900	258,100
	<i>Särskilda uppbördsmedel:</i>		
1. <i>Upplåtelse av lokaler, ersättning för bränsle, lyse m. m.</i>		2,300	3,600
2. <i>Inkomster av trädgårdarna</i>		16,000	16,000
		18,300	19,600
	Nettoutgift	223,600	238,500.

Överstyrelsen har utgått från att anslag till anordnande av kurser i tal- och röstvård för närvarande böra indragas och att vidare måhända indragning av anslagen till friluftsläger vid vissa seminarier kan ske. Beträffande detaljerna i överstyrelsens kalkyler i övrigt torde få hänvisas till handlingarna.

Departementschefen.

Under nästföregående punkt har jag biträtt skolöverstyrelsens förslag om överflyttning från omkostnadsanslaget till avlöningsanslaget av utgifterna för avlöning till en vid folkskoleseminariet i Kalmar anställd värmeledningsskötare. Överstyrelsen har vid sina beräkningar av omkostnadsanslaget förutsatt, att nämnda utgifter icke längre skola belasta sistnämnda anslag. Överstyrelsens beräkningar av detta anslag synas kunna i det väsentliga biträdas. En reduktion av anslagsmedlen till övriga expenser skulle kunna övervägas men synes med hänsyn till de redan inträdda prisstegringarna icke böra ske. Jag förordar, att anslaget uppföres med i avrundat tal 238,000 kronor, vilket innebär en höjning i förhållande till det för innevarande budgetår beviljade anslaget med 14,400 kronor.

3. Reservationsanslaget till Folkskoleseminarier:

Materiel, böcker m. m.

Detta anslag, som nu är uppfört med 74,000 kronor, disponeras på sätt framgår av statsliggaren för budgetåret 1939/40, sid. 506 och 507.

Skolöverstyrelsen har i sina ursprungliga anslagsäskanden för nästa budgetår med hänsyn till nuvarande tryckta förhållanden föreslagit, att anslaget måtte sänkas till 72,000 kronor. *Statskontoret* har ifrågasatt, huruvida icke utgifterna för de med ifrågavarande anslag avsedda ändamålen under nästa budgetår skulle kunna begränsas till omkring 60,000 kronor. Då härvid en å anslaget tidigare uppkommen reservation å 13,370 kronor i första hand syntes böra tagas i anspråk, skulle under anslaget sålunda behöva anvisas i runt tal 46,700 kronor.

I anledning av förenämnda förslag om begränsad elevintagning har *skolöverstyrelsen* verkställt förnyade beräkningar av anslaget, varvid överstyrelsen förklarar sig icke vilja motsätta sig, att anslaget nedsattes till det belopp, som preliminärt angivits i statsverkspropositionen, nämligen 50,000 kronor, även om överstyrelsen insåge, att en så kraftig nedskärning måste innebära betydande inskränkningar i ej blott nyanskaffningen utan även underhållet av seminariernas materiel- och bokbestånd.

Departementschefen.

Jag förordar, att anslaget nedskäres till det av överstyrelsen angivna beloppet, 50,000 kronor.

I detta sammanhang har jag ansett mig böra omnämna, att överstyrelsen, som i sina anslagsäskanden för nästa budgetår till utrustning av folkskoleseminarier och småskoleseminarier upptagit ett belopp å 27,000 kronor, respektive 18,600 kronor, sedermera funnit sig icke böra vidhålla sina framställningar om anslag till förevarande ändamål, enär enligt överstyrelsen seminarierna under nuvarande förhållanden icke syntes kunna göra anspråk å dylika anslag. Jag ansluter mig till denna uppfattning.

4. Anslaget till Folkskoleseminarier: Stipendier.

a) Inledning.

De under åttonde huvudtiteln uppförda anslagen till stipendier m. m. vid folk- respektive småskoleseminarierna ha för de senaste budgetåren uppförts med följande belopp:

	Folkskole- seminarier	Småskole- seminarier	Summa
	kronor	kronor	kronor
1936/37	107,700	19,500	127,200
1937/38	109,000	18,000	127,000
1938/39	138,400	36,000	174,400
1939/40	168,100	48,800	216,900.

Beträffande anslagsdispositionen hänvisas till statsliggaren för budgetåret 1939/40, sid. 507 och 512.

I skrivelse den 24 oktober 1939 föreslog *skolöverstyrelsen*, att anslaget till stipendier vid folkskoleseminarierna skulle för nästa budgetår sänkas till 166,600 kronor. Sistnämnda belopp skulle fördelas med 157,000 kronor till stipendier åt elever vid folkskoleseminarierna och med sammanlagt 9,600 kronor till bidrag till anordnande av studie- och idrottsutfärder vid folkskoleseminarierna, bidrag till lärares vid folkskoleseminarierna studiebesök vid folkskolor och stipendier åt deltagare i kurser för utbildande av hjälpklasslärare. *Statskontoret* ifrågasatte sådan reduktion av anslagsposterna, att anslaget kunde nedsättas till 150,000 kronor.

Beträffande anslaget till stipendier vid småskoleseminarierna hemställde *överstyrelsen* i skrivelse den 31 oktober 1939, att detsamma måtte höjas från det nu anvisade beloppet 48,800 kronor till 64,800 kronor. Anslaget skulle för nästa budgetår disponeras med 64,200 kronor till stipendier åt elever vid småskoleseminarierna och med 600 kronor till bidrag till lärares vid småskoleseminarierna studiebesök vid folkskolor.

I sitt utlåtande över besparingssakkunnigas förslag i vad avser seminarierna har *överstyrelsen* emellertid föreslagit, att förevarande båda anslag under nästa budgetår skulle användas endast till stipendier åt elever vid seminarierna.

b) Departementspromemorian.

Angående stipendier åt elever vid folk- och småskoleseminarierna har i en den 28 december 1939 inom *eklesiastikdepartementet upprättad promemoria* meddelats följande uppgifter rörande storleken och antalet av ifrågasvarande stipendier.

Folkskoleseminarier:

Antal elever	Budgetåret 1933/34		Budgetåret 1938/39	
	1,555		1,052	
	höstterminen	vårterminen	höstterminen	vårterminen
Antal stipendiater	741	742	551	569
Medelbelopp per stipendium, kronor	69: 34	69: 71	110: 27	113: 06
Summa fördelat belopp, »	51,377: 50	51,723: —	60,757: 50	64,330: —

Småskoleseminarier:

Antal elever	Budgetåret 1933/34		Budgetåret 1938/39	
	224 ¹		219 ²	
	höstterminen	vårterminen	höstterminen	vårterminen
Antal stipendiater	152 ³	154 ³	136 ⁴	137 ⁴
Medelbelopp per stipendium, kronor	136: 18	135: 29	122: 42	102: 55
Summa utdelat belopp, »	20,700: —	20,835: —	16,650: — ⁴	14,050: — ⁴

¹ Därav 12 elever vid landstingsseminariet i Lund.

² Här i ingå icke de vid landstingsseminariet i Lund utdelade stipendierna (480 kronor höstterminen 1933 och 490 kronor vårterminen 1934).

³ Därav 27 elever vid seminariet i Haparanda.

⁴ Utom seminariet i Haparanda, varifrån uppgift saknas.

Ovanstående uppgifter rörande stipendier vid småskoleseminarierna avsåge icke vissa särskilda stipendier till elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele, vilka utginge under förutsättning att vederbörande elever förbunde sig att efter avlagd småskolläroexamen fullgöra viss tjänstgöring inom Luleå stifts lappmarker.

Med hänsyn till det statsfinansiella läget ifrågasattes i promemorian, huruvida icke — i varje fall tillfälligtvis — stipendierna skulle kunna indragas eller väsentligt beskäras.

För sådan indragning eller beskärning talade följande omständigheter. Genom de senare årens löneregleringar hade folk- och småskollärarna erhållit en icke oväsentlig löneförbättring. Enär elevintagningen vid seminarierna i möjligaste mån anpassades efter lärarbehovet, erhöles alla nyexaminerade lärare platser redan kort tid efter examen. Inom folkskoleväsendet vore proportionen mellan ordinarie och icke-ordinarie tjänster gynnsammare än inom andra grenar av undervisningsväsendet eller inom statsförvaltningen. Den statliga stipendieverksamheten vid andra anstalter för lärarutbildning vore relativt obetydlig. Det torde vara sannolikt, att lärare inom folkskoleväsendet kunde vid en tidigare ålder än exempelvis läroverkslärare frigöra sig från studieskulder.

Å andra sidan kunde skäl anföras för en viss försiktighet vid genomfö-

rande av åtgärder, som avsåge att minska eller indraga stipendierna. Bland dessa skäl nämndes önskvärdheten av att åtgärder icke vidtoges, som kunde ofördelaktigt inverka på rekryteringen av läraraspiranterna. Det syntes vara av särskilt värde, att det klarlades, om och i vad mån de nuvarande stipendiemöjligheterna inverkade på lärarrekruteringen och om det icke med hänsyn till nuvarande förhållanden vore principiellt riktigast, att denna synpunkt tillgodosåges genom en utvidgning av studielåneverksamheten.

c) Utredning i anledning av departementspromemorian.

Anmodad att avgiva yttrande i anledning av promemorian har *skolöverstyrelsen*, som berett seminarierektorerna tillfälle att yttra sig, inkommit med utlåtande, varav inhämtas följande:

Statsstipendierna vid seminarierna kunde sägas vara av fyra olika slag, nämligen:

1) de vanliga stipendierna, som utginge ur de båda anslagen Folkskoleseminarier: Stipendier m. m. och Småskoleseminarier: Stipendier m. m.,

2) stipendier till de elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele, vilka förbunde sig att fullgöra viss tjänstgöring inom vissa delar av Luleå stift. Dessa stipendier utginge ur anslaget till Småskoleseminarier: Stipendier m. m.,

3) stipendier åt lapsktalande elever vid folkskoleseminarierna i Luleå och Umeå. Dessa stipendier utginge ur särskilt anslag, som innevarande budgetår vore upptaget till förslagsvis 800 kronor, och

4) de s. k. finnbygdsstipendierna till de elever vid sistnämnda seminarier, som förbundit sig till viss tjänstgöring i första hand inom Luleå stifts finnbygd och eljest inom stiftets landsbygd. Dessa stipendier, vilka i undantagsfall utdelats till elever även vid annat seminarium, utginge ur anslaget till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränssorter med ett belopp av 400 kronor för läsåret (kungl. brev den 5 november 1924).

Att stipendierna varit av stor betydelse vore otvivelaktigt. Överstyrelsen hade vid granskning av stipendieansökningarna kunnat konstatera, huru en stor del av de sökande varit i sådana ekonomiska omständigheter, att trängande behov av penninghjälp i någon form förelegat. Seminarierektorerna hade även framhållit betydelsen av stipendierna särskilt för de många elever, som hade svårt att lånevågen uppbringa nödiga medel.

1. *Promemorians motivering för stipendiernas slopande.* Visserligen hade folk- och småskollärarna nyligen erhållit en icke oväsentlig löneförbättring, men vad småskollärarinnorna beträffade, måste sägas, att dessa fortfarande innehade en så pass ogynnsam löneställning, att deras lönestandard näppeligen kunde anföras såsom motivering för slopande av stipendierna under utbildningstiden.

Vad i promemorian anförts rörande lärarnas möjligheter till snar anställning vore riktigt, då det gällde folkskollärarna, och överstyrelsen hoppades, att omdömet inom en ej för avlägsen framtid skulle gälla även småskollärarinnorna. Möjligheterna att vinna ordinarie befattning torde dock såväl för folk- som för småskollärare komma att bli avsevärt beskurna genom den av folkskolans besparingsakkunniga ifrågasatta indragningen av ett stort antal lärartjänster.

Den statliga stipendieverksamheten vore visserligen relativt obetydlig vid andra anstalter för lärarutbildning. Åtskilliga av seminarierektorerna framhölle emellertid, att stipendier av privat ursprung i rätt stor utsträckning stode till förfogande vid universitet och högskolor. Seminarierna skulle, om statsstipendierna indroges, komma i en sämre ställning än universiteten, vissa fackskolor och flertalet äldre gymnasier, vid vilka stipendier ur donationsmedel utginge. De medel ur arvsfonden, som ställts till förfogande för utdelning som stipendier bland studerande ungdom vid olika slag av skolor, kunde med nuvarande bestämmelser icke komma seminarieelever till godo.

Att här ifrågakommande lärare vid en tidigare ålder än exempelvis läroverkslärare kunde frigöra sig från studieskulder, torde ha sin riktighet, beroende i första hand på att utbildningstiden vore relativt kort.

2. *Stipendiemöjligheternas inverkan på lärarrekruteringen.* Det vore givetvis mycket svårt att bestämt uttala sig härom. Naturligtvis hade utsikten till stipendium ofta varit medbestämmande, då en fattig elev valt lärarbanan, och i vissa fall även avgörande. Måhända skulle stipendiernas borttagande medföra, att en eller annan begåvad elev skulle avstå från att söka sig in på seminarium.

Av rektorernas uttalanden syntes framgå, att stipendiemöjligheterna icke med bestämdhet kunde sägas vara av någon väsentlig betydelse för elevrekruteringen, då det gällde sydligare delar av vårt land, men att stipendierna vid seminarierna i norra Sverige icke kunde borttagas, utan att rekruteringen från Norrland, särskilt finn- och lappmarksbygder, skulle äventyras.

3. *Stipendiernas slopande eller minskande.* Rektorerna vid de norrländska småskoleseminarierna hade bestämt avstyrkt stipendiernas slopande eller minskande. Häri instämde även ett par seminarierektorer i södra Sverige. Rektorerna vid folkskoleseminarierna i Luleå och Umeå avstyrkte minskning av de s. k. finnbygdstipendierna. Övriga rektorer syntes finna sig i tanken på att stipendierna under nuvarande förhållanden reducerades. Ett par rektorer förordade stipendiernas ersättande med studielån i tillräcklig omfattning. Flera funne det med hänsyn till de nuvarande eleverna nödvändigt med en övergångstid. Andra åter tillstyrkte en minskning i stipendiernas antal men ej i fråga om beloppet.

Av vad rektorerna anfört syntes det överstyrelsen ganska klart ådagalagt, att stipendierna till elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele samt de s. k. finnbygdstipendierna vid folkskoleseminarierna i Luleå och Umeå icke kunde indragas eller i väsentlig grad minskas, utan att rekruteringen av elever från Norrlands finnbygder och lappmarker skulle äventyras. Då samtliga dessa stipendier vore förbundna med skyldighet för stipendiaterna att under viss tid, då så erfordrades, taga tjänst i nyssnämnda bygder, skulle ett slopande av dessa stipendier jämväl kunna medföra svårigheter att erhålla lärare i de mera otillgängliga delarna av övre Norrland. Överstyrelsen ansåge fördenskull, att nämnda slag av stipendier fortfarande borde stå till förfogande. I sådant fall borde även de fåtaliga stipendierna till lapsktalande elever bibehållas.

Vad de övriga stipendierna beträffade, torde det ej kunna undvikas, att dessa under nuvarande förhållanden måste underkastas en kraftig beskärning. Att helt slopa dem torde dock icke böra ifrågakomma, såvida de icke

kunde ersättas av en studielåneverksamhet av avsevärt större omfattning än den nuvarande.

4. *Utvidgning av studielåneverksamheten.* Stipendiernas ersättande med studielån vore en fråga, som vid flera tillfällen varit under diskussion inom seminarielärarkretsar. Hur betydelsefullt ett stipendium än kunnat vara för stipendiaten, så hade det dock sällan på grund av sin relativt ringa storlek kunnat spela någon avgörande roll i hans ekonomi. Ett studielån kunde däremot trygga hela hans utbildning. I själva verket torde det förhålla sig så, att en mängd seminarielärover hade betydande svårigheter att finna långgivare, och åtskilliga av dem finge under en stor del av seminarietiden draga sig fram på smålån. En statens låneverksamhet bland seminarieläroverna skulle, även om lånen icke vore räntefria, otvivelaktigt hälsas med största tillfredsställelse. Det hade också framhållits, att känslan av ansvar hos eleven inför de erhållna beloppen torde vara väsentligt starkare, då det gällde ett studielån, än då det gällde en stipendiegåva av mindre storlek.

Dessa och liknande tankar hade även nu framförts av rektorerna, och det syntes, som om åtminstone en stor del av dem icke skulle ha något väsentligt att erinra mot att stipendierna slopades, om blott låneverksamheten väsentligt utvidgades.

Överstyrelsen ansåge övervägande skäl tala för att stipendierna slopades och att studielåneverksamheten i stället utvidgades i väsentlig grad. Säkerligen skulle staten komma att ekonomiskt vinna på en sådan åtgärd, då statens ränteförluster å lånen icke tillnärmelsevis skulle uppgå till den summa, som nu anvisades å stipendieanslagen.

Det torde emellertid vara ogörligt att redan under kommande budgetår ersätta stipendierna med studielån, redan på grund därav att ansöknings- och prövningsproceduren vore så pass omfattande, att eleverna icke kunde tänkas komma att få någon nytta av den utvidgade låneverksamheten förrän under läsåret 1941/42. Lånen skulle nämligen enligt nu gällande bestämmelser sökas före november månads utgång, varefter beslut i ärendet fattades någon gång under senare delen av vårterminen. Dessutom hade i proposition till årets riksdag redan avlämnats förslag rörande anslag till studielånefonden. Man måste alltså räkna med att stipendier borde stå till förfogande även under nästkommande budgetår, även om riksdagen skulle uttala sig för principen om stipendiernas ersättande med studielån.

5. *Skolöverstyrelsens förslag.* Ovannämnda s ä r s k i l d a s t i p e n d i e r borde fortfarande utgå.

Stipendierna till de elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele, vilka förbundet sig att fullgöra viss tjänstgöring inom vissa delar av Luleå stift, utginge ur anslaget till Småskoleseminarier: Stipendier m. m. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 1 september 1933 utgjorde stipendiebeloppet 150 kronor för termin. Stipendiaten vore förpliktade att efter examens avläggande under minst lika lång tid, som stipendium åtnjutits, stå till förfogande för tjänstgöring i främsta rummet inom finnbygden respektive lappmarken. Ett sådant villkor kunde knappast förenas med ett stipendium av mindre storlek än den nu bestämda. Överstyrelsen hade föreslagit, att ingen nyintagning av elever skulle ske år 1940 vid något av ifrågakvarande två seminarier. Seminarierna skulle i så fall under läsåret 1940/41 endast omfatta andra och tredje klasserna samt ha sammanlagt 74 elever. Då samtliga elever åtnjote stipendium och därför räknade med stipendium även i fortsättningen, bleve det sammanlagda anslagsbehovet härför ($74 \times \times 300 =$) 22,200 kronor.

De ovan under 3,) och 4,) omförmälda särskilda stipendierna utginge ur anslag, som redan äskats i årets statsverksproposition.

Vad övriga stipendier beträffade, borde de ersättas med studielån i tillräcklig utsträckning. Då detta emellertid icke kunde ske redan under budgetåret 1940/41, torde stipendier fortfarande böra stå till förfogande under nämnda budgetår. Att stipendieanslagen måste undergå en reduktion torde dock vara ofrånkomligt.

Stipendiaterna uppdelades nu i två behovsgrader: behövande och mycket behövande. För närvarande utgjorde antalet »mycket behövande» vid folkskoleseminarierna ungefär en fjärdedel och vid småskoleseminarierna bortåt en tredjedel av hela elevantalet. Motsvarande siffror för antalet »behövande» vore bortåt en tredjedel vid folkskoleseminarierna och ungefär en fjärdedel vid småskoleseminarierna. En reduktion av stipendierna kunde tänkas gå ut antingen över antalet stipendier eller över de enskilda stipendiebeloppen. Av dessa båda alternativ syntes det förra vara att föredraga. Enligt överstyrelsens mening vore det nämligen mera ändamålsenligt att giva ett rätt väl tilltaget stipendium åt de mest behövande än att till samtliga mer eller mindre behövande dela ut ett litet belopp, som ej kunde bli till någon verklig nytta. Överstyrelsen beräknade därför, att stipendier under läsåret 1940/41 endast skulle utdelas åt den kategori, som hittills benämnts »mycket behövande», men att dessa elever skulle få ett stipendium, som icke väsentligt understeg det nu utgående.

Vid folkskoleseminarierna torde enligt överstyrelsens beräkningar komma att finnas ungefär 900 elever under läsåret 1940/41. Stipendiebeloppet till »mycket behövande» uppginge under innevarande läsår i medeltal till omkring 270 kronor. Om medeltalet beräknades något sänkt, t. ex. till 250 kronor, skulle den behövliga anslagssumman utgöra i runt tal 56,300 kronor. Till detta belopp skulle alltså anslaget *Folkskoleseminarier: Stipendier m. m.* under budgetåret 1940/41 upptagas.

Motsvarande beräkningar för småskoleseminarierna gäve vid handen, att antalet elever — om seminarierna i Haparanda och Lycksele icke medräknades, enär eleverna där skulle erhålla stipendier enligt andra grunder — under läsåret 1940/41 komme att utgöra omkring 165. Om stipendiebeloppens medeltal beräknades till 200 kronor, torde anslagssumman böra uppskattas till 10,000 kronor. Anslaget till *Småskoleseminarier: Stipendier m. m.* skulle emellertid innefatta jämväl den behövliga stipendiesumman för elever vid seminarierna i Haparanda och Lycksele, 22,200 kronor. Därjämte borde i anslaget innefattas en mindre summa, förslagsvis 1,300 kronor, till stipendier åt elever vid en vid Haparandaseminariet föreslagen preparandkurs. Anslaget borde sålunda uppföras med (10,000 + 22,200 + 1,300 =) 33,500 kronor.

Om studielån skulle ersätta stipendierna, borde endast kategorien »mycket behövande» komma i åtnjutande av lånen. Därest varje lån beräknades till 1,000 kronor, skulle den behövliga lånesumman för budgetåret 1940/41 ha kunnat uppskattas till 275,000 kronor. Ett särskilt låneanslag borde anvisas för seminarierna eller ett bestämt belopp inom studielånefonden reserveras för seminarieeleverna.

Statskontoret har i utlåtande den 2 mars 1940 med följande erinringar i huvudsak biträtt vad överstyrelsen förordat.

I det föreslagna beloppet å 33,500 kronor till stipendier åt elever vid småskoleseminarier hade inräknats bland annat ett belopp å 22,200 kronor

till stipendier åt elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele. Då enligt statskontorets mening även dessa stipendier endast borde tillkomma sådana elever, som därav verkligen vore i behov, syntes en viss reduktion av det för ändamålet beräknade beloppet kunna ske. Ej heller torde det vara oundgängligen erforderligt, att medel särskilt beräknades till stipendier åt elever vid den vid Haparandaseminarieret av skolöverstyrelsen föreslagna preparandkursen. Med beaktande av vad sålunda anförts ville statskontoret förorda, att det av överstyrelsen äskade beloppet nedsattes från 33,500 kronor till 30,000 kronor.

Statskontoret har uttalat sin anslutning i princip till överstyrelsens förslag om en framtida avveckling av statsstipendierna vid seminarierna, vilkas elever i stället borde erhålla vidgade möjligheter att erhålla statens räntefria studielån.

Jag har ansett mig böra i detta sammanhang behandla jämväl frågan om anslag till stipendier vid småskoleseminarierna, vilken fråga, såsom av det föregående framgår, bör bedömas ur samma synpunkter som motsvarande folkskoleseminarierna avseende anslagsfråga.

Departementschefen.

Jag ansluter mig till skolöverstyrelsens förslag, att i rådande krisläge medelsanvisningen under förevarande båda anslag bör begränsas till att avse endast stipendier åt elever vid seminarierna. Medel böra alltså icke för nästa budgetår beviljas till studie- och idrottsutfärder vid seminarier, till seminarielärares studiebesök vid folkskolor eller till stipendier åt deltagare i kurser för utbildande av hjälpklasslärare. Erinras må, att likartade besparingsåtgärder, såsom i propositionen nr 79 till 1939 års urtima riksdag ifrågasatts, vidtagits beträffande de för innevarande budgetår anvisade anslagen.

I detta sammanhang torde de av skolöverstyrelsen berörda frågorna om utdelning av stipendier till lapsktalande elever vid folkskoleseminarierna i Umeå och Luleå och till elever vid dessa seminarier, som förbundet sig till viss tjänstgöring i första hand inom Luleå stifts finnbygd och eljest inom stiftets landsbygd, böra lämnas åt sidan. Nämnade frågor ha behandlats i den till årets riksdag avlåtna statsverkspropositionen, bilagan åttonde huvudtiteln.

De vid seminarierna eljest utgående elevstipendierna synas kunna i stort sett uppdelas i två grupper, nämligen å ena sidan stipendier till elever vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele, vilka förbinda sig till viss tjänstgöring inom Luleå stift, och å andra sidan de vid folk- och småskoleseminarierna i övrigt utgående elevstipendierna. Överstyrelsen förordar, att de sistnämnda stipendierna för nästa budgetår beskäras och framdeles eventuellt utbytas mot studielån samt att de förstnämnda stipendierna, som anses vara av särskild betydelse för rekryteringen av elever från Norrlands finnbygder och lappmarker, bibehållas obeskurna såväl för nästa budgetår som framdeles.

Jag vill erinra, att studielån ur studielånefonden utdelas av Kungl.

Maj:t och beviljas till belopp av i regel högst 1,500 kronor för gång, att låntagare, sedan han avslutat sin utbildning, skall genom årlig amortering återbetala de erhållna studielånen samt att sådant lån skall från och med tredje året efter det kalenderår, då låntagaren varit berättigad att lyfta sista delen av honom senast tilldelat studielån, löpa med ränta efter procenttal, som sammanfaller med postsparbankens gällande inlåningsränta. Årligen anvisas av staten anslag till kapitalinvestering i studielånefonden, vilka anslag i sin helhet avskrivs.

Utbytas de ifrågavarande elevstipendierna mot studielån, torde för de första budgetåren vara att emotse en avsevärd ökning av ifrågavarande anslag till kapitalinvestering. Allteftersom avbetalningar inflyta å de utdelade studielånen, torde nämnda kapitalinvestering komma att successivt minska, och det är att vänta, att rörelsen efter någon tid kan fullföljas med anlåtande enbart av inflytande kapitalmedel, sålunda utan särskild kapitalinvestering i form av riksstatsanslag.

Jag är med skolöverstyrelsen ense om att de nuvarande elevstipendierna böra under rådande förhållanden reduceras och att flera skäl tala för lämpligheten av att ersätta stipendieverksamheten med understöd i form av studielån, som skola återbetalas. Det kan ifrågasättas, om icke utan svårigheter vad beträffar elevrekryteringen jämväl de ifrågavarande ur anslaget till stipendier vid småskoleseminarierna i Haparanda och Lycksele utgående särskilda, med viss tjänstgöringsskyldighet inom Luleå stift förbundna elevstipendierna skulle kunna i samma ordning avvecklas. Då emellertid förslag om kapitalinvestering i studielånefonden redan förelagts riksdagen och den nu förevarande frågan, såsom överstyrelsen även förutsett, synes tarva ytterligare överväganden, anser jag mig icke böra nu framlägga annat förslag i ämnet än att jag i likhet med överstyrelsen ifrågasätter beskärning för nästa budgetår av de ifrågavarande elevstipendierna. Överstyrelsens i detta hänseende framlagda förslag synes välgrundat och kan av mig biträdas. Jag utgår emellertid från att detta spörsmål vid uppgörandet av riksstatsförslaget för budgetåret 1941/42 tages under förnyad omprövning från de förutsättningar, som av mig nyss angivits.

Mot överstyrelsens beräkningar av anslagsbehovet för nästa budgetår har jag intet att i huvudsak erinra. Anslaget till stipendier vid *folkskoleseminarierna* synes böra minska med 112,100 kronor till i runt tal 56,000 kronor och anslaget till stipendier vid *småskoleseminarierna* med 15,800 kronor till i runt tal 33,000 kronor.

5. Förslagsanslaget till Småskoleseminarier: Avlöningar.

Ifrågavarande anslag utgår för innevarande budgetår med 519,900 kronor och disponeras jämlikt personalförteckning och avlöningsstat med tillhörande bestämmelser, som finnas intagna i statsliggaren för budgetåret 1939/40, sid. 508 ff.

a) Seminarieorganisationen.

Enligt beslut av 1936 års riksdag skola småskoleseminarierna vara organiserade enligt följande grunder. Seminarierna skola vara till antalet sju, därav tre skola vara anordnade såsom dubbelseminarier och fyra tills vidare såsom enkelseminarier. De tre dubbelseminarierna, vilka skola vara förlagda till Strängnäs, Skara och Landskrona, skola omfatta vardera två tvååriga linjer. Av enkelseminarierna skola två, Härnösand och Växjö, vara utrustade med enkla tvååriga linjer och två, Haparanda och Lycksele, med enkla treåriga linjer.

Den *normala organisationen* innebär alltså, att samtidigt åtta tvååriga och två treåriga seminarielinjer skola vara i funktion. Jämlikt nu gällande stadga för småskoleseminarierna, nr 42/1938, må i varje klass eller avdelning av klass icke intagas fler elever än att hela antalet samtidigt undervisade uppgår till högst 24, där ej skolöverstyrelsen på grund av särskilda förhållanden medger undantag. Examinationskapaciteten är alltså normalt 240 examinander per år.

Den av 1936 års riksdag beslutade organisationen har trätt i successiv tillämpning från och med läsåret 1936/37.

Intagningen av elever i nybörjarklasserna från och med nämnda läsår framgår av följande sammanställning:

Seminarium	L ä s å r			
	1936/37	1937/38	1938/39	1939/40
Haparanda	12	—	15	21
Härnösand	12	12	15	24
Landskrona	12	24	24	24
Lycksele	12	12	15	24
Skara	12	12	15	24
Strängnäs	12	12	15	24
Växjö	—	—	24	24
Summa	72	72	123	165

Skolöverstyrelsen har i skrivelser den 31 oktober 1939 och den 15 februari 1940 framlagt beräkningar rörande lärarbehovet och elevintagningen för nästa läsår samt därå grundade anslagsberäkningar. I sistnämnda skrivelse har vederbörlig hänsyn tagits till *folkskolans besparingssakkunnigas* förut omförmälda framställning rörande aktuella besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet och de sakkunnigas däri gjorda, ovan refererade uttalande angående önskvärdheten av minskad elevintagning m. m.

Utlåtanden i anledning av överstyrelsens förstnämnda skrivelse ha avgivits av *statskontoret*, *riksräkenskapsverket* och *allmänna lönenämnden*.

I förstnämnda skrivelse har *skolöverstyrelsen* anfört bland annat:

Under åtskilliga år hade funnits ett överskott på småskolläraryrinnor. Detta hade emellertid på grund av de senaste årens åtstramning av elevintagningen vid seminarierna hastigt minskats, så att antalet arbetslösa nu syntes var rätt obetydligt. Vid en undersökning, som styrelsen för Sveriges småskolläraryrinnor företagit våren 1939, hade det visat sig, att endast 46 av de 1,413 småskolläraryrinnor, som utexaminerats under åren 1930/38, saknat varje slag av anställning den 1 mars 1939. Det antal lärarinnor, som fortsatt sina studier eller övergått till annan verksamhet, hade däremot något stigit och utgjorde nu 226. Enligt styrelsens åsikt torde lärarinnor från denna kategori säkerligen komma att konkurrera med övriga platssökande inom småskolan.

Av rapporter från folkskolinspektörerna framginge, att ett 50-tal småskolläraryrinnor under vårterminen 1939 tjänstgjort som vikarier i folkskola. Även dessa lärarinnor komme givetvis att vid tillfälle söka tjänst i småskolan.

Genom socialstyrelsens förmedling hade överstyrelsen erhållit uppgifter från arbetsförmedlingarna rörande tillgången och efterfrågan på folk- och småskollärare. Av dessa uppgifter framginge, att tillgången på småskolläraryrinnor vore god, särskilt i de nordligare delarna av landet, under det att en viss brist rådde i fråga om folkskollärare. Ett par arbetsförmedlingar rapporterade ett enligt deras erfarenhet alltför stort överskott på småskolläraryrinnor och föresloge en begränsning av elevintagningen vid småskoleseminarierna.

De anförda uppgifterna gäve vid handen, att ett visst överskott på småskolläraryrinnor fortfarande vore att räkna med. I samma riktning visade rapporter från småskoleseminariernas rektorer rörande anställningsförhållandena för de vid seminarierna under de senaste tre åren utexaminerade lärarinnorna. Av de 139 lärarinnor, som dessa rapporter avsåge, hade nämligen 16 betecknats såsom arbetslösa.

Dessa siffror manade till fortsatt försiktighet vid elevintagningen i seminarierna. Detsamma vore förhållandet med folkskolinspektörernas rapporter, som avsåge lärarförhållandena vid folk- och småskolor vid vårterminens slut 1939. Enligt dessa hade antalet tjänster vid småskolor och mindre folkskolor samt såsom biträdande lärare vid folkskolor under sistförflutna läsår minskats med 181 och beräknades under de båda närmaste åren komma att ytterligare minska med omkring 200 respektive 250.

Å andra sidan komme avgången av småskolläraryrinnor under de närmast följande åren att uppgå till ett icke ringa antal. Avgången under vart och ett av de närmast kommande fem åren kunde uppskattas till ungefär 440 lärare. Med anledning härav hade småskolan fortfarande behov av en lärarrekrutering uppgående till ett icke ringa antal nya lärare. Det syntes dock vara rådligast att ännu dröja ett eller annat år, innan seminarieorganisationen utvidgades till att omfatta det antal klasser, som 1936 års riksdagsbeslut avsett.

Överstyrelsen ville därför föreslå, att samtliga seminarier även under budgetåret 1940/41 skulle vara anordnade såsom enkelseminarier. Med hänsyn till att indragningen av småskollärartjänster ägde rum i raskare tempo

i norra Sverige än i dess sydligare delar, torde det vara lämpligt, att vid de nordligaste seminarierna hålla elevantalet i klasserna något under det ordinära talet 24. Sammanlagt borde 156 nya elever intagas.

Statskontoret avstyrker i sitt utlåtande på anförda skäl, att nyintagning skulle ske i första klassen vid seminariet i Haparanda.

I anledning av *de sakkunnigas* förut refererade uttalande angående inskränkning av seminarieorganisationen (jfr sid. 73) har *skolöverstyrelsen* sedermera anfört:

Vad nämnda sakkunniga föreslagit, borde därest det bifölles, leda till ännu längre gående försiktighet än överstyrelsen i sitt tidigare förslag förutsatt. En mycket stark åtstramning av lärarrekruteringen borde i så fall vidtagas. Med hänsyn till den kvinnliga ungdom, som nu beredde sig för småskolläraryrket, torde dock någon möjlighet till intagning böra kvarstå, och överstyrelsen ville därför föreslå, att intagning verkställdes i en klass vid vardera av två seminarier. Då tillgången på småskollärarinnor vore minst i södra Sverige, borde intagningen förläggas dit, lämpligen till seminarierna i Landskrona och Strängnäs.

De sakkunniga hade föreslagit, att anstalter skulle vidtagas för nedläggande av ett småskoleseminarium. Överstyrelsen ville icke förneka, att vissa omständigheter — jämväl sådana som de sakkunniga icke anfört — talade i sådan riktning. Å andra sidan kunde man icke med fog säga, att småskoleseminarieorganisationen vore för vitt tilltagen, även om den för närvarande icke kunde till fullo utnyttjas. Avgången inom småskollärarkåren beräknades nämligen under den närmaste tiden uppgå till omkring 440 per år, under det att seminarieorganisationen endast vore beräknad för en årlig utexamination av 240 lärarinnor. Att denna examination icke för närvarande ansetts behöflig berodde dels på det förefintliga lärarinneöverskottet, dels på det stora antalet indragna småskollärarinnetjänster. För tillfället föreläge icke tillräckligt vägledande uppgifter för att man skulle kunna bedöma, huruvida examinationen även för framtiden borde inskränkas. Överstyrelsen vore därför icke beredd att upptaga den frågan till prövning, förrän de sakkunniga avgivit sitt betänkande rörande ytterligare besparingsåtgärder.

Domkapitlet i Skara har i sitt utlåtande över de sakkunnigas förslag ställt sig tveksam till förslaget att redan nu skrida till nedläggande av ett småskoleseminarium. Frågan syntes domkapitlet böra anstå åtminstone tills de sakkunnigas nästa betänkande om ytterligare besparingsåtgärder föreläge. Läget torde då lättare kunna överblickas. Jämväl *domkapitlet i Växjö* har framfört i huvudsak samma synpunkter. *Domkapitlet i Karlstad* har med stöd av tillgängliga uppgifter om tillgång och efterfrågan på småskollärarinnor ansett sig berättigat antaga, att under läsåret 1940/41 samtliga tillgängliga småskollärarinnor med undantag för en del av dem, som ville tjänstgöra endast inom visst område, bleve behöfliga för undervisningen i småskolor och mindre folkskolor. För att minskning av elevintagningen vid småskoleseminarierna skulle vara berättigad, borde kunna visas, att mer

än 300 tjänster vid sådana skolor i medeltal årligen skulle kunna indragas under närmast följande femårsperiod.

b) Anslagsberäkningar.

Redogörelse lämnas här nedan allenast för de ändringsförslag, som överstyrelsen i sin senaste framställning i ämnet vidhållit. I övrigt hänvisas till handlingarna i ärendet. I sagda framställning hemställer *skolöverstyrelsen* om ett förslagsanslag till avlöningar vid småskoleseminarierna av 535,200 kronor. Förändringarna i jämförelse med innevarande budgetårs anslag framgå av följande sammanställning:

	1939/40	1940/41
	kronor	kronor
1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i>	394,000	389,000
2. Avlöningar till tjänstemän å övergångsstat, <i>förslagsvis</i>	31,000	33,500
3. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a) Arvoden åt seminarieläkare	4,200	3,600
b) Arvoden åt seminariebibliotekarier	3,100	3,000
c) Arvoden åt biträden å rektorexpeditionerna	1,800	1,700
d) Tilläggsarvoden åt lärare i trädgårdsskötsel	1,050	1,950
e) Arvode åt ett biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele	900	1,215
4. Avlöningar till övrig icke ordinarie personal:		
a) Grundavlöningar m. m., <i>förslagsvis</i>	54,500	59,500
b) Avlöningsförhöjningar m. m., <i>förslagsvis</i>	800	1,235
5. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	28,550	41,400
	Summa förslagsanslag kronor	535,200.

I fråga om överstyrelsens förslag, vilket innebär en anslagshöjning med 15,300 kronor, inhämtas av handlingarna:

Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat. Överstyrelsen har å ena sidan beräknat en höjning av det nu utgående anslagsbeloppet på den grund att kvinnliga lärare äga från och med den 1 juli 1940 tillgodoräkna sig en löneklassuppflyttning, å andra sidan minskat samma belopp med kostnaden för en av de å personalförteckningen uppförda adjunkterna, vilken ansetts icke behöva under nästa läsår uppehållas. Vidare har i enlighet med de grunder, som tillämpats vid beräkning av avlöningsanslag i årets statsverksproposition, anslagsposten minskats med det belopp, 13,800 kronor, varmed de stegrade levnadskostnaderna ansetts böra påverka beräkningen av anslagsmedel till rörligt tillägg.

Avlöningar till tjänstemän å övergångsstat. Då ändring beträffande dessa tjänstemäns anställningsförhållanden icke ifrågasatts, har överstyrelsen — med beaktande att fråga är om ämneslärarinnor, vilka från och med nästa budgetår äga tillgodonjuta en löneklassuppflyttning — beräknat ett med i runt tal 2,500 kronor ökat medelsbehov till deras avlöning.

Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t. De beträffande posterna a—c föreslagna sänkningarna föranledas av förslaget om begränsning av elevintagningen. Till matlagningsbiträdet vid seminariet i Lycksele utgår för närvarande ett arvode av 900 kronor, varå oregerat dyr-

tidstillägg utgår. Överstyrelsens förslag innebär, att grundarvodet skulle höjas med 35 procent i samband med upphörande av rätten till dyrtidstillägg.

Grundavlöningar till övrig icke-ordinarie personal. Överstyrelsens förslag innebär å ena sidan en sänkning med 10,300 kronor på grund av den minskning av lärarbehovet, som följer av begränsad elevintagning, å andra sidan en ökning med i runt tal 15,300 kronor i samband med framställt förslag, att 6 extra ordinarie vaktmästartjänster i lönegrad Eo 5 från och med nästa budgetår inrättas vid småskoleseminarierna (utom i Haparanda). Då nämnda personal för närvarande avlönas ur omkostnadsanslaget kan detta samtidigt, enligt överstyrelsens beräkning, minskas med 15,000 kronor.

Av propositionen nr 211/39 framginge, anför överstyrelsen, att riksräkenskapsverket ifrågasatt en dylik överflyttning av avlöningsmedlen, som dock enligt ämbetsverkets mening borde förknippas med en reglering av personalens avlöningsförhållanden i anslutning till det för civilförvaltningen gällande avlöningssystemet. Då det icke syntes böra för närvarande bli fråga om att bereda personalen ordinarie anställning, ville överstyrelsen föreslå, att värmeskötare-trädgårdsbiträden erhöles samma anställnings- och löneförmåner som i regel tillkomme trädgårdsbiträden vid folkskoleseminarierna, d. v. s. anställning såsom extra ordinarie befattningshavare i lönegrad Eo 5. Dock torde icke någon sådan befattning böra inrättas vid seminariet i Haparanda förrän i samband med uppförande av nybyggnad för seminariet. Under budgetåret 1940/41 skulle sålunda behövas 6 extra ordinarie befattningshavare, nämligen ett värmeskötare-trädgårdsbiträde vid vart och ett av de övriga 6 seminarierna. Kostnaderna härför belöpte sig efter frånräknande av pensionsavgifter till 15,264 kronor.

Statskontoret har förklarat sig icke vilja motsätta sig den för lönereglering åt nämnda vaktmästarpersonal ifrågasatta höjningen av anslagsmedlen till grundavlöningar till övrig icke-ordinarie personal. Vid bortfallande av det å arvudet åt ett biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele för närvarande utgående oreglerade dyrtidstillägget syntes arvodesbeloppet böra uppräknas till 1,200 kronor. *Riksräkenskapsverket* har tillstyrkt den ifrågasatta omflyttningen av avlöningsmedel från omkostnads- till avlöningsanslaget. *Allmänna lönenämnden* har i fråga om lönereglering för berörda vaktmästarpersonal yttrat i huvudsak följande:

Lönenämnden hade intet att erinra mot att kostnaden för avlöning åt ifrågavarande personal framdeles bestredes från avlöningsanslag i stället för från omkostnadsanslag. Med avseende å frågan om den tjänsteställning, som härvid skulle tillkomma vederbörande befattningshavare, funne lönenämnden väl vissa skäl tala för att dessa i enlighet med skolöverstyrelsens förslag bereddesh extra ordinarie anställning. Enligt lönenämndens mening borde emellertid denna åtgärd icke genomföras omedelbart, utan borde såsom en övergångsform anställning såsom extra tjänstemän i 5 lönegraden tills vidare tillämpas. Lönenämnden förutsatte härvid, att därest vid vederbörandes inplacering i lägsta löneklass inom lönegraden Ex 5 — vilken omfattade löneklasserna 2—4 — löneminskning skulle inträda, detta förhållande skulle kunna utjämnas genom att befattningshavaren tillerkändes lön enligt 3 eller eventuellt 4 löneklassen. Generellt bemyndigande syntes böra

lämnas skolöverstyrelsen att fatta beslut i sådan riktning. Lönenämnden ville emellertid påpeka att — enligt vad som framginge av för lönenämnden vid ärendets behandling tillgängliga primäruppgifter — värmeskötaren-trädgårdsbiträdet vid småskoleseminariet i Härnösand för närvarande vore anställd medelst kollektivavtal mot en avlöning av 289 kronor 75 öre för månad eller 3,477 kronor för år. Därest denne befattningshavare erhöle anställning såsom extra tjänsteman i 5 lönegraden, komme en avlöning enligt 4 löneklassen, d. v. s. högsta möjliga löneklass — 2,982 kronor inberäknat rörligt tillägg efter 6 procent — att innebära en avsevärd löne-minskning. Lönenämnden ville i anledning härav förorda, att personlig lönefyllnad i detta fall finge utgå med belopp, motsvarande för år räknat skillnaden mellan 3,477 kronor och den avlöning vederbörande komme att erhålla, därest han erhöle anställning såsom extra tjänsteman med placering i 5 lönegraden 4 löneklassen.

Departement-
chefen.

Vad jag förut anfört rörande nödvändigheten att anpassa elevintagningen vid folkskoleseminarierna efter numera föreliggande förhållanden äger sin fulla motsvarighet beträffande småskoleseminarierna. Jag förordar i enlighet med överstyrelsens förslag, att elever i första klass intagas allenast vid seminarierna i Landskrona och Strängnäs. Det antal elever, som vid vartdera av dessa seminarier skola intagas, torde böra framdeles fastställas av Kungl. Maj:t på förslag av överstyrelsen.

De sakkunniga ha förordat, att ett småskoleseminarium utan dröjsmål nedlägges. I likhet med skolöverstyrelsen och ett par av domkapitlen finner jag mig dock icke beredd att redan nu taga ställning till denna fråga. Närmare utredning i ämnet synes erforderlig. Denna torde böra ske i anslutning till den utredning om ytterligare besparingsåtgärder beträffande folkskoleväsendet, som förutnämnda sakkunniga fått sig ålagd. Förslag i ämnet torde böra föreläggas 1941 års riksdag. Jag förutsätter, att i avbidan på sådan utredning ledigblivande ordinarie tjänster vid småskoleseminarierna icke återbesättas.

Överstyrelsen har föreslagit, att sex värmeledningsskötare-trädgårdsbiträden, som nu avlönas ur omkostadsanslaget, skulle placeras i lönegraden Eo 5 och avlönas av nu förevarande anslag. Statskontoret har tillstyrkt förslaget, medan allmänna lönenämnden för dessa befattningshavare ifrågasatt anställningsformen extra tjänstemän (lönegraden Ex 5). För egen del förordar jag allmänna lönenämndens förslag, vilket synes vara att föredraga icke minst med tanke på att frågan om inskränkning av seminarieorganisationen blivit aktuell. I likhet med lönenämnden förutsätter jag, att vederbörande befattningshavare skola hållas skadeslösa för eventuell löne-minskning.

Vad jag sålunda föreslagit medför, att delposten till grundavlönningar till övrig icke-ordinarie personal i förhållande till överstyrelsens förslag torde böra minskas med i runt tal 1,000 kronor. Å andra sidan torde delposten till avlöningsförhöjningar i förhållande till överstyrelsens förslag böra höjas

med förslagsvis 500 kronor eller för vinnande av lämplig avrundning 515 kronor. Från sistnämnda delpost torde böra bestridas kostnaderna för eventuellt erforderlig personlig lönefyllnad.

Överstyrelsens anslagsberäkningar i övrigt ha icke givit mig anledning till annan erinran än att, då fortsatt omreglering av arvoden, å vilka dyrtidstillägg utgå, icke avses skola för nästa budgetår ske, arvodet åt bitrådet för matlagning vid seminariet i Lycksele alltjämt torde böra upptagas med 900 kronor eller 315 kronor mindre än enligt överstyrelsens förslag. Dyrtidstillägg bör i vanlig ordning utgå å arvodet.

Vad jag föreslagit innebär i jämförelse med överstyrelsens förslag en anslagsminskning med $(1,000 - 515 + 315 =)$ 800 kronor. Förevarande avlöningsanslag bör alltså för nästa budgetår uppföras med 534,400 kronor, vilket innebär en höjning av det nu utgående anslaget med 14,500 kronor.

Liksom hittills torde överstyrelsen böra erhålla rätt att i vissa fall medgiva rektor och ordinarie lärare vid småskoleseminarium nedsatt tjänstgöring.

6. Förslagsanslaget till Småskoleseminarier: Omkostnader.

Detta anslag utgår nu med 81,000 kronor. Härav disponeras dock under budgetåret 1939/40 ett belopp av endast 73,100 kronor jämlikt omkostnadsstat, som intagits i statsliggaren för nämnda budgetår å sid. 510.

I sina ursprungliga anslagsäskanden för nästa budgetår har skolöverstyrelsen beräknat förevarande anslag till 76,000 kronor. Med hänsyn till den ifrågasatta minskade elevintagningen har överstyrelsen sedermera beräknat anslaget enligt efterföljande tablå, i vilken jämväl angivits de nu i staten uppförda posterna.

	<i>Utgifter:</i>	1939/40	1940/41
		kronor	kronor
1. Expenser:			
a) Bränsle, lyse och vatten, <i>förslagsvis</i>		42,200	32,000
b) Övriga expenser		23,200	25,000
2. Övriga utgifter:			
a) Trädgårdarnas underhåll och skötsel, <i>förslagsvis</i>		8,120	8,100
b) Särskilda kurser och föreläsningar m. m., <i>förslagsvis</i>		2,650	1,500
3. Reseersättningar, <i>förslagsvis</i>		1,000	500
	Summa kronor	77,170	67,100

Särskilda uppbördsmedel:

1. Upplåtelse av lokaler, ersättning för bränsle, lyse m. m.	1,070	1,900
2. Inkomster av trädgårdarna	3,000	3,500
	Nettoutgift kronor	73,100
		67,700.

Härvid har överstyrelsen förutsatt, att nu utgående anslag till kurser i tal- och röstvård skulle under nuvarande förhållanden indragas. Det kunde för närvarande icke avgöras, huruvida det bleve behövt att under vårterminen 1941 anordna någon preparandkurs vid seminariet i Haparanda. Det torde dock vara riktigast att beräkna medel till en sådan kurs.

Det komme sedan att bero av Kungl. Maj:ts prövning och beslut, huruvida kursen skulle anordnas. Anslaget härför beräknades som tidigare till 4,590 kronor. Det sammanlagda anslaget till omkostnader borde sålunda uppföras med $(61,700 + 4,590 =)$ i runt tal 66,300 kronor. Därest emellertid överstyrelsens förslag om överförande av värmeskötare-trädgårdsbiträdens avlöning till avlöningsstaten icke vunno bifall, måste anslaget höjas till $(66,300 + 15,000 =)$ 81,300 kronor.

Departementschefen.

På sätt framgår av nästföregående punkt har jag under småskoleseminariernas avlöningsanslag beräknat medel till avlöning av sex värmeskötare-trädgårdsbiträden, vilka nu åtnjuta avlöning från omkostnadsanslaget, delposten bränsle, lyse och vatten. Även i övrigt torde de av överstyrelsen senast gjorda anslagsberäkningarna kunna biträdas. Anslaget bör således uppföras med i runt tal 66,000 kronor, vilket i förhållande till det för innevarande budgetår utgående anslaget innebär en anslagsminskning med $(81,000 - 66,000 =)$ 15,000 kronor.

7. Reservationsanslaget till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m.

Anslaget är nu uppfört med 17,000 kronor och disponeras på sätt framgår av statsliggaren för budgetåret 1939/40, sid. 512. Av anslaget är ett belopp av 2,700 kronor att betrakta såsom tillfällig medelsanvisning.

I sina anslagsäskanden för nästkommande budgetår beräknade skolöverstyrelsen förevarande anslag till 14,300 kronor. Sedermera har överstyrelsen förklarat sig icke vilja motsätta sig, att anslaget nedsattes till det i innevarande års statsverksproposition preliminärt beräknade beloppet 10,000 kronor, ehuru överstyrelsen vore medveten om att denna nedskärning komme att medföra rätt stora svårigheter för seminarierna.

Departementschefen.

Vid ingången av budgetåret 1939/40 förelåg å ifrågavarande anslag en reservation av närmare 3,000 kronor. Dessutom är, såsom ovan anförts, av innevarande budgetårs anslag ett belopp av 2,700 kronor att anse som tillfällig medelsanvisning. På grund av nu anförda omständigheter samt med hänsyn till nu rådande förhållanden anser jag mig böra förorda, att anslaget nedsattes till 10,000 kronor.

8. Anslaget till Småskoleseminarier: Stipendier.

Såsom av det föregående framgår, torde detta anslag — nu uppfört med 48,800 kronor — böra för nästa budgetår sänkas till 33,000 kronor.

9. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor.

Anslaget till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor är för innevarande budgetår uppfört med 120,000,000 kronor och disponeras på följande sätt:

1. Statsbidrag till avlöning åt lärare vid folk- och småskolor, <i>förslagsvis</i> . . . kronor	119,825,000
2. Statsbidrag till avlöning av överlärare, <i>förslagsvis</i> »	145,000
3. Ersättning för flyttkostnad, <i>förslagsvis</i> »	10,000
4. Anordnande av försök med förstärkningsanordningar i skolor av B2-, B3- eller D1- form, <i>förslagsvis</i> »	20,000
	Summa kronor 120,000,000.

a) Skolöverstyrelsens anslagsberäkningar.

För befattningshavare, å vilka avlöningsreglementet nr 868/1937 för lärare vid folk- och småskolor äger tillämpning, gälla för innevarande budgetår *provisoriska avlöningsbestämmelser*, innefattade i kungörelsen nr 469/1939. Bestämmelserna innebära, att det för nämnda befattningshavare gällande lönesystemet i avbidan på en ny definitiv lönereglering anpassats efter civila avlöningsreglementets bestämmelser, framför allt i fråga om avlöningsbeloppen.

Riksdagen har (skrivelsen nr 443/1939) medgivit, att *provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg* må under budgetåret 1939/40 i enlighet med tidigare gällande grunder utgå till, bland andra, sådana i avlöningsreglementet för folk- och småskollärare avsedda befattningshavare, å vilka nyssberörda provisoriska avlöningsbestämmelser icke blivit tillämpliga. Nu ifrågavarande avlöningsförmåner belasta de anslag, ur vilka avlöning till nämnda befattningshavare i övrigt gäldas.

Särskilda *statsbidragsbestämmelser* gälla likaledes för innevarande budgetår enligt kungörelsen nr 242/1939. De innebära i huvudsak, att ett särskilt förskotts-förfarande anordnats i syfte att bringa anslagsbelastningen i så nära överensstämmelse som möjligt med de till budgetåret hänförliga löneutgifterna. Beträffande motiven till ifrågavarande bestämmelser hänvisas till propositionen nr 252/1939.

Skolöverstyrelsen har i skrivelser den 31 augusti och den 5 december 1939 hemställt om anslag till förevarande ändamål för budgetåret 1940/41. De i den senare skrivelsen utförda anslagsberäkningarna bygga på från vederbörande folkskolinspektörer infordrade uppgifter om alla de förhållanden, som påverka storleken av löneutgifterna för folkskoleväsendet under nästa budgetår, såsom angående antalet lärare inom varje förekommande lönegrad, lärarnas placering i löneklasser och ortsgrupper m. m. Nämnda uppgifter ha av överstyrelsen sammanställts i ett antal vid skri-

velsen fogade tabeller. Statskontoret och riksräkenskapsverket ha avgivit utlåtanden i ärendet.

Överstyrelsen har vid beräkningen av medelsbehovet för nästa budgetår utgått ifrån att ovannämnda provisoriska lönebestämmelser komma att gälla även under nästa budgetår. Vidare har överstyrelsen tillämpat samma beräkningsgrunder som för innevarande budgetår, vilket förutsätter, att det nyssberörda särskilda förskottsörfarandet skall i huvudsak komma till användning jämväl för nästa budgetår. Överstyrelsen har även tagit hänsyn till 1939 års lagtima riksdags beslut om utsträckning av lästiden vid vissa folk- och småskolor från och med nästa läsår med därav följande högre lönegradsplacering för vissa lärare. Från angivna utgångspunkter och med beräkning av rörligt tillägg efter sex procent har överstyrelsen uppskattat medelsbehovet för budgetåret 1940/41 till 127,700,000 kronor. Därest det rörliga tillägget hade beräknats efter nio procent, hade nämnda belopp stigit med i runt tal 3,700,000 kronor till 131,400,000 kronor.

Enligt ovannämnda, till överstyrelsen från folkskolinspektörerna lämnade uppgifter funnos vid vårterminens slut 1939 29,300 folk- och småskollärare anställda inom folkskoleväsendet (mot 29,571 vårterminen 1938), fördelade på följande sätt:

Ordinarie folkskollärare, manliga	8,145	
» » kvinnliga	5,709	
» småskollärare	9,196	23,050
Eo folkskollärare, manliga	758	
» » kvinnliga	654	
» småskollärare	668	2,080
Vikarierande folkskollärare, manliga	666	
» » kvinnliga	684	
» småskollärare	943	2,293
Lärare vid mindre folkskola, anställda tills vidare	1,206	
» » » » anställda på viss tid	262	1,468
Biträdande lärare vid folkskola, anställda tills vidare	371	
» » » » anställda på viss tid	38	409
		<hr/>
	Summa	29,300.

Överstyrelsen har antagit, att antalet vikarier vid vårterminens slut kunde betraktas som ett medeltal för läsåret.

Överstyrelsen har vid anslagsberäkningarna till en början utgått ifrån, att antalet lärare, deras löneklassplacering m. m. komme att under budgetåret överensstämma med förhållandena vid vårterminens slut 1939 samt därefter sökt uppskatta verkan av de förändringar, som med avseende härfpå vore att vänta. Man syntes, framhåller överstyrelsen, ha att motse en fortsatt utveckling i den riktning, att antalet för småskollärartjänst kompetenta lärare starkt minskades, under det att folkskollärartjänsterna visade någon ökning, främst genom fortsatt genomförande av det sjunde

skolåret men jämväl på grund av mindre folkskolors ombildning till folkskolor. Vid oförändrade förhållanden skulle löneutgifterna under nästa budgetår bli följande:

Lön (inberäknat kostnaderna för kvinnliga folkskollärares författningensliga uppflyttning en löneklass, 2,286,624 kronor, samt kostnaderna för lästidens utsträckning till minst 36 ⁴ / ₇ veckor)	kronor	136,417,971
Kallortstillägg	»	859,620
Lönstillägg åt lärare vid mindre folkskola och biträdande lärare vid folkskola	»	329,544
Särskilda tillägg till manliga småskollärare	»	19,890
Arvoden åt timplärare (inberäknat kostnaderna för timpläraryvoden på grund av 1939 års riksdags beslut, beräknade till 425,000 kronor)	»	495,000
Begravningshjälp	»	56,000
Rörligt tillägg, beräknat efter sex procent	»	8,206,044
	Summa kronor	146,384,069.

Från detta belopp avginge kostnaderna för bostadsersättning, enligt inspektörernas uppgifter uppgående till 15,270,003 kronor. Bruttobeloppet borde även minskas med de avdrag för tjänstledighet, som lärare skulle vidkännas. Summan av dessa avdrag beräknade överstyrelsen, i likhet med vad för innevarande budgetår vore fallet, till 1,000,000 kronor eller, med rörligt tillägg efter sex procent, 1,060,000 kronor.

Statens utgifter för statsbidrag till löner åt folk- och småskollärare skulle alltså kunna beräknas sålunda:

Bruttolönekostnad	kronor	146,384,069
Avgå:		
Bostadsersättning	kronor	15,270,003
Löneavdrag för tjänstlediga lärare	»	1,060,000
		16,330,003
	Återstående belopp kronor	130,054,066

Vid jämförelse mellan antalet lärare under vårterminen 1938 och under motsvarande termin 1939 hade överstyrelsen kunnat konstatera, att det totala lärarantalet undergått en icke oväsentlig minskning. Hade ej åtskilliga faktorer — främst uppflyttning en löneklass av kvinnliga folkskollärare samt den årliga lästidens utsträckning — inverkat i höjande riktning, skulle belastningen å nu ifrågavarande anslag ha kunnat i avsevärd mån lättas. Överstyrelsen hölle för sannolikt, att minskningen av antalet lärare komme att fortgå såväl under innevarande läsår som ock under nästkommande läsår, vilket är kostnadsberäkningarna avsåge. Vid sådant förhållande ansåge sig överstyrelsen i sina anslagsberäkningar kunna minska ovanstående belopp med i runt tal 1,000,000 kronor eller till 129,015,000 kronor.

Härtill komme vidare kostnaderna för statsbidrag till överlärare och för ersättning för flyttningskostnad.

Beträffande de till statsbidrag till överlärare avsedda medlen har överstyrelsen framhållit, att enligt hos överstyrelsen tillgängliga uppgifter hade efter beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall medgivits arvodesbidrag under tiden den 1 juli 1936—den 1 juli 1939 med ett sammanlagt belopp av 145,225 kronor, därav omkring 112,000 kronor under budgetåret 1936/37 och omkring 16,000 kronor under vart och ett av budget-

åren 1937/38 och 1938/39. Med hänsyn till att nya överlärartjänster alltså jämte komme att inrättas, om än i något mindre omfattning än under de närmast föregående åren, torde man nu böra räkna med en stegring i anslagsbehovet redan under budgetåret 1939/40 med omkring 15,000 kronor utöver tidigare beräknade 145,000 kronor, och med ytterligare ungefär samma belopp för budgetåret 1940/41. Det totala medelsbehovet för ändamålet under budgetåret 1940/41 skulle alltså böra beräknas till i avrundat tal 175,000 kronor.

Under budgetåret 1938/39 hade ersättning för flyttningsskostnad beviljats med ett sammanlagt belopp av omkring 4,500 kronor. Det kunde förväntas, att utgifterna för detta ändamål komme att ökas, varför det under denna punkt upptagna anslaget av 10,000 kronor torde böra kvarstå oförändrat även under budgetåret 1940/41.

I detta sammanhang har överstyrelsen erinrat, att med hänsyn till ikraftträdandet av de förstärkningsanordningar, som förutsatte statsbidrag till timlärare (jfr sid. 44), något särskilt belopp till anordnande av försök med förstärkningsanordningar i skolor av B 2-, B 3- och D 1-form icke behövde för nästa budgetår anvisas.

De till nästa budgetår hänförliga statsbidragskostnaderna kunde alltså beräknas sålunda:

Statsbidrag till lärare	kronor	129,015,000
» » överlärare	»	175,000
Ersättning för flyttningsskostnad	»	10,000
	<u>Summa kronor</u>	<u>129,200,000.</u>

Överstyrelsen beräknade, att en slutavräkning av i runt tal 11,800,000 kronor för redovisningsåret 1939/40 skulle komma att belasta riksstaten under budgetåret 1940/41. Härtill komme vidare pensionsavdrag med i runt tal 7,000,000 kronor. Å den beräknade totala utgiften för redovisningsåret 1940/41 borde som förskott utgå en summa beräknad efter 90 procent av årskostnaden, minskad med pensionsavgifter, (129,200,000 — 7,000,000 =) 122,200,000 kronor, d. v. s. 109,980,000 kronor. Anslaget skulle alltså kunna beräknas på följande sätt:

Slutavräkning med skoldistriktet för budgetåret 1939/40 (10 procent å beräknade avlöningskostnaden för budgetåret 1939/40 + statsbidrag till överlärares avlöning under samma budgetår)	kronor	11,800,000
Pensionsavdrag	»	7,000,000
Förskott till skoldistriktet för budgetåret 1940/41	»	109,980,000
	<u>Tillhopa kronor</u>	<u>128,780,000</u>
Avdrag en procent på under budgetåret 1939/40 erhållet förskott	kronor	1,060,000
	<u>Erforderligt anslag kronor</u>	<u>127,720,000</u>
vilket belopp torde böra avrundas till	kronor	127,700,000.

I ovanstående beräkningar hade överstyrelsen ej tagit hänsyn till att kvinnlig lärare i likhet med kvinnlig befattningshavare, å vilken civilstatens avlöningsreglemente vore tillämpligt, kunde bli berättigad att åtnjuta lön inom *högsta löneklassen* av förekommande lönegrad. Överstyrelsen hade emellertid på grundval av uppgifter från folkskolinspektörerna uppskattat kostnaden för en dylik löneklassuppflyttning till 3,108,126 kronor, vartill borde läggas rörligt tillägg, beräknat efter sex procent, med 186,488 kronor. Skulle Kungl. Maj:t vilja underställa riksdagen förslag i nu nämnt syfte,

borde alltså det tidigare beräknade anslaget ökas med i runt tal 3,300,000 kronor.

Beträffande storleken av det belopp, som avsåge slutavräkning för budgetåret 1939/40, har överstyrelsen erinrat om, att de beräkningar av avlöningskostnaderna för budgetåret 1939/40, som skulle verkställas av statskontoret och länsstyrelserna, visserligen komme att grunda sig på de för nämnda budgetår gällande avlöningsbestämmelserna men att det dock i fråga om lärarnas antal och deras löneklassplaceringar vore förhållandena under läsåret 1938/39, som komme att läggas till grund för dessa beräkningar. Alltså kunde hänsyn därvid icke tagas till den ökning i lönekostnaderna, som uppkomme på grund av under läsåret 1939/40 till följd av lästidens utsträckning i vissa skoldistrikt inträdda ändrade förhållanden i sistberörda hänseenden. Överstyrelsen ansåge sig därför böra räkna med att de förskottsbelopp, som utbetalades under budgetåret 1939/40, icke komme att uppgå till 90 procent av de verkliga utgifterna för sagda budgetår och att på grund därav de belopp, som skulle utanordnas under budgetåret 1940/41 vid slutavräkning för budgetåret 1939/40, komme att betydligt överstiga 10 procent av de för sistnämnda budgetår beräknade lönekostnaderna.

Statskontoret har, med anledning av vad överstyrelsen anfört i fråga om eventuell rätt för kvinnlig lärare att komma i åtnjutande av lön inom högsta löneklassen av vederbörande lönegrad, framhållit, att, om nu gällande provisoriska löne reglering komme att bli bestående även under nästa budgetår, komme alltjämt den bestämmelsen att tillämpas, att kvinnlig lärare icke finge uppbära lön enligt högsta förekommande löneklass. Vidare har statskontoret erinrat, att ämbetsverket ifrågasatt uppskov med genomförandet av 1939 års riksdagsbeslut om utsträckning av den årliga lästiden m. m. Beslötes sådant uppskov, syntes det av överstyrelsen beräknade medelsbehovet kunna minskas.

Riksräkenskapsverket har likaledes erinrat, att beslut från statsmakternas sida icke föreläge om att kvinnlig lärare skulle äga åtnjuta lön enligt högsta förekommande löneklass.

b) Besparingsåtgärdernas inverkan på anslagsberäkningarna.

Folkskolans besparingssakkunniga ha beträffande de av dem föreslagna åtgärdernas inverkan på beräkningarna av förevarande anslag anfört:

Införandet av vissa reglerande bestämmelser angående elevantalet i läraravdelningar av A-form kunde beräknas medföra en minskning av antalet icke-ordinarie lärare på folkskolestadiet av omkring 285 och i småskolan omkring 85. De sakkunniga hade emellertid även föreslagit åtgärder i syfte att bereda ökade möjligheter för indragning av ordinarie lärartjänster i vissa fall. Det låte sig ej göra att ens approximativt beräkna det antal tjänster, som genom nämnda åtgärder tillfälligt eller varaktigt kunde bli indragna. Med hänsyn till sannolikheten av att så komme att ske i åt-

minstone någon omfattning, hade de sakkunniga ansett sig kunna avrunda ovan angivna siffror rörande minskning av antalet icke-ordinarie lärare till respektive 300 och 100.

De tjänster, som i förevarande sammanhang kunde beräknas bli indragna, vore väsentligen belägna på dyrare orter. Man syntes kunna utgå från F-ort som medeltal vid beräkningen av utgiftsminskningen. Vidare torde man kunna förutsätta, att de samtliga tillhörde skoldistrikt, som genomfört 39 veckors lästid. Däremot räknade de sakkunniga icke med att vederbörande lärare skulle vara uppflyttade i högre löneklass än den lägsta för gruppen gällande, d. v. s. att manliga folkskollärare beräknades tillhöra A 14, kvinnliga A 13 samt småskollärare A 6. Slutligen vore det sannolikt, att de 300 tjänsterna på folkskolestadiet uppehållits i ungefär samma utsträckning av manliga som av kvinnliga folkskollärare. Besparingen skulle alltså kunna beräknas till $(150 \times 4,602 + 150 \times 4,380 + 100 \times 3,141 =)$ 1,661,400 kronor. Härtill komme rörligt tillägg, vilket torde bära beräknas efter 9 procent, med 149,526 kronor. Den totala utgiftsminskningen bleve alltså $(1,661,400 + 149,526 =)$ 1,810,926 kronor. En del av nämnda minskning fölle emellertid på kommunerna. Dessa vore skyldiga att bestrida så stor del av lärarlönen, som ansåges motsvara kostnaden för bostad med bränsle. De sakkunniga räknade med att de till indragning föreslagna tjänsterna i genomsnitt tillhörde hyresgrupp V, där bostadskostnaden vore upptagen med 618 kronor för ett rum och kök, var till samtliga här förevarande lärare vore berättigade. Emellertid lämnade staten tjänstebostadsbidrag med, bland annat, 80 kronor för år till icke-ordinarie lärare. Skoldistriktens verkliga medelkostnad bleve alltså i detta fall $(618 - 80 =)$ 538 kronor. Den på kommunerna belöpande besparingen kunde i följd härav beräknas till $(400 \times 538 =)$ 215,200 kronor. Minskades den förut beräknade totala besparingen med detta belopp, erhöles för statens del en årlig utgiftsminskning av $(1,810,926 - 215,200 =)$ 1,595,726 kronor, vilket belopp torde bära avrundas till 1,600,000 kronor. Anmärkas borde, att av den beräknade besparingen 32,000 kronor avsåge tjänstebostadsbidrag och återstoden statsbidraget till lärarlöner.

Vid beräkningen av anslaget för budgetåret 1940/41 måste uppmärksammas, att av statsbidraget till lärarlöner utginge 90 procent som förskott under redovisningsåret, medan resterande 10 procent utbetalades i samband med slutavräkning under därpå följande budgetår. Tjänstebostadsbidraget utbetalades först under budgetåret näst efter det, bidraget avsåge. I följd av nu angivna förhållanden borde den på budgetåret 1940/41 beräknade utgiftsminskningen upptagas med ovanstående belopp, 1,600,000 kronor, reducerat med för slutavräkning avsedda 156,000 kronor jämte tjänstebostadsbidrag 32,000 kronor, d. v. s. sammanlagt 188,000 kronor, varför den statliga besparingen skulle bli 1,412,000 kronor eller, avrundat, 1,400,000 kronor. Vederbörande anslag å riksstaten torde därför, vid ett genomförande av de tidigare ifrågasatta åtgärderna, kunna beräknas till ett belopp, som med 1,400,000 kronor understege, vad eljest hade bort upptagas.

Skolöverstyrelsen har i sitt yttrande över de sakkunnigas förslag framhållit, att överstyrelsen icke haft tillfälle att verkställa sådana ingående undersökningar, som vore erforderliga för en mera detaljerad granskning

av de sakkunnigas beräkningar. Överstyrelsen ansåge det dock sannolikt, att nämnda beräkningar i stort sett vore riktiga. Emellertid hade överstyrelsen föreslagit bland annat den avvikelser från de sakkunnigas förslag, att den under läsåret 1940/41 ifrågasätta indragningen av icke-ordinarie lärartjänster måtte fördelas på två läsår. Skulle detta överstyrelsens förslag vinna bifall, borde den för budgetåret 1940/41 beräknade anslagsminskningen väsentligt reduceras.

Riksräkenskapsverket har i sitt yttrande över sakkunnigförslaget förklarat sig kunna godtaga de gjorda uträkningarna i och för sig men ville uttala, att viss försiktighet borde iakttagas vid beräkningen av anslagsminskningen för budgetåret 1940/41. Minskningen av medelsbehovet för bidrag till avlöning av lärare vid folkskolor vore beroende bland annat på möjligheten att genomföra de föreslagna indragningarna av lärartjänsterna redan under nämnda budgetår. Riksräkenskapsverket ville i detta sammanhang jämväl framhålla, att, därest inkallelserna till militärtjänst i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap komme att fortfara i hittillsvarande utsträckning jämväl under nästkommande budgetår, kostnaderna för vikarier för till sådan militärtjänst inkallade lärare komme att medföra ökade utgifter för statsverket.

Sedermera har *riksräkenskapsverket* i utlåtande den 29 februari 1940 yttrat sig i anledning av överstyrelsens senast uppgjorda anslagsberäkningar och därvid — med beaktande av besparingssakkunnigas förslag — funnit förevarande anslag för nästa budgetår böra uppföras med 132,000,000 kronor. Riksräkenskapsverket yttrar bland annat följande:

Vad anginge kostnaderna för lärarnas avlöning, torde en uppräknings av det utav skolöverstyrelsen för budgetåret 1940/41 beräknade beloppet vara nödvändig med hänsyn till att det rörliga tillägget — i likhet med vad som tillämpats i årets statsverksproposition — borde beräknas efter nio procent. Detta medförde en kostnadsökning av i runt tal 4,1 miljoner kronor. Till följd härav borde de av skolöverstyrelsen beräknade lönekostnaderna, 129,2 miljoner kronor, höjas till 133,3 miljoner kronor.

Riksräkenskapsverket hade från statskontoret och länsstyrelserna erhållit exakta uppgifter angående storleken av de under innevarande budgetår utbetalade förskotten. Av de erhållna uppgifterna framginge, att nämnda förskott uppgått till i runt tal 101,54 miljoner kronor, varav 50,48 miljoner kronor utbetalts i juli 1939 och 51,06 miljoner kronor utbetalts i januari 1940. De verkliga utgifterna för förskotten understeg med 4,21 miljoner kronor de belopp, vartill de jämlikt gällande förskottsbestämmelser bort ha uppgått. Att förskotten för januari 1940 icke uppgått till högre belopp syntes vara så mycket mer anmärkningsvärt som det rörliga tillägget från och med den 1 januari 1940 stigit från sex procent till nio procent. Emellertid hade länsstyrelserna, enligt vad riksräkenskapsverket erfarit, i allmänhet icke räknat med högre rörligt tillägg än sex procent vid beräkningen av lönekostnaderna. I övrigt torde förklaringen till avvikel-

sen mellan beräknade och verkliga förskott i huvudsak ligga däri, att länsstyrelserna vid sina beräkningar av lönekostnaderna icke alltid följt bestämmelserna i vederbörande författning (kungörelsen nr 242/1939). Även andra orsaker till skiljaktigheten kunde tänkas. Sålunda hade länsstyrelsen i Norrbottens län meddelat, att länsstyrelsen enligt uttrycklig önskan från Luleå stads skoldistrikt icke till distriktet utanordnat något förskott å statsbidrag till avlöning av lärare vid folk- och småskolor för redovisningsåret 1939/40. Till nämnda skoldistrikt hade eljest skolat utbetalas sådant förskott med omkring 250,000 kronor. Det förhållandet, att förskotten under innevarande budgetår icke uppgått till de beräknade beloppen, komme att medföra en besparing å anslaget för det löpande budgetåret. Huruvida en motsvarande ökning av medelsbehovet komme att uppstå för budgetåret 1940/41 vore beroende på, om de förskott, som skulle utbetalas i juli 1940 och januari 1941, komme att uppgå till sammanlagt 90 procent av lönekostnaderna, beräknade i enlighet med bestämmelserna i nyssnämnda kungörelse.

Vid beräkningen av medelsbehovet för budgetåret 1940/41 för ifrågasvarande lärarlöner torde hänsyn jämväl böra tagas till det av folkskolans besparingssakkunniga avgivna förslaget till indragning av vissa folk- och småskollärartjänster. Därest de föreslagna besparingsåtgärderna kunde genomföras i full utsträckning redan under nästkommande budgetår, komme detta enligt de sakkunnigas beräkningar att medföra en minskning i förskotten för budgetåret 1940/41 med omkring 1,40 miljoner kronor.

Det för budgetåret 1940/41 erforderliga anslaget till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor syntes kunna beräknas på följande sätt:

	Miljoner kronor
Slutavräkning för budgetåret 1939/40 (126,50 — 101,54)	24,96
Förskott å statsbidrag för budgetåret 1940/41 [90 procent å (133,30 — 7,00) — 1,40]	112,27
	137,23
Avgår en procent å förskottsvis utbetalda belopp	1,02
	Säger 136,21.

Vid beräkningen av skoldistriktens slutavräkningar för budgetåret 1939/40 hade riksräkenskapsverket utgått från de lönekostnader, som beräknats för innevarande budgetår, eller 124,50 miljoner kronor, vilket belopp riksräkenskapsverket ansett sig böra höja med 2,0 miljoner kronor till 126,5 miljoner kronor med hänsyn till att ökningen i det rörliga tillägget från sex procent till nio procent inträtt den 1 januari 1940 och sålunda medförde en höjning av lönekostnaderna för budgetåret 1939/40 med omkring hälften av den förut angivna kostnadsökningen för helt år, 4,1 miljoner kronor.

Därest förskotten för budgetåret 1940/41 komme att understiga det här ovan beräknade beloppet, 112,27 miljoner kronor, i samma grad, som varit fallet beträffande förskotten för budgetåret 1939/40, torde medelsbehovet kunna beräknas till ett belopp, som med omkring 4 miljoner kronor understige det ovan angivna beloppet, 136,21 miljoner kronor, eller till i runt tal 132 miljoner kronor. Vid förestående beräkningar hade hänsyn icke tagits till merkostnader för avlöning av vikarier för sådana lärare, som åtnjöt tjänstledighet för fullgörande av militärtjänstgöring.

Under förutsättning att förskotten för budgetåret 1940/41 kunde beräknas komma att på sätt ovan angivits understiga det belopp länsstyrelserna enligt nu gällande bestämmelser skulle utbetala, eller 90 procent av lönekostnaderna efter avdrag för pensionsavgifter, ansåge sig riksräkenskapsverket alltså kunna beräkna medelsbehovet för budgetåret 1940/41 till *132 miljoner kronor*. Ämbetsverket förordade i enlighet härmed, att sistnämnda belopp anvisades å riksstaten för nästkommande budgetår.

I samband med anmälan av frågan om anslag för nästa budgetår till de högre kommunala skolorna framhöll jag, att de för budgetåret 1939/40 tillämpade provisoriska grunderna för avlöning åt lärare vid nämnda skolor borde utsträckas att gälla även för nästkommande budgetår. Vad jag sålunda anfört har sin motsvarighet beträffande de provisoriska lönebestämmelserna för lärare, å vilka avlöningsreglementet för lärare vid folk- och småskolor äger tillämpning, liksom ock i fråga om de provisoriska lönebestämmelserna för nomadlärare (jfr kungörelsen nr 470/1939). Av skäl, som chefen för finansdepartementet tidigare i dag anfört bör emellertid den jämkningen vidtagas i de provisoriska avlöningsbestämmelserna, att den s. k. minimiregeln göres tillämplig å ordinarie lärare, som erhållit tjänstledighet för fullgörande i anledning av förstärkt försvarsberedskap eller partiell mobilisering av militärtjänstgöring i egenskap av reservofficer eller vad därmed är likställt. Jämväl förutnämnda grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg torde böra gälla under nästa budgetår.

Departementschefen.

Under nuvarande förhållanden torde förslag till riksdagen icke kunna ifrågasättas om rätt för kvinnlig lärare att åtnjuta lön enligt högsta löneklassen inom vederbörande lönegrad, vilken åtgärd skulle medföra en höjning av statsutgifterna med omkring 3,300,000 kronor.

Skolöverstyrelsen har vid anslagsberäkningarna för nästa budgetår utgått från att det särskilda förfarande för beräkning av förskott till ifrågasvarande ändamål, som kommit till användning under innevarande budgetår, skall tillämpas jämväl för nästa budgetår. Då nämnda anordning tillkommit i syfte att närmare anpassa förskottens storlek efter de å vederbörande budgetår belöpande kostnaderna, finner jag mig böra förorda, att, såsom även riksräkenskapsverket tillstyrkt, i huvudsak enahanda anordning vidtages för nästa budgetår.

Under nyss angivna förutsättning har överstyrelsen, som vid sina kalkyler icke kunnat beakta de sedermera framställda förslagen om begränsningar i skolorganisationen, beräknat det för budgetåret 1940/41 erforderliga anslaget till 127,700,000 kronor. Härvid har dock beräknats rörligt tillägg efter allenast sex procent. Då emellertid nämnda tillägg numera bör beräknas efter nio procent, skulle med tillämpning av de grunder för anslags-

beräkningarna, som överstyrelsen följt, anslaget ha bort uppskattas till i runt tal 131,400,000 kronor.

Riksräkenskapsverket har icke riktat annan anmärkning mot överstyrelsens beräkning av löneutgifternas storlek under nästa budgetår än en erinran om att det rörliga tillägget bort beräknas efter nio procent. Med utgångspunkt från löneutgifternas beräknade storlek under nästa budgetår har riksräkenskapsverket — med beaktande av svårigheterna att beräkna utfallet av det berörda särskilda förskottsförfarandet — ansett sig böra uppskatta *statsbidragsutgifterna* under nästa budgetår till 132,000,000 kronor. De beräkningsgrunder, som riksräkenskapsverket härvid följt, torde böra läggas till grund för anslagskalkylerna. Den ståndpunkt, jag enligt det föregående intagit beträffande vissa aktuella besparingsåtgärder, föranleder emellertid vissa jämkningar i storleken av de beräknade löneutgifterna under nästa budgetår och därmed också en minskning av de av riksräkenskapsverket beräknade statsbidragsutgifterna.

Riksräkenskapsverket har vid sina kalkyler tagit hänsyn till den besparing å 1,400,000 kronor, som enligt besparingssakkunnigas beräkning kunde vinnas vid bifall till av dem framlagda och av mig i det föregående förordade förslag. Dessa kalkyler bygga emellertid på antagandet, att det nuvarande krisläget icke komme att inverka på folkskoleväsendets normala utveckling. Det synes dock sannolikt, att en viss stagnation är att emotse beträffande sådana reformer som exempelvis införandet av ett sjunde skolår och utsträckning av lästiden upp till 39 veckor. Jag erinrar vidare om det förutnämnda cirkuläret rörande besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet, som den 1 december 1939 av Kungl. Maj:t utfärdats och som enligt vad jag inhämtat redan bidragit till att nedbringa kostnaderna för folkskoleväsendet.

Från slutet av vårterminen 1938 till slutet av vårterminen 1939 minskade enligt tillgängliga uppgifter antalet folk- och småskollärare med 271, enligt approximativ uppskattning motsvarande en löneutgift av omkring 1,500,000 kronor. Överstyrelsen har för nästa budgetår räknat med en löneminskning av omkring 1,000,000 kronor, motsvarande en minskning med omkring 200 lärare. En något kraftigare reduktion synes i betraktande av erfarenheterna från läsåret 1938/39 vara att förvänta.

Därest, i enlighet med vad jag i annat sammanhang förordat, ett uppskov kommer till stånd med genomförandet av beslutet om minimilästidens obligatoriska utsträckning, kan, såsom av det föregående framgår, räknas med en besparing av i runt tal 400,000 kronor. Vidare har jag tidigare förutsatt, att förskottsförfarande icke skall för nästa budgetår tillämpas beträffande utbetalning av statsbidrag till timplärlararvoden vid särskild förstärkningsundervisning. Härigenom minskas de av överstyrelsen beräknade löneutgifterna med 425,000 kronor och den beräknade belastningen för nästa budgetår med (90 procent av 425,000 kronor =) i runt tal 380,000 kronor .

Jag vill vidare nämna, att skäl numera föreligga för en viss återhållsamhet vid tillerkännande av statsbidrag till arvoden åt överlärare vid folk- och småskolor. Sådant statsbidrag utgår enligt Kungl. Maj:ts bestämmande med högst hälften av den på redovisningsåret belöpande arvodeskostnaden, dock i intet fall med mer än 1,000 kronor för redovisningsår. För ändamålet är nu beräknat ett belopp av 145,000 kronor. Detta belopp skulle enligt överstyrelsens kalkyler för nästa budgetår behöva höjas till 175,000 kronor. I fortsättningen torde ansökningar om statsbidrag till överlärare böra bedömas strängare än hittills skett vad beträffar såväl behovet av överlärare som storleken av statsbidraget.

Med beaktande av det nu anförda torde det vara tillräckligt, om ifrågasvarande anslag för nästa budgetår uppföres med i avrundat tal 129,000,000 kronor.

Vad sålunda föreslagits innebär en anslagshöjning med icke mindre än 9,000,000 kronor. Av denna höjning belöpa omkring 2,300,000 kronor på den löneklassuppflyttning, som genom 1937 års lönereglering tillerkänts kvinnliga lärare från och med den 1 juli 1940, och omkring 5,700,000 kronor på ökade kostnader för rörligt tillägg.

I detta sammanhang vill jag erinra om att anslag under en följd av år utgått till Folkskolor m. m.: Bidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet. Anslaget är nu uppfört med 26,500 kronor och fördelas mellan svenska skolorna i Berlin, Hamburg, London, Paris, Tallinn och Warszawa. Bidragen användas huvudsakligen till bestridande av lärarlöner (jfr statsliggaren för budgetåret 1939/40, sid. 522).

Med skrivelse den 31 augusti 1939 har skolöverstyrelsen överlämnat framställningar om bidrag till svenska skolorna i Paris och Tallinn jämväl för budgetåret 1940/41. Överstyrelsen, som utgått från att behov av understöd till verksamheten vid samtliga ovannämnda skolor komme att föreligga under sagda budgetår, har förordat, att anslaget upptages oförändrat. Sedermera har utrikesdepartementet överlämnat framställning om fortsatt bidrag jämväl till svenska skolan i London.

Såsom framgår av 1940 års åttonde huvudtitel (sid. 3 f.), har med hänsyn till de osäkra internationella förhållandena förevarande anslag icke upptagits i riksstatsförslaget för nästa budgetår. Det förutsattes emellertid, att förslag skulle framläggas om bestridande i annan ordning av de kostnader för sådan undervisning, som under samma budgetår kunde tänkas uppkomma.

Under rådande förhållanden är det omöjligt att förutse, i vilken utsträckning undervisning under nästa budgetår kan meddelas i svenska skolor i utlandet. Om och i den mån statsbidrag för ändamålet erfordras, torde kostnaderna härför lämpligen böra bestridas från förevarande anslag till bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor. En sådan provisorisk anordning torde emellertid förutsätta riksdagens medverkan i form av be-

myndigande för Kungl. Maj:t att i fall av behov av sistnämnda anslag disponera högst 26,500 kronor till bidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet.

10. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor.

Detta anslag har för budgetåret 1939/40 bestämts till 3,650,000 kronor, varav 120,000 kronor disponeras till provisorisk avlöningsförbättring åt nämnda lärare.

I föregående års åttonde huvudtitel (p. 156) föreslog Kungl. Maj:t, att för de slöjdlärare, som hade slöjdundervisningen till bisyssla, dyrtids-tillägg skulle inräknas i arvoden. Slöjdundervisningen skulle anses vara bisyssla, när den understeg 20 timmar i veckan. Förändringen skulle gälla från och med den 1 juli 1939 men komme på grund av bestämmelserna om rekvisition av statsbidrag att påverka anslagsbehovet först under budgetåret 1940/41. I detta sammanhang framhölls, att folk- och småskollärare måste anses skyldiga att utan särskild ersättning meddela undervisning i slöjd liksom i annat ämne, därest deras undervisning i sin helhet icke överstege den i avlöningsreglementet för folk- och småskollärare stadgade maximitjänstgöringen eller i förekommande fall det veckotimtal, till vilket lärarnas undervisningsskyldighet av vederbörande folkskolinspektör eller skolöverstyrelsen nedsatts. Slöjdarvode borde sålunda i förekommande fall utgå allenast för det antal slöjdtimmar, varmed maximitjänstgöringen eller nämnda veckotimtal överskredes.

Riksdagen (skrivelse nr 8, p. 159: o) godkände de föreslagna ändringarna i statsbidragsgrunderna. Beträffande skyldighet för folk- och småskollärare att utan särskild ersättning undervisa i slöjd uttalade riksdagen bland annat, att riksdagen utginge ifrån, att Kungl. Maj:t vid vederbörliga författningsbestämmelsers utfärdande hade sin uppmärksamhet riktad på önskvärheten av att småskollärarinnorna om möjligt icke, vad skyldigheten att bestrida undervisning i slöjd beträffade, försattes i en jämförelsevis sämre ställning än folkskollärarna, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle vara skyldiga bestrida slöjdundervisning under två veckotimmar utöver minimitjänstgöringstiden.

Genom kungörelse den 6 oktober 1939 (nr 693) ha bestämmelser utfärdats i anledning av vad sålunda beslutats. Därvid har beträffande statsbidrag för slöjdundervisning, som meddelas av folk- och småskollärare, föreskrivits, att statsbidrag allenast utgår för de slöjdtimmar, med vilka den för läraren i avlöningsreglementet stadgade maximitjänstgöringen eller i förekommande fall det antal veckotimmar, till vilket lärarens undervisningsskyldighet nedsatts, överskrides.

På grundval av angivna bestämmelser rörande dyrtidstilläggens inräknande i arvodena har *skolöverstyrelsen* verkställt beräkningar angående medelsbehovet för budgetåret 1940/41.

Antalet slöjdavdelningar hade beräknats uppgå till omkring 23,000, därav omkring 5,000 avdelningar med lärare, som meddelade undervisning i slöjd minst 20 timmar i veckan, och omkring 18,000 avdelningar med lärare, vilkas undervisning i slöjd understeg 20 timmar i veckan. Statsbidrag hade beräknats utgå för samtliga avdelningar med 4,339,200 kronor. Härtill komme provisorisk avlösningsförbättring åt därtill berättigade lärare; medelsåtgången härför hade beräknats till 128,000 kronor. Med den angivna omfattningen av slöjdundervisningen beräknade sålunda överstyrelsen medelsbehovet för budgetåret 1940/41 till ett belopp av $(4,339,200 + 128,000 =)$ 4,467,200 kronor eller i avrundat tal 4,450,000 kronor, vilket innebure en anslagsökning av $(4,450,000 - 3,650,000 =)$ 800,000 kronor. Då erforderligt anslag till dyrtidstillägg åt lärare med minst 20 timmars undervisning i slöjd i veckan beräknats till 290,000 kronor och dyrtidstillägget vid tillämpning av de före den 1 juli 1939 gällande grunderna för statsbidrag till slöjdundervisningen beräknats utgå med ett belopp av 1,000,000 kronor, uppkomme här en besparing av omkring 710,000 kronor. I det hela begränsades sålunda kostnadsökningen för slöjdundervisningen till omkring 90,000 kronor.

Överstyrelsen har vidare erinrat, att 1939 års lagtima riksdag vid behandlingen av förslag om vissa jämkningar av gällande föreskrifter rörande lärjungarnas uppdelning i slöjdavdelningar och beträffande utökning av den årliga undervisningstiden i slöjd uttalat, att enligt riksdagens mening goda skäl blivit anförda för att statsbidrag finge utgå för två avdelningar, då antalet lärjungar uppginge till minst 20, att det med hänsyn till den betydelsefulla uppgift slöjdundervisningen hade att fylla syntes riksdagen rimligt, att statsbidragets nuvarande maximibelopp för slöjdavdelning höjdes att motsvara ett större antal timmar för år än 128 i de fall, där skoldistriktet vore villiga att utsträcka denna undervisning utöver nyss angivna timantal, samt att riksdagen förväntade, att Kungl. Maj:t ägnade dessa frågor fortsatt uppmärksamhet. I anledning härav har överstyrelsen hemställt om vidtagande av vissa närmare angivna åtgärder i berörda avseenden.

Statskontoret har på grund av det sedermera inträdda krisläget icke kunnat förorda sistberörda ändringar utan i stället ifrågasatt skärpta statsbidragsvillkor, särskilt i fråga om minimiantalet lärjungar i slöjdavdelning.

Med anledning härav har *skolöverstyrelsen* anfört:

I fråga om skärpning av statsbidragsvillkoren ville överstyrelsen föreslå, att statsbidrag tills vidare icke skulle utgå för slöjdavdelningar, som enbart bestode av elever på småskolestadiet, samt att hänsyn till elever å småskolestadiet icke skulle tagas vid bestämmande av antalet slöjdavdelningar. Det borde nämligen vara möjligt att för nämnda elever ordna manuellt arbete inom ramen av lärarnas obligatoriska undervisningsskyldighet. Skulle ytterligare skärpning anses nödvändig, vilket vore att livligt

beklaga, borde övertäckas höjning av minimiantalet elever i de slöjdvad-
delningar, där samtliga folkskolestadiet tillhörande lärjungar deltog. Nämda
antal, som nu vore 3, hade under den senaste ekonomiska krisen höjts till
6. En dylik åtgärd ägde betydelse för flickslöjden i glest befolkade trakter
av Norrland. En återgång till sistnämnda minimiantal beräknades medför-
ra en besparing av omkring 200,000 kronor, vilken besparing på grund av
rekvisitionsförfarandet dock tidigast kunde inträda budgetåret 1941/42.

Statskontoret har tillstyrkt vad överstyrelsen föreslagit. Därjämte för-
ordade ämbetsverket, att i fråga om de slöjdvaddelningar, där samtliga folk-
skolestadiet tillhörande elever deltog i slöjdundervisningen, föreskrevs,
att minimiantalet lärjungar skulle utgöra 6 i stället för 3.

Överstyrelsen har sedermera, efter att ha inhämtat upplysningar från
folkskolinspektörerna, meddelat, att den minskning av slöjdanslagets be-
lastning, som kunde väntas inträda på grund av den genom kungörelsen nr
693/1939 inträdda utsträckningen av lärares undervisningsskyldighet i
slöjd, beräknades till 600,000 kronor. Den minskning, som ovanberörda
ändring av statsbidragsvillkoren i fråga om medräknande av småskolebarn
i slöjdvaddelning skulle komma att medföra, beräknades till 25,000 kronor.
Den förra minskningen avsåg anslaget för budgetåret 1940/41 och den
senare anslaget för budgetåret 1941/42.

För att de besparingar, som under innevarande läsår beräknats upp-
komma till följd av ovannämnda i kungörelsen nr 693/1939 intagna bestäm-
melse om folk- och småskollärares skyldighet att undervisa i slöjd, skulle
bli bestående samt för vinnande av ytterligare besparingar ha *folkskolans
besparingsakkunniga* funnit en komplettering av bestämmelsen påkallad.
De sakkunniga ha föreslagit, att skoldistrikt skall vara skyldigt tillse, att
vid skola, där undervisning i slöjd förekommer, folk- och småskollärare
komma att inom ramen av för dem stadgad maximitjänstgöring för vecka
meddela undervisning i sagda ämne i den omfattning, som förhållandena
påkalla och medgiva. Anvisningar skulle av Kungl. Maj:t eller skolöver-
styrelsen utfärdas till ledning för skoldistrikt och folkskolinspektörer vid
tillämpningen av föreskrifterna i fråga. Av de sakkunnigas förslag inhämtas
bland annat följande:

Enligt gällande löneförfattning vore folkskollärare, lärare vid mindre
folkskola, biträdande lärare vid folkskola och sådan småskollärare, till vil-
ken även hänvisats någon eller några av folkskolestadiets årsklasser, skyl-
dig att meddela undervisning 28—30 veckotimmar och annan småskollärare
24—28 veckotimmar, såvida ej på grund av särskilda förhållanden nedsätt-
ning i den sålunda föreskrivna minsta undervisningsskyldigheten i veder-
börlig ordning medgivits. Lärare skulle dock vara underkastad den vid-
sträcktare tjänstgöringsskyldighet, som genom beslut av Kungl. Maj:t och
riksdagen kunde bli honom ålagd, eller den jämkning i åligganden, som i
behörig ordning bleve för honom bestämd. Folk- och småskollärare hade
ansetts skyldiga att utan särskild ersättning meddela undervisning i slöjd
liksom i annat ämne, därest deras undervisning i sin helhet icke överstege

den stadgade maximitjänstgöringen eller i förekommande fall det veckotimal, till vilket lärarnas undervisning av vederbörande folkskolinspektör eller skolöverstyrelsen nedsatts.

Med nu gällande bestämmelser syntes alltså hinder ej möta för skoldistrikt att ålägga lärare att inom ramen av föreskriven maximiundervisningsskyldighet meddela undervisning även i ämnet slöjd. Däremot föreläge ingen *skyldighet för skoldistrikt* att av läraren kräva fullgörandet av dylik undervisning.

Slöjdundervisningen bestredes till övervägande delen av folk- och småskollärare. I städer och större samhällen handhades dock undervisningen i slöjd i ganska stor omfattning av facklärare. Antalet undervisningstimmar i veckan för de folk- och småskollärare, som undervisade i slöjd, torde i regel uppgå till 4, mera undantagsvis till 2, 6 eller 8 timmar. Med få undantag gällde, att slöjdundervisningen fullgjordes utöver det för vederbörande lärare bestämda antalet veckotimmar. Tillämpningen av omförmälda bestämmelse i kungörelsen nr 693/1939 kunde beräknas medföra en minskning i utgifterna för läsåret 1939/40, men det torde vara synnerligen ovisst, huruvida efter sagda läsår med nuvarande bestämmelser en besparing av samma storlek kunde beräknas uppkomma. Ett skoldistrikt vore nämligen oförhindrat att, om vederbörande lärare icke önskade meddela undervisning i slöjd, anställa annan lärare i detta ämne, vilken av folkskolinspektören vitsordades duglig härför, sålunda även lärare å vilken avlöningsreglementet ej vore tillämpligt. I sistnämnda fall utginge statsbidrag för slöjdundervisningen i vanlig ordning utan sådan begränsning, som i kungörelsen stadgats. Skulle ett dylikt tillvägagångssätt vinna större utbredning, komme den besparing, som beräknats uppkomma under innevarande budgetår, att i fortsättningen icke obetydligt reduceras. På grund av här anförda förhållanden syntes en komplettering av ifrågasatt bestämmelser vara påkallad. De sakkunniga hölle för troligt, att härigenom ytterligare besparingar skulle kunna vinnas. Skyldighet borde därför stadgas för skoldistrikt att ordna slöjdundervisningen så, att denna undervisning i den omfattning, som lämpligen kunde ske, skulle bestridas av folk- och småskollärare inom ramen av dem åliggande högsta undervisningsskyldighet för vecka.

Den ifrågasatta bestämmelsen komme att i jämförelsevis ringa omfattning äga tillämpning på lärarna i den egentliga folkskolan och vid mindre folkskola. Antalet undervisningstimmar för vecka för dessa lärare uppginge nämligen i regel till 30. Det bleve främst småskolans lärare, vilkas undervisningsskyldighet i allmänhet uppginge till lägst 24 och högst 28 veckotimmar, som komme att beröras av bestämmelsen.

Med några få undantag hade folkskolinspektörerna i avgivna yttranden anslutit sig till den uppfattningen, att komplettering av bestämmelserna i ovannämnda kungörelse vore erforderlig.

De ifrågasatta bestämmelserna skulle i första hand och i sin vidaste omfattning komma att vinna tillämpning på lärare i A-skolor. Ett dylikt förhållande skulle också verksamt bidra till en utjämning beträffande arbetstidens omfattning mellan de i olika skolformer tjänstgörande lärarna, vilket de sakkunniga i likhet med folkskolinspektörerna skulle finna önskvärt. Emellertid bestredes undervisning i slöjd i städer och större samhällen i ganska stor omfattning av särskilda facklärare. På grund härav kunde fyllnadstjänstgöring genom undervisning i slöjd endast i mindre omfattning uttagas av småskolans lärare i dessa skoldistrikt. Någon ändring härutinnan kunde icke omedelbart vidtagas. Däremot vore det

givetvis möjligt att så småningom genomföra en ändrad anordning beträffande här berörda lärarförhållanden. Som allmängiltig regel torde gälla, att det vore till gagn för undervisningen i slöjd, om på folkskolans högre stadier undervisningen i detta ämne handhades av härför särskilt utbildade lärare. I de lägre klasserna åter torde ett tillfredsställande resultat av undervisningen kunna vinnas även med icke fackutbildade lärare. Såsom redan anförts, bestredes också undervisningen i slöjd i övervägande antalet skolor av folk- och småskollärare. Det syntes sålunda kunna ifrågasättas, om icke anställandet av facklärare i slöjd kunde i någon mån begränsas genom att undervisningen i slöjd i större utsträckning, än vad nu vore fallet, övertoges av därtill kompetenta folk- och småskollärare. Härigenom uppkomme en besparing i statsverkets utgifter för slöjdundervisningen, varjämte det bleve möjligt att åstadkomma en jämnare fördelning av undervisningstimmarna för vecka mellan de olika lärarna. Även i en del skolor i landsbygdsdistrikt handhades undervisningen i slöjd av personer, som ej innehade anställning som folk- och småskollärare. Deras tjänstgöring torde dock i regel omfatta allenast ett mindre antal timmar i veckan, och befattningarna kunde därför anses såsom bisysslor. Enligt de sakkunnigas mening kunde sålunda samma hänsyn ej behöva tagas till dessa lärare som till de slöjdlärare, som innehade sin befattning som huvudsyssla. Som redan nämnts berörde frågan om fyllnadstjänstgöring främst småskolans lärare. Därför gällde vad här anförts i fråga om facklärare i första hand undervisningen i kvinnlig slöjd. Det berörda spörsmålet vore av den betydelse, att en närmare utredning härom borde verkställas.

En bestämmelse av innehåll, att statsbidrag för undervisning i slöjd utginge allenast för det antal undervisningstimmor i ämnet, med vilka den för s a m t l i g a lärare vid viss skola stadgade maximitjänstgöringen eller det antal veckotimmar, till vilket lärarnas undervisningsskyldighet i vederbörlig ordning nedsatts, överskredes, bleve av stor betydelse ur besparingssynpunkt och eliminerade delvis de svårigheter, vilka stode i samband med här ovan berörda fråga rörande facklärare. Då enligt de sakkunnigas uppfattning ett stadgande av sådan innebörd skulle försvaga slöjdundervisningens ställning i folkskolan och sannolikt få till följd, att denna undervisning nedlades i en del skoldistrikt, hade de sakkunniga ej ansett sig kunna föreslå en dylik åtgärd.

Då vissa svårigheter komme att möta vid tillämpningen av de föreslagna föreskrifterna, vore det nödvändigt, att erforderliga anvisningar utarbetades till ledning för dels skoldistrikt, dels folkskolinspektörerna, på vilka senare det borde ankomma att ej blott övervaka att föreskrifterna lände till efterrättelse, utan även, i förekommande fall, pröva och avgöra från skoldistrikt inkomna framställningar om befrielse för lärare att meddela undervisning i slöjd. Det torde kunna ifrågasättas, om ej skoldistrikt och folkskolinspektörerna borde erinras om lämpligheten av att, då slöjdlärartjänst, som uppehöles av annan lärare än folk- och småskollärare, vore ledig, densamma ej borde återbesättas, innan frågan om dess behövlighet blivit prövad. Lärare, som på grund av klen hälsa, lyte eller annan liknande omständighet icke lämpligen kunde åtaga sig undervisning i slöjd, likaså lärare, som saknade härför erforderlig kompetens, borde självfallet befrias därifrån. I dylika fall borde dock sådan lärare vara skyldig att i stället meddela undervisning i läroämne i någon klassavdelning, vars lärare då övertog slöjdundervisningen. Som allmän regel syntes böra gälla, att lärare borde åläggas undervisa i slöjd endast i den skola, till vilken hans tjänstgöring

vore förlagd, eller i skola, som vore belägen i omedelbar närhet av densamma.

De sakkunniga ville slutligen uttala, att det torde kunna förväntas, att såväl skoldistriktet som de av föreskrifterna berörda lärarna komme att, i full förståelse av syftet med åtgärderna i fråga, vinnlägga sig om en lojal tillämpning av dessa föreskrifter.

Skolöverstyrelsen har i allt väsentligt biträtt de sakkunnigas förslag.

Särskilt ville överstyrelsen framhålla, att förtydligande bestämmelser och anvisningar rörande lärarnas tjänstgöring och villkoren för statsbidrag till slöjdundervisningen vore nödvändiga för uppnående av de beräknade besparingarna. Det borde icke bero på skolstyrelsernas gottfinnande, av vilken lärare undervisningen i slöjd skulle meddelas. Icke heller borde det tillåtas, att en skolavdelning utan hänsyn till antalet elever uppdelades i smågrupper, så att läraren uppnådde maximitjänstgöring. Anlitandet av särskilda lärare i slöjd borde också kontrolleras och begränsas. Med fullt fog påpekade också de sakkunniga, att det icke låge i undervisningens eget intresse att i skolans lägre klasser anlita facklärare för slöjdundervisningen.

Den av 1939 års lagtima riksdag beslutade förstärkningen av undervisningen vid vissa skolor torde komma att medföra, att av praktiskt taget samtliga folk- och småskollärare vid skolor på den egentliga landsbygden komme att krävas maximitjänstgöring. Vid skolor i städer och större samhällen skulle däremot tjänstgöringen för småskolans lärarinnor kunna i stor utsträckning nedgå till 24 eller 26 veckotimmar, om icke lärarinnorna med hänsyn till såväl önskvärd utjämning av tjänstgöringen som ock till behövlig sparsamhet med statsmedel anlidades för slöjdundervisningen. För genomförande av den ifrågasatta ordningen, enligt vilken slöjdundervisningen borde utan särskild ersättning meddelas av folk- och småskollärare, i den mån detta kunde ske inom ramen av den stadgade maximitjänstgöringen, vore tydliga författningsbestämmelser erforderliga.

Överstyrelsen erinrade därom, att riksdagen beslutat, att statsbidrag till avlönande av timlärare vid skola, där förstärkningsanordningar anordnades, skulle utgå under villkor, att, där skolöverstyrelsen ej medgivit undantag, samtliga lärare vid skolan uppnått maximitjänstgöring. Enligt överstyrelsens mening borde villkoren för statsbidrag till avlönande av lärare i slöjd preciseras på motsvarande sätt. Under den första tiden, efter det att dylika statsbidragsbestämmelser blivit gällande, måste undantag dock medgivas i ett betydande antal fall. Särskilt bleve detta förhållandet, där för slöjdundervisningen anställdes facklärare, med denna tjänst såsom huvudsyssla. Sedan emellertid statsmakternas vilja kommit till otvetydigt uttryck i utfärdad författning, kunde man förvänta, att ordnade förhållanden snart nog skulle inträda.

Statskontoret, som erinrat om sina förut berörda ändringsförslag rörande statsbidragsgrunderna, har framhållit, att statsbidrag för undervisning i slöjd icke borde utgå, förrän samtliga folk- och småskollärare vid vederbörande skola uppnått stadgad maximitjänstgöring för vecka. Vad statskontoret sålunda föreslagit vore ägnat att i stort sett leda till samma resultat som de sakkunniga åsyftat genom att ålägga skoldistriktet den föreslagna skyldigheten. För vinnande av besparing av statsverkets kostnader för slöjdundervisningen syntes statskontorets förslag ur praktiska synpunkter vara att föredraga.

Av domkapiteln ha endast två särskilt yttrat sig över besparings-sakkunnigas förslag. *Domkapitlet i Växjö* har uttalat, att ett borttagande av den särskilda ersättningen för slöjdundervisning för småskollärarynnornas del kunde motivera en uppflyttning i högre lönegrad. *Domkapitlet i Luleå*, som principiellt ansett slöjdens ställning å undervisningsplanen böra underkastas omprövning, har framhållit de lokala myndigheternas svåra ställning vid avgörande av frågor om befrielse från skyldighet att undervisa i slöjd.

Länsstyrelserna ha i allmänhet icke uttalat sig om besparings-sakkunnigas förslag. *Länsstyrelsen i Karlskrona* har åberopat ett av folkskoleinspektören i länet avgivet yttrande, vari denne påpekat de olägenheter i pedagogiskt hänseende, som skulle uppkomma genom att för slöjdundervisning olämpliga lärare ålades sådan undervisning eller, om detta skulle undvikas, genom att läraren tvingades undervisa i de obligatoriska ämnena i annan klass än sin egen. Inspektören ansåge därför de föreslagna åtgärderna böra erhålla endast provisorisk karaktär. *Länsstyrelsen i Luleå* har uttalat tvekan rörande lämpligheten av de föreslagna bestämmelserna, då småskollärarynnor i de mindre skoldistrikten skulle komma att missgynnas och slöjdundervisningen även på många ställen skulle försämrast.

Lärarsammanslutningarna ha framfört erinringar mot de sakkunnigas förslag.

Centralstyrelsen för Sveriges allmänna folkskollärarynnoförening har anfört i huvudsak följande:

Möjligheten för småskollärarynnorna att erhålla särskild ersättning för slöjdundervisning hade varit av väsentlig betydelse för deras låga lönegradsplacering. Vid genomförande av de sakkunnigas förslag skapades visserligen en större formell klarhet men betydande orättvisor komme att kvarstå. Åtskilliga lärare komme att bli befriade från slöjdundervisning, medan andra utan lönekomensation finge längre tjänstgöringstid. De senare hade ofta genom särskild utbildning ökat sin kompetens. En del av småskollärarynnornas tjänstgöringsskyldighet komme att bindas för undervisning på folkskolestadiet.

Liknande synpunkter ha anförts av *centralstyrelsen för Sveriges folkskollärarynnoförbund*.

Av det utav *styrelsen för Sveriges folkskollärarynnoförbund* avgivna yttrandet inhämtas:

De föreslagna bestämmelserna skulle motverka det särskilda intresse, som lärarna hyst för slöjdundervisningen och som burit upp denna. Lärarna hade skaffat sig en omfattande fortbildning i ämnet. Genom att lärarna vid en skola för slöjdundervisningens skull måste omplaceras skulle det för barnens fostran betydelsefulla klasslärarynssystemet sönderbrytas. Bestämmelserna skulle bli svåra att tillämpa och införa många irritationsmoment. Kommunerna borde uttryckligen erhålla rätt att bevilja lärare särskilt arvode för slöjdundervisning, även om denna fölle inom lärarens maximitjänstgöringsskyldighet.

Styrelsen för Sveriges småskollärarynnoförening har hemställt, att småskollärarynnorna måtte få behålla den inkomst av slöjdundervisningen, som

de haft till och med läsåret 1938/39. Det vore oriktigt, att lärarinnornas veckotjänstgöring överstege den, som i regel utgjorde den i timplanen bestämda. Bestämmelserna om lärarinnornas undervisning i slöjd borde betraktas som en kristidsförfattning.

I förevarande sammanhang må nämnas, att *Sveriges överlärarförbund* hemställt om utfärdande av vissa övergångsbestämmelser till kungörelsen nr 693/1939. Denna kungörelse hade utkommit från trycket den 9 oktober 1939 men skulle lända till efterrättelse retroaktivt från och med den 1 juli 1939. Då slöjdundervisningen för läsåret 1939/40 därför icke hunnit ordnas i överensstämmelse med reglerna i kungörelsen, borde statsbidrag under nämnda läsår i viss utsträckning utgå även för slöjdtimmar, som understege det för folk- och småskollärare stadgade maximiantalet undervisningstimmar. I utlåtande över framställningen har *skolöverstyrelsen* avstyrkt densamma. Om ett skoldistrikt ville med kommunala medel ersätta lärare för slöjdundervisning, som belöpte på tiden före kungörelsens utfärdande men för vilken statsbidrag icke komme att utgå, borde dylik ersättning icke anses vara sådant kommunalt lönetillskott, som förbjödes i gällande löneförfattning.

Vidare har centralstyrelsen för *Sveriges allmänna folkskolläraryörening* hemställt om sådana åtgärder, att särskilt småskolläraryörelserna icke skulle försättas i en förhållandevis sämre ställning genom att slöjden inbegreps i lärarnas undervisningsskyldighet.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, uttalade sig fjolårets lagtima riksdag för en stärkning av slöjdundervisningen genom ökade statsbidrag till densamma. I anledning härav har skolöverstyrelsen före den nu rådande ekonomiska krisens inträde framställt förslag i sådan riktning. Ehuru även enligt min mening slöjdundervisningen bör erhålla en starkare ställning i folkskolans undervisningsschema, ser jag mig likväl i likhet med statskontoret icke i stånd att under nuvarande förhållanden ifrågasätta en ökad medelsanvisning från det allmännas sida till detta ändamål. Jag måste i stället föreslå en av statsfinansiella skäl betingad beskärning av nu utgående statsbidrag. Jag har intet att erinra mot överstyrelsens förslag, att statsbidrag tills vidare icke skall utgå för slöjdvadlingar, som enbart bestå av elever från småskolestadiet, samt att vid bestämmandet av antalet slöjdvadlingar hänsyn icke skall tagas till sådana elever. Härigenom ernås en besparing av omkring 25,000 kronor, vilken dock med hänsyn till gällande bestämmelser om rekvisition av statsbidrag inträder först under budgetåret 1941/42. Jag nödgas vidare tillstyrka den av statskontoret ifrågasatta höjningen av minimiantalet elever i slöjdvadlingar å folkskolestadiet. Denna åtgärd beräknas medföra en besparing med 200,000 kronor men påverkar först anslagsberäkningarna för budgetåret 1941/42. De nu ifrågasatta restriktiva bestämmelserna, vilka böra gälla från och med den 1 juli 1940, innebära delvis en återgång till de under den senaste ekonomiska krisen gällande.

Departementschefen.

Enligt det föregående ifrågasattes i fjolårets åttonde huvudtitel av min företrädare i ämbetet, att slöjdarvode skulle utgå endast för det antal slöjdtimmar, varmed den för folk- och småskollärare fastställda tjänstgörings-skyldigheten överskredes. Riksdagen biträdde detta förslag men utgick från att Kungl. Maj:t vid författningsbestämmelsernas utfärdande hade sin uppmärksamhet riktad på önskvärldheten av att småskollärarna om möjligt icke, vad skyldigheten att bestrida undervisning i slöjd beträffade, försattes i en jämförelsevis sämre ställning än folkskollärarna. De sedermera på föredragning av min företrädare i ämbetet utfärdade författningsbestämmelserna utformades i anslutning till vad av honom i åttonde huvudtiteln angivits. Stora svårigheter befunnos nämligen föreligga att tillgodose det av riksdagen uttalade önskemålet, och det befanns, enligt vad jag inhämtat, lämpligast, att denna fråga beaktades i samband med den då aktuella frågan om revision av gällande bestämmelser om avlöning till folk- och småskollärare. Sedermera har sistnämnda fråga på grund av de nu rådande förhållandena skjutits på framtiden.

Folkskolans besparingssakkunniga, skolöverstyrelsen och statskontoret äro i princip ense om önskvärldheten av en komplettering av de nyssnämnda författningsbestämmelserna. De sakkunniga ha föreslagit en bestämmelse av innebörd, att skoldistrikt skall vara skyldigt tillse, att vid skola, där slöjdundervisning förekommer, folk- och småskollärare komma att inom ramen av för dem stadgad maximitjänstgöring för vecka meddela undervisning i sagda ämne i den omfattning, som förhållandena påkalla och medgiva. Vissa anvisningar skulle utfärdas till ledning för skoldistrikt och folkskolinspektörer vid bestämmelsernas tillämpning. Skolöverstyrelsen och statskontoret ha ifrågasatt, att statsbidrag ej skulle utgå, förrän alla lärare vid vederbörande skola uppnått maximitjänstgöring. Överstyrelsen har härvid förutsatt, att undantag skulle kunna medgivas. För egen del har jag på av de sakkunniga och myndigheterna anförda skäl intet att erinra mot en jämkning i de ifrågavarande föreskrifterna och vill för egen del föreslå, att denna jämkning sker i anslutning till det av överstyrelsen framställda förslaget. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, om riksdagen lämnar vad sålunda anförts utan erinran, utfärda bestämmelser i ämnet. Härvid bör beaktas att, om vid vederbörande skola finnas statsunderstödda timlärartimmar i läsämne eller annat övningsämne än slöjd och hushållsgöromål, lärarens tjänstgörings-skyldighet i första hand bör utfyllas med dylik timlärarundervisning och icke med slöjdundervisning.

Vad de sakkunniga yttrat har övertygat mig om önskvärldheten av att frågan om och i vad mån särskilda facklärare böra anställas för undervisning i slöjd göres till föremål för utredning, lämpligen genom skolöverstyrelsens försorg. Jag har intet att erinra emot att, i avbidan på resultatet av en sådan utredning, det tillses, att facklärartjänster tillsättas endast i de fall, då tjänsterna befunnits utan tvekan behöfliga.

Fråga har enligt det föregående uppkommit om meddelande av sär-

skilda bestämmelser om statsbidrag till slöjdarvoden under en del av läsåret 1939/40 med hänsyn därtill, att skoldistriktet vid planläggandet av slöjdundervisningen för läsåret 1939/40 ansetts icke ha kunnat beakta de vid 1939 års lagtima riksdag ifrågasatta ändrade föreskrifterna om statsbidrag för undervisning i slöjd. I likhet med skolöverstyrelsen och med instämmande i övrigt i vad av överstyrelsen anförts finner jag mig icke böra ifrågasätta ett medgivande av antydd innebörd.

Enligt överstyrelsens beräkningar bör förevarande anslag för nästa budgetår å ena sidan ökas med 800,000 kronor på grund av förutnämnda inräkning av dyrtidstillägg i vissa slöjdarvoden, å andra sidan minskas med 600,000 kronor på grund av tillämpningen av förutnämnda kungörelse nr 693/1939. Då jag icke har något att erinra mot överstyrelsens beräkningar, föreslår jag, att anslaget uppföres med $(3,650,000 + 800,000 - 600,000 =) 3,850,000$ kronor.

11. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern.

Till avlöning av lärare åt vid vanföranstalter och kustsanatorier intagna barn i skolåldern utgick från och med år 1920 ett extra förslagsanslag. År 1927 utsträcktes anslaget tillämpningsområde att omfatta lärare vid statsunderstödda tuberkulossjukhus samt år 1930 även lärare vid s. k. dispensärbarnhem och barnhem för nervösa och psykopatiska barn. Anslaget är för innevarande budgetår uppfört med 220,000 kronor.

Genom särskilda beslut har riksdagen sedermera medgivit, att statsbidrag får utgå till avlöning av lärare vid vissa barnhem, som icke avsågos i tidigare beslut.

Statsbidrag till avlöning av ifrågavarande lärare utgår enligt i huvudsak samma grunder, som gälla för lärare vid folk- och småskolor.

Skolöverstyrelsen har i skrivelser den 31 augusti och den 4 december 1939 gjort framställning om anslag till förevarande ändamål under budgetåret 1940/41. Av den senare skrivelsen inhämtas, att överstyrelsen med ledning av införskaffade uppgifter från folkskolinspektörerna uppskattat anslagsbehovet till i runt tal 260,000 kronor enligt följande fördelning:

Avlöning till lärare	kronor	275,859
Kallortstillägg	»	330
Rörligt tillägg (6 procent)	»	16,552
		<hr/>
	Summa kronor	292,741.
Frångår bostadsersättning	»	35,000
		<hr/>
	Återstå kronor	257,741.

Vidare ha förslag framlagts om beredande av statsbidrag från förevarande anslag jämväl för lärare vid stiftelsen Barnabo-Furuhöjds barnhem invid Alingsås, vid Moheds barnhem i Gävleborgs län för friska barn från tuber-

kulösa hem och vid Grava hemmet för svårplacerade barn i Grava socken, Värmlands län.

Riksräkenskapsverket har anfört, att anslaget på grund av höjningen av det rörliga tillägget borde ökas till 270,000 kronor.

Departement-
schefen.

Statsbidrag till avlönande av lärare vid andra barnhem än sådana, som enligt nu gällande grunder må erhålla statsbidrag för ändamålet, kan jag av statsfinansiella skäl för närvarande ej tillstyrka.

Mot överstyrelsens anslagsberäkningar har jag icke funnit annan anledning till erinran än att, såsom riksräkenskapsverket påpekat, det rörliga tilläggets höjning bör föranleda en anslagshöjning, vilken jag beräknar till omkring 45,000 kronor. Anslaget torde fördenskull böra upptagas till i runt tal 265,000 kronor.

12. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor.

Föreståndarinna vid skolhem, tillhörigt skoldistrikt eller Skytteanska skolan i Tärna, eller vid arbetsstuga, tillhörig någon av stiftelserna Västerbottens eller Norrbottens läns arbetsstugor, är i avlöningshänseende likställd med ordinarie småskollärare. Biträdande föreståndarinna vid samma anstalter är placerad tre lönegrader lägre (jfr kungörelse 955/1937). Statsbidrag till deras avlöning utgår enligt i huvudsak samma grunder som gälla för lärare vid folk- och småskolor. Barnantalet i skolhem eller arbetsstuga får dock ej understiga 20, såvitt angår statsbidrag till föreståndarinnas avlöning, och 35, såvitt angår statsbidrag till avlönande av såväl föreståndarinna som biträdande föreståndarinna (jfr kungörelsen nr 999/1937).

Anslaget höjdes för innevarande budgetår med hänsyn till den av 1939 års riksdag beslutade provisoriska löne regleringen för hithörande personal från 170,000 kronor till 300,000 kronor.

Skolöverstyrelsen har i skrivelser den 31 augusti och den 5 december 1939 framlagt förslag angående beräkning av anslaget för budgetåret 1940/41.

Av den senare skrivelsen inhämtas, att enligt från folkskolinspektörerna erhållna uppgifter statsbidrag för nämnda budgetår till lönekostnaderna för föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor kunde beräknas enligt följande sammanställning:

Avlöning	kronor	301,584
Kallortstillägg	»	27,300
Rörligt tillägg (6 procent)	»	18,095
		<hr/>
	Tillhopa kronor	346,979
Avgår bostadsersättning	»	27,938
		<hr/>
	Återstå kronor	319,041

eller i runt tal 320,000 kronor.

Riksräkenskapsverket har erinrat, att hänsyn borde tagas till det rörliga tilläggets stegring, och till följd därav beräknat anslagsbehovet till 330,000 kronor.

Vidare har *stiftelsen för Norrbottens läns arbetsstugor* gjort framställning om sådan ändring i kungörelsen nr 999/1937, att statsbidrag finge utgå till såväl föreståndarinna som biträdande föreståndarinna vid arbetsstuga, även om barnantalet i arbetsstugan understeg 35.

Skolöverstyrelsen, som tillstyrkt framställningen, har meddelat, att i fall till densamma skulle — ifall biträdande föreståndarinna skulle anställas, om barnantalet uppginge till minst 30 — föranleda tillsättande av fyra biträdande föreståndarinnor vid nu befintliga skolhem och arbetsstugor. *Statskontoret* har avstyrkt framställningen.

Under nuvarande förhållanden anser jag mig ej kunna tillstyrka någon utvidgning av rätten till statsbidrag till avlönande av förevarande personal. Nämnda spörsmål synes dock böra framdeles återupptagas vid en lägligare tidpunkt.

Departementschefen.

Mot de av skolöverstyrelsen gjorda anslagsberäkningarna synes intet annat vara att erinra än att det rörliga tillägget bör beräknas efter nio procent. Anslagsbehovet torde därför i enlighet med riksräkenskapsverkets förslag böra uppskattas till 330,000 kronor.

13. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem.

Till ifrågavarande ändamål ha anvisats anslag och enligt riksräkenskapsverkets budgetredovisning bestritts utgifter enligt följande sammanställning:

Budgetår	Anvisat belopp	Nettoutgift
1936/37	900,000	924,328: 81
1937/38	880,000	957,080: 52
1938/39	950,000	1,149,651: 91
1939/40	1,000,000	—

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 31 augusti 1939 anfört, bland annat, att utgiftsökningen främst torde bero på den utökning av läsarets längd, som redan tillämpats, men jämväl till någon del syntes få tillskrivas införandet av högre skolformer ävensom höjda levnadskostnader, särskilt inom de norrländska skoldistrikten, där inackorderingsverksamheten vore störst. Det vore sannolikt, att en ytterligare ökning av statsutgifterna för ändamålet vore att motse från och med budgetåret 1940/41 särskilt på grund av den utav riksdagen medgivna utökningen från och med den 1 juli 1940 av lästiden vid folk- och småskolor från minst $34 \frac{1}{7}$ veckor till minst $36 \frac{1}{7}$

veckor. I vilken grad denna ökning av lästiden komme att påverka här ifrågavarande utgifter låte sig ej nu beräknas, varför det syntes överstyrelsen lämpligt, att den ökning av anslaget, som med anledning härav kunde befinnas erforderlig, finge ske undan för undan med hänsyn till vunnen erfarenhet. Överstyrelsen föresloge allenast den ökning av anslaget, som för-
anleddes av medelsåtgången för budgetåret 1938/39 eller till 1,150,000 kronor.

Departement-
schefen.

Enligt gällande bestämmelser (kungörelsen nr 448/1935) åligger det skoldistrikt att tillse, att kostnaderna för inackordering av skolbarn icke bliva större än vad som betingas av hänsyn till gängse priser å orten och övriga omständigheter. Statsbidrag utgår med 80 procent av skoldistriktens styrkta verkliga kostnader för inackordering. Om den utanordnande myndigheten finner dessa kostnader överstiga vad som kan anses efter ortens förhållanden skäligt, skall statsbidraget minskas till 80 procent av en såsom skälig ansedd kostnadssumma. Jämlikt bestämmelserna i fråga har skolöverstyrelsen att bestämma, huruvida och för vilket antal dagar statsbidrag må utgå för de ifrågasatta inackorderingsåtgärderna.

Jag har övervägt lämpligheten av att med hänsyn till nu föreliggande statsfinansiella förhållanden och den fortgående stegringen av utgifterna för detta ändamål minska omförmälda procenttal. Då kostnaderna härigenom skulle i viss utsträckning överflyttas på kommunerna och inackorderingsverksamheten för övrigt är ägnad att nedbringa statens utgifter för folk-skoleväsendet, har jag dock icke ansett mig böra föreslå en sådan ändring i bidragsgrunderna. Jag utgår emellertid från att vederbörande myndigheter vid verksamhetens planläggande med hänsyn till rådande krisläge skänka särskild uppmärksamhet åt de ekonomiska synpunkterna och eftersträva att i görligaste mån reducera det allmännas utgifter för ändamålet.

Vid inackordering i skolhem eller arbetsstugor bestämmer Kungl. Maj:t det belopp, som skall anses motsvara inackorderingskostnaden. Ifrågavarande belopp har av Kungl. Maj:t den 1 november 1935 fastställts till 1 krona för varje dag, barn erhållit fostran och vård å skolhemmet eller arbetsstugan. Efter framställning av vissa skoldistrikt har Kungl. Maj:t emellertid med hänsyn till levnadskostnadernas stegring genom beslut den 1 mars 1940 höjt kostnadsbeloppet till 1 krona 10 öre, räknat från och med den 1 januari 1940. Skolöverstyrelsen har beräknat, att denna höjning för hela läsåret 1939/40 skulle för statsverket medföra en utgiftsökning av omkring 42,800 kronor. Höjningen torde motsvaras eller i varje fall åtföljas av en ökning av kostnaderna för inackordering i enskilda hem. Då här omnämnda kostnadsökning på grund av gällande bestämmelser rörande rekvisition av statsbidrag inverkar på anslaget för budgetåret 1940/41, torde det av överstyrelsen beräknade anslagsbeloppet böra höjas med omkring 25,000 kronor.

Under återopande av vad sålunda anförts föreslår jag, att anslaget för

nästa budgetår uppföres med $(1,150,000 + 25,000 =) 1,175,000$ kronor. Detta belopp överstiger det för innevarande budgetår anvisade med 175,000 kronor.

I detta sammanhang ber jag få anmäla en uppkommen fråga angående bidrag av statsmedel till inackordering av skolbarn jämlikt kungörelsen nr 351/1925 angående bidrag till vissa kostnader åt lots- och fyrpersonalens barn. Enligt kungörelsen må inackorderingsbidrag utgå till sådana barn för undervisning i folkskola eller fortsättningsskola. Bidrag må även utgå till barn, som undervisas i annan skola, dock ej längre än till och med vårterminens slut det år, barnet fyller 13 år. Sagda bestämmelser utfärdades under den tid, då den obligatoriska skolkursen med få undantag omfattade sex år. På förekommen anledning har skolöverstyrelsen i skrivelse den 20 februari 1940 hemställt, att Kungl. Maj:t måtte utverka riksdagens medgivande till att inackorderingsbidrag för sådana lots- och fyrpersonalen tillhöriga barn, vilka äro skyldiga fullgöra sin skolplikt i skoldistrikt, som infört obligatorisk sjuårig skolkurs, men vilka undervisas i annan skola än folkskola och fortsättningsskola, må kunna utgå till och med vårterminen det år, barnet fyller 14 år. Tillika har överstyrelsen hemställt, att medgivandet måtte få tillämpas jämväl för det fall, som föranlett överstyrelsens hemställan. Statskontoret har förklarat sig i sak icke ha något att erinra mot överstyrelsens förslag. Då förevarande spörsmål dock icke syntes böra föranleda ändring i ovannämnda kungörelse, föresloge statskontoret i stället utverkande av riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att för fall, som överstyrelsen avsett, dispensera från förutnämnda villkor om en högsta åldersgräns.

Då den föreliggande framställningen synes behjärtansvärd, vill jag tillstyrka åtgärder i den av myndigheterna angivna riktningen. Därest riksdagen icke finner anledning till erinran häremot, har jag för avsikt att framdeles ånyo underställa Kungl. Maj:t förevarande spörsmål.

14. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn.

a) Skolöverstyrelsens anslagsäskanden.

Detta anslag har under nedannämnda budgetår utgått med följande belopp:

1937/38	kronor	450,000
1938/39	»	600,000
1939/40	»	925,000.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att anslaget måtte för nästa budgetår höjas med 375,000 kronor till 1,300,000 kronor.

Medelsåtgången under budgetåret 1938/39 hade utgjort 798,176 kronor, varigenom anslaget för sagda budgetår överskridits med 198,176 kronor. Det åtgångna beloppet innefattade — förutom eventuellt utbetalade förskott till skolskjutsar, inrättade under läsåret 1938/39 — slutligt utanordnade statsbidrag till skjutsar, som varit anordnade under läsåret 1937/38.

Antalet ansökningar om statsbidrag för anordnande av skolskjutsar hade under de senare åren visat stark ökning. Centraliserings- och rationaliseringsåtgärderna på skolväsendets område fortginge alltjämt och visade tendens till att i många fall bli av mycket omfattande natur, varvid anordnande av skolskjutsar ofta vore en förutsättning för att centraliseringen skulle kunna genomföras. I regel uppstode därigenom besparingar i det allmännas utgifter för skolväsendet, samtidigt som skolor av mindervärdig form och med ringa barnantal indroges. Men även för underlättande av barns skolgång vid lång och besvärlig skolväg hade skolskjutsar i stor utsträckning kommit till användning, i åtskilliga fall i stället för tidigare anordnad inackordering av barnen.

Enligt inom överstyrelsen gjorda överslagsberäkningar torde statsbidragen till nyinrättade skolskjutsar under läsåren 1938/40 komma att uppgå till minst 500,000 kronor.

I fråga om tidigare inrättade skolskjutsar kunde visserligen antagas, att en del numera blivit nedlagda och att vissa andra skjutsar nu kunde anordnas till lägre kostnad än förut, men den därigenom inträdda minskningen i anslagsbehovet torde med all sannolikhet mer än uppvägas av de stegrade anspråk på anslagsmedlen, som uppkomme genom ökade kostnader för ett flertal andra skjutsar, bland annat till följd av ökad lästid.

Med hänsyn till dels medelsåtgången under budgetåret 1938/39, dels de beräknade statsbidragen till nya skolskjutsar, ansåge sig överstyrelsen icke böra för budgetåret 1940/41 räkna med ett anslagsbehov, understigande 1,300,000 kronor.

b) Utredning rörande reglering av skjutskostnaderna.

I sin skrivelse nr 8 anförde 1939 års lagtima riksdag under punkt 166, att riksdagen ville fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på att, enligt vad riksdagen erfarit, skjutsningen på vissa håll betingat priser, som icke kunde anses skäligen. Ifrågasättas kunde, om icke genom införande av vissa maximeringsbestämmelser beträffande de priser, som vederbörande skjutsningsentreprenörer ägde utfå för skjutsningar av här ifrågavarande slag, nämnda missförhållande skulle undvikas. Det syntes önskvärt, att närmare utredning verkställdes härom. Sedan *skolöverstyrelsen* anbefallts verkställa sådan utredning, har överstyrelsen, som i ärendet inhämtat yttranden från länsstyrelserna och statens folkskolinspektörer, inkommit med utredning och förslag i ämnet, varav inhämtas följande:

1. Gällande föreskrifter angående statsbidrag till skolskjutsar. Anordningen med skolskjutsar hade behandlats av de sakkunniga för utredning angående statens övertagande av vissa kostnader för folkskoleväsendet m. m. I sitt betänkande (statens offentliga utredningar 1934: 47) hade de sakkunniga föreslagit, att statsbidraget skulle utgå med åtta tiondelar av de styrkta verkliga utgifterna, dock med den

begränsningen uppåt, att statsbidraget under inga omständigheter finge överstiga vad som motsvarade åtta tiondelar av den efter ortens förhållanden såsom skäligen ansedda kostnaden för skjutsarnas anordnande. Statsbidrag borde liksom förut företrädesvis beviljas, då genom anordnande av skolskjutsar besparingar i det allmännas utgifter för skolväsendet kunde vinnas, liksom även i sådana fall, då för en jämförelsevis ringa kostnad kunde vinnas skolförbättringar, vilka eljest skulle medföra betydande utgifter. Därjämte borde statsbidrag alltfört kunna ifrågakomma, när skjutsarna avsåge endast underlättande av skolgång för barn, som hade särskilt långa skolvägar. Prövningen av statsbidragsansökningarna skulle verkställas av skolöverstyrelsen. Då skoldistrikt åtnjutit statsbidrag, borde bidrag enligt fastställda grunder kunna utan förnyad prövning rekvideras direkt hos länsstyrelsen under förutsättning, att inga väsentliga förändringar inträtt, sedan beslut fattades om rätt till statsbidrag för ifrågavarande skjuts. Överstyrelsens beslut rörande statsbidrag skulle emellertid endast avse frågan, huruvida statsbidrag finge utgå eller icke. Däremot skulle beslutet icke innefatta något bestämmande av det belopp, som skulle utgå. Frågan, huruvida förekommande kostnader kunde anses skäligen eller icke, skulle icke prövas av överstyrelsen utan av den utanordnande myndigheten, länsstyrelsen.

Den 28 juni 1935 utfärdade Kungl. Maj:t den ännu gällande kungörelsen angående statsbidrag för anordnande av skolskjutsar åt skolpliktiga barn (nr 449) i huvudsaklig enlighet med de sakkunnigas förslag.

Att prövningen av skjutskostnadernas skälighet utfördes av den utanordnande myndigheten innebure å ena sidan vissa fördelar. Till dessa kunde räknas den omständigheten, att länsstyrelsen ägde närmare kännedom än överstyrelsen om sådana lokala förhållanden inom länets skilda skoldistrikt, som kunde inverka på bedömandet av de angivna skjutskostnadernas skälighet. Därjämte medförde anordningen i fråga en viss lättnad i överstyrelsens arbete med skjutsbidragsansökningarna. Å andra sidan medförde den decentraliserade prövningen av kostnadsfrågan, att olikhet i tillämpningen av gällande bestämmelser i vissa avseenden kunde komma att göra sig gällande i skilda delar av landet.

2. Skolskjutsanordningens betydelse. Genom att skoldistriktet erhållit statsbidrag för anordnande av skolskjutsar, hade ett högst betydande antal skolor och läraravdelningar med ringa barnantal kunnat indragas och överföras till skolor med central belägenhet och av högre form, där barnen erhållit undervisning under gynnsammare betingelser än eljest. De nya skolbyggnader, som uppförts med statsmedel, hade ofta grundats på sådan centralisering av skolväsendet, som förutsatt anordnandet av skolskjutsar. Genom att folkskoleväsendets organisation på detta sätt blivit mindre beroende än tidigare av de lokala förhållandena inom de olika skoldistriktet hade betydande besparingar kunnat vinnas såväl i fråga om statens och kommunernas utgifter för skollokalers anskaffande och underhåll som beträffande avlöningskostnader.

I Norrbottens mellersta inspektionsområde hade sålunda två folkskolor, en småskola och 17 mindre folkskolor samt 2 folkskollärartjänster och 19 småskollärartjänster indragits, varjämte inackordering upphört för 70 barn. Å andra sidan hade den verkställda centraliseringen medfört inrättande av 2 nya folkskollärartjänster. Den årliga nettominskningen beräk-

nades till 86,365 kronor. Inom Göteborgstraktens inspektionsområde hade inbesparats minst 60,000 kronor under läsåret 1938/39.

De lämnade uppgifterna, som rörde ett inspektionsområde i övre Norrland och ett i sydvästra Sverige, gäve en bestämd antydning om att de besparingar, som årligen vunnes genom skolskjutsanordningen, uppginge till belopp av en mycket betydande storleksordning. Skolskjutsarna hade även i icke ringa mån bidragit till att heltidsläsning blivit införd i ett flertal förut halvtidsläsande skolor. Ännu återstode dock mycket, innan centralisering och förbättring av folkskoleväsendet i rikets skilda delar blivit i önskvärd omfattning genomförd, och sannolikt komme förhållandena att även under framtiden så växla, att anpassningsåtgärder städse komme att visa sig vara av behovet påkallade i större eller mindre utsträckning. Genom skolskjutsanordningen kunde mera effektiva sådana åtgärder än eljest vidtagas för genomförande av en med hänsyn till yttre förhållanden relativt tidsenlig och med tanke fäst på kostnaderna icke alltför dyrbar organisation av skolväsendet.

Överstyrelsen skulle därför finna det högst beklagligt, om möjligheterna till skolskjutsars anordnande skulle befinnas böra väsentligt minskas eller helt upphöra på grund av att skjutskostnaderna i en del fall måhända befunnits vara påfallande höga.

3. Skjutskostnadernas storlek. Även om överstyrelsen i likhet med länsstyrelserna och folkskolinspektörerna ansåge, att de skjutskostnader, som hittills förekommit, icke annat än undantagsvis kunde betraktas såsom anmärkningsvärt höga, hade dock överstyrelsen den uppfattningen, att kostnaderna under senare år visat tendens till stegring. Detta förhållande torde bero på ett flertal olika omständigheter. Så till exempel kunde skjutsersättningen vara felkalkylerad, entreprenören kunde i brist på konkurrens hålla sina anspråk jämförelsevis höga, trafikbilägarna inom ett område kunde träffa överenskommelse om visst minimipris. Många fordonsägare vore obenägna att åtaga sig skolskjutsar, vilka skulle utföras dagligen och på bestämda tider, då de ansåge sig bli bundna och därigenom hindrade från att utföra andra, mera lönande skjutsar. Särskilt sådana bilägare, som i större utsträckning åtog sig långkörningar, betraktade skolskjutsar såsom föga eftersträvansvärda.

I skärgårdsområden transporterades skolbarn ofta med motorbåt från olika öar eller platser till någon centralt belägen skola. Den, som skulle utföra skolskjuts med båt, måste räkna med relativt hög ersättning, även om sträckan icke vore lång.

Ännu måste skolskjutsar efter häst förekomma i viss omfattning, nämligen för transport av barn från avlägset liggande gårdar och byar, till vilka ledde endast stigar eller vägar, som icke plogades eller i övrigt fölle under de allmänna bestämmelserna om vägunderhåll och vilka därför icke kunde annat än undantagsvis trafikeras med motorfordon. Det vore förklarligt, att sådana skjutsar, vilkas utförande ofta krävde en betydande del av dagen, i en del fall bleve jämförelsevis dyra.

Skjutskostnaderna växlade högst betydligt inom olika delar av riket. I vissa län, bland dem de norrländska, understeg kostnaderna i allmänhet betydligt priserna enligt skjutstaxan, under det att i andra län skjutsersättningarna ofta ganska nära anslöte sig till dessa priser.

Enligt gällande kungörelse ålåde det i första hand skoldistriktet att tillse, att skjutskostnaderna icke bleve större än vad som betingades med

hänsyn till gängse priser å orten och övriga omständigheter. Utan tvivel vinnlade sig också många distrikt om att efterfölja denna föreskrift, men å andra sidan torde kunna sägas, att en del distrikt numera, sedan statsbidrag utginge med så stor del som 80 procent av de styrkta verkliga kostnaderna, icke hade lika stort intresse av att hålla kostnaderna nere som tidigare, då statsbidrag i regel icke utgått med mer än hälften av kostnaderna.

Ehuru det icke tillkomme överstyrelsen att pröva kostnadernas skälighet, kunde överstyrelsen icke vid sitt bedömande av frågan, huruvida statsbidrag skulle utgå eller icke, helt eliminera kostnadsfrågan. Överstyrelsen ansåg det nämligen vara sin plikt att undersöka, om den skolorganisation, som förutsatte anordnande av skolskjuts, vore den även ur ekonomiska synpunkter fördelaktigaste. Särskilt gällde detta, då ärenden förelåge rörande sådan centralisering av skolväsendet, att både nya skollokaler och nya skolskjutsar bleve erforderliga. Det vore tillika för överstyrelsen av ett visst värde att kunna bilda sig en uppfattning om skolskjutsanordningens omfattning i kostnadshänseende vad riket i dess helhet beträffade.

Till överstyrelsens prövning förelåge icke sällan ansökningar om statsbidrag till skolskjutsar för ett fåtal barn, där de beräknade kostnaderna vore så höga, att inackordering av barnen uppenbarligen skulle bli billigare. Då icke särskilda omständigheter förelåge, plögade överstyrelsen, även om de beräknade skjutskostnaderna understeg eventuella besparingar, avslå dylika framställningar och anmoda skoldistriktet att inackordera barnen. Ett typiskt sådant fall vore not. E 122 i regeringsrättens årsbok 1939.

4. Åtgärder för reglering av skjutskostnaderna. Frågan om en reglering av skjutskostnaderna vore svårlöst dels därför, att det syntes såväl omöjligt som olämpligt att uppdraga allmän-giltiga regler utöver de redan gällande för skolskjutsar, som skulle utföras under så vitt skiftande förhållanden, dels ock därför, att vissa av de åtgärder, överstyrelsen för sin del ansåge vara av den natur, att de sannolikt skulle bidra till att hålla skjutskostnaderna nere så mycket som möjligt, berörde föreskrifter, som gällde motorfordonstrafiken och alltså fölle utom överstyrelsens kompetensområde.

Flera av folkskolinspektörerna hade framhållit, att en effektiv åtgärd för nedbringande av skjutskostnaderna vore att låta *skoldistriktet själva bestrida en större del av utgifterna* än vad nu vore fallet. Enligt överstyrelsens uppfattning måste det betraktas såsom sannolikt, att en bestämmelse av nämnda innebörd skulle medverka till att hålla skjutskostnaderna nere. Då emellertid de besparingar, som vunnes genom indragning av skolor och lärartjänster, i allmänhet till större delen komme statsverket till godo, kunde överstyrelsen dock icke tillstyrka någon ändring i fråga om statsbidragets storlek. Åtgärder i föreslagen riktning skulle därjämte strida mot statsmakternas upprepade gånger ådagalagda vilja att i möjligaste mån lätta kommunernas utgifter för folkskoleväsendet.

Av länsstyrelserna hade endast två uttalat sig för *maximeringsbestämmelser*, medan 14 länsstyrelser förklarar sig anse, att dylika föreskrifter icke vore lämpliga. Fyra folkskolinspektörer hade uttalat sig för och 28 mot utfärdandet av sådana föreskrifter. Såsom skäl för sistnämnda ståndpunkt åberopades huvudsakligen, att fastställda maximipriser tvivelsutan skulle komma att bli de regelmässigt gällande.

Överstyrelsen hade tidigare, då fråga varit om införande av särskilda maximeringsbestämmelser, som sin åsikt uttalat, att dylika föreskrifter sannolikt icke skulle leda till åsyftat resultat. Överstyrelsens erfarenhet under senare år hade icke varit av beskaffenhet att föranleda ändring i denna uppfattning.

Skulle särskilda maximeringsbestämmelser rörande kostnader för skolskjutsar utfärdas, torde huvudsakligen följande vägar kunna komma i betraktande. Föreskrift kunde givas därom, att skjutskostnaderna icke i något fall finge överstiga det belopp, som erhöles, därest avgiftsbestämmelserna i den för vederbörande län fastställda skjutstaxan lades till grund vid kostnadsberäkningarna. En sådan bestämmelse syntes överflödigt, då trafiktaxorna torde vara att betrakta såsom maximeringsbestämmelser.

Föreskrifter, genom vilka en lägre maximigräns än den i nämnda taxor angivna bleve fastställd, kunde givetvis utfärdas, till exempel en sådan bestämmelse, att kostnaderna icke finge överskrida 80 procent av de i taxorna upptagna priserna. En annan väg vore, att en viss gruppering av väglängder och barnantal verkställdes med angivande av en viss maximikostnad för barn och kilometer eller för barn och dag. Slutligen kunde föreskrift givas om en viss högsta kostnad för barn och kilometer utan anknytning till gruppindelning.

Vilken av dessa grunder, som än komme att väljas vid fastställandet av maximipriser, måste ersättningsbeloppet så bestämmas, att det icke bleve för lågt för fall i allmänhet. Maximipriset måste därför sättas jämförelsevis högt. Det oaktat bleve det säkerligen nödvändigt att införa undantagsbestämmelser, som möjliggjorde, att statsbidrag i vissa fall kunde få utgå, även om maximigränsen överskredes. I annat fall kunde det under ogynnsamma förhållanden bli omöjligt att inom ett skoldistrikt anordna skolskjutsar, även om sådana vore uppenbarligen behövliga och medförde besparingar. Utfärdandet av särskilda maximeringsbestämmelser skulle därjämte med till visshet gränsande sannolikhet leda till att de fastställda högsta priserna bleve de allmänt gällande.

Då, såsom tidigare nämnts, skjutskostnaderna för närvarande i regel betydligt understege de ersättningar, som skulle kunna utgå enligt skjuts-taxorna, skulle en stegring av nyss antydd natur komma att medföra avsevärt ökade utgifter för statsverket. Detta påstående kunde belysas med en mängd exempel, men överstyrelsen inskränkte sig till att här anföra blott ett:

Inom ett skoldistrikt hade under läsåret 1938/39 med täckt personbil utförts en skolskjuts, omfattande 6 barn och en väglängd av 18 kilometer under 192 dagar mot en sammanlagd ersättning av enligt avtal 620 kronor 60 öre. Därest ersättning för denna skjuts utgått enligt skjutstaxan, hade kostnaden uppgått till 1,325 kronor 20 öre.

På grund av de svårigheter, som vore förknippade med införande av särskilda maximeringsbestämmelser, och med särskild hänsyn till de ogynnsamma ekonomiska konsekvenser för statsverket, vilka med all sannolikhet skulle komma att följa av dylika föreskrifter, funne sig överstyrelsen icke böra tillstyrka, att sådana utfärdades.

Emellertid torde vissa andra åtgärder kunna vidtagas i syfte att motverka en alltför stark stegring av skjutskostnaderna.

Flera av länsstyrelserna hade i sina yttranden framhållit, att utförande

av skolskjutsar vore att betrakta såsom yrkesmässig trafik. Av folkskolinpektörerna hade 11 föreslagit, att *tillstånd till utförande av skolskjutsar* skulle kunna meddelas under enklare former än de, som gällde rörande tillstånd till yrkesmässig trafik.

Överstyrelsen ansåge starka skäl kunna anföras för att medgivande till verkställande av skolskjutsar under vissa förutsättningar borde kunna lämnas även andra motorfordonsägare än sådana, som meddelats tillstånd till yrkesmässig trafik. I motorfordonsförordningen eller på annat sätt borde föreskrift lämnas därom, att även annan kompetent bilförare än yrkeschaufför skulle kunna utföra skolskjutsar under förutsättning, att vederbörande bilbesiktningsman efter besiktning av fordonet funnit sig kunna godkänna detsamma.

Överstyrelsen har slutligen dryftat vissa med den föreliggande frågan sammanhängande detaljspörsmål, såsom beträffande antalet barn, som borde få medfölja skolskjuts (överstyrelsen anser att vid skolskjuts böra få medtagas två barn på varje för vuxen avsedd plats), infordrande av entreprenadanbud (överstyrelsen anser detta böra ske undantagslöst), prövning av förslag till reglementsändringar, som förutsätta anordnande av skolskjuts, samt enhetlig prövning av frågor om skjutskostnadernas skälighet. I dessa avseenden torde få hänvisas till handlingarna i ärendet.

c) Remissyttrandena.

Statskontoret har i anledning av skolöverstyrelsens omförmälda utredning anfört i huvudsak följande:

I likhet med skolöverstyrelsen måste statskontoret finna ett system med maximeringsbestämmelser svårgenomförbart. Då härtill — såsom de i ärendet hörda myndigheterna framhållit — maximipriserna, vilka måste sättas relativt höga, med till visshet gränsande sannolikhet även skulle bli de allmänt tillämplade, ansåge sig statskontoret böra avstyrka åtgärder i dylikt avseende.

Beträffande storleken av statsbidraget hade folkskolesakkunniga (statens offentliga utredningar 1934: 47, sid. 142) uttalat, att de sakkunniga — även om skäl kunde tala för bifall till överstyrelsens förslag om ett bidrag å nio tiondelar av kostnaden för skjutsarna — likväl ansett sig böra stanna för ett något lägre belopp. Av största betydelse vore nämligen, yttrade de sakkunniga, att statsbidraget icke bleve så stort, att kommunernas intresse av att nedbringa kostnaderna för skolskjutsarna avkopplades. De sakkunniga hade därför funnit lämpligt, att bidraget bestämdes till åtta tiondelar av de styrkta verkliga utgifterna för skjutsarna. För att emellertid förhindra, att de, som utförde skjutsningen, härför betingade sig oskälig ersättning, en fara, som syntes ligga nära till hands, då huvudparten av kostnaden betalades av staten, vore det erforderligt att stadga en sådan begränsning uppåt av statsbidraget, att detta under inga förhållanden finge överstiga vad som motsvarade åtta tiondelar av den efter ortens förhållanden såsom skälig ansedda kostnaden för skjutsarnas anordnande.

Oaktat de av de sakkunniga sålunda förordade restriktiva bestämmel-

serna, vilka sedermera lagfästes, hade till synes fall inträffat, såväl där skoldistriktens handhavande av skolskjutsärendena ekonomiskt ofördelaktigt påverkats av statsbidragets storlek, som där skjutsentreprenörerna betingat sig oskäligen ersättningar. Till motverkande härav syntes det ligga närmast till hands att — såsom en del folkskolinspektörer föreslagit — minska storleken av statsbidraget. De av överstyrelsen häremot anförda skälen syntes icke kunna åberopas mot vidtagande av anordningar till det allmännas ekonomiska bästa. Ihågkommas borde för övrigt, att statsbidrag till skolskjutsar kunde utgå även, då besparingar i det allmännas utgifter för skolväsendet ej uppstode. Med hänsyn härtill ville statskontoret föreslå en sänkning av statsbidragsprocenten. Till en början syntes sänkningen böra begränsas till en tiondel, så att statsbidrag skulle komma att utgå med allenast sju tiondelar av de styrkta verkliga kostnaderna.

Vidkommande de av överstyrelsen förordade åtgärderna till reglering av skjutsersättningarna kunde statskontoret helt biträda vad överstyrelsen härutinnan anförde. Ett entreprenadsystem i förening med tillskapande av möjligheter för envar kompetent bilförare att — efter erhållande av ett särskilt, begränsat tillstånd — utföra skolskjutsar torde bidra att skapa den konkurrens, som hittills i många fall saknats. Ämbetsverket förutsatte emellertid, att entreprenadanbudena komme att bifogas skoldistriktens rekvisitioner. Måhända torde föreskrift härom böra inryckas i kungörelsen. Önskvärt syntes likaledes, att generella föreskrifter meddelades om antalet barn i bil eller buss.

I övrigt hade statskontoret icke funnit anledning till särskilt uttalande i ämnet.

Folkskolans besparings-sakkunniga förorda, att motorfordonsförordningens stadganden om yrkesmässig trafik icke skola äga tillämpning i fråga om skolskjutsar. I så fall syntes medgivande, att vid skolskjuts medtaga två barn på varje för vuxen person avsedd plats icke vara erforderligt. En sänkning av statsbidragsprocenten skulle enligt de sakkunnigas mening sannolikt få till följd, att skoldistriktet bleve mera obenägna att genomföra sådana förändringar av skolväsendet, vilka förutsatte anordnandet av skolskjutsar. Den nu pågående rationaliseringen på folkskolans område komme därigenom att avsevärt försvåras. Med hänsyn härtill ansåge de sakkunniga, i likhet med överstyrelsen, att en sänkning av statsbidragsprocentens storlek icke nu borde vidtagas. Överstyrelsens förslag i övrigt hade icke givit de sakkunniga anledning till särskilt uttalande.

Departement-
schefen.

Den utredning rörande skjutsningskostnadernas storlek och åtgärder i syfte att reglera förhållandena på detta område, som på initiativ av 1939 års lagtima riksdag ifrågasatts, har enligt vad av det föregående framgår nu blivit slutförd. De ersättningar, som utgå till skolskjutsentreprenörer, ha emellertid såväl av folkskolinspektörerna och länsstyrelserna som av skolöverstyrelsen i allmänhet ansetts icke vara oskäligt höga. Endast undantagsvis ha anmärkningsvärt höga ersättningsbelopp förekommit. Över-

styrelsen, som tyckt sig förmärka en tendens till stegring av skjutsersättningsarnas storlek, har likväl föreslagit vissa åtgärder för reglering av ifrågasvarande kostnader.

Skolöverstyrelsen har sålunda övervägt lämpligheten av en sänkning av statsbidraget till skolskjutsar. Såväl överstyrelsen som folkskolans besparingssakkunniga ha kommit till den uppfattningen, att statsbidraget ej bör minskas. Statskontoret har däremot föreslagit, att statsbidraget begränsas till 70 i stället för nu stadgade 80 procent av kostnaderna, varigenom sparsamhetsintresset skulle ökas hos skoldistriktet. Ehuru vad inledningsvis (sid. 11) anförts skulle kunna åberopas till stöd för statskontorets ståndpunkt, vill jag med hänsyn särskilt till vad av de sakkunniga yttrats för egen del för närvarande ansluta mig till överstyrelsens och besparingssakkunnigas mening.

Myndigheterna och de sakkunniga ha nästan enhälligt avstyrkt införandet av bestämmelser rörande maximering av skjutskostnaderna. Då en sådan åtgärd nu av allt att döma skulle föranleda en höjning av statens kostnader för skolskjutsarna och alltså motverka syftet med förutnämnda av riksdagen gjorda påpekanden, anser jag mig böra avråda från åtgärder av antydd art.

Överstyrelsen har föreslagit vissa lättnader i fråga om villkoren för anordnande av skolskjutsar med motorfordon. Hithörande spörsmål torde komma att upptagas till behandling i samband med det förslag rörande ordnande av den yrkesmässiga biltrafiken, som framlägges av chefen för kommunikationsdepartementet.

Vad av överstyrelsen i övrigt föreslagits synes kunna i det väsentliga biträdas. Det lär ankomma på Kungl. Maj:t att efter de ytterligare överväganden, som i vissa hänseenden synas erforderliga, meddela erforderliga bestämmelser i ämnet.

De föreslagna besparingsåtgärderna torde med hänsyn till gällande statsbidragsbestämmelser icke komma att nämnvärt inverka på anslagsberäkningen för nästa budgetår. Såsom förut nämnts, utgjorde medelsåtgången under budgetåret 1938/39 omkring 800,000 kronor. Överstyrelsen har enligt det föregående ifrågasatt en anslagshöjning med icke mindre än 375,000 kronor till 1,300,000 kronor. Enligt vad jag under hand inhämtat från överstyrelsen, utgjorde totalbeloppet av de statsbidrag, som rekvirerats för skolskjutsar, anordnade under budgetåret 1938/39, omkring 1,177,000 kronor mot 780,000 kronor under budgetåret 1937/38 och 544,000 kronor under budgetåret 1936/37. Med hänsyn härtill finner jag mig, under erinran om anslagets betydelse för rationaliseringssträvandena inom folkskoleväsendet, böra tillstyrka överstyrelsens förslag, att anslaget för nästa budgetår höjes till 1,300,000 kronor.

15. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till undervisningslokaler m. m.

Från detta anslag bestridas de olika statsbidrag, som till ifrågavarande ändamål utgå enligt beslut av 1935 års riksdag (skrivelse nr 359/1935). Bestämmelser i ämnet ha meddelats i kungörelsen nr 45/1936 (ändrad 363/1939).

De för ändamålet beviljade anslagen samt anslagsbelastningen enligt budgetredovisningarna framgå av följande tablå.

Budgetår	Anvisat Kronor	Nettoutgift i runt tal Kronor
1936/37	3,800,000	3,727,200
1937/38	7,100,000	7,979,800
1938/39	7,500,000	6,006,300
1939/40	8,000,000	—

Det för budgetåret 1939/40 anvisade anslaget har uppdelats på fem förslagsvis betecknade poster, vilka skola redovisas särskilt för sig, nämligen:

1. Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler	kronor 960,000
2. Byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler	» 1,850,000
3. Hyresbidrag	» 190,000
4. Underhålls- och materielbidrag	» 1,800,000
5. Tjänstebostadsbidrag	» 3,200,000

Summa kronor 8,000,000.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 31 augusti 1939 framlagt sina beräkningar rörande medelsbehovet under förevarande anslag för budgetåret 1940/41.

I ärendet ha yttranden avgivits den 16 oktober 1939 av *statskontoret* och den 30 november 1939 av *riksräkenskapsverket*, varefter skolöverstyrelsen i anledning av vad nämnda myndigheter anfört yttrat sig den 23 januari 1940.

Vidare har *skolöverstyrelsen* med skrivelse den 10 oktober 1939 överlämnat förslag till sådana ändringar i gällande bestämmelser rörande byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler, att dylikt bidrag må kunna utgå till skoldistrikt i den vidsträcktare omfattning, riksdagen angivit i skrivelse nr 439/1939. I ärendet ha yttranden avgivits den 9 november 1939 av *statskontoret* och den 30 november 1939 av *riksräkenskapsverket*.

a) Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler.

Enligt kungörelsen nr 45/1936 utgår byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler med tre fjärdedelar av bidragsunderlaget, därest detta överstiger 5,000 kronor, samt eljest med hälften av bidragsunderlaget. Det

ankommer på Kungl. Maj:t eller, därest kostnaden beräknas uppgå till högst 10,000 kronor, på länsstyrelse att fastställa den högsta kostnads-summa, varå statsbidrag till en skolhusanläggning må beräknas. Byggnadsbidrag må icke utbetalas, innan undervisningslokalerna blivit avsynade och vederbörligen godkända. Byggnadsbidrag å högst 2,500 kronor skall av länsstyrelsen utanordnas på en gång. Överstiger beviljat byggnadsbidrag 2,500 kronor, skall detsamma av länsstyrelsen fördelas med lika belopp på 25 redovisningsår, räknat från och med det redovisningsår, då byggnadsarbetena godkänts.

Skolöverstyrelsen har i förutnämnda skrivelse den 31 augusti 1939 beräknat anslagsbehovet för detta ändamål till 1,470,000 kronor. Av skrivelserna inhämtas följande:

Intill utgången av budgetåret 1938/39 hade av Kungl. Maj:t fastställts högsta kostnadssummor, sammanlagt uppgående till i runt tal 37,278,000 kronor, därav genom beslut under budgetåret 1938/39 omkring 19,278,000 kronor. Skolbyggnadsverksamheten hade visat sig år efter år fortgå i allt större omfattning, och att döma av antalet inkomna ännu ej avgjorda ansökningar om byggnadsbidrag vore, så långt för närvarande kunde överblickas, någon avmattning av byggnadsverksamheten på området icke att emotse.

Vid beräkning av anslagsbehovet i fråga om byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler hade överstyrelsen i tidigare anslagsäskanden förutsatt, att samtliga de byggnadsföretag, beträffande vilka högsta kostnadssumman blivit av Kungl. Maj:t fastställd senast på hösten under det budgetår, som anslagsberäkningen avsåge, skulle vara färdigställda till sådan tidpunkt, att årsbidrag till respektive byggnadsföretag skulle hinna utbetalas före det ifrågavarande budgetårets utgång. Enligt erfarenheten torde emellertid — åtminstone i fråga om större byggnadsföretag — avsevärt längre tid förflyta mellan tidpunkten för högsta kostnadssummans fastställande och utbetalningen av det första årsbidraget än tidigare beräknats. Överstyrelsen ansåge, att man vid beräkningen av anslagsbehovet för budgetåret 1940/41 borde räkna endast med de högsta kostnadssummor, som fastställts före 1939 års utgång. Dessa beräknades till omkring 47,000,000 kronor, och årsbidragen under budgetåret 1940/41 skulle sålunda utgöra 1,410,000 kronor.

Härvid hade icke tagits hänsyn till de byggnadsföretag, beträffande vilka det tillkomme länsstyrelse att fastställa den högsta kostnadssumma, varå statsbidrag finge beräknas. Med ledning av inhämtade uppgifter från länsstyrelserna beräknade överstyrelsen, att totalbeloppet av de bidrag, som komme att utgå under budgetåret 1940/41, komme att röra sig omkring 60,000 kronor.

Statskontoret har lämnat utan erinran överstyrelsens förslag, att vid beräkandet av medelsbehovet till utgångspunkt skulle tagas endast de högsta kostnadssummor, som fastställdes före 1939 års utgång. I nuvarande läge torde dock enligt ämbetsverkets mening under senare halvåret 1939 knappast komma att fastställas högsta kostnadssummor till sammanlagt det av överstyrelsen beräknade beloppet, i runt tal 10 miljoner kronor.

Vid sådant förhållande har statskontoret ansett sig endast böra räkna med de kostnadssummor, som fastställts före den 1 juli 1939. Å dessa kostnadssummor belöpande statsbidrag skulle uppgå till 1,115,000 kronor. Detta belopp borde sedermera, då kännedom vunnits om de kostnadssummor, som fastställts under senare halvåret 1939, uppräknas i erforderlig utsträckning.

Vidare har statskontoret framhållit svårigheterna att under nuvarande förhållanden beräkna medelsbehovet för bidrag till de mindre byggnadsföretag, till vilkas utförande länsstyrelserna kunna lämna tillstånd, men saknat anledning frångå de av överstyrelsen i detta hänseende verkställda beräkningarna.

Riksräkenskapsverket har uppgjort följande sammanställning av anvisade belopp och verkliga utgifter för budgetåren 1937/38 och 1938/39:

	1937/38				1938/39			
	Anvisat enligt riksstaten		Verkliga utgifter		Anvisat enligt riksstaten		Verkliga utgifter	
	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre	Kronor	öre
1. Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler	150,000	—	29,558	29	500,000	—	111,534	05
2. Byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler . .	1,850,000	—	1,940,393	97	1,890,000	—	1,713,595	14
3. Hyresbidrag	190,000	—	180,549	25	190,000	—	181,877	25
4. Underhålls- och materielbidrag	1,800,000	—	1,722,002	50	1,800,000	—	1,798,969	62
5. Tjänstebostadsbidrag	3,110,000	—	4,473,110	11	3,200,000	—	1,928,062	75
Summa	7,100,000	—	8,345,614	12	7,580,000	—	5,734,038	81

Ämbetsverket har vidare anfört:

Enär ett par länsstyrelser under budgetåret 1937/38 avfört tjänstebostadsbidrag å annat anslag samt statskontoret under budgetåret 1938/39 utbetalt bidrag för flera redovisningsår, hade vissa justeringar måst företagas för erhållande av jämförbara siffror. På grund härav överensstämde icke ovan angivna slutsummor för verkliga utgifter med de i budgetredovisningarna för motsvarande budgetår angivna nettoutgifterna å anslaget.

Av sammanställningen framginge, att de verkliga utgifterna å delposten till byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler under budgetåren 1937/38 och 1938/39 ej uppgått till mer än 21,7 procent av de anvisade beloppen. I sammanställningen bestyrktes, att man vid uppskattningen av medelsbehovet för byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler måste räkna med avsevärt längre tid för lokalernas färdigställande än vad tidigare antagits. I vilken omfattning en minskning av anslagsbehovet för budgetåret 1940/41 i förhållande till det av skolöverstyrelsen beräknade beloppet, 1,470,000 kronor, kunde vidtagas vore för närvarande svårt att avgöra. Enligt riksräkenskapsverkets mening föreläge skäl att inskränka länsstyrelsernas rätt att fastställa högsta kostnadssummor för skolbyggnadsföretag. Dylika

byggnadsföretag utgjordes i regel av smärre om- eller tillbyggnadsarbeten, vilka skoldistriktet själva syntes böra helt bekosta. Denna fråga vore av sådan vikt, att uppgifter från vederbörande folkskolinspektörer borde inhämtas angående sådana skolhusanläggningar, som redan vore färdigställda eller kunde förväntas bli färdigställda och godkända inom sådan tid, att årsbidrag till desamma komme att utbetalas under budgetåret 1940/41. Intill dess sådan utredning föreläge, syntes anslagsposten kunna preliminärt uppföras med samma belopp som för innevarande budgetår eller med 960,000 kronor.

Skolöverstyrelsen har i sitt yttrande den 23 januari 1940 anfört:

Av de uppgifter, överstyrelsen inhämtat från länsstyrelserna, framginge, att länsstyrelserna under budgetåret 1938/39 utanordnat sammanlagt omkring 45,000 kronor såsom byggnadsbidrag för sådana nya undervisningslokaler, vilka länsstyrelserna funnit böra komma till utförande, och för vilka länsstyrelserna själva fastställt den högsta kostnadssumma, varå statsbidrag finge beräknas. Då riksräkenskapsverket uppgivit, att de verkliga utgifterna för byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler under budgetåret 1938/39 utgjort 111,534 kronor, hade endast (111,534 — 45,000 =) 66,534 kronor utgått för byggnadsföretag, angående vilka Kungl. Maj:t fastställt högsta kostnadssumman.

Med hänsyn till de av riksräkenskapsverket lämnade uppgifterna rörande medelsåtgången under budgetåret 1938/39 syntes anslagsposten kunna för budgetåret 1940/41 begränsas till det av detta ämbetsverk föreslagna beloppet, 960,000 kronor.

Beträffande den av riksräkenskapsverket ifrågasatta inskränkningen av länsstyrelsernas rätt att fastställa högsta kostnadssummor för skolbyggnadsföretag har skolöverstyrelsen anfört, att den icke hade sådan ingående kännedom om länsstyrelsernas handläggning av de ifrågavarande byggnadsärendena, att överstyrelsen kunde bedöma, huruvida riksräkenskapsverkets uppfattning vore riktig. Överstyrelsen har dock framhållit, att man i många fall kunde genom en jämförelsevis billig tillbyggnad av skola erhålla en eller flera fullt tillfredsställande undervisningslokaler eller andra erforderliga utrymmen. Beviljades intet statsbidrag till sådant byggnadsföretag, ökades givetvis skoldistriktets benägenhet att bygga ett helt nytt skolhus, vilket medförde större kostnader.

Genom departementscirkulär den 31 januari 1940 anmodades länsstyrelserna i samtliga län att, i förekommande fall efter samråd med vederbörande skoldistrikt, inkomma med uppgifter angående byggnadsbidraget för vart och ett av de byggnadsföretag inom länet, till vilkas utförande tillstånd före den 1 februari 1940 lämnats av Kungl. Maj:t eller länsstyrelsen jämlikt § 3 kungörelsen nr 45/1936 och vilka färdigställts eller komme att färdigställas inom sådan tid, att årsbidrag till dem komme att utgå under budgetåret 1940/41. Motsvarande uppgifter beträffande Stockholms stad ha under hand införskaffats från Stockholms folkskoledirektion. Med ledning av myndigheternas uppgifter har kunnat konstateras, att årsbidragen för nya undervisningslokaler kunna för budgetåret 1940/41 beräknas till omkring 950,000 kronor.

I detta sammanhang ber jag att få anmäla ett ärende, avseende *Hjortsberga skoldistrikt* i Blekinge län, om statsbidrag för nya undervisningslokaler, oaktat byggnadsföretaget påbörjats, innan tillstånd till dess utförande lämnats. Likartade ärenden ha tidigare framlagts för riksdagen i propositionerna 287/1938 (Stockholms och Tofta skoldistrikt) och 39/1939 (Torps och Ytterhogdals skoldistrikt). Här må endast erinras, att en förutsättning för erhållande av byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler enligt kungörelsen nr 45/1936 är, att Kungl. Maj:t eller — i fall då den högsta kostnadssumman för byggnadsföretaget, varå statsbidrag får beräknas, icke överstiger 10,000 kronor — länsstyrelsen lämnat tillstånd till byggnadsföretagets utförande. Vidare må i anledning av riksdagens skrivelse nr 287/1938 nämnas, att skolöverstyrelsen i cirkulärskrivelse den 30 september 1938 till samtliga folkskolestyrelser och skolråd fäst uppmärksamheten på att statsbidrag enligt nämnda kungörelse icke kan påräknas, om byggnadsföretaget igångsättes utan avvaktan på beslut av vederbörande statliga myndighet.

Av handlingarna inhämtas följande:

Inom Hjortsberga skoldistrikt upprätthålles bland annat Tolseboda folkskola, anordnad enligt tredje B-formen i undervisningsplanen för rikets folkskolor. Sedan folkskolinspektören i Blekinge inspektionsområde framställt anmärkning mot beskaffenheten av lärosalen i skolhuset samt den i skolhuset jämväl inrymda lärarinnebostaden vid laga syn den 22 maj 1936 förklarats icke kunna anses såsom laga tjänstebostad, beslöt kyrkostämman i Hjortsberga församling den 18 april 1937 att verkställa om- och tillbyggnad av skolhuset. Byggnadsföretaget hade dessförinnan godkänts av folkskolinspektören. Om- och tillbyggnaden blev färdig sommaren 1937.

I skrivelse den 12 oktober 1937 anhöll härefter *skolrådet* i distriktet hos länsstyrelsen i Blekinge län, under åberopande av kungörelsen nr 45/1936, om statsbidrag till byggnadsföretaget, vilket enligt uppgift dragit en kostnad av 6,300 kronor.

I yttrande över framställningen vitsordade folkskolinspektören behovet av den gjorda tillbyggnaden samt uppgav, att den till tjänstebostad omändrade lärosalen, vilken efter värdering åsatts ett värde av 400 kronor, varit olämplig för sitt ändamål. Byggnadsarbetena hade vidare enligt inspektören befunnits fullt ändamålsenliga med hänsyn till organisationen av distriktets skolväsende.

Genom resolution den 10 maj 1938 fann *länsstyrelsen* sig förhindrad att upptaga ansökningen till prövning, enär om- och tillbyggnaden redan fullbordats och vederbörligt tillstånd till företagets utförande icke lämnats.

Hos Kungl. Maj:t anhöll härefter skolrådet, att Kungl. Maj:t måtte medgiva länsstyrelsen att upptaga ärendet till prövning utan hinder av angivna omständigheter. I besvåren anfördes i huvudsak:

Den förutvarande undervisningslokalen och lärarbostaden i Tolseboda hade av folkskolinspektören förklarats vara i icke laga skick. Han hade även påyrkat, att ny lokal och bostad snarast skulle uppföras. Då i Tolseboda endast en skolsal och en läraravdelning funnes, och den nya skolsalen och lärarbostaden skulle inredas å samma plats som den gamla, måste

byggnadsarbetet försiggå under det korta sommarlovet, som toge sin början den 10 juni och slutade den 1 augusti. Det hade icke varit möjligt att till den 10 juni 1937 erhålla samtliga handlingar, som erfordrades för ansökan om byggnadsbidrag. Skulle med uppförandet ha dröjts, tills dessa handlingar erhållits och tillstånd beviljats av länsstyrelsen, hade följden blivit, att undervisningen under läsåret 1937/38 måst äga rum i en lokal av mindre god beskaffenhet. För att undvika detta hade byggnadsarbetet blivit forcerat.

Jämväl lärarbostaden måste nödvändigt uppföras under sommarlovet 1937. Någon möjlighet att förhyra bostad åt lärarinnan finnes icke i Tolseboda, som vore avses beläget och där någon egentlig by icke finnes. Såväl skolsalen som lärarbostaden vore i bästa skick, vilket även folkskolinspektören och länsarkitekten vitsordat.

I ärendet ha yttranden avgivits av länsstyrelsen, skolöverstyrelsen och statskontoret.

Länsstyrelsen framhöll, att ansökningen kunnat bifallas, därest den inkommit i tid, samt ifrågasatte, huruvida icke någon del av eljest stadgat byggnadsbidrag (75 procent av kostnaderna), förslagsvis 50 procent, kunde beviljas.

Skolöverstyrelsen fann av utredningen i ärendet styrkt, att byggnadsföretaget varit erforderligt för avhjälpande av de brister, som vidlade skollokaler och tjänstebostaden i deras förutvarande skick. Det hade visserligen varit önskvärt, att kapprummet gjorts något rymligare och att skolhuset försetts med värmeledning men i övrigt hade överstyrelsen icke något att erinra mot den plan, efter vilken byggnadsföretaget utförts. De uppgivna kostnaderna för arbetena vore skäligen. Statsbidrag till byggnadsföretaget kunde därför ur saklig synpunkt anses motiverat. Då det icke syntes ha framkommit någon särskild omständighet av beskaffenhet att böra föranleda ett strängare bedömande än som skett beträffande Stockholms och Tofta skoldistrikt ansåg överstyrelsen skäl föreligga, att Hjortsberga skoldistrikt bereddes möjlighet att erhålla statsbidrag till byggnadsföretaget.

Även *statskontoret* har tillstyrkt framställningen.

b) Byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler.

I sin berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1937—30 juni 1938 hade riksdagens år 1938 församlade revisorer under ecklesiastikdepartementet, § 45, fäst uppmärksamheten på vissa förhållanden beträffande byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler. Revisorerna hade bland annat framhållit, att en viss osäkerhet syntes råda angående rätten till byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler. Sålunda hade inom riksräkenskapsverket framställt ett stort antal anmärkningar mot länsstyrelsernas beslut angående tillerkännande av dylikt bidrag. Anmärkningarna hade i huvudsak riktats mot att länsstyrelserna tillerkänt skoldistrikt byggnadsbidrag för undervisningslokaler i skolbyggnader, uppförda före den 1 juli 1912 men efter nämnda tidpunkt om- eller tillbyggda. Sedan yttranden i ärendet avgivits av statskontoret, riks-

räkenskapsverket och skolöverstyrelsen samt vissa motioner i ämnet väckts, anförde riksdagen i skrivelse nr 439/1939 i huvudsak följande:

Jämlikt gällande bestämmelser angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet utginge dels byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler, som kommit till utförande efter den 1 juli 1936, dels byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler för varje den 1 juli 1936 befintligt, skoldistriktet tillhörigt klassrum eller gymnastikrum, som icke tagits i bruk före den 1 juli 1912, dels ock byggnadsbidrag för byggnadsarbeten, utförda efter den 1 juli 1936, varigenom nya för undervisningen avsedda lokaler utvunnos. Enligt regeringsrättens utslag (ref. 44/1937) och i enlighet med den tolkning riksräkenskapsverket i sina framställda anmärkningar givit det samma hade statsbidrag emellertid ansetts icke kunna utgå för sådana klassrum eller gymnastikrum, vilka vore belägna i skolhus uppförda före den 1 juli 1912 men som tillkommit genom senare vidtagen om- eller tillbyggnad. Genom den tolkning regeringsrätten givit bestämmelserna på hithörande område hade sålunda, såsom framginge av omfattningen av de utav riksräkenskapsverket framställda anmärkningarna mot utbetalta statsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler, dylikt bidrag ansetts icke författningsenligt kunna utgå för ett synnerligen stort antal klassrum och gymnastikrum, vilka under tiden den 1 juli 1912—den 30 juni 1936 utvunnits genom till- och ombyggnadsarbeten å skolhusbyggnader, uppförda före den 1 juli 1912. Riksdagen funne det icke vara i god överensstämmelse med författningens syftemål att förvägra skoldistriktens statsbidrag för det stora antal klassrum eller gymnastikrum, vilka under tiden den 1 juli 1912—den 30 juni 1936 på skoldistriktens bekostnad tillkommit genom omfattande om- eller tillbyggnadsarbeten av de före den 1 juli 1912 uppförda skolhusbyggnaderna. Riksdagen ansåge för den skull erforderligt, att beträffande de nuvarande författningsbestämmelserna rörande statsbidrag av ifrågasatt slag sådan ändring vidtoges, att skoldistriktet skulle kunna komma i åtnjutande av statsbidrag jämväl för sådana klassrum och gymnastikrum, vilka vore belägna i skolhus, uppförda före den 1 juli 1912, men som tillkommit genom senare vidtagen verklig om- eller tillbyggnad av skolhusbyggnaden. Beträffande den nu ifrågasatta författningsändringen hänvisade riksdagen i övrigt till vad skolöverstyrelsen i anledning av revisorernas uttalande anført rörande sin tolkning av de nu gällande bestämmelserna om statsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler. Den ståndpunkt, skolöverstyrelsen där intagit, syntes riksdagen i huvudsak kunna läggas till grund för en ändring av de nuvarande bestämmelserna i ämnet.

Riksdagen bemyndigade härefter Kungl. Maj:t att vidtaga sådana ändringar i gällande bestämmelser rörande byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler, att dylikt bidrag kunde utgå till skoldistrikt i den vidsträcktare omfattning, riksdagen sålunda angivit.

Enligt det av *skolöverstyrelsen* i anledning härav framlagda förslaget till ändringar i kungörelsen nr 45/1936 skall byggnadsbidrag utgå även för klassrum eller gymnastikrum, som tillkommit genom sådan om- eller tillbyggnad av skolbyggnad, som inneburit en utökning av den ursprungliga byggnadskroppen, eller genom omändring av tjänstebostad, varvid bidrags-

tiden skulle räknas från den tidpunkt, då ifrågavarande undervisningslokal eller, där två eller flera lokaler samtidigt tillkommit, någon av dem först togs i bruk. Beträffande tillämpningen av de ändrade bestämmelserna har överstyrelsen anfört följande:

Bestämmelserna borde bli tillämpliga på fall, där skoldistriktets rätt till ifrågavarande byggnadsbidrag ännu icke slutgiltigt prövats av vederbörande myndigheter. Riksräkenskapsverket torde också komma att vid sin granskning av ifrågavarande byggnadsbidrag taga hänsyn till de nya förtydligande bestämmelserna. Emellertid hade framhållits i de motioner, som föranledde riksdagens beslut i ämnet, att författningen borde givas sådan lydelse, att skoldistriktet ägde utbetomma bidrag i samma utsträckning, som om bestämmelser av åsyftade innebörd hade gällt alltifrån bidragssystemets införande. Detta innebure att skoldistrikt, som av vederbörande myndighet förvägrats byggnadsbidrag för sådan lokal, till vilken bidrag enligt riksdagens nu fattade beslut skulle utgå, borde beredas tillfälle att få sin rätt till bidraget prövad enligt de ändrade bestämmelserna. Riksdagen hade ej direkt uttalat sig rörande denna detalj, men då den förklarar, att dylik vägran att låta statsbidrag utgå icke stode i god överensstämmelse med den gällande författningens syftemål, torde detta kunna anses innebära, att riksdagen biträtt motionärernas mening även i nu senast berörda avseende. Särskilt med hänsyn därtill, att det gällde statsbidrag, som kunde komma att utgå under en lång följd av år, vore det också angeläget, att den för hela bidragsperioden avgörande engångsprövningen skedde enligt enhanda grunder för samtliga skoldistrikt. Överstyrelsen tillstyrkte därför, att skoldistriktets rätt till ifrågavarande byggnadsbidrag finge upptagas till förnyad prövning, då distriktets ansökning om bidrag tidigare avslagits.

Beträffande anslagsbehovet för budgetåret 1940/41 har överstyrelsen anfört:

Överstyrelsen hade från statskontoret och länsstyrelserna inhämtat uppgifter rörande de belopp, som beräknades komma att utanordnas för budgetåret 1940/41. Summan av dessa belopp utgjorde omkring 1,690,000 kronor. Det syntes emellertid icke osannolikt, att belastningen av anslaget nästa budgetår kunde komma att bli större än den beräknade på grund av de ändrade författningsbestämmelser, som vore att emotse med anledning av beslut av 1939 års lagtima riksdag om rätt för skoldistriktet att i större utsträckning än som hittills ansetts lagligen kunna ske, utfå byggnadsbidrag. Överstyrelsen saknade möjlighet att med någon säkerhet bedöma, vilken inverkan på medelsåtgången under nästa budgetår dessa ändrade bestämmelser kunde få, men ansåge försiktigheten bjuda, att anslagsposten upptoges med åtminstone något hundratusental kronor högre belopp än det nu beräknade. Överstyrelsen föreslog, att för budgetåret 1940/41 beräknades ett belopp av 1,800,000 kronor.

Såväl statskontoret som riksräkenskapsverket ha ifrågasatt, om icke med hänsyn till det statsfinansiella läget verkställandet av riksdagens förutnämnda beslut borde anstå.

Statskontoret har i detta avseende anfört:

I likhet med överstyrelsen ansåge statskontoret det ogörligt att med någon säkerhet bedöma, vilken inverkan den av riksdagen förordade utsträckningen av rätten till byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler kunde få på medelsbehovet för dylika byggnadsbidrag. Det vore emellertid att förvänta, att en dylik utsträckning av bidragsrätten komme att medföra en väsentlig utgiftsökning för statsverket. Vid sådant förhållande och med hänsyn till den förändring, som det statsfinansiella läget undergått, sedan riksdagens beslut fattades, ifrågasatte statskontoret, om icke verkställandet av detta beslut tills vidare borde uppskjutas. Under förutsättning att ett dylikt uppskov komme till stånd, torde anslagsposten kunna beräknas till 1,690,000 kronor.

Det av skolöverstyrelsen framlagda förslaget till ändring i kungörelsen nr 45/1936 har tillstyrkts av statskontoret med den ändringen, att byggnadsbidrag bör utgå endast, när genom om- eller tillbyggnad ett ökat antal klassrum eller gymnastikrum utvunnits.

Riksräkenskapsverket har beträffande den statsfinansiella innebörden av förslaget anfört:

Ämbetsverket erinrade, att byggnadsbidrag enligt de föreslagna bestämmelserna komme att utgå dels för klassrum och gymnastikrum, som erhållits ur tjänstebostäder, dels ock för de klassrum eller gymnastikrum, som erhållits genom verklig om- och tillbyggnad av den ursprungliga byggnadskroppen, i den mån ett tillskott i antalet sådana undervisningslokaler uppkommit. Antalet till nu nämnda grupper hänförliga lokaler, angående vilka anmärkningar framställts inom riksräkenskapsverket, uppginge till $(579 + 385 + 234 =)$ 1,198. De anmärkta beloppen uppginge till sammanlagt 179,700 kronor. Därtill komme de genom länsstyrelsernas beslut förvägrade bidragen till dylika lokaler, angående vilkas antal någon uppgift icke kunnat erhållas. Enligt de föreslagna ändrade bestämmelserna skulle skoldistriktet äga rätt dels att återbekomma en stor del av de inlevererade anmärkningsbeloppen, dels ock erhålla vissa av länsstyrelserna tidigare förvägrade byggnadsbidrag.

Ett uppskov med den föreslagna författningsändringen skulle medföra den konsekvensen, att med avgörandet av anmärkningsmålen finge anstå under motsvarande tidsperiod. Riksräkenskapsverket hade nämligen, sedan kännedom erhållits därom, att frågan angående utvidgning av rätten till byggnadsbidrag kommit under riksdagens behandling, ansett det böra anstå med anmärkningsmålen vidare handläggning, tills avgörande i nämnda fråga träffats. Till följd härav hade endast ett fåtal anmärkningar å byggnadsbidrag avgjorts inom riksräkenskapsverket.

Beträffande skoldistriktet syntes ett uppskov med författningsändringen i fråga under något år icke behöva medföra svårare olägenheter i ekonomiskt hänseende, då här vore fråga om statsbidrag för utgifter, som ofta låge långt tillbaka i tiden, och varå skoldistriktet icke kunnat påräkna statsbidrag vid tidpunkten för utgifternas tillkomst. Vidare erinrades beträffande de klassrum och gymnastikrum, som erhållits ur förutvarande tjänstebostäder, att skoldistriktet alltsedan budgetåret 1936/37 enligt § 14 kungörelsen nr 45/1936 erhållit bidrag till tjänstebostäder samt att skoldistriktet av lärarna erhöle viss hyresersättning för tillhandahållna tjänstebostäder.

Ehuru det måste vara av ett allmänt intresse, att den nuvarande ovisheten angående den rätta tolkningen av ifrågavarande bestämmelser snarast möjligt undanröjdes och ehuru ett uppskov med genomförandet av de ändrade bestämmelserna bland annat skulle medföra, att utgifter för tidigare budgetår överflyttades till senare budgetår, ansåge sig riksräkenskapsverket med hänsyn till det statsfinansiella läget kunna förorda dylikt uppskov under ett år.

Därest till följd av det statsfinansiella läget en utvidgning av rätten till byggnadsbidrag icke ansåges böra genomföras, komme de av riksräkenskapsverket framställda anmärkningarna att avgöras i vanlig ordning.

Beträffande anslagsbehovet för budgetåret 1940/41 har riksräkenskapsverket anfört:

De i sammanställningen för budgetåret 1938/39 (jfr sid. 136) angivna nettoutgifterna, 1,713,595 kronor 14 öre, hade erhållits, sedan under budgetåret i fråga återlevererade bidrag å cirka 89,000 kronor frändragits. Summan av de inom riksräkenskapsverket till ersättande anmärkta beloppen uppginge till 247,679 kronor. Av sistnämnda belopp hade emellertid omkring 155,000 kronor icke återlevererats, på grund av att anmärkingar bestritts eller att vederbörande länsstyrelse velat avvakta de ändrade bestämmelsernas ikraftträdande, innan förklaring å anmärkningarna avgivits. Emellertid kunde förutsättas, att länsstyrelserna på grund av bestämmelserna i cirkuläret nr 200/1931 tillsvidare icke utanordnade byggnadsbidrag, som tidigare blivit föremål för anmärkning från riksräkenskapsverkets sida. De av länsstyrelserna till skolöverstyrelsen lämnade uppgifterna å medelsbehovet för budgetåret 1940/41, vilket uppginge till 1,690,000 kronor, syntes därför kunna anses motsvara det verkliga medelsbehovet, för det fall den föreslagna ändringen icke skulle träda i kraft under nämnda budgetår. Därest författningsändringen genomfördes utan dröjsmål, torde det av skolöverstyrelsen angivna beloppet 1,800,000 kronor vara beräknat i underkant. Medelsbehovet borde enligt riksräkenskapsverkets förmenande knappast uppskattas lägre än till 1,850,000 kronor.

Skolöverstyrelsen har icke kunnat biträda förslaget om uppskov med verkställandet av riksdagens beslut angående utsträckning av rätten till byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler.

Enligt överstyrelsens mening innebure riksdagens beslut ingen egentlig ändring av vad riksdagen under år 1935 beslutade i ämnet utan endast ett förtydligande. Skulle det på grund av det finansiella läget befinnas nödvändigt att indraga någon del av det genom de nämnda riksdagsbesluten beviljade statsbidraget för skolhusbyggnader, torde beslut därom böra föregås av erforderlig utredning angående de allmänna principer, enligt vilka minskning av statsbidraget borde ske.

c) Hyresbidrag samt underhålls- och materielbidrag.

Skolöverstyrelsen har räknat med samma anslagsbehov som för innevarande budgetår, 190,000 kronor för hyresbidrag och 1,800,000 kronor för underhålls- och materielbidrag.

Statskontoret har lämnat anslagsberäkningarna utan erinran.

Riksräkenskapsverket däremot har ansett, att anslagsposten till hyresbidrag med hänsyn till de verkliga utgifterna för budgetåren 1937/39 kan sänkas till 180,000 kronor. Beträffande anslagsposten till underhålls- och materielbidrag framhåller ämbetsverket, att utgifterna visa tendens till ökning, beroende på att nya skolor färdigställas. I avvaktan på utredning angående antalet färdigställda undervisningslokaler synes enligt ämbetsverket anslagsposten kunna preliminärt upptagas till 1,800,000 kronor.

d) Tjänstebostadsbidrag.

I sina anslagsäskanden för budgetåret 1939/40 (1939 års åttonde huvudtitel, punkten 166) framlade skolöverstyrelsen förslag om att tjänstebostadsbidraget — 160 kronor för ordinarie manlig folkskollärare, 120 kronor för ordinarie kvinnlig folkskollärare samt 80 kronor för annan lärare — skulle inarbetas i statsbidraget till lärarlönerna. Detta skulle ske på så sätt, att statsbidrag till lärarlöner hädanefter skulle utgå med belopp, motsvarande skillnaden mellan å ena sidan lönen och å andra sidan den med nu utgående tjänstebostadsbidrag reducerade ersättningen för bostadsförmån. Vidare ifrågasatte överstyrelsen slopande av de restriktiva föreskrifterna rörande bidrag till tjänstebostad, som tillkommit utan kostnad för distriktet eller med bidrag av statsmedel, och ökning av statsbidragen till avlöning av lärare vid sjukvårdsanstalter och barnhem samt till föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor med belopp, motsvarande tjänstebostadsbidrag.

Statskontoret, som i princip tillstyrkte överstyrelsens förslag, ifrågasatte emellertid, om icke skoldistriktet hädanefter med hänsyn till statens under de senare åren alltmera stegrade utgifter för folkskoleväsendet borde bestrida hela kostnaden för bostäder åt lärarna, särskilt om efter en omreglering av kommunalbeskattningen en mera effektiv skatteutjämning komme till stånd.

Departementschefen anförde huvudsakligen följande:

I propositionen nr 174/1935 (sid. 83) hade departementschefen framhållit, att tjänstebostadsbidraget borde erhålla provisorisk karaktär. Denna karaktär komme till synes bland annat däri, att bidraget icke bestämts efter dyrortsgruppering. En sådan anordning hade nämligen departementschefen ansett vara ägnad att verka prejudicerande vid en blivande reglering av folkskolläraernas löner. Den sedermera av 1937 års riksdag beslutade löneregleringen för lärarpersonalen vid folk- och småskolor hade icke inneburit någon förändring i fråga om skoldistriktens skyldighet att svara för tjänstebostad eller värdet därav enligt ortens pris. Statsbidrag till lärarlönerna utginge således, oavsett om tjänstebostad tillhandahölls eller icke, med belopp, motsvarande skillnaden mellan avlöningen och ersättning för bostadsförmånen. Sistnämnda ersättning varierade efter hyreskostnaderna å de olika orterna. Vid löneregleringen ifrågasattes ej någon ändring i fråga om tjänstebostadsbidragen.

Departementschefen ville icke förneka, att vissa skäl talade för statskontorets uppfattning om avskaffande av tjänstebostadsbidragen. Skoldistriktens utgifter för övertidsläsning och för kommunala lönetillägg hade genom den av 1937 års riksdag beslutade folkskollärarlöneregleringen bortfallit, och statens utgifter för folkskoleväsendet hade ökats i en omfattning, som icke torde ha varit förutsedd, då riksdagen år 1935 tog ställning till frågan om avvägningen av kostnaderna för folkskoleväsendet mellan stat och kommun. Den av statskontoret väckta frågan syntes departementschefen därför förtjänt att närmare övervägas. Under sådana förhållanden torde för närvarande några ändringar av principiell natur icke böra vidtagas i gällande föreskrifter om tjänstebostadsbidrag.

Sedan vid 1939 års riksdag motionsvis väckts förslag, innebärande att riksdagen skulle uttala sig mot en ändring av nuvarande grunder för tjänstebidragets utgående, anförde riksdagen i skrivelse nr 439/1939, att riksdagen visserligen insåge, att en minskning av till kommunerna utgående statsbidrag för skolväsendet skulle bli en besvikelse för flertalet skoldistrikt men att riksdagen utginge ifrån, att de kommunala intressena ej bleve obeaktade vid det övervägande, departementschefen förebådat.

Den 22 juni 1939 anbefalldes härefter *skolöverstyrelsen* att, med beaktande av vad i ämnet yttrats enligt punkten 166 i 1939 års åttonde huvudtitel och av riksdagen i nämnda skrivelse, taga i övervägande frågan om avskaffande av tjänstebostadsbidragen.

I skrivelsen den 31 augusti 1939 har överstyrelsen framlagt förslag i ämnet. Av skrivelsen inhämtas:

Den betydande ökning av statsutgifterna för folkskoleväsendet, som följde med den av riksdagen år 1937 beslutade lönerregleringen för folkskolans lärare, medförde icke någon egentlig lättnad för kommunerna i fråga om deras utgifter för skolväsendet. Endast i ett avseende innebure 1937 års beslut vid jämförelse med riksdagens beslut år 1935 en förskjutning till kommunernas fördel. Enligt beslutet år 1935 hade staten åtagit sig hela den kontanta minimilönen, medan de kommuner, som frivilligt utsträckte lästiden utöver stadgad minimitid, alltjämt skulle utan bidrag av statsmedel svara för ersättningen för övertidsläsningen. År 1937 beslutade riksdagen däremot, att lönen skulle utgå av statsmedel, även om lästiden utsträcker till 39 veckor. Emellertid borde man för ett riktigt bedömande av betydelsen härav erinra sig, att år 1935, då riksdagen beslutade, att tjänstebostadsbidrag skulle utgå, längre lästid än $34\frac{1}{2}$ veckor varit införd endast i 156 skoldistrikt med sammanlagt omkring 148,450 dagars övertidsläsning. Härav framginge, att i omkring 2,300 skoldistrikt ingen övertidsläsning förekommit, varför ersättning till lärarna för övertidsläsning icke varit någon utgift, som mera allmänt betungade kommunerna. Då omkring 91 procent av övertidsläsningen varit förlagd till skolor i städer, hade landsbygdens skoldistrikt praktiskt taget ingen utgift för dylik undervisning. Lönesystemet och föreskrifterna angående statsbidragen hade visserligen radikalt ändrats genom beslutet år 1937, och statsutgifterna för folkskoleväsendet hade även avsevärt ökats, men detta hade icke medfört någon minskning av kommunernas utgifter för ifråga-

varande ändamål. De skäl, som föranledde 1935 års riksdag att i skatteutjämnande syfte besluta, att staten skulle icke blott åtaga sig kostnaderna för den till lärarna utgående kontanta lönen utan även lämna bidrag till bestridandet av kostnaderna för tjänstebostäder, vore allmänt giltiga. Under sådana förhållanden kunde överstyrelsen icke tillstyrka, att detta av statsmedel utgående tjänstebostadsbidrag indroges, såvida icke statsbidraget i övrigt till folkskoleväsendet ökades med belopp, som minst motsvarade tjänstebostadsbidraget.

Emellertid ville överstyrelsen framhålla, att de grunder, enligt vilka tjänstebostadsbidraget utginge, knappast kunna anses tillfredsställande. Sedan regleringen av lärarnas löner genomförts, kunde man lättare iakttaga verkningarna av ett tjänstebostadsbidrag, som utginge med ett fast belopp, bestämt utan hänsyn till kommunens verkliga kostnader för ändamålet. Lönen för exempelvis en ordinarie manlig folkskollärare i 17 löneklassen utgjorde på A-ort 4,596 kronor och på I-ort 6,012 kronor. Antoges A-orten, som rimligt vore, tillhöra hyresgrupp I och I-orten hyresgrupp IX, komme kommunen att bidra till lönen med (564 — 160 =) 404 kronor respektive (1,956 — 160 =) 1,796 kronor och staten med 4,192 respektive 4,216 kronor. Kommunen betalade således på A-ort ej fullt 9 procent av lärarens lön men på I-ort i det närmaste 30 procent. Den av dyrortsgrupperingen förorsakade ökningen av lönen på I-ort bestredes praktiskt taget helt av kommunen. Ännu starkare framträdde denna egenhet, om jämförelsen gjordes mellan två manliga lärare i löneklass 16, och den enes stationeringsort antoges tillhöra ortsgrupp A och hyresgrupp I, medan den andre hänfördes till ortsgrupp G och hyresgrupp VII. Bruttolönen vore här 4,278 respektive 5,286 kronor och kommunens bidrag därtill 404 respektive 1,448 kronor. Statsbidraget bleve 3,874 kronor vid A-ort men endast 3,838 kronor (således 36 kronor lägre) till den väsentligt högre avlönade läraren å G-ort. Att kommunen i de exemplifierade fallen finge helt svara för den av dyrortsgrupperingen förorsakade ökningen av lönen i de högre ortsgrupperna, berodde därpå, att tjänstebostadsbidraget utginge med samma belopp i lägre och högre ortsgrupp, även då den höga ortsgruppen uteslutande hade sin grund i höga hyrespriser.

Av det anförda torde framgå, att storleken av kommunernas bidrag till lärarlönerna vore så starkt växlande, att det kunde med skäl ifrågasättas, om icke en utjämning borde komma till stånd. Huruvida detta borde ske genom anpassning av tjänstebostadsbidragen efter de enligt hyresgrupperingen fastställda hyresprisen för tjänstebostäder å skilda orter eller därigenom, att staten övertog hela bruttolönen eller en viss procentuellt angiven del därav, torde böra bliva föremål för mera ingående utredningar än överstyrelsen kunnat i detta sammanhang förebringa. Möjligen vore det lämpligt, att frågan härom undersöktes i samband med de utredningar om skatteutjämning, som påginge.

Vidare har överstyrelsen ånyo hemställt, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga förslag om rätt till bidrag för tjänstebostad, som tillkommit utan kostnad för skoldistrikt eller med bidrag av statsmedel, och om ökning av statsbidragen till avlöning av lärare vid sjukvårdsanstalter och barnhem samt till föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor med belopp, motsvarande tjänstebostads-

bidrag. Kostnaderna härför hade överstyrelsen beräknat uppgå till omkring 36,000 kronor.

Överstyrelsen har jämväl vidhållit sitt förslag om tjänstebostadsbidragets inarbetande i statsbidraget till lärarlönerna. Beträffande skälen härför hänvisas till handlingarna. Skulle Kungl. Maj:t finna lämpligt att under den närmaste tiden låta verkställa den av överstyrelsen förordade utredningen av hithörande förhållanden, torde dock — enligt överstyrelsen — böra anstå med överflyttande av tjänstebostadsbidraget till löneanslaget i avvaktan på resultatet av utredningen.

I avvaktan på Kungl. Maj:ts ställningstagande till den av överstyrelsen föreslagna ändringen beträffande sättet för det ifrågavarande statsbidragets utgående har överstyrelsen upptagit anslaget till tjänstebostadsbidrag till 3,236,000 kronor, innebärande en ökning med 36,000 kronor på grund av den föreslagna utvidgningen av rätten till bidrag ur anslaget.

Statskontoret har anfört:

Skolöverstyrelsen hade icke funnit tjänstebostadsbidragen kunna indragas, såvida icke statsbidraget i övrigt till folkskoleväsendet ökades med belopp, som minst motsvarade tjänstebostadsbidraget. Vad överstyrelsen anfört hade icke övertygat statskontoret om att icke skoldistriktet hädanefter borde åläggas att bestrida hela kostnaden för bostäder åt lärarna. Emellertid ville ämbetsverket i nuvarande läge icke påkalla åtgärder av sådan innebörd, då det måste anses angeläget att undvika alla icke ofrånkomliga rubbningar i kommunernas ekonomi. Då statskontoret icke heller kunde tillstyrka någon omreglering av dessa bidrag, som skulle kunna medföra ökade anspråk på statskassan, förordade ämbetsverket, att för budgetåret 1940/41 tjänstebostadsbidrag utginge enligt oförändrade grunder. Medelsätgången torde vid sådant förhållande kunna beräknas till 3,200,000 kronor.

Riksräkenskapsverket, som icke uttalat sig angående den av skolöverstyrelsen föreslagna utredningen rörande omreglering av tjänstebostadsbidraget, har ansett de under förevarande anslag redovisade utgifterna vara av så olika slag och uppgå till så betydande belopp, att en uppdelning av anslaget vore påkallad. Medelsanvisningen borde därvid enligt ämbetsverkets mening uppdelas på fem självständiga riksstatsanslag, motsvarande de under det nuvarande anslaget uppförda delposterna. I vart fall borde delposten till tjänstebostadsbidrag utbrytas ur anslaget och uppföras å riksstaten såsom ett särskilt anslag. Beträffande anslagsbehovet för nästa budgetår har ämbetsverket anslutit sig till statskontorets förslag.

Vad först angår frågan om *byggnadsbidrag till nya undervisningslokaler*, vill jag framhålla, att dylika bidrag sedan krisens början av Kungl. Maj:t beviljats med iakttagande av den största återhållsamhet. I den vid propositionen nr 79 till 1939 års urtima riksdag angående åtgärder för begränsning av statsutgifterna för budgetåret 1939/40 såsom bilaga 6 fogade pro-

memorian framhölls, att även länsstyrelserna givetvis vid beslut i dessa frågor borde iakttaga den återhållsamhet, som vore påkallad av den nuvarande situationen. Om så erfordrades, borde föreskrift härom utfärdas. Sedermera har Kungl. Maj:t utfärdat cirkulär (nr 842/1939) till statskontoret och länsstyrelserna m. fl. myndigheter angående besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet. Någon ytterligare föreskrift i antydd riktning synes ej påkallad. Emellertid anser jag mig böra i anslutning till vad av riksräkenskapsverket yttrats ifrågasätta, huruvida icke en centralisering av beslutanderätten i dessa ärenden bör genomföras.

I sin berättelse framhöll riksdagens år 1938 församlade revisorer (jfr statsutskottets utlåtande nr 223/1939, sid. 12), att möjligheten att i samband med behandlingen av större byggnadsföretag på ett mera ändamålsenligt sätt omorganisera skoldistriktet ofta försvårades genom länsstyrelsernas befogenhet att inom viss kostnadsram bevilja byggnadsbidrag, enär organisationen genom de tidigare av länsstyrelsen godkända mindre byggnadsföretagen i viss mån fastlästs. Det måste fördenskull ifrågasättas — heter det i berättelsen — om det kunde anses lämpligt, att olika myndigheter beslutade i dessa frågor, då därigenom svårigheter givetvis måste uppstå att erhålla överblick och enhetlig behandling av dessa ärenden. 1939 års riksdags statsutskott ansåg att, därest en centralisering av beslutanderätten i nybyggnadsfrågorna befundes böra komma till stånd, det skulle ligga närmast till hands att överflytta handläggningen av dessa ärenden från länsstyrelserna till skolöverstyrelsen. Detta spörsmål syntes utskottet lämpligen böra prövas i samband med frågan om överstyrelsens organisation.

En centralisering av nybyggnadsfrågorna torde onekligen öka möjligheterna att främja rationaliseringssträvandena på detta område. Centraliseringen synes mig under nuvarande förhållanden icke böra sammankopplas med frågan om skolöverstyrelsens organisation, vilken fråga av kostnads-skäl ej kan upptagas under den närmaste tiden. Lämpligen synes beslutanderätten i de frågor rörande statsbidrag till nya undervisningslokaler, som nu ankomma på länsstyrelserna, böra överflyttas på Kungl. Maj:t. Ändrade bestämmelser i ämnet torde böra träda i kraft den 1 juli 1940.

De av länsstyrelserna och Stockholms folkskoledirektion lämnade uppgifterna angående byggnadsbidrag till de företag, som färdigställts eller beräknades bli färdigställda inom sådan tid att årsbidrag till dem komma att utgå under budgetåret 1940/41, synas kunna ligga till grund för beräkningen av anslagsbehovet. Jag föreslår därför, att anslagsmedlen till byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler för nämnda budgetår upptagas med i runt tal 950,000 kronor.

Vad beträffar den av Hjortsberga skoldistrikt gjorda framställningen, vill jag framhålla, att det byggnadsföretag, varom här är fråga, slutförts långt innan riksdagen i skrivelsen nr 290/1938 fastslog, att skoldistrikt i fortsättningen icke kunde påräkna statsbidrag till byggnadsföretag, som

igångsattes, innan vederbörlig myndighet meddelat tillstånd till dess utförande. Vad i ärendet förekommit synes mig tala för att statsbidrag till byggnadsföretaget bör utgå, oaktat skoldistriktet ej iakttagit den för ärendets handläggning föreskrivna ordningen. Liksom fallet var beträffande Stockholms och Torps skoldistrikt förelåg, då byggnadsarbetena påbörjades, ett obestriddigt och trängande behov av nya skollokaler. Därest riksdagen icke har något att erinra mot att statsbidrag till byggnadsföretaget må utgå utan hinder av angivna omständighet, bör det ankomma på länsstyrelsen att i enlighet med gällande bestämmelser i ämnet fastställa den högsta kostnadssumma, varå statsbidrag må beräknas. Någon höjning av de nyssnämnda anslagsmedlen till bidrag till nya undervisningslokaler synes icke böra vidtagas i anledning härav.

Det förslag om ändrade grunder för fastställande av *byggnadsbidrag till redan befintliga undervisningslokaler*, som av skolöverstyrelsen framlagts i anledning av 1939 års lagtima riksdags i skrivelse nr 439 anmälda beslut, synes innebära, att skoldistriktet skulle erhålla dylika bidrag i samma utsträckning, som om de ändrade grunderna gällt alltifrån bidragssystemets införande, d. v. s. retroaktivt från den 1 juli 1936. Statsbidrag skulle sålunda i vissa fall utgå för om- eller tillbyggd lokal, som tagits i bruk efter den 1 juli 1912, för tiden från och med budgetåret 1936/37 till och med det budgetår, under vilket 24 år förflutit efter det lokalen först togs i bruk. Förslaget har i denna del ej föränlett någon erinran från statskontorets och riksräkenskapsverkets sida. Skolöverstyrelsen har uppskattat kostnaderna under budgetåret 1940/41 för förslagets genomförande till 110,000 kronor, medan riksräkenskapsverket beräknat dem till 160,000 kronor. Anslagsbehovet i övrigt har av nämnda myndigheter uppskattats till 1,690,000 kronor. Mot sistnämnda beräkningar har jag intet att erinra.

Såsom framgår av riksräkenskapsverkets yttrande, uppgå de inom ämbetsverket anmärkta beloppen — avseende budgetåret 1936/37 — för sådana undervisningslokaler, vilka skulle beröras av förslaget, till sammanlagt 179,700 kronor. Även om man utgår från att större delen av detta belopp icke återbetalts och att byggnadsbidrag i dessa fall utbetalts även för budgetåret 1937/38 — vilket enligt vad jag under hand inhämtat i regel torde vara fallet — synes en retroaktiv tillämpning av de föreslagna bestämmelserna medföra, att byggnadsbidrag skola under nästa budgetår utbetalas för åtminstone tre budgetår, nämligen budgetåren 1938/41. Härtill komma byggnadsbidrag för budgetåren 1936/41 till sådana undervisningslokaler, för vilka länsstyrelserna ej beviljat dylika bidrag. I vilken omfattning detta skett har icke kunnat konstateras. Det ökade anslagsbehov, som föranledes av ett genomförande av 1939 års riksdags omförmälda beslut, kan under sådana förhållanden för budgetåret 1940/41 endast uppskattas helt approximativt, men jag håller före, att det icke kommer att understiga

600,000 kronor. Summan av de årliga byggnadsbidragen torde kunna beräknas till approximativt 180,000 kronor.

För att undvika den stora anslagsbelastning, som sålunda skulle uppstå under budgetåret 1940/41, kan naturligtvis den lösningen tänkas, att bidragstiden börjar löpa först från och med sagda budgetår, innebärande en förskjutning framåt i tiden av fyra år.

Efter övervägande av de hithörande spörsmålen har jag kommit till den uppfattningen, att ett rationellt genomförande av omförmälda riksdagsbeslut kräver retroaktiv tillämpning av de ifrågasatta bestämmelserna såtillvida, att antalet bidragsberättigade år icke bör minskas. Däremot synes mig välbetänkt, att för undvikande av kumulation av årsbidrag och därav följande ökad anslagsbelastning låta bidragstiden löpa först från och med budgetåret 1940/41.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen för ärendets behandling, ha statskontoret och riksräkenskapsverket ifrågasatt, huruvida icke genomförandet av riksdagens beslut om utvidgad rätt till byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler borde anstå med hänsyn till det förändrade statsfinansiella läget. För egen del är jag ej övertygad om lämpligheten härav. Det måste nämligen framstå som ett trängande önskemål, att de nu svävande bidragsfrågorna bringas ur världen. Ju längre avgörandet skjutes på framtiden, desto mera synas olägenheterna öka. Jag anser mig därför böra förorda verkställandet av riksdagens nämnda beslut från och med nästa budgetår i den modifierade form, som av mig i det föregående angivits, och i övrigt i huvudsaklig överensstämmelse med det av statskontoret framställda förslaget.

I detta sammanhang har jag även ansett mig böra till behandling upptaga frågan, huru återbetalningen av de enligt hittills gällande bestämmelser oriktigt utbetalta bidragen för de fyra budgetåren före den 1 juli 1940 skall ordnas. I de fall, då sådana bidrag återbetalts, bör givetvis utbetalningen enligt de nya bidragsbestämmelserna börja omedelbart från och med budgetåret 1940/41. Har däremot återbetalning av sådant bidrag icke ägt rum, bör i stället en avräkning ske på så sätt, att de enligt nya bestämmelserna utgående bidragen från och med budgetåret 1940/41 innehållas till dess de oriktigt utbetalta bidragen avräknats. En rättelse beträffande de oriktigt utbetalta bidragen vid den nya bidragsperiodens början i stället för vid dess slut torde vara att föredraga såväl ur redovisnings- och kontrollsynpunkt som med hänsyn till önskvärdheten att snarast möjligt få avveckla tidigare uppkomna felaktigheter i fråga om bidragsutbetalningarna. Erforderliga anvisningar beträffande den föreslagna avräkningen böra utfärdas av riksräkenskapsverket, som jämväl har att övervaka, att avräkningen sker efter enhetliga grunder. Enligt vad jag inhämtat har riksräkenskapsverket genom såväl räkenskaper som särskilt infordrade upp-

gifter i ämnet tillgång till det material, som erfordras för en sådan övervakning. En lösning av bidragsfrågan på sätt jag nu förordat torde icke påkalla någon anslagsökning för budgetåret 1940/41.

Vid bifall till mitt förslag torde anslagsmedlen till byggnadsbidrag för redan befintliga undervisningslokaler böra för budgetåret 1940/41 upptagas till *1,690,000 kronor*.

Beträffande anslagsmedlen till *hyresbidrag* ansluter jag mig till riksräkenskapsverkets förslag om att posten med hänsyn till belastningen under de två sistförflutna budgetåren bör sänkas till *180,000 kronor*.

Anslagsmedlen till *underhålls- och materielbidrag* skulle i enlighet med skolöverstyrelsens av statskontoret och riksräkenskapsverket biträdda förslag vid i övrigt oförändrade förhållanden upptagas med oförändrat belopp, *1,800,000 kronor*. Dessa bidrag, som avse underhåll av undervisningslokaler ävensom tillhandahållande av skolmöbler och undervisningsmateriel, utgå med 50 kronor för varje lokal, som tillhör skoldistrikt, och med 25 kronor för varje av distriktet förhyrd lokal. Såsom villkor gäller bland annat, att lokalen hålles i ett tillfredsställande skick. Enligt den till 1939 års urtima riksdag avlåtna propositionen nr 79 anfördes i en av särskild utredningsman inom finansdepartementet upprättad promemoria bland annat följande:

I fråga om detta bidrag syntes mot en besparing icke kunna med samma styrka åberopas skälet, att en beskärning av bidraget endast skulle innefatta en överflyttning på kommunerna av utgifter, som staten åtagit sig. Om nämligen staten beträffande sina byggnader och sina institutioners materiel under förhandenvarande förhållanden gjorde inskränkningar i det underhåll och den förnyelse, som under ett annat statsfinansiellt läge skulle hava ansetts skäligen, så kunde med fog begäras, att kommunerna i sina dispositioner för enahanda ändamål gjorde liknande inskränkningar. Vid sådant förhållande skulle det icke vara obilligt att för en kortare tid nedsätta statsbidraget till skoldistriktens underhålls- och materielkostnader.

Enligt bilaga 6 till nämnda proposition förutsattes, att frågan om reduktion av dessa bidrag skulle upptagas i samband med frågan om anvisande av medel för ändamålet för budgetåret 1940/41. I anslutning härtill vill jag nämna, att jag intet har att erinra mot de i promemorian anförda synpunkterna och att jag för egen del föreslår, att sagda bidrag från och med den 1 juli 1940 tills vidare begränsas till 50 procent av de nu utgående, d. v. s. till 25 kronor, respektive i avrundat tal 12 kronor för lokal och år. Förevarande anslagsmedel böra på grund härav för nästa budgetår beräknas till *900,000 kronor*.

Såsom framgår av det föregående, har skolöverstyrelsen ställt sig avvisande till den enligt det föregående framförda tanken om indragning

av tjänstebostadsbidragen. Statskontoret har icke delat denna uppfattning men har å andra sidan för undvikande av rubbningar i kommunernas ekonomi icke velat i nuvarande läge påkalla åtgärder för bidragets avskaffande. Vidare har statskontoret avstyrkt en omreglering av tjänstebostadsbidragen, som skulle kunna medföra ökade anspråk på statskassan. Riksräkenskapsverket har inskränkt sig till att förorda, att delposten till tjänstebostadsbidrag borde utbrytas ur anslaget och i riksstaten uppföras såsom ett särskilt anslag.

För egen del lutar jag åt den uppfattningen, att tjänstebostadsbidragen — framförallt med hänsyn till att skoldistriktens kostnader för skolväsendet proportionsvis torde vara mindre nu är år 1935 — böra avskaffas. En sådan åtgärd skulle vara önskvärd med hänsyn till vad av mig inledningsvis (sid. 11) anförts rörande det förhållandet, att skoldistriktet numera i viss utsträckning icke ha samma intresse som tidigare av att hålla kostnaderna för folkskoleväsendet nere vid en skälig nivå. Genom en sådan åtgärd skulle även kunna undvikas den reglering av tjänstebostadsbidragen efter hyresnivån, som enligt skolöverstyrelsen borde göras till föremål för närmare undersökning och som av allt att döma skulle kunna leda till en minskning av bidragen för ett antal skoldistrikt på landsbygden och en höjning av statsbidragen till folkskoleväsendet i de större städerna. Då jag emellertid i likhet med statskontoret anser, att åtgärder, som medföra rubbningar i kommunernas ekonomi, under rådande förhållanden böra om möjligt undvikas, vill jag ej nu förorda någon ändring av sådan innebörd, men förutsätter, att frågan vid en lämpligare tidpunkt ånyo tages under omprövning. Vid sådant förhållande anser jag mig ej böra nu förorda någon ändrad ordning för redovisning av tjänstebostadsbidraget eller någon utvidgning av rätten till sådant bidrag. Anslagsmedlen till tjänstebostadsbidrag torde i anslutning till skolöverstyrelsens utan erinran lämnade beräkningar böra för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp, 3,200,000 kronor. Anmärkas må, att de av mig förordade besparingsåtgärder, som medföra indragning av lärartjänster, inverka på anslagsbelastningen först från och med budgetåret 1941/42.

Vid bifall till vad jag ovan föreslagit skulle förevarande anslag under budgetåret 1940/41 upptagas till $(950,000 + 1,690,000 + 180,000 + 900,000 + 3,200,000 =) 6,920,000$ kronor.

Såsom förut anförts har emellertid riksräkenskapsverket ansett de under förevarande anslag redovisade utgifterna vara av så olika slag och uppgå till så betydande belopp, att en uppdelning av anslaget vore påkallad. Enligt vad jag inhämtat, har även redovisningen av dessa olikartade utgifter under ett anslag ur redovisningssynpunkt medfört stora olägenheter såväl för länsstyrelserna som för riksräkenskapsverket. Sålunda har ofta förekommit, att utgifterna å anslaget icke specificerats samt — i de fall de specificerats

— icke bokförts under rätt anslagspost. Detsamma gäller även de inkomster, som på grund av anmärkningar eller annan anledning tillgodoförts anslaget. Det nuvarande redovisningssättet har därför medfört svårigheter att överblicka kostnaderna för de olika ändamål, vartill anslaget är anvisat. På grund härav vill jag förordna en uppdelning av anslaget på fem självständiga förslagsanslag.

16. Förslagsanslaget till Nomadskolor: Avlöningar.

Detta anslag är nu uppfört med 125,300 kronor och disponeras på sätt framgår av statsliggaren för budgetåret 1939/40, sid. 523 f.

Skolöverstyrelsen har i skrivelse den 31 augusti 1939 hemställt, att anslaget måtte för nästa budgetår uppföras med oförändrat belopp.

I enlighet med vad jag i annat sammanhang förordnat, böra de för in- Departement-
schefen.nevarande budgetår gällande provisoriska lönebestämmelserna för nomadlärare erhålla tillämpning jämväl för budgetåret 1940/41.

Såsom framgår av det föregående (sid. 48), beröres förevarande anslag ej av några besparingsåtgärder. En höjning av anslaget är erforderlig med hänsyn till stegringen av det rörliga tillägget. Anslaget synes däremot ej behöva höjas till följd av de kvinnliga lärarna avseende övergångsbestämmelserna i avlöningsreglementet för nomadlärare (nr 419/1938). I enlighet med de beräkningsgrunder, som av chefen för finansdepartementet vid anmälan av årets statsverksproposition angivits, bör anslagsposten till rörligt tillägg höjas med 3,200 kronor men samtidigt anslagsposten till avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat minskas med samma belopp till 88,800 kronor. Anslaget torde sålunda för nästa budgetår böra upptagas med oförändrat belopp, 125,300 kronor.

17. Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare.

Detta anslag var för budgetåren 1937/38 och 1938/39 uppfört med 5,250,000 kronor respektive 5,000,000 kronor. Anslaget är nu uppfört med 4,825,000 kronor. Anslagsminskningen beror huvudsakligen på den fortgående centraliseringen av fortsättningsskolväsendet samt övergång från tvåårig till ettårig fortsättningsskola i samband med införande av ett sjunde skolår.

Skolöverstyrelsen har i skrivelser den 31 augusti 1939 och den 1 mars 1940 framlagt förslag angående beräkningar för nästa budgetår av förevarande anslag. Av sistnämnda skrivelse inhämtas, att överstyrelsen med

ledning av infortrade uppgifter från statens folkskolinspektörer beräknat anslagsbehovet till 4,500,000 kronor.

Vidare har *svenska skolköklärlärarinnornas förening* gjort framställning om höjning av arvodet för undervisning i hushållsgöromål i fortsättnings-skola från 2 kronor till 2 kronor 50 öre för undervisningstimme. *Skolöverstyrelsen* har tillstyrkt framställningen och beräknat merkostnaden vid bifall till densamma till 240,000 kronor.

Departement-
schefen.

Mot de av skolöverstyrelsen gjorda anslagsberäkningarna har jag i och för sig intet att erinra. Förevarande anslag skulle således kunna sänkas med 325,000 kronor. Såsom framgår av det föregående (sid. 70), synes emellertid en ytterligare anslagssänkning av 450,000 kronor möjlig, därest vissa av mig förordade besparingsåtgärder genomföras. Med hänsyn härtill och då jag under nuvarande förhållanden ej kan tillstyrka den av svenska skolköklärlärarinnornas förening gjorda framställningen om arvodeshöjning, föreslår jag, att anslaget för nästa budgetår upptages till (4,825,000 — 325,000 — 450,000 =) 4,050,000 kronor.

18. Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet.

Detta anslag har utgått med följande belopp:

1932/36	kronor 100,000
1936/37	» 200,000
1937/38	» 240,000
1938/39	» 300,000
1939/40	» 325,000.

Enligt riksräkenskapsverkets budgetredovisning utgjorde nettoutgiften å anslaget i runt tal 285,000 kronor under budgetåret 1936/37, 311,000 kronor under budgetåret 1937/38 och 333,000 kronor under budgetåret 1938/39.

Skolöverstyrelsen har i skrivelser den 31 augusti 1939 och den 1 mars 1940 framlagt anslagsberäkningar för nästa budgetår. I den sistnämnda skrivelsen har meddelats, att de verkliga kostnaderna för centralisering av fortsättningsskolväsendet under budgetåret 1938/39 enligt av folkskolinspektörerna lämnade uppgifter stigit till 397,858 kronor. Ökningen kompensades emellertid mer än dubbelt av den besparing, som samtidigt kunnat göras beträffande anslaget till avlöning åt lärare vid fortsättningsskolor. Överstyrelsen har föreslagit, att anslaget skulle för budgetåret 1940/41 bestämmas till 400,000 kronor.

De av mig i det föregående (sid. 70) förordade besparingsåtgärderna ha beräknats medföra en höjning av detta anslag med 130,000 kronor. Anslaget torde med hänsyn härtill böra för nästa budgetår upptagas till (400,000 + 130,000 =) 530,000 kronor.

19. Förslagsanslaget till dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter.

Förevarande anslag är nu uppfört med 2,500,000 kronor.

I 1940 års åttonde huvudtitel har under punkten 140 förutsatts, att dyrtidstillägg åt vissa på indragningsstat hos landsting uppförda seminarie-lärare skall från och med budgetåret 1940/41 bestridas från det till av-löning åt ifrågavarande lärare under åttonde huvudtiteln uppförda förslags-anslaget. Nämnda dyrtidstillägg ha förut utgått från nu ifrågavarande anslag. Under nästa budgetår skall ur förevarande anslag endast utbetalas procentuellt dyrtidstillägg inklusive barntillägg *dels* för budgetåret 1939/40 åt lärare i slöjd vid folk- och småskolor m. fl. med minst 20 veckotimmars tjänstgöring, *dels* för budgetåret 1939/40 åt lärarinnor i hushållsgöromål vid folk- och småskolor m. fl., *dels ock* för budgetåret 1940/41 åt lärare vid statsunderstödda privatläroverk och folkhögskolor samt vid läroanstalter för utbildning av lärarinnor i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd.

Skolöverstyrelsen har beräknat kostnaderna för de dyrtidstillägg, som enligt vad nyss nämnts skulle under nästa budgetår utgå från förevarande anslag, till respektive 295,000, 120,000 och 650,000 kronor eller således till sammanlagt 1,065,000 kronor. Överstyrelsen synes därvid ha utgått från ett procentuellt dyrtidstillägg av 34 procent. Mot överstyrelsens beräkningar har *statskontoret* icke haft något att erinra. *Riksräkenskapsverket* har beräknat kostnaderna i fråga efter 36 procent och kommit till ett be-lopp av 1,125,000 kronor.

I enlighet med vad av chefen för finansdepartementet i annat sammanhang föreslagits bör anslaget beräknas med utgångspunkt från det procenttal, som tillämpas vid ett levnadskostnadsindex av 174. Enligt av mig gjorda beräkningar synes anslaget för nästa budgetår böra bestämmas till 1,120,000 kronor. I jämförelse med anslaget för innevarande budgetår skulle anslagsbeloppet således minskas med 1,380,000 kronor.

IV. Sammanfattning.

Sammanfattningsvis innebära de av mig i det föregående verkställda anslagskalkylerna, att ifrågavarande anslag för nästa budgetår skulle uppföras med följande belopp, varvid för jämförelse jämväl angivas nu utgående anslag och i årets riksstatsförslag beräknade belopp:

Anslagsändamål	Nuvarande anslag, kronor	I statsverkspropositionen beräknat belopp, kronor	Nu föreslaget belopp, kronor
Folkskoleseminarier:			
Avlöningar	2,399,600	2,380,000	2,337,000
Omkostnader	223,600	230,000	238,000
Materiel, böcker m. m.	74,000	50,000	50,000
Stipendier	168,100	100,000	56,000
Småskoleseminarier:			
Avlöningar	519,900	500,000	534,400
Omkostnader	81,000	70,000	66,000
Materiel, böcker m. m.	17,000	10,000	10,000
Stipendier	48,800	30,000	33,000
Folkskolor m. m.:			
Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor	120,000,000	128,000,000	129,000,000
Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor	3,650,000	3,850,000	3,850,000
Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern	220,000	270,000	265,000
Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor	300,000	330,000	330,000
Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem arbetsstugor eller enskilda hem	1,000,000	1,150,000	1,175,000
Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn	925,000	1,200,000	1,300,000
Bidrag till undervisningslokaler m. m.	8,000,000	7,200,000	6,920,000 ¹
Nomadskolor: Avlöningar	125,300	131,400	125,300
Fortsättningsskolor:			
Bidrag till avlöning åt lärare	4,825,000	4,750,000	4,050,000
Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet	325,000	325,000	530,000
Dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter	2,500,000	1,120,000	1,120,000
Summa kronor	145,402,300	151,696,400	151,989,700

¹ Anslaget föreslås uppdelat på fem särskilda anslag.

V. Hemställan.

Under åberopande av vad i det föregående anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

1. ur personalförteckningen för folkskoleseminarierna utesluta följande under rubriken Tjänstemän å övergångsstat upptagna befattningshavare, nämligen 1 lektor i lönegraden A 27 och 1 lärare i musik i lönegraden A 21;

2. godkänna följande avlöningsstat för folkskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i>	kronor 1,960,500	
2. Avlöningar till tjänstemän å övergångsstat, <i>förslagsvis</i>	»	20,400
3. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a. Arvoden åt seminarieläkare	kronor 12,900	
b. Arvoden åt seminariebibliotekarier	»	8,200
c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna	»	6,500
d. Särskilda arvoden vid provårsseminarier	»	21,700
e. Tilläggsarvoden åt lärare vid de vid vissa seminarier anordnade kurserna för utbildande av kyrkomusiker, <i>förslagsvis</i>	»	6,200
		»
		55,500
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal:		
a. Grundavlöningar		
m. m., <i>förslagsvis</i> kronor 89,500		

b. Avlöningsförhöjningar m. m., förslagsvis	kronor 8,600	kronor	98,100
5. Rörligt tillägg, förslagsvis		»	202,500

Summa förslagsanslag kronor 2,337,000;

3. medgiva, att till läraren i trädgårdsskötsel vid folkskoleseminariet i Karlstad Anders Gustafsson må, räknat från och med den 1 juli 1937, tills vidare, så länge han innehar sin nuvarande befattning, utgå personligt löne-tillägg med 300 kronor för år;

4. till *Folkskoleseminarier: Avlöningar* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av . . . kronor 2,337,000;

5. till *Folkskoleseminarier: Omkostnader* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av . . . kronor 238,000;

6. till *Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 50,000;

7. till *Folkskoleseminarier: Stipendier* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *anslag* av kronor 56,000;

8. godkänna följande avlöningsstat för småskoleseminarierna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till tjänstemän å ordinarie stat, <i>förslagsvis</i>	kronor	389,000
2. Avlöningar till tjänstemän å övergångsstat, <i>förslagsvis</i>	»	33,500
3. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:		
a. Arvoden åt seminarieläkare	kronor	3,600
b. Arvoden åt seminariebibliotekarier	»	3,000
c. Arvoden åt biträden å rektorsexpeditionerna	»	1,700
d. Tilläggsarvoden åt lärare i trädgårdsskötsel	»	1,050
e. Arvode åt ett biträde för matlagningen vid seminariet i Lycksele	»	900
		10,250

4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal:		
a. Grundavlöningar		
m. m., förslagsvis . . .	kronor	58,500
b. Avlöningshöjningar		
m. m., förslagsvis . . .	»	1,750
	kronor	60,250
5. Rörligt tillägg, förslagsvis	»	41,400
		<hr/>
	Summa förslagsanslag	kronor 534,400;

9. till *Småskoleseminarier*: *Avlöningar* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av . . . kronor 534,400;

10. till *Småskoleseminarier*: *Omkostnader* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 66,000;

11. till *Småskoleseminarier*: *Materiel, böcker m. m.* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 10,000;

12. till *Småskoleseminarier*: *Stipendier* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *anslag* av kronor 33,000;

13. besluta, att för budgetåret 1939/40 gällande grunder för avlöning åt lärare vid folk- och småskolor och med dem i avlöningshänseende likställda befattningshavare samt åt nomadlärare skola med förut angiven jämkning äga tillämpning jämväl för budgetåret 1940/41;

14. medgiva, att för budgetåret 1939/40 gällande grunder för provisorisk avlöningsförstärkning och provisoriskt dyrortstillägg åt vissa lärare vid folk- och småskolor m. fl. skola äga tillämpning jämväl för budgetåret 1940/41;

15. till *Folkskolor m. m.*: *Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 129,000,000;

16. medgiva, att ur nämnda *anslag* må, om och i den mån behov därav prövas föreligga, utgå statsbidrag till svensk undervisning för svenska barn i utlandet, dock med sammanlagt högst 26,500 kronor;

17. till *Folkskolor m. m.*: *Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjds-kolor* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 3,850,000;

18. till *Folkskolor m. m.*: *Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern* för budgetåret 1940/41 anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 265,000;

19. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av kronor 330,000;

20. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av kronor 1,175,000;

21. till *Folkskolor m. m.*: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av kronor 1,300,000;

22. till *Folkskolor m. m.*: Byggnadsbidrag för nya undervisningslokaler för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av kronor 950,000;

23. till *Folkskolor m. m.*: Byggnadsbidrag för vissa äldre undervisningslokaler för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av kronor 1,690,000;

24. till *Folkskolor m. m.*: Hyresbidrag för undervisningslokaler för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av kronor 180,000;

25. godkänna av mig angivna ändringar i gällande grunder för underhålls- och materielbidrag, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1940/41;

26. till *Folkskolor m. m.*: Underhålls- och materielbidrag för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av kronor 900,000;

27. till *Folkskolor m. m.*: Tjänstebostadsbidrag för budgetåret 1940/41 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av kronor 3,200,000;

28. vidtaga av mig angivna ändringar i avlöningsstaten för nomadskolorna;

29. till *Nomadskolor*: Avlöningar för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av kronor 125,300;

30. till *Fortsättningsskolor*: Bidrag till avlöning åt lärare för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av kronor 4,050,000;

31. till *Fortsättningsskolor*: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av kronor 530,000;

32. till *Dyrtdistillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter* för budgetåret 1940/41 anvisa ett förslagsanslag av . . kronor 1,120,000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Lennart Häggqvist.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Inledning	2
II. Vissa särskilda besparingsåtgärder inom folkskoleväsendet	
1. Allmänna synpunkter	4
Departementschefen	10
2. Minskning av antalet parallellavdelningar	12
Departementschefen	31
3. Ökade möjligheter för indragning av lärartjänster i vissa fall . . .	36
Departementschefen	41
4. Uppskov med beslutad reglering av den årliga lästiden i folkskolan m. m.	43
Departementschefen	45
5. Utsträckning av undervisningsskyldigheten	47
Departementschefen	52
6. Besparingsåtgärder inom fortsättningsskolväsendet	53
Departementschefen	67
III. Anslagsberäkningar	
1. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarier: Avlöningar	70
Departementschefen	80
2. Förslagsanslaget till Folkskoleseminarier: Omkostnader	83
Departementschefen	84
3. Reservationsanslaget till Folkskoleseminarier: Materiel, böcker m. m.	84
Departementschefen	84
4. Anslaget till Folkskoleseminarier: Stipendier	85
Departementschefen	91
5. Förslagsanslaget till Småskoleseminarier: Avlöningar	92
Departementschefen	98
6. Förslagsanslaget till Småskoleseminarier: Omkostnader	99
Departementschefen	100
7. Reservationsanslaget till Småskoleseminarier: Materiel, böcker m. m.	100
Departementschefen	100
8. Anslaget till Småskoleseminarier: Stipendier	100

Sid.

9. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor	101
Departementschefen	109
10. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare i slöjd vid folkskolor, mindre folkskolor eller särskilda slöjdskolor	112
Departementschefen	119
11. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt lärare för vid statsunderstödda sjukvårdsanstalter och vid vissa barnhem intagna barn i skolåldern	121
Departementschefen	122
12. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till avlöning åt föreståndarinnor och biträdande föreståndarinnor vid skolhem och arbetsstugor	122
Departementschefen	123
13. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till inackordering av skolbarn i skolhem, arbetsstugor eller enskilda hem	123
Departementschefen	124
14. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn	125
Departementschefen	132
15. Förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Bidrag till undervisningslokaler m. m.	134
Departementschefen	147
16. Förslagsanslaget till Nomadskolor: Avlöningar	153
Departementschefen	153
17. Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till avlöning åt lärare	153
Departementschefen	154
18. Förslagsanslaget till Fortsättningsskolor: Bidrag till centralisering av fortsättningsskolväsendet	154
Departementschefen	155
19. Förslagsanslaget till dyrtidstillägg åt lärare vid vissa statsunderstödda undervisnings- m. fl. anstalter	155
Departementschefen	155
IV. Sammanfattning	156
V. Hemställan	157